

ADERTON PERSPEKTIV PÅ POLISARBETET

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR
LÄMNA R MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

ADERTON PERSPEKTIV PÅ POLISARBETET

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR
LÄMNA R MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Redigerat av Marko Vesterbacka

NÄR MAN GÅR I STORA
LÄMNNAR MAN STORA
Aderton perspektiv

SKOR
SPÅR EFTER SIG
på polisarbetet

TILL LÄSAREN	6
SAARA ASMUNDELA	
DET ÄR JUST FÖR DET HÄR SOM VI ÄR POLISER	9
PAULA M. DI NOTA	
INTERNATIONAL PERSPECTIVES ON EVIDENCE-BASED POLICE EDUCATION	23
NOORA HALMEENLAAKSO	
SJUKT MYCKET ATT FÖRBÄTTRA	43
JUHA-MATTI HUHTA	
FÖRST MÅSTE DU LÄRA DIG ATT ANVÄNDA DITT HUVUD	63
SAMI HÄTÖNEN	
ALLTID POLIS	85
DANIEL KALEJAIYE	
"HUR I HELA VÄRLDEN SPRANG DU SÅ BRA?"	107
ANRIT KALEK	
"FY FAN, VILKET JOBB"	125
MIKKO KARPPI	
BROTT LÖNAR SIG INTE	145
ELINA KATAJAMÄKI	
SVÄRDET I ROCKÄRMEN, PENNAN I HANDEN	167
TIMO KORANDER	
FORSKARE OCH UTREDARE VID POLISEN	191
PEKKA LOIKKANEN	
POLISEN AVSLÖJADE EN NARKOTIKALIGA	219
JOHANNA NURMI	
FÖR KORT FÖR ATT VARA POLIS	237
SAMU PEHKONEN	
POLIISI JA PUHUMISEN TAITO	255
MIKKO PORVALI	
ETT VÄRDEVAL OBEROENDE AV TIDSPERIODEN	275
PAULIINA POTILA	
FRÅN POLISSTUDERANDE TILL TILLÄMPARE AV LAGEN	295
MIKA RAUTANEN	
I FÅNGARNAS VÄRLD	329
ROOSA RENTOLA	
SPÅR I SPRÅKET LEDER TILL SYLTFABRIKEN	353
JONNA ÖBLOM	
FÖR RÄTTVISAN	379

TILL LÄSAREN

Detta är redan den femte upplagan av *När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig*. Olika upplagor av boken, med reviderat innehåll, har getts ut vartannat år sedan 2014. En del av författarna till den här senaste upplagan är så unga att de själva har läst tidigare upplagor av boken när de sökt in till polisutbildningen.

I sin egen artikel berättar Johanna Nurmi om när hon år 2017 själv i månader pluggade den dåvarande urvalsboken. Noora Halmeenlaakso, Daniel Kalejaiye, Anrit Kalek och Roosa Rentola sökte till skolan några år innan Johanna. De läste alla bokens första utgåva. Från den finns det inte en enda artikel kvar i den femte upplagan, men spår efter bokens första utgåva syns i synnerhet i Daniels berättelse.

Daniel, som sökte in i tjugooårsåldern, arbetar förebyggande som en välkänd nätpolis. Vad förebyggande arbete är – det blev han först bekant med då han läste Anna-Kaisa Heinämäkis artikel ”Förebyggande hör till kärnan i polisverksamheten” i urvalsboken. Anrit sökte i sin tur till skolan i fyrtioårsåldern, efter att länge arbetat inom säkerhetsbranschen. Han berättar att han satsade allt på de skriftliga och fysiska proven. Samma sak säger Noora Halmeenlaakso, som arbetade inom IT-branschen då hon sökte in som 28-åring. ”Jag hade gjort enorma ansträngningar och gjort många uppoffringar för att lyckas, särskilt i första etappen av urvalsprovet”, skriver Noora.

Roosa Rentola arbetar som lektor i poliskommunikation vid Polisyrkeshögskolan och har också en central roll i urvalsprocessen. Roosa har hjälpt till med färdigställandet av den här boken, och ska ha ett stort tack!

När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig har under årens lopp gett tusentals och åter tusentals läsare aktuella och realistiska perspektiv på vad polisarbete egentligen är. De flesta läsarna har förstås börjat läsa boken för att de bestämt sig för att söka in till polisutbildningen. Boken är ju i första hand förhandsläsning till antagningsprovet till Polisyrkeshögskolan. Vissa läsare har uppenbarligen gjort tvärtom: de har fastnat för boken av en annan anledning – och har först därefter velat bli poliser. Man bör även nämna det stora antal som varit

osäkra på sitt yrkesval då de börjat läsa boken. De har använt boken som ett verktyg för självrannsakan och för att tydliggöra sina egna mål.

Bokens innehåll har uppdaterats lite i taget genom att byta ut en del av artiklarna och ersätta dem med nya. Totalt har 50 olika artiklar publicerats i olika upplagor av boken. Även de gamla upplagorna är värda att läsa, de innehåller massor av pärlor! Till exempel gjorde Jussi Majanens artikel ”Det mest krävande uppdraget?”, som berättar om att ge ett dödsbud, ett omskakande intryck på läsarna. Artikeln finns med i den första upplagan. Om du söker till polisutbildningen och därför måste skriva en essä i urvalsprovet är det värt att läsa Heikki Hiilamos ”Att jaga och slipa en diamant – hur man skapar en kärnfull och redig text”. Alla utgåvor kan laddas ner som e-böcker från theseus.fi.

De flesta av skribenterna har varit poliser, men deras arbetsuppgifter inom polisen har varierat i stor utsträckning. Ett tjugotal av dem har suttit också på mina lektioner vid Polisyrkeshögskolan eller dessförinnan vid Polisuskolan. En del har arbetat inom andra yrken innan de sökt till polisutbildningen, och vissa har redan lämnat polisarbetet för att arbeta med andra uppgifter. Förutom poliser har skribenterna redan från början även varit utomstående personer, såsom forskare inom olika områden. Böckerna har därför belyst polisen och polisens arbete ur många olika perspektiv.

Så är det även den här gången. Bokens 18 artiklar ger 18 olika perspektiv på polisens arbete, och ger dig samtidigt 18 olika speglar som gör att du som läsare kan titta på dig själv och fråga dig själv: Skulle även jag passa för detta arbete? Skulle jag passa in i det här gänget? Vill jag just detta?

Om du läser den här boken för urvalsprovet kommer du förmodligen läsa boken flera gånger. Eller lyssna. Eller läsa och lyssna. I ljudboken har man lämnat bort artiklarnas fotnoter och källförteckning, samt lästips som föreslagits av skribenterna. De finns med i e-boken. Länkar till de olika bokversionerna hittar du på Polisyrkeshögskolans hemsida.

Från upphovsmakarnas sida önskar vi dig goda lässtunder och lyssningar.

Polisyrkeshögskolan

23.11.2021

Marko Vesterbacka

SAARA ASMUNDELA

DET ÄR JUST FÖR DET HÄR SOM VI ÄR POLISER

SAARA ASMUNDELA ARBETAR SOM KRIMINALKOMMISSARIE VID POLISINRÄTTNINGEN I INRE FINLAND. HENNES ANSVARSOMRÅDE ÄR UTREDNING AV BROTT MOT BARN. TIDIGARE ARBETADE HON VID POLISINRÄTTNINGEN I HELSINGFORS MED UTREDNING AV SEXUALBROTT OCH VÅLD I NÄRA RELATIONER.

ASMUNDELA BLEV POLIS 2009. FÖRE POLISSTUDIERNÄ HAR HON AVLAGT FILOSOFIE MAGISTEREXAMEN MED ENGELSK ÖVERSÄTTNING OCH TOLKNING SOM HUVUDÄMNE. ASMUNDELA HAR ERFARENHET OCKSÅ AV ÖVERSÄTTNINGSPÅRBEJÄ, UNDERVISNING I ENGELSKA, HAMBURGERSTÄKNING OCH VÄGPLOGNING.

En söndag förmiddag i Böle vaknade brottsutredningspatrullens polisradior till liv. ”Uppgift 042 aarne”. Jag lystrade till: uppgifter av klass 042, utnyttjande av barn, ges i allmänhet inte i den högsta prioritetsklassen, dvs. i angelägenhetsklass A. Jag lyssnade förbryllat till nödcentraloperatörens strama röst. I allmänhet håller sig de jourhavande lugna även i besvärliga situationer. ”En mamma anmäler att hon hittade en spermafläck i sin sexåriga dotters underbyxor när hon placerade smutsiga kläder i tvättmaskinen. Mammans manliga vän sover i barnkammaren. Det finns två ännu yngre barn i familjen.”

Min egen puls började också stiga. En färsk misstanke om ett sexualbrott mot ett barn, i synnerhet av detta slag, är väldigt sällsynt. Flera patruller anslöts genast till uppdraget.

Tiotals tankar virvlade i huvudet: vid misstanke inom familjen är risken uppenbar att den brottsmisstänkte försöker försvåra utredningen av

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

ärendet. Den brottsmisstänkte, som enligt uppgift var mammans manliga vän, måste snabbt avlägsnas från bostaden och omhändertaras av polisen. Hur griper man mannen så att familjens barn inte vaknar eller åtminstone

skräms så lite som möjligt? Hur kan man trygga de kriminaltekniska bevisen? Det misstänkta brottet har sannolikt skett i familjens bostad. DNA-överföringen, det vill säga kontamineringen, sker under bräkdelen av en sekund och kan i värsta fall förstöra det värdefulla men ack så känsliga bevismaterialet. Kriminaltekniska utredare måste tillkallas. Barnen måste undersökas av läkare. Hur kan undersökningen av tre barn ordnas under jourtid? Hur klarar man att hålla dem utan att äta, dricka eller gå på toaletten före provtagningen? Kan man ens göra så om det räcker länge innan undersökningen görs? Hur förklarar man för barnen vad som undersöks och varför? Vad kan en sexåring berättat om det som hänt? En videokamera måste finnas till hands om hon spontant börjar prata med oss. Och vad göra med den upprörda mamman? Hur kan man hålla henne lugn så att hennes känsloreaktioner inte smittar av sig på barnen?

Medan vi ännu var på väg till platsen, hade en patrull gått in i bostaden, gripit den misstänkte och genast burit ut honom därifrån och in i polisbilen. Patrullen som grep mannen avlägsnade sig genast för att minimera kon-

takten med de andra patrullerna som anlände till platsen.

Många, många timmar senare hade alla tre barn genomgått läkarundersökningar och den patrull som först hade kommit till platsen, och som vid

det här laget arbetade övertid, hade fört hem dem och deras mor. Brottsanmälan hade registrerats, de första utredningsåtgärderna hade vidtagits och jag började förbereda mig inför nästa arbetsdag och planeringen av förhören. Jag blev fallets utredningschef.

Senare bad jag om ett vittnesförhör med den första patrullen för förundersökningsprotokollet. I samband med detta tackade jag patrullen för ett väl skött arbete och för att den var villig att arbeta övertid för att föra barnen till undersökningar, hålla barnens mor lugn och ordna lite pyssel för barnen under hela den långa dagen och i väntan på undersökningarna. Som svar fick jag "Det är just för det här som vi är poliser". Jag måste säga att det här stämmer in också på mig – både då och ännu idag.

* * *

Det sägs att ett samhälles civilisationsgrad mäts i hur det behandlar de svagaste: de som inte har någon egen röst eller som inte har förmåga eller möjlighet att använda sin röst eller försvara sig. Barnen är den mest uppenbara gruppen som behöver sär-

skilt skydd. För att säkerställa barnens välbefinnande och trygghet, men också för att bekämpa hot mot barn och effektivt utreda misstänkt misshandel av barn, måste det därför finnas strukturer i samhället. Det finns ett ordspråk som säger att för att uppfostra ett barn behövs en hel by, och för att avvärja hot och utreda vanvård behövs dessutom hela myndighetsnätverket och många andra instanser, från enskilda medborgare till medborgarorganisationer inom tredje sektorn.

Ju mindre möjligheter eller förmåga brottsoffret själv har att driva sina rättigheter och intressen, desto större betydelse får myndigheternas initiativkraft och åtgärder. Utsatta grupper är förutom barn till exempel åldringar, personer med intellektuell funktionsnedsättning, offer för människohandel eller koppleri, utländska brottsoffer som inte känner till rättigheterna enligt det finländska samhällssystemet samt även de brottsoffer som lever och andas, men som i lagens ögon är föremål, dvs. djuren. Eftersom också polisen har ett särskilt stort ansvar för att agera handlingskraftigt och korrekt när det gäller de ovan nämnda grupperna, måste varje polisman synnerligen väl känna till sina egna befogenheter, brottsoffrets rättigheter samt polisens skyldigheter att se till att offrets rättigheter tillgodoses.

FN:s konvention om barnets rättigheter är världens mest accepterade internationella konvention. Av FN:s medlemsländer är det bara Förenta staterna som inte har ratificerat den. Enligt konventionen har barnet rätt att uttrycka sina åsikter i alla ärenden som gäller barnet

DET SÄGS ATT ETT SAMHÄLLES CIVILISATIONSGRAD MÄTS I HUR DET BEHANDLAR DE SVAGASTE: DE SOM INTE HAR NÅGON EGEN RÖST ELLER SOM INTE HAR FÖRMÅGA ELLER MÖJLIGHET ATT ANVÄNDA SIN RÖST ELLER FÖRSVARA SIG.

självt och åsikterna ska beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå. När ett misstänkt brott mot ett barn undersöks erbjuds barnet därför i regel en möjlighet att bli hörd, om barnet är i den åldern att det kan klä sina upplevelser i ord och berätta om dem, det vill säga i allmänhet minst 3–4 år.

En konstapel med särskild utbildning för detta förhör i allmänhet barn i förskoleåldern och äldre barn som utvecklats i enlighet med sin ålder. För förhören av övriga barn ber polisen ofta om handräckning av de rättspsykiatriska eller rättspsykologiska enheterna för barn och unga som verkar i samband med universitetssjukhusen. Vid lindrigare misstankar kan det ibland kan räcka med att en socialarbetare inom barnskyddet pratar med barnet i sin egen process för bedömning av servicebehovet, om ärendet av en eller annan orsak inte går vidare från förundersökning till åtalsprövning.

Ofta måste man överväga om det är förenligt med barnets bästa att förhöra det. Barnet kan till exempel befinna sig mitt i en blodig vårdnadstvist, så att säga mitt i korselden, varvid barnet skulle bli tvunget att motsätta sig sin ena förälder om han eller hon berättar något om saken. På grund av intressekonflikten kan barnet också uppleva att det skulle vara fel att tåga, även om barnet, liksom andra målsägande, har

rätt att avstå från att berätta vad som hänt om det så önskar.

I beslut som gäller barnet ska man enligt konventionen om barnets rättigheter alltid i första hand reflektera över barnets bästa. Barnets bästa kan i och för sig se annorlunda ut ur olika synvinklar. Polisen kan tänka att det ligger i

barnets intresse att utreda ett brott som riktats mot barnet till exempel på nätet, dvs. förhöra barnet och undersöka barnets mobiltelefon för att utreda brottet. Barnets förälder kan i sin tur tänka att eftersom brottet har begåtts ”bara på nätet” och meddelandedjan redan har avlägsnats, ligger det i barnets intresse att glömma saken och gå vidare.

Ibland anser polisen att det ligger i barnets intresse att föreslå att förundersökningen begränsas till redan vidtagna åtgärder, om barnskyddsmyndigheten inte känner oro för barnets förhållanden och en rättegång eller ett eventuellt straff skulle vara oskäligt i förhållande till hur allvarlig gärningen är och familjens helhetssituation. Barnskyddslagen förpliktar nämligen olika myndigheter och många andra instanser att anmäla till polisen om man till exempel misstänker barnmisshandel. Därför meddelas polisen också till exempel om situationer där en förälder med småbarn eller specialbarn har blivit utmattad och söker hjälp och stöd för sin familj exempel-

vis på rådgivningen, och i samband med detta berättar att han eller hon ibland har tappat tålamodet och till exempel knuffat barnet eller klämt barnets arm för hårt.

Enligt barnrättskommittén innebär barnets bästa att barnets mänskliga rättigheter tillgodoses på bästa möjliga sätt. Enligt en annan förklaring är utgångspunkten för definitionen av barnets bästa att sträva efter en lösning där barnets alla rättigheter tillgodoses i så hög grad som möjligt. Man kan dock inte förneka barnets rättigheter med motiveringen att det är för barnets bästa: till exempel kan kroppslig åga inte motiveras med barnets bästa.

Enligt konventionen om barnets rättigheter ska barnet skyddas mot allt våld, all likgiltig behandling och allt utnyttjande. Alla brott mot barn är naturligtvis inte grova sexualbrott. Antalsmässigt torde fallen med misshandel av barn vara störst, och i dessa fall, liksom vid sexualbrott, är lindriga gärningar vanligast och antalet grova gärningar är proportionellt sett minst.

Ju yngre barnet är, desto mer begränsad är dess livsmiljö och desto mer sannolikt är någon närstående gärningsman om ett brott utförs mot det. Med lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt förbjöd man i Finland redan 1984 att undertrycka, åga och utsätta barn för annan kränkande behandling. Enligt undersökningar förekommer åga inte lika ofta som tidigare, men fortfarande får polisen i Finland hundratals anmälningar årligen om familjer där ett barn i uppfostringssyfte har nypts, klämts, skakats, smällt till, slagits eller piskats med mo-

JU YNGRE BARNET ÄR,
DESTO MER BEGRÄNSAD
ÄR DESS LIVSMILJÖ OCH
DESTO MER SANNOLIKT ÄR
NÅGON NÄRSTÅENDE GÄR-
NINGSMÅN OM ETT BROTT
UTFÖRS MOT DET.

tiveringen att ”föräldern ju måste visa barnet var gränsen går”, ”jag har också blivit piskad och en helt bra människa blev det av mig” och ”vad annat borde man ha gjort i den situationen”.

Varje barn prövar ibland sina föräldrars nerver och av olika orsaker gör vissa barn det mer än andra. Enskilda tillfällen då man tappar tålamodet är mänskliga och i viss mån förståeliga då man är trött och sliten under de tuffa småbarnsåren. Däremot är det inte första-

ligt att föräldern upplever kroppslig åga, dvs. att skada och skrämja, som ett berättigat och motiverat sätt att uppfostra barn.

I förundersökningen hör man sig mycket noggrant för om föräldrarnas attityd: om den misstänkta föräldern kan förhålla sig kritiskt till sitt eget agerande, medge att han eller hon har handlat fel eller på eget initiativ har sökt hjälp för att klara av ett utmanande barn, har förundersökningen och straffprocessen sällan något mervärde för familjens situation eller utmaningarna i uppfostran. För straffprocessens följande skeden strävar man i dessa fall efter att i nära samarbete med barnskyddet och åklagaren välja ut endast misstänkta med en skuld som framstår som mer betydande. I fråga om andra personer är ofta barn-

skyddets och familjerådgivningens åtgärder samt andra socialtjänster, såsom familjearbete som utförs i hemmen, tillräckliga och mycket bättre metoder för att förebygga motsvarande situationer än förundersökning och bötesstraff.

När ett barn faller offer för ett brott ringer han eller hon sällan genast till nödcentralen, tar sig till polisens servicejour för att göra en polisanmälan, uppsöker läkare för att visa sina skador eller berättar om det inträffade för en vuxen eller ens en kompis.

fade för en vuxen eller ens en kompis. I själva verket vet man enligt enkätundersökningar att brott mot barn fortfarande i stor utsträckning inte kommer till de vuxnas kännedom. Av en utredning om hur barn upplever grooming, som Rädda Barnen rf publicerade våren 2021, framgår att en tredjedel av 11–17-åringarna inte hade berättat för någon om de sexuella meddelanden som de fått av en vuxen. Över hälften uppgav att de inte skulle berätta för någon om de fick veta att en vän blivit föremål för motsvarande meddelanden. Inte heller alla misstänkta brott mot barn, som till exempel kommit till barnets föräldrars kännedom, kommer till polisens kännedom.

Utifrån 1 kap. 2 § 1 mom. 1 punkten i förundersökningslagen utreds

vid en förundersökning ”enligt vad ärendets art förutsätter, det misstänkta brottet, de förhållanden under vilka det har begåtts, den skada som har orsakats och den vinning som har fått genom brottet, parterna och övriga omständigheter som måste klarläggas för åtalsprövning och bestämmande av påföljderna för brottet”. I brott som riktats mot barn förutsätter ”ärendets art” ofta en grundlig utredning, eftersom utgångspunkten är att intresset för att utreda ett brott mot en särskilt sårbar person är stort.

När man utreder ”brott” utreder man bland annat vad som har hänt, var, när, hur och varför det har hänt och vem som drabbats. Detta innebär att man utreder överensstämelsen med rekvisitet: till exempel vid misstanke om misshandel ska man utreda hurdan fysiskt våld barnet har utsatts för och vid misstanke om sexuellt utnyttjande ska man utreda vilken sexuell handling barnet har utsatts för via beröring eller på annat sätt.

När det gäller fysiska våldshandlingar kan det fortfarande vara relativt enkelt att utreda överensstämelsen med rekvisitet, eftersom barnet i allmänhet vet när det har känt smärta eller när något har känts illa, dvs. när barnet har behandlats på fel sätt. Visserligen har barnet som målsägande samma rätt som en vuxen att låta bli att berätta om sådant som det varit med om. Särskilt vid misstankar inom familjen säger barnet ganska ofta under förhöret att det inte längre minns, inte vet eller inte kan säga. Om den som misstänks för sexuellt utnyttjande har fått barnet att fotografera och skicka sexuella bilder eller videor av sig själv, kan

NÄR MÅN UTREDER "BROTT" UTREDER
MÅN BLAND ANNAT VAD SOM HAR
HÄNT, VAR, NÄR, HUR OCH VARFÖR DET
HAR HÄNT OCH VEM SOM DRABBATS.

det vara så pinsamt och skamligt att barnet inte ens på förfrågan medger att han eller hon har upplevt något sådant – inte trots att han eller hon känner igen sig själv på skärmdumpen av videon och berättar att användarkontot, som enligt polisens utredning har använts för att skicka materialet i fråga till den misstänkte, är hans eller hennes.

Man kan sällan anta något med barn. Om barnet berättar att det blivit slaget är det av största vikt att fråga vad det betyder. Man ska inte anta att barnets uppfattningar stämmer överens med polisens uppfattningar. Som ett exempel från det levande livet finns det barn som upplever det som slag att man har satt handen på dess axel eller skrikat åt det.

I fråga om sexualbrott framhävs detta ännu mer, eftersom barnet inte har en vuxens kunskap eller upplevelsevärld och därför inte nödvändigtvis har förmåga att identifiera gärningen som sexuell för att inte tala om som ett brott. Därför ombeds barnet att i förhöret med egna ord så noggrant som möjligt berätta vad som har hänt. Man kan inte nöja sig med att barnet berättar att ”den gjorde det”, ”nog vet du” eller ”sen hade vi sex”. Man måste tålmodigt och på barnets nivå orka ta reda på vad barnet avser med olika termer och exakt vad som hände. Det är till stor fördel för samförståndet om barnet har fått fostran i kroppskunskap, har en uppfattning om sin egen kropp och benämningar på sina

kroppsdelar, och om barnet över lag har fått växa upp i en sådan miljö och växelverkan att han eller hon kan och vågar berätta även om svåra saker som hänt.

MAN KAN SÄLLAN ANTA
NÅGOT MED BARN.

Barn är utmanande att förhöra, men utöver dem är deras föräldrar polisens kunder antingen i egenskap av barnets lagliga företrädare, dvs. målsägande part, eller som misstänkta för brott. I synnerhet vid utredningen av misstankar om brott mot barn inom familjen är alltid stora känslor och angelägenheter i spel: vårdnad, umgängesrätt, förhållandet och förtroendet mellan barnet och föräldern. Dessa stora känslor återspeglas också i polisens arbete: i synnerhet vid misstankar om brott inom familjen kan barnets föräldrar oavsett sin processuella ställning vara chockade, upprörda, arga och bestörta, och polisen får ofta fungera som det primära målet för känsloreaktionen. I undersökningen av brott mot barn är kundkretsen sällsynt krävande samtidigt som de ärenden som undersöks är ytterst sensitiva och intima.

Enligt förundersökningslagen ska polisen vid förundersökningen beakta omständigheter och bevis som talar mot den som är misstänkt för brott och de som talar för honom eller henne. I undersökningen av brott mot barn accentueras detta pro et contra-tänkande. Misstankar om brott är sällan tydliga: det kan ibland ha gått flera år efter händelsen, inga skador finns kvar eller skadorna dokumenterades inte när det begav sig, ingen har tidi-

gare informerats om saken.

Inom undersökningen av brott mot barn och inom rättspsykologin i vidare bemärkelse talar man om hypotestänkande. Inom polisen är begreppet undersökningslinje kanske en mera bekant synonym till hypotes. Polisen kan aldrig ”undersöka ett brott”, eftersom det endast skulle leda till att man skaffar bevismaterial som stöder brottsmisstanken. Hypotestänkande innebär att man även beaktar andra möjligheter än att brottet har begåtts. Man måste alltså vara öppen för möjligheten att det egna förhandsantagandet, det vill säga att brottet har begåtts, är fel.

Hypoteser testas i förundersökningen genom att man utreder om de är möjliga eller till och med sannolika. Även om ingen skulle föra fram hypoteser i förundersökningen, måste polisen på eget initiativ fundera över vad som skulle förklara brottsmisstanken om brottet inte hade begåtts. I brott som riktas mot barn innebär detta till exempel att man funderar på och undersöker om det finns något annat än brottsmisstanken som kan förklara att barnet pratar om att ha blivit slaget: till exempel huruvida brottsmisstanken har väckts efter en vuxens ledande frågor, huruvida det är fråga om ett missförstånd eller om barnet eventuellt har sett eller hört att någon annan har blivit slagen. Endast med hjälp av hypotestänkande och genom att testa hypoteser kan polisen verkligen beakta omständigheter och bevis som talar mot den som är misstänkt för brott och de som talar för honom eller henne.

Polisen får inte stå på någons sida, inte

I SYNNERHET VID UTREDNINGEN AV
MISSTANKAR OM BROTT MOT BARN
INOM FAMILJEN ÄR ALLTID STORA
KÄNSLOR OCH ANGELÄGENHETER I
SPEL: VÅRDNAD, UMGÄNGESRÄTT,
FÖRHÅLLET OCH FÖRTROENDET
MELLAN BARNET OCH FÖRÄLDERN.

på den misstänktes men inte heller på offrets. Kravet på opartiskhet kan ibland kännas svårt, eftersom brott mot barn väcker känslor även inom polisen. Det är viktigt att den som utreder brott mot barn identifierar sina känslor och eventuella förhandsantaganden så att de inte styr det egna agerandet. Enligt förundersökningslagen ska polisen vid förundersökningen bemöta den misstänkte som oskyldig. Polisen utför förundersökningen, men jurisdiktionen utövas av rättsväsendet.

Brott mot barn syftar sällan till eller ger ekonomisk vinning. Däremot kan ett brott orsaka skada, ibland djupa och även bestående ärr. Det är dock svårt att utreda en sådan skada, eftersom den är svår att mäta i pengar. Vad är prislappen för en moders- eller fadersrelation som söndrats av att barnet förfrämligats eller bortförts, för att sexuellt utnyttjande påverkat självbilden eller självkänslan eller för att känslan av grundtrygghet har skadats till följd av försummelse av vården under småbarnstiden? Hur kan man mäta i pengar att barnet skadas av den person som mest borde älska och skydda det? Hur mycket kostar det samhället om någon på grund av ett trauma i barndomen eller ungdomen inte växer upp till en arbetsför skattebetalare? Vad är priset för den smärta eller det lidande han eller hon upplever?

Vårt 042A-uppdrag satte i gång förundersökningen, under vilken den misstänkte arresterades och häktades. Endast det äldsta av barnen kunde förhöras utifrån sin ålder, och hon intervjuades av en psykolog vid kompetensheten för rättspsykologi för barn och unga. Jag var ansvarig för förhören av de misstänkta och vittnena.

De rättsmedicinska proverna som tagits på barnen och den misstänkte samt barnets un-

derbyxor, som väckte misstanken om brott, undersöktes vid kriminaltekniska laboratoriet. Dessutom undersöktes underbyxorna som det äldsta barnet hade på sig vid läkarundersökningarna. Både i de underbyxor som mamman hittade i tvättkorgen och i de underbyxor som tillvaratogs hos läkaren observerades spermier, utifrån vilka man kunde påvisa en DNA-profil som stämde överens med den misstänkte. Dessutom hittades manligt DNA som matchade den misstänkte i provet från flickans ändtarmsöppning. Detta DNA härstammade dock inte från sperma, utan från andra källor, såsom eventuellt epitelceller i huden.

Den misstänkte ändrade sin berättelse flera gånger under förundersökningen och i takt med att vi kunde utreda inkonsekvenserna i den. Det var

DET ÄR VIKTIGT ATT
DEN SOM UTREDER
BROTT MOT BARN
IDENTIFIERAR SINA
KÄNSLOR OCH EVENTUELLA
FÖRHANDSANTAGANDEN SÅ
ATT DE INTE STYR DET
EGNA AGERANDET.

som om jag lekte Whac-a-Mole-spelet med honom: när en berättelse konstaterades omöjlig eller osannolik producerade han smidigt följande. Varje alternativt händelseförlopp som han lade fram utgjorde en egen hypotes som testades under förundersökningen. När jag berättade för den misstänkte om laboratoriefynden berättade han att barnets mamma dagen före gripandet hade tillfredsställt honom med sin hand och överfört hans sperma till barnets underbyxor då han tittade på. Detta förblev hans huvudsakliga försvar ända fram till huvudförhandlingen.

DNA och även sperma kan överföras, i synnerhet då det var fråga om en person som bodde hemma hos barnet. Om en misstänkt och en annan person bor i samma hushåll, kan den misstänktes sperma via lakan eller kontakt hamna i den andra persons kläder eller på dennes kropp utan att det sker något sexuellt mellan dem. Det kriminaltekniska laboratoriets fynd utesluter alltså inte i sig den misstänktes berättelse. Snarare blev det aktuellt att väga sannolikheten för den misstänktes berättelse mot hypotesen att han verkligen hade gjort något sexuellt mot barnet. Jag utredde alltså om det var möjligt att sperma hamnade i barnets byxor till följd av mammans agerande, såsom den misstänkte påstod.

Mot denna teori talade starkt det faktum att då spermafläcken i underbyxorna avbildades i UV-ljus, hade den ungefär samma placering i byxgrenen som den har av tyngdkraftens inverkan, om sekretet först finns i genitalområdet på den som använder byxorna. Dessutom

DET VAR SOM OM JAG LEKTE
WHAC-A-MOLE-SPELET MED HONOM:
NÄR EN BERÄTTELSE KONSTATERADES
OMÖJLIG ELLER OSANNOLIK PRODUCE-
RADE HAN SMIDIGT FÖLJANDE.

hade fläcken mera formen av att något runnit än formen av att något hade snuddat vid byxorna, vilket sannolikt skulle ha varit fallet om överföringen till byxorna som barnet hade på sig hade skett med handen. Dessutom framgick det av laboratorieundersökningarna att en DNA-profil som matchade den misstänkte kunde

påvisas både inuti och utanpå barnets midjeband. Även denna omständighet stödde hypotesen att den misstänkte snarare än barnets mor hade rört vid insidan av barnets underbyxor.

Den misstänkte berättade också att en vän till mamman delvis hade sett en situation där mamman tillfredsställde honom med handen och sedan gick ut på lägenhetens balkong. Den misstänktes berättelse om var denna vän fanns vid tiden för sina observationer varierade flera gånger under förundersökningen. Även denna hypotes testades så att jag för förundersökningsprotokollet tog bilder i bostaden där händelsen ägde rum av den vy över beröringssituationen som denna tredje person skulle ha kunnat ha. Vännen förhördes också som vittne i förundersökningen och vännens berättelse stödde inte den misstänktes berättelse.

I förundersökningen är det ibland fråga om centimeter och millimeter. I det här fallet funderade man på vad man kunde bevisa med ett analprov. De rättsmedicinska undersökningar

som görs av ett barn med anledning av ett sexualbrott är vanligen annorlunda än de som görs av en vuxen, och man gör inte heller någon så kallad inre undersökning av barn. På åklagarens begäran utredde jag alltså exakt var analprovet hade tagits. Eftersom läkaren berättade att man vid provtagningen inte går förbi slutmuskeln utan

att man närmast snurrar provstickan ovanpå ändtarmsöppningen, förblev det oklart om penetration hade skett, det vill säga om den misstänktes DNA fanns inne i kroppshålan.

Inga skador konstaterades hos barnet. Utifrån undersökningar vet man dock att skador överraskande sällan konstateras hos barn ens i fall där penetration veterligen har skett. Till exempel små skador på slemhinnan läker förvånansvärt snabbt och lämnar inte nödvändigtvis spår. Det gick alltså inte att dra några slutsatser varken åt det ena eller det andra hållet utifrån avsaknaden av skador.

Den misstänkte påstod även i huvudförhandlingen att barnets mor uppsåtligt hade iscensatt att han var skyldig.

Tingsrätten ansåg dock att det inte fanns något beaktansvärt tvivel om den misstänktes skuld och att den alternativa händelsebeskrivningen som den misstänkte framförde kunde utslutas med tillräcklig säkerhet. Den misstänkte dömdes till två års och sex

månaders ovillkorligt fängelsestraff för grovt sexuellt utnyttjande av det äldsta barnet och för två lindrigare brott. Domstolen ansåg att utredningen om huruvida de sexuella gärningarna hade varit återkommande och om de även riktats mot de yngre barnen inte var tillräcklig.

I förundersökningen vände vi dock på alla stenar och vi utredde det som kunde utredas. Barnets mammas och den dömdes parrelation upphörde, mannen avtjänade sitt straff och barnen fick stöd i behandlingen av det inträffade inom hälso- och sjukvårdstjänsterna. Tingsrättens dom vann laga kraft.

Min levnadsvisa morfar använde på sin tid mycket träffande ordspråk. Ett av dem sade att ”när man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig”. I tiderna sökte jag mig från ett annat yrke till polisarbetet, eftersom jag starkt saknade en känsla av meningsfullhet i arbetet.

Mina år i detta arbete och i synnerhet i utredningen av våldsbrott har lärt mig att ingen enskild människa, inte ens polisen, kan förbättra världen. Däremot har jag fått medverka till och skapa mindre förändringar som varit omskakande på individnivå, och jag upplever att mitt arbete har betydelse.

Jag är privilegierad när jag får förebygga och utreda brott mot de mest sårbara medlemmarna i vårt samhälle och föra brotten till åtalsprövning. Polisen går i stora skor och lämnar stora spår efter sig. Inte spår som täcker hela världen, men nog ett människoliv.

LÄSTIPS

- Ellonen, Noora m.fl. 2013: *Rikostutkinta lapsiin kobdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa*. Polisyrkeshögskolan 2013.
- Hietamäki, Johanna; Husso, Marita; Arponen, Tiia: *Tyttöjen ja poikien väliset erot seksuaalisesta hyväksikäytöstä kertomisessa*. Yhteiskuntapolitiikka: 5–6, 2020.
- Juusola, Aino: *Jutellaanko? Miten käsitellä lapsen kanssa vaikeita asioita*. Kirjapaja 2021.
- Kahneman, Daniel: *Tänka, snabbt och långsamt*. Volante 2012. (Ursprungsverk *Thinking, fast and slow* 2011.)
- Högsta domstolen 2013:96. <https://www.finlex.fi/sv/oi-keus/kko/kko/2013/20130096>
- Högsta domstolen 2014:48. <https://finlex.fi/sv/oi-keus/kko/kko/2014/20140048>
- Miettinen, Vera: *Eerika. 8-vuotiaan tytön tarina*. Deadline kustannus, 2021.
- Nikkola, Eeva & Korkman, Julia: *Milloin tulisi epäillä lapseen kobdistunutta paboinpitelyä*. Suomen lääkärilehti 34/2017 s. 1788–1790.
- Rädda barnen rf: *Grooming lasten silmin-selvitys lasten ja nuorten kokemasta groomingista nettissä*. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/06153034/grooming_lasten_silmin_2021.pdf

PAULA M. DI NOTA

INTERNATIONAL PERSPECTIVES ON EVIDENCE-BASED POLICE EDUCATION

DR. PAULA DI NOTA IS A POST-DOCTORAL RESEARCH FELLOW AT THE UNIVERSITY OF TORONTO, CANADA. SHE RECEIVED HER DOCTORATE IN COGNITIVE PSYCHOLOGY AND NEUROSCIENCE IN 2017.

PAULA DI NOTA INVESTIGATES THE COMPLEX RELATIONSHIPS BETWEEN STRESS, COGNITION, LEARNING, AND MENTAL HEALTH AMONG POLICE IN CANADA AND FINLAND. SHE HAS DEMONSTRATED EFFECTIVENESS OF THE INTERNATIONAL PERFORMANCE, RESILIENCE, AND EFFICIENCY PROGRAM (IPREP), WHICH IS OFFERED AT POLAMK FOR OFFICERS AT ALL LEVELS. PAULA PROMOTES EVIDENCE-BASED POLICE EDUCATION BY PUBLISHING NUMEROUS RESEARCH ARTICLES, POLICY REPORTS, AND BOOK CHAPTERS.

Based on my personal and professional experiences, I do not believe in coincidence. I am Finnish on my mother's side (talvisodan sotilaan tyttären tytär) and my father was born in Sicily (parlo anche l'italiano). As destiny would have it, my parents met in Toronto where they have raised me and my siblings with a strong bicultural identity rooted in fire and ice. Being born and raised in one of the most multicultural cities in the world, I am imbued with a global perspective that has allowed me to make connections between seemingly distant people and concepts, and appreciate their differences and similarities. I have also been fortunate enough to participate in local cultural and religious festivals of the large Italian-Canadian community, and also attend Finnish 'äiti-lapsikerho, kesäleiri ja partio'. I have formally studied Finnish and Italian language, culture, and history in school above and beyond the rich education I received through many wonderful memories

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

and conversations with my grandparents – none of whom spoke English. I can still recall directly translating between ‘mummi ja vaari’ and ‘nonna and nonno’, which strengthened my fluency in what I later learned were actually local dialects of Helsinki and Sicily.

Little did I know it, but my Finnish heritage would serve as an asset in my professional development as a police researcher and cognitive neuroscientist. Whether by coincidence or destiny, my Finnish identity forms a link with my current collaborators at the Poliisi-

ammattikorkeakoulu (Polamk). Perhaps you the reader feel that destiny is calling you to the profession and vocation of policing. As an academic, my partnership with Polamk not only fills me with great personal pride, but also with a sense of purpose and fulfillment that my work directly informs the evidence-based education of police in both Canada (my homeland) and Finland (my motherland). Furthermore, our work establishes unwritten standards for policing as a profession and has global implications led by the research and training excellence at Polamk. In what follows, I will identify some of the empirical insights that I have uncovered in my research, and which directly apply to the necessary skills and abilities of effective police officers.

There has been a significant transition in the North American perspective on policing, which has historically romanticized the profession in the media but more recently focused on viral videos of “police brutality”¹. I have always been a fan of “cop dramas” and films, especially comedies that reveal hierarchical dynamics with “the brass” and violent content in a light-hearted way. However, the past several years of my professional research career have

WHETHER BY COINCIDENCE
OR DESTINY, MY FINNISH
IDENTITY FORMS A
LINK WITH MY CURRENT
COLLABORATORS AT THE
POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU
(POLAMK).

exposed me to the harsh realities of police work. The typical shift is not like an episode of Brooklyn 99 – instead, recent evidence shows that Canadian police and other first responders face high rates of mental health disorders and suicide as a result of repeated and prolonged exposure to occupational trauma². As a civilian and lifelong resident of Canada’s largest city, not a day goes by that there isn’t a headline or news feature about policing that directly impacts me, such as:

- Spending – the requested operating budget for the Toronto Police Service in 2021 currently

¹ I have put quotations around the phrase “police brutality” to signify that viral videos can capture both instances of excessive and unnecessary force by police on unarmed civilians, as well as instances where force is necessary and justified. However, the latter instances are often portrayed as the former in the absence of additional contextual information about the situation.

² Di Nota et al. (2020) *OccMed*

exceeds 1 Billion Canadian Dollars³

- A local shooting or drug bust – gun violence hit a record high in 2019 with 492 shootings and has steadily increased over the last 5 years⁴
- A verdict on a trial or inquest of an officer-involved shooting, which often divides public opinion on guilt or innocence based on various communities involved (e.g, racial minorities, people with mental illness)

By proximity we Canadians are heavily exposed to American news and perspectives on policing. Currently dominating these perspectives are public demonstrations led by movements like Black Lives Matter in response to numerous killings of unarmed Black men by police. These events are not new, or recent in my memory (e.g, Rodney King in the early 1990s) or the history of North American policing that sprang from law enforcement of emancipated slaves⁵. Racial biases are not limited to American police, with Black and Indigenous individuals disproportionately arrested, charged, and killed by Canadian police⁶.

While the above rhetoric has compromised many people’s inherent trust in the police, my multicultural background and empirical training have led me to

³ See <https://www.torontopolice.on.ca/budget/>

⁴ See <https://storymaps.arcgis.com/stories/3604323817254783a23aa915c67e4e18>

⁵ Maynard (2017) *Policing Black Lives*

⁶ See <https://ontario.cmba.ca/news/ontario-human-rights-commission-report-reveals-racial-discrimination-by-toronto-police-service/>

HOWEVER, THE PAST SEVERAL YEARS
OF MY PROFESSIONAL RESEARCH
CAREER HAVE EXPOSED ME TO THE
HARSH REALITIES OF POLICE WORK.

consider complex issues in policing with an open mind. More recently, my experience as a police researcher has afforded me access 'behind the blue line' – I have directly observed and studied frontline, tactical, and management-level police in the most critical operational and training contexts: those concerning the use of force. I am especially impressed by the level of professional development and educational standards at Polamk, and have attempted to promote the same evidence-based training standards locally in Canada⁷. Before detailing my contributions to police research and education, I will describe some of the relevant insights derived from my studies as a neuroscientist on how the brain learns complex motor skills and abilities – including those that I expect from the police officers that serve and protect me.

The path to my current position as a police researcher began with intensive studies and training in cognitive psychology and neuroscience. In my undergraduate years, I was fascinated by the 'uncharted territory' of our minds and brains, and how this mushy organ

⁷ Andersen, DiNota et al. (2017) & Andersen et al. (2018) policy reports

is responsible for all of human consciousness, behaviour, emotion, and culture. I specialized in sensorimotor neuroscience – how external signals of light, touch, and sound are transformed through various sensory organs. From here, electrical signals are transmitted to distinct yet collaborative parts of the brain, all within milliseconds to generate meaningful perceptions, understandings, and predictions of the world around us. Only recently have I come to appreciate that these fundamental biological processes underlie one of the most important skills in policing (and indeed for successfully navigating the physical and social world) – situational awareness (SA).

My research partnership with Polamk's Chief Inspector Juha-Matti Huhta uses neuroscientific tools like eye tracking to understand how SA is manifest in the automatic visual movements of expert police officers. As an experienced officer and instructor in tactics and use of force, Huhta is using these insights to develop evidence-based training and education to build expertise faster in trainee officers at Polamk. Huhta led an experiment that showed several pictures to students in Blocks 1 to 6 of their Polamk studies (prior to any field training or experience), as well as to a

group of expert tactical officers and use of force instructors. Participants' eyes were tracked while they observed each of the pictures (providing an objective measure of unconscious SA), and they were also asked to describe what they saw or noticed in each scene (providing a subjective measure of conscious SA). Preliminary analyses of these data show that rookie officers paid more attention to the faces of people in each scene than expert officers, who focused more on hands and other cues that could lead to possible danger. However, rookies that had completed their training in use of force and tactics had eye movement patterns that more closely resembled the experts, showing that unconscious SA can be adapted through training. The interview data also showed that expert officers noticed more information related to the distance and time laws governing each picture (for example, how far or close an individual was to a potential weapon or wounded bystander), and how various tactical options could influence subsequent outcomes. These findings clarify the definition and role of SA in relevant police contexts, which remain poorly understood in research and practice⁸. By using state-of-the-art methods, police education in SA is enhanced at Polamk, and will promote better understanding and training of SA industry-wide when the results are published more broadly in the future.

My doctoral "väitöskirja" studies examined how physical learning, train-

⁸ DiNota & Huhta (2019) *FrontPsych*

BY USING STATE-OF-THE-ART METHODS, POLICE EDUCATION IN SA IS ENHANCED AT POLAMK, AND WILL PROMOTE BETTER UNDERSTANDING AND TRAINING OF SA INDUSTRY-WIDE WHEN THE RESULTS ARE PUBLISHED MORE BROADLY IN THE FUTURE.

ing, and expertise shapes various networks and signals in the brain⁹. I gained experience using sophisticated neuroimaging tools like MRI to show that visual and motor areas of the brain are tuned to observing, visualizing, and performing highly specific and complex movements^{10,11}. The model for expertise in my work was professional ballet dancers from Canada's National Ballet School. These senior apprentices had dedicated their full-time studies to learning and performing the art of ballet at the highest international level.

It may seem surprising, but dancers and police officers have more in common than you would think:

- Both groups are “called” to their profession by a deep passion and dedication – either for artistic expression or serving their communities;
- Strict discipline in practice and training, especially among elites that are required to perform complex, whole-body movements with little-to-no margin for error, and in coordination with a partner or team/ensemble;
- Enormous physical capacity and athleticism, endurance,

strength, and control;

- Cultural pressures to perform and adhere to ‘codes’ that have been shown to negatively impact physical and mental health.

These similarities made my transition from cognitive neuroscience to applied health research quite natural, as the physical and mental strategies required of experts are universal and

IT MAY SEEM SURPRISING, BUT DANCERS AND POLICE OFFICERS HAVE MORE IN COMMON THAN YOU WOULD THINK.

can transfer to other areas of one's life. For instance, in one study I showed that ballet dancers performed better on a memory task that involved memorizing and remembering dance-related words, and that musicians remembered more music-related words than other experts and non-experts¹². This transference of familiarity and knowledge is known as “embodied cognition” – by learning something so physically and deeply, we come to “know it” instinctively as part of ourselves.

Consider an experienced police officer, who has had many years of training and lived experience in attending to and remembering important visual cues in their daily work, like license plate numbers or addresses. As a result of learning-related ‘neuroplasticity’, this officer's visual working memory may be better than a non-expert. Embodied motor skills could also influ-

ence how expert officers move around in the real world – for instance, it is very unlikely that a tactical officer would accidentally bump into your grocery cart or walking down the street, given that they spend years training highly specific movements, including clearing corners. Investigating how learning changes brain activity in police officers is a completely unexplored area of cognitive neuroscience, and is a line of research I hope to follow for years to come.

Whether through formal education, training, or life experiences, all learning drives our behaviours and the recognition of familiarity in the world around us. Through disciplined practice that synchronizes physical, visual, and musical signals, an expert ballet dancer can learn a new routine faster than a novice. Learning-related plasticity of sensory-motor brain networks also helps experts detect movements that are off-beat by fractions of a second, and recall the specific choreography to a piece of music many years after they have performed it. These deep “muscle memories” are difficult to unlearn, and highlight several important questions and challenges in neuroscience:

How do we ‘unwire’ brain signals that have made negative associations?

How do you teach an old dog new tricks, or update years of experience with new knowledge?

How can training prevent or treat the disordered processing of memory and emotion among police and other first responders exposed to trauma?

These are questions that I seek to

INVESTIGATING HOW LEARNING CHANGES BRAIN ACTIVITY IN POLICE OFFICERS IS A COMPLETELY UNEXPLORED AREA OF COGNITIVE NEUROSCIENCE.

⁹ DiNota (2017) Doctoral dissertation, York University, Canada

¹⁰ DiNota et al. (2016) ExpBrRes

¹¹ DiNota et al. (2017) BMCNeuro

¹² DiNota, Olshansky & DeSouza (2020) Vision

answer in my current and future research concerning police education, and which will protect the health and safety of police officers and the communities they serve.

Police instructors have often observed highly trained and experienced officers make seemingly “rookie mistakes” when faced with an acutely stressful situation¹³ – why does this happen? The significant personal and societal suffering caused by errors in police performance are also met with demands for answers as to why a trained and qualified officer could make mistakes that seem obvious to an outside observer. However, police instructors and viral videos both fail to capture the internal physiological state of the officer, which has widespread effects on the body and brain.

As I learned more about police training and operations from the inside, I gained an appreciation for the varied “toolbox” of skills that officers require beyond physical tactics and maneuvers, including psychosocial skills like SA, verbal and non-verbal communication, de-escalation (which is a “buzz word” used heavily by North American police stakeholders

and media), threat assessment, emotional intelligence, and empathy. What is absolutely essential for the effective use of all of these skills is awareness and control of biological responses to threat and stress. Stress management or ‘stressinhallinta’ is not typically part of basic or advanced police training, and is not always something people are good at. To further complicate matters, what is considered stressful is highly individual, and is often ‘downplayed’ among police for fear of seeming mentally weak or unreliable.

Stress responses can be triggered by any number of external (e.g., aspects of the environment, suspect, their positioning, presence of backup, bystanders) and/or internal cues (e.g., prior experience or expectations, uncertainty, confidence, presence of a pre-existing physical or mental health condition). A review of research in basic science and applied policing shows that the brain and body act (and react) very differently when faced with sudden and intense stress¹⁴, including distorted vision, sound, sense of time and distance, all of which inform SA, threat assessment, and subsequent decision-making. Perceptual distortions can completely miss possible threats (think

WHAT IS ABSOLUTELY ESSENTIAL FOR THE EFFECTIVE USE OF ALL OF THESE SKILLS IS AWARENESS AND CONTROL OF BIOLOGICAL RESPONSES TO THREAT AND STRESS.

back to the rookie officers that may not even see a weapon in an obvious location in Huhta’s study), or in some cases mis-perceive a benign object like wallet or cellphone as a gun – this is called ‘affective realism’, and has been blamed for errors in judgement during officer-involved shootings.

Acute stress responses also significantly impair various stages of learning and memory. While the research on memory and stress in policing is sparse¹⁵, insights from human and animal research shows that the stress hormone cortisol can block the learning of new skills as well as recall of newly learned skills – especially those that are not engrained in ‘muscle memory’ and require conscious effort to recall. Accordingly, police training that fails to deeply embed essential knowledge, skills, and abilities into long-term memory are unlikely to be recalled during stressful encounters. Physiological responses to stress also impair motor control of the musculoskeletal system, including both complex whole-body skills (e.g., drawing, aiming, and firing a firearm) and fine motor skills (e.g., focusing on a target)¹⁶.

Together this evidence shows the widespread and negative impact of stress on important aspects of operational police work – from perception to action. While there is never a single or clear answer as to why errors in police performance occur, there is evidence supporting the effectiveness of training interventions that focus on ‘stressinhallinta’ in improving

ACCORDINGLY, POLICE TRAINING THAT FAILS TO DEEPLY EMBED ESSENTIAL KNOWLEDGE, SKILLS, AND ABILITIES INTO LONG-TERM MEMORY ARE UNLIKELY TO BE RECALLED DURING STRESSFUL ENCOUNTERS.

¹³ Huhta, Di Nota et al. (2021) *Nordic JStud Policing*

¹⁴ Di Nota & Huhta (2019) *FrontPsych*

¹⁵ Di Nota et al. (2020) *PIJPSM*

¹⁶ Anderson, Di Nota et al. (2019) *FrontPsych*

these errors, as well as measures of physical and mental health.

Nearing the end of my PhD, I began exploring different areas of research for work as a postdoctoral fellow. Through coincidence, someone told me to contact Dr. Judith Andersen, a health psychology professor at my undergraduate alma mater University of Toronto. However, when I saw the front page of her website, I knew that it was destiny that had led me to her – I saw an emblem that read ‘karhu valmiusyksikkö’ and immediately recognized the Finnish text. While I knew that ‘karhu’ meant ‘bear’ and was also my favourite Finnish beer, I did not know that it was also the name of Finland’s elite tactical and special intervention unit. I was stunned to learn about her collaboration with Harri Gustafsberg – former Operational Commander of ‘Karhuryhmä’ and Polamk use of force instructor. Together with American psychiatrist Dr. Joe Arpaia, they have co-developed the International Performance, Resilience, and Efficiency Program (iPREP) – a training intervention designed specifically for police to help recognize and manage physiological responses to stress,

OFFICERS LEARN ABOUT THE BIOLOGICAL PROCESSES THAT UNDERLIE STRESS, INCLUDING AN IMBALANCE BETWEEN THE SYMPATHETIC (TAISTELE, PAKENE, JÄÄDY) AND PARASYMPATHETIC (LEVÄTÄ JA TOIPUA) BRANCHES OF THE AUTONOMIC NERVOUS SYSTEM.

especially in critical incidents requiring use of force. In my introductory email to Dr. Andersen, I ended by saying that I was half Finnish and fluent in the language. I was very much interested in learning more about her Finnish collaboration, and she was immediately struck by this connection as well. Soon after my successful PhD defense in 2017, I began working in her laboratory investigating the complex relationships between stress, health, performance, and education in police. The effectiveness of iPREP lies in its content and delivery. Officers learn about the biological processes that underlie stress, including an imbalance between the sympathetic (‘taistele, pakene, jäädy’) and parasympathetic (‘levätä ja toipua’) branches of the autonomic nervous system. To modulate the autonomic stress response, officers are trained to use various clinically validated breathing techniques and metacognitive skills, like grounding and visualization. These skills ‘manually override’ physiological responses to acute stress by increasing activation of the parasympathetic nervous system, driving down heart rate and promoting cognitive function (i.e., increased awareness). iPREP techniques are reinforced in two ways: 1) by showing

officers their immediate stress responses and real-time heart rate – known as ‘bio-feedback’, and 2) deliberate practice of iPREP skills during highly realistic and stress-inducing scenarios. By conditioning autonomic modulation (AM) in the same context that the skills will be used in the field, they become automatic and learning is enhanced. We have tested the effectiveness of iPREP in several samples of Canadian and Finnish police in both frontline and tactical roles. Across studies we have shown that 4 to 5 days of iPREP training significantly reduces errors in lethal force decision-making, improves SA, and reduces the time it takes for heart rate to recover from acutely stressful encounters¹⁷. Furthermore, these improvements in health and performance are sustained for up to 18-months, which is significantly longer than most training interventions for police and other trauma-exposed professionals¹⁸.

While most research on police performance in stressful contexts focuses on use of force encounters, we also know that police face occupational stress from other sources. Less than one year after starting my position in Dr. Andersen’s lab, we were invited to Polamk to develop, deliver, and test iPREP in a new context – to help officers in management and leadership positions effectively manage organizational stress. For two weeks in March 2018, we lived on the wintery Polamk campus and worked closely with 25 experienced officers enrolled in the

WE HAVE TESTED THE EFFECTIVENESS OF IPREP IN SEVERAL SAMPLES OF CANADIAN AND FINNISH POLICE IN BOTH FRONTLINE AND TACTICAL ROLES.

¹⁷ Andersen, Di Nota et al. (2018) JOEM

¹⁸ Di Nota et al. (2021) SysRev

Master of Police Studies program and who agreed to take part in our iPREP study. Working together with Gustafsberg and Huhta, we designed reality-based scenarios that a) were intended to elicit physiological stress responses, and b) were typical tasks encountered by police managers in their daily work. For instance, police officers practiced the biofeedback-guided AM skills during a heated confrontation between two colleagues, when questioned by the rehtori in front of their peers, and during a simulated incident command scenario where they had to manage an active shooter situation. Early results of this study were shared at the 2021 Nordic Police Research Conference, hosted virtually by Polamk, and revealed that police management tasks – which required little to no physical or aerobic exertion – elicited physiological stress responses similar to what we have observed during critical use of force simulations, as well as during regular field duty. These findings provide novel evidence for the significant physical impact of organizational stress on police performance and health, and highlight the need to train effective stress management in contexts beyond those requiring life-or-death decision-making.

THESE FINDINGS PROVIDE NOVEL EVIDENCE FOR THE SIGNIFICANT PHYSICAL IMPACT OF ORGANIZATIONAL STRESS ON POLICE PERFORMANCE AND HEALTH, AND HIGHLIGHT THE NEED TO TRAIN EFFECTIVE STRESS MANAGEMENT IN CONTEXTS BEYOND THOSE REQUIRING LIFE-OR-DEATH DECISION-MAKING.

Evidence supporting the effectiveness of iPREP has led to its implementation in basic and advanced training at Polamk. Every police officer in Finland will have the opportunity to learn how to recognize and effectively manage their individual physiological response to stress, which can also benefit officers' physical and mental health beyond an occupational context. The need to improve psychological health and functioning in police and other first responders has recently been recognized as a top priority by Canada's federal health research institute. Dr. Andersen has been awarded over \$1 Million to adapt the in-person AM protocol used in iPREP into an online intervention that will help treat posttraumatic stress injuries – which include increased symptoms of mental health disorders like depression, anxiety, and posttraumatic stress disorder, but also burnout and general stress. These psychological injuries influence every aspect of the lives of first responders, including their operational performance and personal relationships. The delivery of AM training in an online format is more urgent than ever following the global coronavirus pandemic. Not only will this avoid

limitations to physical in-person gatherings, but it will also make health promotion training accessible to police officers in remote locations. Following the study period among Canadian police officers (2021-2023), we hope to make the scientifically-validated online AM protocol available for use by our partners at Polamk.

Given the widespread adoption of virtual environments for work, study, and personal purposes during the pandemic, it has become obvious to all of us that online interactions are just not the same as in-person meetings. Beyond the technological delays and glitches, our brains simply do not process 2-dimensional information in the same way as live 3-dimensional interactions. As it relates to online learning, we have a forthcoming study that compares police performance in virtual (i.e., a video scenario projected onto a wall in a training room) and live simulations (i.e., in a staged training environment at the police agency). While physiological stress responses were equal between both contexts, the same group of 187 police officers made six times as many lethal force decision-making errors during virtual simulations compared to the live condition, where less than 1% of scenarios had an error¹⁹.

Despite the attraction and novelty of virtual reality systems for police training and evaluation purposes, it is critical that

EVERY POLICE OFFICER IN FINLAND WILL HAVE THE OPPORTUNITY TO LEARN HOW TO RECOGNIZE AND EFFECTIVELY MANAGE THEIR INDIVIDUAL PHYSIOLOGICAL RESPONSE TO STRESS, WHICH CAN ALSO BENEFIT OFFICERS' PHYSICAL AND MENTAL HEALTH BEYOND AN OCCUPATIONAL CONTEXT.

¹⁹ See <https://hartlab.net/publications/> for updated publications

individual agencies consider whether the significant investment in these technologies will fulfill their intended purposes. In the worst case, our evidence suggests that virtual environments may elicit negative learning experiences and misrepresent an officer's competency, which has significant personal and professional consequences (e.g., not passing a required course or qualifying as 'fit for duty'). There is enormous pressure within police organizations to make the most out of limited training resources, including time, funding, qualified and available personnel, and infrastructure. Therefore, solutions like virtual or online learning may seem attractive, but need to be empirically validated before being implemented, and possibly compromising limited learning opportunities. Our most recent work directly addresses this important point and reveals that a 1-day version of iPREP is simply not effective²⁰. Previously shown improvements to lethal force decision-making and AM were not observed, and provide important evidence for ineffective training when time and deliberate practice is sacrificed. These insights are especially critical in informing the necessary minimum amount of time

required to effectively train stress management and resilience in police, which is currently 'optional' in Canada and North America. Considered together with the neurophysiological evidence presented earlier in my work, all police training stands to be compromised if officers are not also trained to perform effectively under stress.

Although I am not a police officer, my expertise lies in understanding how the human brain learns and performs complex motor behaviours, and the cognitive, physiological, and psychosocial skills that precede them. As a researcher and neuroscientist, I have contributed to evidence-based police education to promote effective learning and performance of these skills, especially in high stress contexts. My research also aims to preserve the mental and physical health of police officers and anyone exposed to chronic stress, not just life-or-death situations. I am determined to remain on my current professional research path and continue identifying, defining, and understanding the neurophysiological basis of essential skills

DESPITE THE ATTRACTION AND NOVELTY OF VIRTUAL REALITY SYSTEMS FOR POLICE TRAINING AND EVALUATION PURPOSES, IT IS CRITICAL THAT INDIVIDUAL AGENCIES CONSIDER WHETHER THE SIGNIFICANT INVESTMENT IN THESE TECHNOLOGIES WILL FULFILL THEIR INTENDED PURPOSES.

in policing, including perception, cognition, and action.

BIBLIOGRAPHY

- Andersen, J. P., Boychuk, E. C., Di Nota, P.M., Back, D., & Poplawski, S. (2018). *Decision Model for Police Encounters: A Science-Based Approach for Decision Making in Police Encounters*. Government of Ontario, Ministry for Community Safety and Correctional Services, July 2018. Available online: <https://hartlab.net/policy-recommendations-for-police-training/>
- Andersen, J.P., Di Nota, P.M., Beston, B., Boychuk, E.C., Gustafsberg, H., Poplawski, S. & Arpaia, J. (2018). *Reducing lethal force errors by modulating police physiology*. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 60(10), 867-874. doi:10.1097/JOM.0000000000001401.
- Andersen, J.P., Di Nota, P.M., Poplawski, S., Pitel, M., Zurowski, J., & Azmi, P. (2017). *The Science Behind De-escalation and Use of Force Decision-Making: Policy Recommendations for Police Training*. Government of Ontario, Ministry of Community Safety and Correctional Services, June 2017. Available online: <https://hartlab.net/policy-recommendations-for-police-training/>
- Anderson, G.S, Di Nota, P.M., Metz, G.A.S., & Andersen, J.P. (2019). *The impact of acute stress physiology on skilled motor performance: Implications*

THEREFORE, SOLUTIONS LIKE VIRTUAL OR ONLINE LEARNING MAY SEEM ATTRACTIVE, BUT NEED TO BE EMPIRICALLY VALIDATED BEFORE BEING IMPLEMENTED, AND POSSIBLY COMPROMISING LIMITED LEARNING OPPORTUNITIES.

²⁰ Di Nota et al. (2021) *FrontPsych*

- for policing. *Frontiers in Psychology*, 10(2501), 1-11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02501>.
- Di Nota, P.M. (2017). *Short- and long-term changes in behaviour and brain activity following exercise, motor learning and expertise*. Doctoral dissertation, York University, Canada.
 - Di Nota, P.M., Anderson, G.S., Ricciardelli, R., Carleton, R.N., & Groll, D. (2020). *Mental disorder symptoms and suicidal ideation among police in Canada*. *Occupational Medicine*, 70(3), 183-190. <https://doi.org/10.1093/occ-med/kqaa026>.
 - Di Nota, P.M., Arpaia, J.P., Boychuk, E.C., Collins, P.I., & Andersen, J.P. (2021). *Testing the Efficacy of a 1-Day Police Decision-Making and Autonomic Modulation Intervention: A Quasi-Random Pragmatic Controlled Trial*. *Frontiers in Psychology*, 12:719046. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.719046>
 - Di Nota, P.M., Bahji, A., Groll, D., Carleton, R.N., & Anderson, G.S. (2021). *Proactive post-traumatic stress injury mitigation programs for at-risk workers: A systematic review and meta-analysis*. *Systematic Reviews*, 10(126), 1-21. <https://doi.org/10.1186/s13643-021-01677-7>.
 - Di Nota, P.M., Chartrand, J.M., Levkov, G.R., Montefusco-Siegmund, R., & DeSouza, J.F.X. (2017). *Experience-dependent modulation of alpha and beta during action observation and motor imagery*. *BMC Neuroscience*, 18(28), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12868-017-0349-0>. Cited by 27.
 - Di Nota, P.M. & Huhta, J.-M. (2019). *Complex motor learning and police training: Applied, cognitive, and clinical perspectives*. *Frontiers in Psychology*, 10(1797), 1-20. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01797>
 - Di Nota, P.M., Levkov, G., Bar, R., & DeSouza, J.F.X. (2016). *Lateral occipitotemporal cortex (LOTc) activity is greatest while viewing dance compared to visualization and movement: learning and expertise effects*. *Experimental Brain Research*, 234(7), 2007-2023. DOI: 10.1007/s00221-016-4607-7. Cited by 15.
 - Di Nota, P.M., Olshansky, M.P., & DeSouza, J.F.X. (2020). *Expert event segmentation of dance is genre-specific and primes verbal memory*. *Vision*, 4(3), 35-51. <https://doi.org/10.3390/vision4030035>.
 - Di Nota, P.M., Stoliker, B., Vaughan, A., Andersen, J.P., & Anderson, G.S. (2020). *Stress and memory: A systematic state-of-the-art review with evidence-gathering recommendations for police*. *Policing: An International Journal*, 44(1), 1-17. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-06-2020-0093>.
 - Huhta, J.-M., Di Nota, P.M., Nyman, M., Ropo, E., & Pietilä, E. (2021). *Universal police behaviours during critical incidents and their connection to personality: A preliminary study*. *The Nordic Journal of Studies in Policing*, 2, 1-18. <https://doi.org/10.18261/issn.2703-7045-2021-01-04>.
 - Maynard, R. (2017). *Policing Black Lives: State Violence in Canada from Slavery to the Present*. Blackpoint, NS: Fernwood Publishing.

NOORA HALMEENLAAKSO

SJUKT MYCKET ATT FÖRBÄTTRA

KRIMINALÖVERKONSTAPEL NOORA HALMEENLAAKSO UTEXAMINERADES SOM POLIS 2018. HALMEENLAAKSO ÄR GRUPPCHEF I UTREDNINGSGRUPPEN FÖR BROTT SOM GÄLLER VÅLD I NÄRA RELATIONER RIKTADE MOT BARN VID POLISINRÄTTNINGEN I HELSINGFORS.

INNAN HALMEENLAAKSO UTEXAMINERADES SOM POLIS ARBETADE HON TIO ÅR I IT-BRANSCHEN. VID SIDAN AV ARBETET STUDERAR HALMEENLAAKSO TILL MAGISTER I ADMINISTRATIVA VETENSKAPER MED LAGSTIFTNINGSUNDERSÖKNING SOM HUVUDÄMNE OCH HON ÄR VICE ORDFÖRANDE FÖR FINLANDS REGNBÅGSPOLISER RF.

Jag läste den första utgåvan av den här boken 2015. Jag var 28 år, arbetade i IT-branschen och gifte mig med kärleken i mitt liv, Kaisa. Jag deltog i det första skedet av Polisyrkeshögskolans urvalsprov i augusti 2015. En vecka senare firade vi vårt bröllop och i september fick jag en kallelse till urvalsprovets andra skede.

Jag hade arbetat mycket hårt och gjort många uppoffringar för att lyckas särskilt i urvalsprovets första skede. Det mesta av arbetet låg alltså bakom, men jag visste att jag också måste lyckas i provets intervjudel. Jag beslöt att förhålla mig till situationen som en slags arbetsintervju: jag funderade på vad jag skulle vilja berätta om mig själv och vilka frågor som skulle kunna ställas. Jag funderade på mina styrkor och svagheter samt mina önskemål gällande polisyrket. Jag funderade också på hur jag kan övertyga intervjuarna om att jag förbinder mig vid att eventuellt byta hemort för de kommande tre åren.

Jag klädde mig snyggt, så som man

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

ska för en arbetsintervju. Jag tog av mig min förlovnings- och vigselring redan hemma, så att jag inte skulle glömma det senare. Jag var inte beredd att ta risken att min resa skulle ta slut här på grund av intervjuarens eventuella fördomar. Beslutet var enkelt, egentligen till och med automatiskt. När man tidigare har mött fördomar, diskriminering eller våld och hört samma sak hända även andra än sig själv, blir man oundvikligen försiktig. Ett sådant kroniskt stressstillstånd kallas minoritetsstress. Minoritetsstress uppkommer stegvis och kan, förutom att man börjar förutse upplevelser av diskriminering, också orsaka rädsla, behov av att dölja sin minoritetsidentitet och även psykiska störningar och till och med fysiska sjukdomar.

Det kan vara svårt för en heterosexuell person att förstå den automatiska tankekedja som ledde till mitt beslut att ta av ringarna. Min handling kan verka överdriven och min oro onödig om man är van vid att leva sitt liv utan att behöva utvärdera varje social situation på förhand: vad är förnuftigt, vad är säkert, vad är möjligt? Privilegier uppfattas ofta uttryckligen som personliga intressen eller fördelar, men det är snarare fråga om brist på hinder. Man kan identifiera sina egna privilegier när man funderar på vad som inte hör till ens vardag eller vad man inte ens behöver fundera på. Det är

mycket svårt, jag vet. Själv har jag till exempel finska som modersmål, jag har inga funktionsnedsättningar, jag har en högskoleexamen och jag äger min bostad. Jag är alltså privilegierad på många sätt, trots att jag också tillhör en sexuell minoritet.

Jag tror att det första och lättaste steget i identifieringen av sina privilegier är att lyssna och tro när en person som tillhör en minoritet berättar om sina tankar och erfarenheter. När man lyssnar på andra kan man börja få en uppfattning om alla de faktorer som på olika sätt påverkar valmöjligheterna i livet för människor i olika ställning. När man förstår de bakgrundsfaktorer som påverkar en annan människas liv är det också lättare att upptäcka de faktorer som påverkar ens eget liv och de val man gör dagligen.

När man diskuterar privilegier är det viktigt att komma ihåg att det handlar om samhälleliga och strukturella problem, inte om att skuldbelägga en enskild person som åtnjuter privilegier eller att ogiltigförklara prestationer. Även om till exempel sexuell identitet och kön är personliga egenskaper kan de också på många sätt vara ett privilegium. Ett bra exempel på kön som privilegium är ciskonade personer. Med ciskonad avses en person, vars könsidentitet motsvarar det kön som fastställts för honom eller henne vid födseln. Merparten av människorna

är ciskonade, och nästan alla toaletter, idrottslag och till och med klädbutiker eller deras avdelningar är avsedda för antingen kvinnor eller män. Ciskonade personer har således en betydande privilegierad ställning till exempel i jämförelse med icke-binära personer.

En icke-binär persons könsidentitet kan vara till exempel varierande, glidande, könlös eller ligga utanför könsgränserna. Redan det att en icke-binär person borde välja ett omklädningsrum som är avsett för kvinnor eller män till exempel i en simhall kan orsaka ångest, otrygghet eller en känsla av utanförskap. En vuxen icke-binär person kan på grund av detta till exempel välja en annan motionshobby, men konsekvenserna för ett barn som varje vecka har ångest vid skolans omklädningsrum kan vara mer långtgående.

Det är viktigt att identifiera sina egna privilegier, eftersom det ger perspektiv på de svårigheter som andra möter och förbättrar möjligheterna att bemöta andra människor med empati.

Mitt urvalsprov gick som helhet bra och jag började studera vid Polisyrkes-högskolan i januari 2016. I skolan kom jag första gången ut ur garderoben när jag träffade min nya rumskamrat i vår studentkorridor kvällen innan undervisningen började. Följande gång kom jag ut ur garderoben på morgonen den första skoldagen och gången därefter var säkert några timmar senare på lunchen.

Det är svårt att beskriva den extra spänning och stress som var förknippad

DET ÄR VIKTIGT ATT IDENTIFIERA SINA EGNA PRIVILEGIER, EFTERSOM DET GER PERSPEKTIV PÅ DE SVÅRIGHETER SOM ANDRA MÖTER OCH FÖRBÄTTRAR MÖJLIGHETERNA ATT BEMÖTA ANDRA MÄNNISKOR MED EMPATI.

med alla dessa möten. Även om jag i många andra situationer säkert skulle ha tänkt att andras åsikter inte spelar någon roll, visste jag att jag nu skulle träda in i en exceptionellt tät gemenskap. Jag upplevde ett behov av att bli accepterad som den jag var, men insatserna kändes stora. Till slut gjorde jag nog mitt val när jag tog upp min sexuella identitet på en restaurangscen nära skolan i en lekfull tävling.

Även om det var tungt att resa mellan Helsingfors och Tammerfors varje vecka och svårt att vara åtskild från min partner, trivdes jag bra i skolan. Mitt liv stadgade sig snabbt inom gränserna för skolområdet. Eftersom mitt hemtrevliga lilla studentrum, ett gym, ett bibliotek, ett motionsspår med nästan enbart uppforsbackar och skolans undervisningsutrymmen alla fanns i samma område, fanns det inget övrigt jag saknade i Tammerfors. Atmosfären i skolan upplevde jag i huvudsak som tolerant, även om jag under årens lopp stötte på några osakliga frågor och förslag. En gång under ett kvällssamkväm frågade till exempel en heterosexuell manlig studerande om han skulle få komma och titta på när jag har sex med min fru. Jag har varit i motsvarande situation tillräckligt många gånger tidigare för att förstå att en sådan fråga inte är

smicker eller flirt, utan maktutövning och trakasseri.

Innan jag blev polis hade jag arbetat i 10 år i IT-branschen, i ett och samma börsföretag. Min tidigare arbetsgemenskap var mycket tolerant och jag hade inte upplevt något behov av att stanna i garderoben på arbetsplatsen eller i vår externa kommunikation. Att en kvinna eller en person som tillhör en minoritet är synlig på nätet har dock ofta otrevliga följder. Även jag lärde mig i mitt arbete hur

näthat och personliga hot känns. Men jag tänkte aldrig för ett ögonblick att min rätt att vara mig själv också på jobbet eller min möjlighet att avancera i karriären skulle vara hotade på grund av min sexuella läggning.

Jag hade nog föreställt mig att polisen som gemenskap skulle vara mycket annorlunda än min tidigare arbetsgemenskap. Jag blev ändå lite förvånad när jag upptäckte hur starkt antagandet om heterosexualitet är inom polisen. Jag minns till exempel hur min essä korrigerades på skolans kurs i svenska, eftersom jag hade skrivit att jag bodde i Helsingfors med min maka och inte med min make. Jag accepterade minuspoängen i essän och orkade inte alltid annars heller korrigera antagandet om familjeformen.

ÄVEN OM JAG I MÅNGA
ANDRA SITUATIONER
SÄKERT SKULLE HA TÄNKT
ATT ANDRAS ÅSIKTER
INTE SPELAR NÅGON
ROLL, VISSTE JAG ATT
JAG NU SKULLE TRÄDA
IN I EN EXCEPTIONELLT
TÄT GEMENSKAP. JAG
UPPLEVDE ETT BEHOV AV
ATT BLI ACCEPTERAD
SOM DEN JAG VAR, MEN
INSÄTSENA KÄNDES
STORA.

Jag tror inte att heteroantagandet i sig är illvillig diskriminering. Detta antagande skapar emellertid en grund för en skadlig tanke om att sexuella minoriteter inte ska "göra en stor affär" av sin egen inriktning, eftersom inte heller heterosexuella gör det. Bakom tanken ligger uppfattningen om att heterosexualitet inte i första hand är en sexuell trend utan en norm för mänskligheten. Då skiljer sig homosexualiteten från normen och är på något alldeles speciellt manér ett sexuellt sätt att leva. Tanken att homosexualitet endast är en fråga om sexualitet är dock förtryckande, erotiserande, nedvärderande och felaktig.

Det kan vara svårt för en person som vuxit upp i vårt samhälle som ciskönad och heterosexuell att identifiera all den heteronormativitet som vårt språk, vår kultur, vår konst och våra seder grundar sig på. Och det är helt förstäligt! Eftersom samhället har byggts upp av främst vita, ciskönade, heterosexuella män, har varje sed och funktion utvecklats för att stödja framgång hos människor som dem själva. Därför upplevs andra sätt att leva och vara som avvikande. Ju mer genuint vi andra lever våra liv, desto mera iögonfallande är vi. Det kan verka som om hela vår person på något sätt består av vår könsidentitet eller sexuella identitet: våra människorelationer, vår sexualitet, vår historia, vår konst, våra personliga trauman. Men detta skiljer sig faktiskt inte från hur en ciskönad heterosexuell person är sammansatt, förutom i det avseendet att hans eller hennes byggstenar är mer utbredda, erkända och accepterade i samhället.

ÅTMOSFÄREN I SKOLAN UPPLEVDE
JAG I HUVUDSAK SOM TOLERANT,
ÄVEN OM JAG UNDER ÅRENS LOPP
STÖTTE PÅ NÅGRA OSAKLIGA FRÅGOR
OCH FÖRSLAG.

Jag inledde en arbetspraktikperiod vid Polisinsättningen i Helsingfors i juni 2017. Eftersom de homosexuella i polisorganisationen har nätverkat nästan lika bra som ishockeyspelarna, blev jag föremål för en personintervju med pride-tema, som publicerades på insättningens intranät, redan under min andra praktikvecka. Jag visste att "underrättelseinformation" om yngre konstaplar som kommer på arbetspraktik när polisinsättningarna redan innan praktiken inleds. Jag tänkte ändå att en intervju skulle vara ett praktiskt sätt att glänta på dörren till garderoben. Alla kommande kolleger som jag mötte senare under arbetspraktiken hade visserligen inte läst intervjun, men jag upplevde ändå att jag inte var i garderoben längre. Jag kände mig lätt och modig.

Under de första veckorna av min arbetspraktik deltog jag också i tryggheten av ordningen och säkerheten under Helsingfors Pride 2017-paraden. I paraden deltog cirka 35 000 personer, bland dem för första gången också polisens officiella representant, i och med att polisinspektör Måns Enqvist åkte med i diskrimineringsombudsmannens lastbil. Inom polisen sågs deltagandet i paraden enligt min

EFTERSOM DE HOMOSEXUELLA I POLISORGANISATIONEN HAR NÄTVERKAT NÄSTAN LIKA BRA SOM ISHOCKEYSPELARNA, BLEV JAG FÖREMÅL FÖR EN PERSONINTERVJU MED PRIDE-TEMA, SOM PUBLICERADES PÅ INSRÄTTNINGENS INTRANÄT, REDAN UNDER MIN ANDRA PRAKTIKVECKA.

uppfattning framför allt som en viktig möjlighet att offentligt ge stöd till sexuella minoriteter och könsminoriteter och bekämpningen av brott mot dessa. Den arbetsdagen var på många sätt spännande och speciell för mig. Jag minns den upphetsade stämningen under dagen och hur stolt jag var över hur långt jag redan hade kommit. Jag minns hur glada mina vänner som deltog i paraden var, när de såg mig i min splitternya fältoverall i hörnet av Södra Esplanaden och Högbergsgatan. Jag kommer också ihåg de arga blickar, den till och med aggressiva stöddigheten

och i synnerhet ropen om att "pride tillhör oss, inte polisen", som vissa människor i paraden riktade mot mig.

Jag förstår mycket väl att polisens deltagande i prideparaden utåt uppfattades som till exempel kontroversiellt, provocerande eller kränkande. Jag tror dock inte att priderörelsens tillkomsthistoria är allmänt känd inom polisen. Man är inte heller helt medveten om polisens och sexuella minoriteters och könsminoriteters våldsamma historia. Genom historien har polisen aktivt deltagit i systematisk förföljelse och strukturell diskriminering av personer som hör eller misstänks höra till sexuella minoriteter och könsminoriteter. Även om det huvudsakligen har handlat om stats-

styrt förtryck och varit ett slags tidens anda, som inte motsvarar förståelsen och atmosfären i dagens värld, syns fortfarande spåren. Historien är en del av det kollektiva minne som utgör en väsentlig byggsten i identiteten även för deltagarna i dagens prideparader. Då förståelsen för de historiska spänningarna mellan sexuella minoriteter och könsminoriteter och polisen är ofullständig, går det lätt så att motståndet som spänningen ger upphov till inte heller förstås inom polisens verksamhet.

Jag är lycklig över att det nu på 2020-talet finns unga i paraden som ser rätten att ingå äktenskap som en självklarhet. Frågor med anknytning till registrering av partnerskap och en jämlik äktenskapslag är en del av deras historia, som de inte själva har varit tvungna att behandla när de funderat på sin framtid. I Finland har man kommit långt i frågor som gäller jämställdhet för sexuella minoriteter och könsminoriteter. Inte heller jag var tvungen att lära mig att homosexualitet är en sjukdom när jag gick i skolan på 90-talet.

Men vår värld är långt ifrån perfekt. Ännu i dag måste en transkönad person genomgå en medicinsk utredning om avsaknaden av fortplantningsförmåga för att få sitt juridiska kön fastställt. Detta lagkrav kränker enligt Europeiska människorättsdomstolens avgörande de mänskliga rättigheterna. De samhälleliga förändringar som krävs för att förbättra sexuella minoriteters och könsminoriteters ställning handlar alltså inte bara om att sträva efter jämställdhet, utan också om att rätta till direkta rättskränkningar.

GENOM HISTORIEN HAR POLISEN AKTIVT DELTAGIT I SYSTEMATISK FÖRFÖLJELSE OCH STRUKTURELL DISKRIMINERING AV PERSONER SOM HÖR ELLER MISSTÄNKTS HÖRA TILL SEXUELLA MINORITETER OCH KÖNSMINORITETER

Sådana förändringar kan naturligtvis inte polisen göra, men de berör i hög grad också vår verksamhet. Till exempel det att en transperson inte får ett identitetskort eller pass med en könsbeteckning som motsvarar hans eller hennes yttre könsuttryck kan ha direkta konsekvenser för hans eller hennes säkerhet. En transperson i denna situation utsätter sig sannolikt för den största risken om han eller hon reser utomlands, men möten där identitetsbevis misstänks vara förfalskade på grund av konflikten mellan könsbeteckningen och namnet kan eskalera och bli besvärliga även i Finland. Motsägelsefullheten i identitetsbeviset ökar också risken för trakasserier och osakligt bemötande. Även om polisen inte skulle inleda en kampanj för en reform av translagen, är det viktigt att vi är medvetna om situationen i nuläget och konsekvenserna av de förändringar som krävs för vårt arbetsfält.

Jag utexaminerades som polis i slutet av juni 2018 och fick genast en tjänst i gruppen för våld i nära relationer i enheten för våldsbrott vid Polisinspektionen i Helsingfors. Det var mitt drömjobb. Jag hade fått bekanta mig med gruppen redan under min arbetspraktik och gillade inte bara arbetet utan också gruppandan. Efter att jag utexaminerats fick jag utöver de mest

typiska fallen av våld i nära relationer även undersöka utmanande brott med anknytning till hedersrelaterat våld. Jag har också genomgått en ettårig utbildning om hörande av barn under förundersökningen

DET JAG ARBETAR MED
ÄR EN STOR DEL AV
MIN VARDAG OCH MIN
IDENTITET.

och i och med den specialiserade jag mig på utredning av våldsbrott mot barn. Efter att ha arbetat drygt ett år i gruppen för våld i nära relationer erbjöds mig möjligheten att flytta över till Centralkriminalpolisens dåvarande CSE-team (Child Sexual Exploitation) för underrättelseverksamhet på internet, som bekämpar sexuellt utnyttjande av barn på nätet. Det var mitt andra drömjobb.

Det har varit givande att se hur min tidigare arbetsfarenhet, mitt lärdomsprov om lagstiftningen om människohandel och förundersökningen av fall med tvångsåktenskap samt mina senare juridiska studier har varit till direkt nytta både i mina arbetsuppgifter och i min karriär. Efter flytten till Centralkriminalpolisen har jag bytt arbetsuppgifter och fått ytterligare två drömjobb: först övergick jag till den nya nationella gruppen för utredning av människohandelsbrott vid Polisinspektionen i Helsingfors och senast återvände jag till den för mig bekanta gruppen för våld i nära relationer, där jag för närvarande är gruppchef. En sådan takt är inte särskilt vanlig inom polisorganisationen. Jag har dock upplevt att jag har tur som har kunnat flytta från ett drömjobb till ett annat och samtidigt

förvärva ny kompetens. Jag har nämligen varit i arbetslivet tillräckligt länge för att förstå att det är trevligare att söka sig till en ny uppgift därför att den är så intressant att man inte kan låta bli än därför att man inte står ut med sitt nuvarande arbete en enda dag till.

Jag har sagt att de snabba rycken i min poliskarriär beror på min inre klocka. I börsföretaget vände jag mig vid samarbetsförhandlingar med ett eller två års mellanrum och de gav alltid upphov till nya uppgifter och titlar. Delvis handlar det säkert om att jag är van vid ständiga förändringar, men till stor del handlar det också om min vilja att leva ett liv som liknar mig. Det jag arbetar med är en stor del av min vardag och min identitet. Även om vissa beslut om yrkeskarriären kräver mod, har jag också klarat av att berättas för min mamma, som är pingstvän, att jag har ett förhållande med en kvinna. Jag har alltså klarat av en viss tröskel för att våga. Jag tror att många svåra beslut egentligen är ganska lätta, så länge det känns rätt för en själv att ändra riktning. Det kräver bara mod.

Man kan säga att jag trots min relativt unga tjänsteålder har fått vara del av många olika kafferaster och bastukvällar. Även om jag absolut inte är den mest sociala typen, har jag oundvikligen också hört mycket om både sorgen och glädjen i mina arbetskamraters civila liv. Mitt svar på frågan som jag ibland får om varför man över huvud taget måste tala om kön eller sexuell läggning på arbetsplatsen, det är ju en privat fråga, döljer sig just här: hela livet i sin brokighet är närvarande i omklädningsrummen, vid

DET ÄR MYCKET SVÅRT OCH
FRAMFÖR ALLT TUNGT OM MAN BLIR
TVUNGEN ATT VÄGA SINA ORD I
ALLA DISKUSSIONER SÅ ATT TILL
EXEMPEL DEN EGNA FAMILJEFORMEN
ELLER MAKENS/MAKANS KÖN INTE
FRAMGÅR.

lunchbordet och på afterworken. Det är mycket svårt och framför allt tungt om man blir tvungen att väga sina ord i alla diskussioner så att till exempel den egna familjeformen eller makens/makans kön inte framgår.

Jag påstår att den situation som beskrivs ovan lätt framhävs inom polisen. Ett arbetsskift på fältet varar ofta 12 timmar, och ibland hänger det mycket konkret på din arbetskamrat huruvida du återvänder hem från jobbet. Även om man inte blir vän med alla patrull- eller arbetskamrater måste man ha ett visst förtroende. Naturligtvis behöver ingen berätta mer om sig själv eller sitt liv än vad som känns bekvämt eller nödvändigt, och att besluta sig för att inte berätta om till exempel sin homosexualitet betyder inte att man är sämre bög på något sätt. Alla medlemmar i arbetsgemenskapen har dock ansvar att skapa en atmosfär där var och en kan berätta om vardagliga ting på arbetsplatsen utan att behöva vara rädd för mobbning, utestängning eller annan diskriminering. Det handlar om rätten att helt och hållet vara sig själv.

Chefernas roll i skapandet av arbetsmiljøet och bekämpningen av diskriminering är säkert klar för alla. Enligt min uppfattning litas man inom polisen i hög grad på att diskriminering är entydigt förbjuden i de anvisningar, föreskrifter och lagar som reglerar vår verksamhet. Alltså anses det inte vara så nödvändigt att vidta aktiva åtgärder

för att förhindra diskriminering. Som jag berättade har jag bytt arbetsuppgifter flera gånger och redan under arbetspraktiken fick jag bekanta mig med arbetet i många olika grupper och funktioner. Trots detta har jag bara en gång hört en chef lyfta fram för hela gruppen att gruppen har nolltolerans mot all form av diskriminering och osakligt språkbruk. Som polis lär man sig att aktiva åtgärder behövs som stöd för anvisningar, föreskrifter och lagar. Det handlar inte bara om att man borde bestraffa överträdelser, utan framför allt om att förstå hur viktiga reglerna är och att alla känner till ramvillkoren.

Under den tid som jag har arbetat inom polisen har jag endast i liten mån upplevt osakligt beteende som skulle ha att göra med mitt kön, dess uttryck eller min sexuella läggning. Men jag har hört många hemska, sorgliga och till och med tragikomiska berättelser om vardagen för poliser som hör till sexuella minoriteter och könsminoriteter.

När jag talar om dessa berättelser kommer jag alltid att tänka på en episod som jag hört om och som inträffade för cirka tio år sedan, då ansökningsprocessen till Polisskolan ännu inleddes med en intervju med chefen för den lokala polisinspektionen. Då beslöt Outi, en ung magister, att söka

till Polisskolan och hon sökte sig till den biträdande polischefen vid en medelstor polisinspektion för intervju. Innan Outi hänvisades till biträdande polischefen fick hon en blankett att fylla i. På blanketten frågades varför den sökande vill söka till polisutbildningen och den sökande uppmanades berätta om sig själv. Outi fyllde i blanketten i polisinspektionens entré och gav den till biträdande polischefen i början av intervjun.

Här torde det vara på sin plats att nämna att namnen på de delaktiga har ändrats och att citaten som följer härrör från vad Outi minns, de är inte ordagranna. Intervjun började enligt Outi i rätt god stämning och biträdande polischefen uppskattade tydligt Outis tidigare magisterutbildning. Biträdande polischefen läste vidare i den ifyllda blanketten och kom slutligen till det avsnitt där Outi beskrev sig själv och sitt liv. Vid det ställe där Outi hade berättat att hon bodde med sin partner Laura fick biträdande polischefen plötsligt svårt att läsa.

– Vad står det här, frågade biträdande polischefen Outi.

– Laura. Det är ett kvinnligt namn, svarade Outi.

Biträdande polischefen vände långsamt blicken mot begravningsplatsen som syntes genom fönstret, var pinsamt länge tyst och vände sig slutligen mot Outi och sade:

– I detta skede strävar vi efter att kontrollera sökandenas kvalitet.

Outi har berättat att situationen förvirrade henne. Hon hade inte alls kommit att tänka på att en myndighet i 2010-talets Finland, som har som uppgift att

VID DET STÄLLE DÄR OUTI HADE
BERÄTTAT ATT HON BODDE MED SIN
PARTNER LAURA FICK BITRÄDANDE
POLISCHEFEN PLÖTSLIGT SVÅRT ATT
LÄSA.

övervaka tillgodoseendet av människors lagliga rättigheter, så öppet skulle diskriminera en sökande på grund av hans eller hennes homosexualitet. Enligt Outi förändrades stämningen under intervjun, men den kunde ändå slutföras.

Jag minns att jag skrattade gott när jag första gången hörde om denna episod. Då hade jag redan själv utexaminerats och minoritetsstressen som jag kände i anslutning till min egen intervju under urvalsprovet var inte längre i färskt minne. Mitt skratt i den situationen uttryckte en blandning av misstro och förtvivlan. Jag tycker fortfarande att samtalet som Outi beskriver låter som om det skulle passa bättre i mitten av förra århundradet på ett kontor som är inpyrt av tobaksrök än att det ägde rum för bara tio år sedan.

Trots biträdande polischefens åsikter och absurda repliker fick Outi en kallelse till urvalsprovet och blev slutligen också antagen till Polisskolan. Konstaterandet under intervjun knuffade dock Outi tillbaka in i garderoben, där hon inte hade varit på många år. Enligt Outi visste hennes kurskamrater nog om henne och Laura och det var ingen stor grej i skolan. Vid polisrättningen höll Outi ändå tyst om sin parrelation. Outi har berättat att detta var hennes livs enda erfarenhet av öppen diskriminering som riktades direkt mot henne. Ju mer man funde-

rar på situationen och den ställning som den person hade, som låg bakom kommentaren, desto mer chockerande känns berättelsen.

Det finns många motsvarande berättelser om diskriminering på grund av sexuell läggning inom polisen. Det finns berättelser från så många årtionden och från olika håll i landet att man inte kan tänka att det bara är enskilda människor som ligger bakom dessa diskriminerande handlingar, utan det

handlar om ett attitydklimat som accepterar ett sådant beteende. Man har arbetat för att förändra attitydklimatet, men mycket återstår att göra. Själv upplever jag att det är viktigt att tala även om gamla erfarenheter av diskriminering, eftersom de är en del av historien för de poliser som tillhör sexuella minoriteter och könsminoriteter. Denna historia måste synliggöras, eftersom den bestämmer takten och riktningen på förändringen.

Polisen är en mycket maskulin arbetsgemenskap. Särdraget torde främst grunda sig på arbetets karaktär och på att största delen av polisförvaltningens anställda är män. Även den del av polisarbetet som syns i medierna och på städernas gator är mycket heteromaskulin. Allt detta påverkar oundvikligen bland annat vilken ställning en homosexuell man har inom polisen jämfört med en homosexuell kvinna. Eftersom lesbiskheten och lesbiska poliser ofta förknippas med

maskulinitet, kan en homosexuell kvinna öppet uppfattas som ”en av killarna” eller som annorlunda på något vis, mindre dålig än andra kvinnor. På motsvarande sätt förknippas homosexuella män lätt med feminina föreställningar, vilket gör att de kan uppfattas som ”frökenaktiga” och därmed mindre värdefulla än heterosexuella män.

De tankar som jag beskrev ovan är vanliga, eftersom vi alla har vuxit upp i ett samhälle där manlighet är måttstocken för normalitet och stöd för kvinnofientliga attityder främjar individens framgång oberoende av kön. Den ringa uppskattningen av feminina egenskaper är inte på något sätt speciell för polisgemenskapen, utan en del av vårt samhälle. Det är svårt att diskutera fenomenet, för det väcker lätt påståenden om manshat om man talar om de negativa effekterna av heteromaskulin hegemoni – i synnerhet om påståendena framförs av en homosexuell kvinna som jag. Det är beklagligt att motstånd väcks även när man talar om dessa negativa effekters inverkan på männens liv.

Jag anser dock att ämnet är särskilt viktigt inom polisen, eftersom uppfattningen om polisen är mycket snäv och rymmer inte särskilt många sätt att uttrycka sitt kön eller sin sexuella identitet. I vardagen tar homofobi sig ofta uttryck som skämt. Till exempel är tanken som kastas fram halvt på skämt om att en homofob person egentligen är en homosexuell person som fortfarande är i garderoben ofta felaktig och också ytterst skadlig. Den vänder konstellationen så att det är de homosexuella som är källan till ho-

DET FINNS MÅNGA
MOTSVARANDE BERÄTTELSE
OM DISKRIMINERING PÅ
GRUND AV SEXUELL LÄGGNING
INOM POLISEN.

mofobin. Homofobi handlar om de heterosexuellas behov av att marginalisera och undertrycka människor som tillhör sexuella minoriteter. Homofobiska skämt är alltså inte humor, utan maktutövning. Dessa skämt påverkar hur de personer som är föremål för dem uppfattar sig själva som människor och medlemmar av arbetsgemenskapen. Skämten är dessutom farliga, eftersom de skapar en grund för ett allvarligare hat.

Om vi tyst accepterar homofobiska skämt stöder vi en atmosfär där det är tillåtet att undertrycka andra och

där det också är svårare att ingripa i annat kränkande språkbruk. En gemenskap där kränkande språkbruk förekommer är inte trygg. Att tillåta ett kränkande språkbruk normaliserar ett beteende där en annan människas värdighet eller integritet inte behöver respekteras och där ett trakasserande eller våldsamt språkbruk ter sig normalt.

Allt vi vet om de mekanismer som ligger till grund för exempelvis våld mot kvinnor och könsminoriteter stöder dessa observationer. Man måste förstå att arbetet mot diskriminering kräver aktiva åtgärder, inte bara passivt icke-diskriminerande beteende. Därför anser jag att det är ytterst viktigt att man just inom polisen försöker utrota också det mest vardagliga uttrycket för kvinnofientlig och ho-

mofobisk kultur genom aktiva åtgärder. Som poliser kan vi inte stärka grunden för det våld som vi försöker bekämpa i vårt arbete.

Jag ser mig själv som en människa som lätt kan lockas till allt utom att ha roligt. Till exempel när jag studerade vid Polisyrkeshögskolan deltog jag inte i traditions- och underhållningskommitténs verksamhet, utan jag var ordförande för boendekommittén och hörde också till skolans

styrelse. En gång i tiden byggde jag visserligen upp en barbetonad Helsingfors Pride-vecka som kulminerade i lördagens kvinnofest, men numera medger jag att jag hellre är paneldeltagare. Termen paneldeltagare hänvisar i min bekantskapskrets till oss lite tröttare regnbågsmänniskor, som under Pride-veckan hellre följer intressanta paneldebatter än tillbringar tid på de klubbiga dansgolven. Skyldigheterna under skoltiden ligger långt bak i tiden, men i klassisk paneldebattstil är jag numera vice ordförande för Finlands Regnbågspoliser rf.

När en rad fullt utrustade poliser står på gatan för att utföra publikkontroll, skiljer sig en homosexuell inte från en heterosexuell. Jag tror inte heller att man känner igen en homosexuell polis bakom ratten på en polisbil

OM VI TYST ACCEPTERAR
HOMOFORISKA SKÄMT
STÖDER VI EN ATMOSFÄR
DÄR DET ÄR TILLÅTET
ATT UNDERTRYCKA ANDRA
OCH DÄR DET OCKSÅ ÄR
SVÅRARE ATT INGRIPA
I ANNAT KRÄNKANDE
SPRÅKBRUK

eller ens bland civilklädda brottsutredare. Men där finns vi, såsom vi alltid funnits. Vi har vetat om och känt varandra, eftersom kretsen är liten. Den egentliga organiseringen inleddes dock först 2017 på ett diskussionsmöte som ordnades av diskrimineringsombudsmannen. Mötet ordnades tillsammans med Seta rf och temat var sexuella minoriteters och könsminoriteters ställning inom polisen i Finland. Polisen Linnea West deltog också i diskussionen. På mötet bekantade sig Linnea med representanter för den europeiska organisationen för regnbågspoliser EGPA (The European LGBT Police Association) och startade senare på deras uppmaning en Facebook-grupp för att lägga en grund för en egen organisation för de finländska regnbågspoliserna.

Denna slutna Facebook-grupp, som grundades 2018, fungerade som ett slags nätverk för nuvarande och tidigare anställda inom polisförvaltningen, som hör till sexuella minoriteter och könsminoriteter och som är intresserade av att främja likabehandling. Diskussionen om att grunda en förening inleddes entusiastiskt men makligt i gruppen. Det var dock härligt att se att vi verkligen finns vid alla polisinställningar och i alla slags uppgifter, i det civila och även som pensionärer! Vi träffades första gången i maj 2019. Vi tillbringade en kväll i ett vardagsrum i Helsingfors som vilka kolleger eller vänner som helst: vi åt chips, delade med oss om våra liv och pratade om våra familjer, vårt arbete och allt möjligt annat.

Jag visste inte ännu som barn att jag var homosexuell och att bli polis hörde inte till mina drömyrken. Nu när jag är vuxen

SOM POLISER KAN VI INTE STÄRKA
GRUNDEN FÖR DET VÅLD SOM VI
FÖRSÖKER BEKÄMPA I VÅRT ARBETE.

hör också flera heterosexuella till min vänskrets, och jag har aldrig tänkt att jag skulle sakna en kamratgrupp som regnbågspoliserna. Men när jag nu tänker på den kvällen tror jag inte att jag någonsin känt samma samhörighet och värme som en delad historia skapar.

Nästa möte ordnades i februari 2020. Endast ett tiotal personer kom till platsen, men denna lilla grupp lyckades upprätta stadgarna för Finlands Regnbågspoliserna rf. Jag tror nog att vi

alla insåg att vi befann oss i ett viktigt och historiskt ögonblick, men samtidigt kändes det också som en kvällsfest bland vänner. Vi åt igen chips, utbytte nyheter och planerade en gemensam resa till EGPA:s årliga konferens, som skulle hållas i Grekland i juni 2020.

Min pappa, en före detta polis, varnade mig för att gå med i den här föreningen. Han oroade sig och oroar sig kanske ännu för att det synliga främjandet av sexuella minoriteters och könsminoriteters sak inom polisen kan ge mig ett rykte som kan försvåra min ställning i arbetsgemenskapen eller mitt karriäravancemang. Jag förstår hans oro, och även bland dem som var närvarande när Regnbågspoliserna grundades, fanns det sådana som inte ville ha sitt namn i protokollet från det konstituerande mötet.

Som förening strävar Regnbågspoliserna efter att påverka utvecklingen av

attityderna inom polisen. Att påverka att man i fortsättningen söker sig till polisorganisationen från en alltmer mångformig bakgrund anser jag vara det bästa sättet att stöda förändringen. Vår viktigaste uppgift är dock att se till att polisen utbildar sin personal för att säkerställa att alla kunder bemöts

SOM FÖRENING STRÄVAR
REGNBÅGSPOLISERNA
EFTER ATT PÅVERKA
UTVECKLINGEN AV
ATTITYDERNÄ INOM
POLISEN.

på ett tryggt, jämlikt och sakligt sätt. Det är nämligen helt centralt för polisens verksamhet att säkerställa att brottsoffer inte avstår från att anmäla brott av rädsla för att polisen förhåller

sig fördomsfullt till det som inträffat eller beter sig diskriminerande.

Inom polisen kan man tänka att en garanti för ett jämlikt bemötande är att man inte ser olikheter utan ”möter människan som människa”. Tanken är ädel, men farlig. Om man inte vågar se eller anteckna offrens varierande bakgrund i brottsanmälningarna, försvårar en sådan skenbar jämlikhet identifieringen och undersökningen av hatbrott. Dessutom kan till exempel ett blint iakttagande av könsbeteckningen i identitetsbeviset göra en kroppsvisitation traumatisk för den som är föremål för den. Även en sådan här situation, som allvarligt kränker transpersoners rättigheter, skulle lätt kunna undvikas genom tillräcklig utbildning.

* * *

Jag har allt emellanåt återvänt i tan-

karna till min intervju under urvalsprovet. Situationen gjorde mig väldigt nervös, och jag kommer knappt ihåg vad jag tillfrågades om eller vad jag svarade. Det är omöjligt att veta om intervjun skulle ha framskridit på ett annat sätt om min färska partnerskapsregistrering och därigenom också min sexuella läggning hade kommit fram. Det kan hända att jag skulle ha kunnat diskutera mina tidigare erfarenheter, rädslor, önskemål eller åsikter. Eller så hade saken kanske förbigåtts. Jag vet inte om de kommissarier som intervjuade mig då har någon minnesbild av vårt möte, men jag kommer naturligtvis ihåg dem väl. Jag är tacksam mot dem, för även om intervjusituationen var spännande och stressande, så var den också säker.

Som en kvinna som tillhör en sexuell minoritet har jag oberoende av platsen eller situationen lärt mig att inte betrakta säkerheten som en självklarhet. Jag säger inte att en person skulle bli en bra polis bara för att han eller hon tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet. Jag är dock säker på att många av de erfarenheter som jag har upplevt just på grund av mitt kön och min sexuella identitet har format mig mycket. Mina tidigare erfarenheter av trakasserier och hotfulla situationer är ett kapital som hjälper mig att skapa trygga platser och situationer inte bara i kundkontakter utan också i arbetsgemenskapen.

Jag påstår inte att en person som tillhör en minoritet behöver en polis som representerar samma minoritet för att bli bemött på ett professionellt sätt. Att jag har riktat kritik mot heteronormati-

DET ÄR NÄMLIGEN HELT CENTRALT
FÖR POLISENS VERKSAMHET ATT
SÄKERSTÄLLA ATT BROTTSOFFER
INTE AVSTÅR FRÅN ATT ANMÄLA
BROTT AV RÄDSLÅ FÖR ATT POLISEN
FÖRHÅLLER SIG FÖRDOMSFULLT TILL
DET SOM INTRÄFFAT ELLER BETER
SIG DISKRIMINERANDE.

viteten och homofobin inom polisen betyder inte heller att jag vill avlägsna heteromaskuliniteten från polisen eller poliserna. Det är dock av största vikt att förstå vilka risker vår nuvarande personalstruktur innebär. Att öka mångfalden löser inte ensamt problemet, men öppnar dörrar för många möjligheter. Människor som tillhör olika minoriteter löper särskild risk att falla offer för brott, och vår centrala uppgift som poliser är att trygga deras grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Denna uppgift är så viktig att vi inte har råd att inte förnya oss.

Som samhällelig institution har polisen en nyckelroll när det gäller att definiera vad som är godtagbart. Därför är det viktigt att medborgarna i sin vardag kan möta poliser som allt oftare är något annat än vita ciskönade heterosexuella män. Det är lättare att lita på polisen när man någon gång har sett en polis som liknar en själv. Någon som man vet att förstår.

Vilket ditt kön eller vilken din sexuella identitet än är, önskar jag att du modigt styr stegen mot urvalsprovet. Det finns redan poliser som du, även om du inte känner dem än.

Vi väntar på dig. Tillsammans kommer vi att förändra världen.

LÄS MER

- Finlands Regnbågspoliser rf: <https://www.instagram.com/sateenkaaripoliisit/>
- European LGBT Police Association: <https://www.lgbtpolice.eu/>
- Polisyrkeshögskolans podcast Kaikkien poliisi? Avsnitt 2: Sateenkaariväki sinisissä – Miten lyhenne LGBT liittyy poliisiin? <https://polamk.fi/podcast-kaikkien-poliisi>
- RRadio Suomi Österbotten: Sateenkaaripoliisit verkostoituvat – tavoitteena oman yhdistyksen perustaminen, 2018: <https://arcena.yle.fi/audio/1-4583763>
- Yle: Sateenkaaripoliisit verkostoituvat Suomessa – ”Kunpa yksikään poliisiksi tahtova nuori homoseksuaali ei joutuisi luopumaan haaveestaan siksi, että pelkää tulevaisuutta kiusatuksi”, 2018: <https://yle.fi/uutiset/3-10474864>
- Seta: Sateenkaaripoliisitoimintaa kehitetään Suomessa, 2019: <https://seta.fi/2019/09/24/sateenkaaripoliisitoimintaa-kehitaan-suomessa/>
- Fibs: Poliisin sateenkaarijärjestö: ”Monet vielä tarkkailevat ja katsovat kuinka meidän käy”, 2020: <https://www.fibsry.fi/ajankoh-taista/poliisin-sateenkaarijarjesto-monet-viela-tarkkailevat-ja-katsovat-kuinka-meidan-kay/>
- Yle: Sateenkaaripoliiseille oma yhdistys – eturintamassa nuoret naispoliisit: ”Meillä ei ole taakka-

na vanhempien kollegoiden kohtamia ennakkoluuloja”, 2020: <https://yle.fi/uutiset/3-11386957>

- Me Naiset: Linnea ja Miia ovat pariskunta ja poliiseja, eikä se ole vielä lääkään itsestään selvää – Kaj joutui valehtelemaan olevansa hetero, jotta pääsisi poliisikouluun 70-luvulla, 2021: <https://www.is.fi/menaiset/ilmiot/art-2000008110878.html>
- Polisen: Hur möter polisen regnbågsunga i sitt arbete?, 2021: <https://poliisi.fi/sv/blogi/-/blogs/hur-moter-polisen-regnbagsunga-i-sitt-arbete->
- Seta ry: Sateenkaariisanasto: <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/sateenkaari-sanasto/>
- Trasek ry: Perustietoa sukupuolen moninaisuudesta: <http://trasek.fi/perustietoa/>
- Translasten ja -nuorten perheet ry: Mediassa: <https://www.transperheet.fi/mediassa/>

JUHA-MATTI HUHTA

FÖRST MÅSTE DU LÄRA DIG ATT ANVÄNDA DITT HUVUD

KOMMISSARIE JUHA-MATTI HUHTA ARBETAR VID POLISYRKESHÖGSKOLAN MED UNDERVISNINGS-, FORSKNINGS- OCH UTVEKLINGSUPPGIFTER. HUHTA UTEXAMINERADES SOM POLIS 2001. HAN HAR MÅNGA ÅRS ERFARENHET AV ATT ARBETA I POLISHUNDPATRULL OCH I GRUPPEN FÖR KRÄVANDE UPPDRAG.

HUHTA HAR VERKAT SOM UTBILDARE I ANVÄNDNING AV MAKTMEDEL BÅDE VID SINA EGNA POLISENHETER OCH VID POLISYRKESHÖGSKOLAN. HUHTA HÅLLER PÅ MED SIN AVHANDLINGSFORSKNING I PEDAGOGIK I VILKEN HAN UTVEKLAR UNDERVISNINGSMETODERNA I SYFTE ATT FÖRBÄTTRA ARBETARSKYDDET I POLISENS OPERATIVA VERKSAMHET.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

En äldre, numera pensionerad, kollega sa en vacker somrardag under en skytteutbildning på arbetsplatsen: "I verkliga livssituationer ska du alltid komma ihåg att identifiera målet och säkra bakgrunden." De här orden visade sig vara mycket värdefulla i en verklig situation endast några veckor senare och jag har följt rådet många gånger under min arbetskarriär. Även den här artikeln grundar sig på dessa visdomsord som jag fick som ung polis. Tack Hanski!

"With great power comes great responsibility." Dessa visdomsord ger Peter Parkers farbror sin brorson i filmen Spindelmannen (Spider-Man 2002). I filmen Braveheart (1995) tar den unge William Wallace ett stort slagsvärd i sin hand och ser med beundran på det. Hans farbror tar svärdet ur pojkens hand och säger medan han pekar på pojkens huvud: "Först måste du lära dig att använda det här och sedan lär jag dig att använda svärdet."

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Vad har de här att göra med polisens användning av maktmedel och dess träning? Man kan tro att de inte har någon betydelse, eftersom de är citat ur filmer. De har ändå många samband med polisens användning av maktmedel och dess träning.

Polisen har enligt lag rätt att använda maktmedel. För att polisen ska få använda maktmedel krävs det alltid ett laglig tjänsteuppdrag. Utöver det lagliga tjänsteuppdraget måste polisen förstå och kunna tillämpa lagarnas syften i praktiken. Polismannen måste alltså först kunna använda sitt huvud.

I 2 kap. 17 § i polislagen (22.7.2011/872) konstateras: "I tjänsteuppdrag får en polisman använda maktmedel som behövs och kan anses försvarliga för att bryta motstånd, avlägsna en person från en plats, gripa en person, hindra att en frihetsberövad flyr, avlägsna ett hinder eller förhindra ett överhängande brott eller någon annan farlig gärning eller händelse. Frågan om maktmedlen kan försvaras ska bedömas utifrån hur viktigt och brådskande uppdraget är, motståndets farlighet, vilka resurser som står till förfogande samt övriga omständigheter som är relevanta för en helhetsbedömning av situationen."

Hur tycker du det här låter? Tror du att det är lätt för dig att under polisuppdrag i överraskande situationer som förändras snabbt välja "maktmedel som behövs och kan anses försvarliga"?

Eller hur lätt är det att göra en bedömning "utifrån hur viktigt och brådskande uppdraget är, motståndets farlighet, vilka resurser som står till förfogande samt övriga omständigheter som är relevanta för en helhetsbedömning av situationen"?

Lärdom av Braveheart – först måste du lära dig att använda huvudet – kanske det inte längre verkar så avlägset? Rätten att använda maktmedel ger stor makt och den medför ett stort ansvar.

Vad allt kan hända i verkliga situationer, vilka åtgärder krävs av polisen i olika situationer i polisarbetet och hur ska du träna dig för att bli en professionell polis?

Maktmedlen är indelade i fysiska maktmedel och maktmedelsredskap, varav det yttersta redskapet är skjutvapen. Vi måste lära oss att använda och behärska dem alla. Det centrala i träningen är att öva sina färdigheter så att man behärskar redskapen.

I läroplanen för examensutbildning för polis (2016–2017) beskrivs användning av maktmedel på följande sätt:

Under studieperioden inhämtar den studerande färdigheter i fysiska maktmedel samt i säker hantering och användning av maktmedelsredskap. Den studerande bildar sig en uppfattning om personliga stressmekanismer och lär sig att tillämpa polistaktiska verksamhetsmodeller i

maktmedelsituationer. Dessutom bekantar sig den studerande med arbets säker verksamhet och lär sig använda passiv och/eller annan nödvändig skyddsutrustning.

Av beskrivningen framgår det alltså att användning av maktmedel innefattar mycket mer än "skicklighet" med eller utan redskap. I polisarbete är det alltid frågan om en större helhet där fokus ligger på arbets säkerhet.

Enligt Polisyrkeshögskolans läroplan (2016–2017) är kunskapsmålen för maktmedel och taktik för maktmedel följande:

Efter att ha avlagt studieperioden kan den studerande

– använda fysiska maktmedel och maktmedelsredskap ändamålsenligt samt säkert med avseende på omgivning, förhållanden och objekt

– motivera sin åtgärd

– tillämpa polistaktiska handlingsmodeller som en del av maktmedelsituationer med beaktande av arbets säkerhets synpunkter

– bedöma den personliga maktmedelsredskapen och utveckla denna.

Användningen av maktmedel har en stark koppling till all polisverksamhet och den är en grundpelare i arbets säkerheten. Användningen av maktmedel kan och ska aldrig separeras från det tänkesätt och den taktik som polisen använder i olika situationer. Den ingår i varje tjänsteuppdrag oberoende av om uppdraget gäller snatteri (butiksstöld), störande oväsen (störande oväsen från grannen, till exempel högljudd musik) eller misshandel. Den ingår i förhörssituationer, husrann-

RÄTTEN ATT ANVÄNDA MAKTMEDEL
GER STOR MAKT OCH DEN MEDFÖR
ETT STORT ANSVAR.

sakan och i gripande av personer som i förväg är kända som farliga.

Varför? För alla uppdrag gör polisen upp planer och följer bestämda taktiska verksamhetsmodeller för att maximera arbetssäkerheten samt uppnå ett så gott slutresultat som möjligt. Det är alltså inte möjligt att avskilja användning av maktmedel från någon polisuppgift, utan den ingår i all verksamhet, även om polisen inte behöver använda maktmedel under uppdraget.

Om maktmedel på ett eller annat sätt ingår i allt polisarbete och i alla uppdrag, hur är det då möjligt att polisen trots många uppdrag mycket sällan behöver använda maktmedlen i praktiken? Varför möter polisen med tanke på arbetets karaktär relativt sällan våld och varför skadas poliser till all lycka sällan?

I polisens vardag förekommer det dagligen situationer där den person som är föremål för polisåtgärden i förväg har beslutat att skada de poliser som anländer till platsen. Målpersonen har eventuellt beslutat sig för att gå till anfall, slå med knytnävarna, använda en kniv eller stekpanna som tillhygge. Sådana beslut fattar polisens kunder i vårt land dagligen. Varför verkställs dessa beslut till all lycka mycket sällan?

Svaret är förebyggande verksamhet. Polisen kan genom sitt eget agerande – med taktiska metoder samt övertygande och förståelsefulla diskussioner med målpersonen – förhindra det planerade våldsbeteendet

FÖR ALLA UPPDRAG GÖR
POLISEN UPP PLANER OCH
FÖLJER BESTÄMDA TAKTISKA
VERKSAMHETSMODELLER
FÖR ATT MAXIMERA
ARBETSSÄKERHETEN SAMT
UPPNÅ ETT SÅ GOTT
SLUTRESULTAT SOM MÖJLIGT.

hos denna målperson för polisarbetet. Avsikterna omsätts inte i praktiken. Målpersonen inser kanske att den tilltänkta planen ändå inte skulle lyckas. Målpersonen skulle inte hinna eller klara av eller träffa målet.

Eventuellt inser målpersonen att följderna av verksamheten skulle bli oåterkalleliga. Och eftersom en erfaren polisman uppträder bestämt och samtidigt lugnande kan polismannen genom sitt eget beteende ge målpersonen ett respektabelt sätt att skrinlägga sina planer.

Jag vågar alltså påstå att den finländska polisen skulle råka ut för betydligt fler våldshandlingar om polisens yrkeskunskap och verksamhetssätt inte låg på nuvarande nivå. Detta faktum är dock svårt att bevisa vetenskapligt. Hur kan man bevisa stor livsfara? Hur kan man bevisa ett olyckstillbud i arbetet, om det inte ens hann börja?

När du har utfört ditt uppdrag och inget har hänt, måste du inse, att det inte betyder att det inte fanns någon allvarlig fara för liv eller hälsa. En kollega som numera är pensionerad berättade om ett uppdrag där de skulle hämta en man som uppträtt aggressivt i mannens hem. Kollegan berättade att det på den tiden inte

fanns några taktiska verksamhetsmodeller eller i övrigt någon undervisning om operativa situationer och användning av maktmedel. Poliserna hade lyckats övertala mannen att följa med dem.

När de tillsammans med mannen gick genom köket mot tamburen fick han tag på kökskniven. Han utnyttjade situationen och försökte skada en polis men utan att lyckas. Påföljden var ett häftigt slagsmål där alla trots allt klarade sig utan skador.

Kollegan konstaterade att mannen erbjöds en chans att försöka skada dem och just den gången försökte han utnyttja situationen. Enligt kollegan ”erbjöds” denna möjlighet på grund av deras något bristfälliga verksamhet med tanke på arbetssäkerheten.

Dålig insikt i polisarbetets faror kan också medföra risker i situationer där målpersonen trots att möjligheter inte erbjuds ändå försöker skada poliser. Många sådana här händelser kan förbli helt oregristrerade. Samtidigt förblir konkreta riskfaktorer helt obeaktade, och därför kan vi kanske inte heller framöver ändra på våra verksamhetssätt.

Målet är alltid att polisuppdragen ska utföras på ett säkert sätt och att behovet av maktmedel ska minimeras. Men du måste ha en verklig beredskap att använda maktmedel om situationen så kräver.

Ofta är det också så att maktmedel som används tillräckligt tidigt minskar det totala behovet av maktmedel och förhindrar allvarligare påföljder. Vi föreställer oss en situation där målpersonen ger sig iväg för att hämta en kniv i andra

VARFÖR MÖTER POLISEN MED TANKE
PÅ ARBETETS KARAKTÄR RELATIVT
SÄLLAN VÅLD OCH VARFÖR SKADAS
POLISER TILL ALL LYCKA SÄLLAN?

POLISEN KAN GENOM SITT EGET
AGERANDE - MED TAKTISKA
METODER SAMT ÖVERTYGANDE OCH
FÖRSTÅELSEFULLA DISKUSSIONER
MED MÅLPERSONEN - FÖRHINDRA
DET PLANERADE VÅLDSBETEENDET
HOS DENNA MÅLPERSON FÖR
POLISARBETET.

ändan av rummet. Om du vet att du hinner förhindra det här till exempel med ett snabbt fysiskt gripande kan slutresultatet bli bra, det behövs kanske endast ett fysiskt kontrollgrepp för att avstyra situationen. Men om målpersonen hinner få tag i kniven kan i värsta fall det lindrigaste men samtidigt det enda fungerande maktmedelsredskapet vara det yttersta av redskapen, nämligen ett skjutvapen.

Den stora utmaningen är att användningen av maktmedel som en del i den operativa verksamheten alltid är situationsbunden, och beslutet om det bästa tillvägagångssättet i den aktuella situationen ska fattas av den enskilda patrullen, dvs. du och din arbetspartner.

Hur ska vi då kunna veta vilket det bästa tillvägagångssättet är i den aktuella situationen? Naturligtvis genom erfarenhet, om vi har lärt in en god förmåga till självreflektering. Med reflekterande förmåga avses generellt övervägande utifrån egna erfarenheter, tankar och åtgärder och kritisk bedömning samt granskning ur olika synvinklar. Målet med reflektering är att bättre förstå sina egna åtgärder och resultatet är en mer strukturerad lärandeupplevelse.¹

Det räcker inte alltid med ökat antal tjänsteår för att man ska lära sig och utveckla sitt eget handlande. Man måste aktivt ta lärdom av situationer

och händelser. Man måste våga ifrågasätta de egna åtgärderna och överväga alternativa metoder. Det är mycket viktigt att man lär sig att göra en kritisk och sund bedömning av sin egen verksamhet redan i början av studierna.

DET RÄCKER INTE ALLTID
MED ÖKAT ANTAL TJÄNSTEÅR
FÖR ATT MAN SKA LÄRA SIG
OCH UTVECKLA SITT EGET
HÄNDLANDE.

Situationskänslan utvecklas i viss mån redan under examensutbildningen till polis, men man måste utveckla den under hela arbetskarriären. Man kan säga att *situationsmedvetenhet* hör till användningen av maktmedel och dess träning. Utan den rätta situationsmedvetenheten kan alla åtgärder bli ungefärliga och därmed kan det bli svårt att motivera användningen av maktmedel, även om användningen av dem var nödvändig i situationen.

Mica Endsley delar in situationsmedvetenhet i tre faser: att observera, att förstå den aktuella situationen och att förutspå den kommande situationen. Det är mycket svårt att lära sig och lära ut det här, eftersom det är omöjligt att simulera alla eventuella situationer, oberoende av om vi skulle ha obegränsat med tid för undervisning och arbetsplatspraktik. Därmed är detta en förmåga som utvecklas under hela livet i arbetslivet och genom praktisk erfarenhet.

I arbetslivet gör poliserna bedömningar och fattar beslut som kräver situationsmedvetenhet fortgående, men hittills har situationsmedvetenhet inte terminologiskt sett behandlats särskilt systematiskt i utbildningen. Jag tror

att terminologisk behandling och systematisk användning av termen *situationsmedvetenhet* skulle vidareutveckla och underlätta polisens taktiska tänkande. Med hjälp av terminologin kan man bättre beskriva och gestalta vad som krävs inom polisverksamhet och vad som föregår en eventuell användning av maktmedel. När ett ämne bryts ner i mindre helheter och ämnet eller händelsen ”namnges” och kan hanteras abstrakt är det ofta lättare att hantera och förstå det på ett helhetsmässigt sätt. Det här anses vara en viktig utgångspunkt vid erfarenhetsbaserat lärande.²

Polisens användning av maktmedel är starkt förknippad med såväl varning om användning av maktmedel som att ”visa sin makt”. Att visa sin makt innebär att vi med vårt uppträdande och i våra göranden visar att polisen klarar av att utföra sitt tjänsteuppdrag. I en idealvärld kunde detta genomföras på så sätt att minst tre polispatruller skickas till varje polisuppdrag – inklusive vår fyrfotade vän, polishunden, vars förebyggande effekt empiriskt sett är imponerande. I bästa fall kan vi genom att enbart visa vår makt och vid behov ge varningar om maktmedel bryta ner motståndet, varvid vi inte behöver använda några egentliga maktmedel.

Det ovan nämnda anknyter delvis till varning, som regleras i 2 kap. 18 § i polislagen (22.7.2011/872) ”Beredskap för och varning om användning av maktmedel” enligt följande:

JAG TROR ATT TERMINOLOGISK
BEHANDLING OCH SYSTEMATISK
ANVÄNDNING AV TERMEN
SITUATIONSMEDEVETENHET SKULLE
VIDAREUTVECKLA OCH UNDERLÄTTA
POLISENS TAKTISKA TÄNKANDE.

¹ Se t.ex. Pohjonen 2000, Poikela 2005.

² Se Eteläpelto 1993; Kolb 1984.

Den som utför ett tjänsteuppdrag och har anledning att befara motstånd eller ett obehörigt angrepp enligt 4 kap. 4 § 1 mom. i strafflagen ska på ett lämpligt och ändamålsenligt sätt bereda sig på användning av maktmedel.

Det finns situationer då polisens meddelande till målpersonen är mycket befallande och målmedvetet. Avsikten är att sätta en tydlig gräns för vad målpersonen inte får göra och vad målpersonen ska göra för att inte bli föremål för polisens maktmedel. Här är det frågan om varning om att maktmedel kan användas enligt polislagen:

En person som är föremål för ett tjänsteuppdrag ska varnas för risken att bli utsatt för maktmedel, om det är möjligt och ändamålsenligt att varna denne. Varningen ska ges på ett för ändamålet lämpligt och begripligt sätt.

Inte heller i dessa situationer är endast en kraftig röst den enda metoden och kanske inte heller den effektivaste. Det är alltså viktigt att vi kan bedöma vårt handlande kritiskt och särskilja ett sturskt och till och med överlägset befallande uppträdande som eventuellt är stressbetingat från effektiv kommunikation. Kommunikationen måste i varje fall vara mycket klar och entydig. Det är också frågan om polisens rättsskydd.

Polisens beredskap är inte alltid synlig och den ska inte heller synas utåt. Då är det frågan om taktisk beredskap hos den enskilda polisen, polispatrullen eller mellan olika patruller för en kommande situation eller ett kommande uppdrag. Den kan omfatta föregripande genomgång inför ett kommande uppdrag

POLISENS
BEREDSKAP ÄR
INTE ALLTID
SYNLIG OCH
DEN SKA INTE
HELLER SYNAS
UTÅT.

där olika taktiska alternativ övervägs. Man kan komma överens om vem som bereder sig på att använda maktmedelsredskap, vem som öppnar dörren och så vidare.

Beredskap kan också innebära att den enskilde polisen förbereder sig på psykisk nivå och förberedelser inför en krävande situation. När du börjar studera vid Polisyrkeshögskolan får du möjlighet att lära dig även denna färdighet, dvs. stresshantering och efter hand färdigheter som du behöver för att reglera sinnesstillståndet och kroppen. Detta lärostoff grundar sig på vetenskaplig forskning och enligt forskningsresultaten har dessa undervisningsmetoder en betydande inverkan på hur polisen klarar av krävande situationer.³

Träningen i maktmedel och användningen av dem ska ses som en del i en helhet där polisen fungerar som en individ med personliga känslor, tankar och egenskaper. Om vår stressnivå blir för hög förlorar vi vår förmåga att tänka klart, och även våra motoriska färdigheter blir klart sämre. Med

³ Andersen, J. P. & Gustafsberg, H. A. 2016.

andra ord räcker det inte att vi uppvisar goda färdigheter i träningssituationer om vi i reella situationer inte kan utnyttja en stor del av våra kunskaper. Och även om vi som resultat av systematisk träning till exempel kan hantera ett skjutvapen rätt och säkert och vår träffsäkerhet hålls på åtminstone en nöjaktig nivå, är det inte säkert att vi kan anpassa oss till situationen så att vi kan använda skjutvapnet om det skulle behövas. För hög stressnivå har nämligen en betydande inverkan på vår situationsmedvetenhet och därmed även på vårt taktiska tänkande.

Därför bör man se maktmedelsträningen som en helhet där det inte lönar sig att överbetona någon delfaktor på bekostnad av andra delfaktorer. I det verkliga livet är det naturligt att även polisens stressnivå stiger och i viss mån orsakar den ovannämnda nedsättningen av handlingsförmågan. Därför är det viktigt att vi har utmärkta färdigheter i till exempel fysiska rörelser som maktmedel och användning av maktmedelsredskap i träningsmiljöer, eftersom en eventuell nedsatt förmåga i verkliga situationer inte får inverka på tjänsteuppdragets slutresultat.

En fortgående bedömning av eventuella följder av polisens användning av maktmedel är viktig för att polisens uppdrag ska kunna utföras så säkert som möjligt. Det här kräver kunskaper i första insatsen av polisen. Efter användning av maktmedel följer vanligen en ny bedömning av situationen och därefter en bedömning av behovet av vårdåtgärder och vid behov av livräddande första hjälpen, i nämnda ordning. Polisen måste först få kontroll över den person som är föremål för användning av maktmedel och den övriga omgivningen och först därefter

kan man inleda vårdåtgärderna. Polisens lejonfigur på överarmen får inte allt för snabbt omvandlas till ett rött kors, för då kan den egna arbetssäkerheten samt säkerheten för målpersonen och även andra personer i omgivningen äventyras.

Jag och min patrullkamrat fick en gång ett larmuppdrag som enligt larmmeddelandet gällde en man som blivit knivhuggen i överkroppen. I höghuslägenheten fanns det många personer och största delen av dem var berusade. Vi fick information om att gärningsmannen hade gått till en lägenhet en våning ned. Min patrullkamrat begav sig iväg för att söka det stället medan jag ensam stannade kvar i lägenheten där människorna uppträdde mycket aggressivt. De var helt förstäligt oroliga över sin vän som hade blivit knivhuggen och låg på golvet, och ropade att de behövde en ambulans och inte en polis.

På den tiden var polisens utbildning och kunskaper i livräddande första hjälpen inte på långt när så högklassig som den är idag. Min enda kunskap var den jag hade fått av min far i min ungdom när vi förberedde oss på de värsta scenariorna inför en vildmarkstur. Under det här uppdraget var min bedömning att offrets tillstånd var livshotande och att de vårdåtgärder som de andra i lägenheten försökte utföra förvärrade situationen. Inte ens i denna situation

kunde jag rusa fram och hjälpa offret utan jag måste först kommendera de andra personerna åt sidan, eftersom de uppträdde hotfullt mot mig. Även offret måste fås under kontroll så att han inte skulle skada mig och samtidigt sig själv. Först därefter inledde jag första hjälpen.

Det var frågan om ett knivhugg som gått ända in i lungan, dvs. en allvarlig skada i bröstkorgen, som kan leda till livshotande ventilpneumothorax. Med mina dåvarande kunskaper och tillgängliga hjälpmedel försökte jag förhindra eller dämpa uppkomsten högt tryck i lungsäcken och samtidigt trygga funktionen i offrets friska lunga.

Ambulansen kom också snabbt till platsen. Akutvårds- och räddningspersonalen kan inte heller komma till riskområdet innan polisen har fått kontroll över situationen eller kan trygga deras verksamhet på annat sätt. Därför kan de första hjälpenåtgärder som polisen utför vara av största vikt.

Skytteutbildningen på arbetsplatsen, där Hanski sa de betydelsefulla orden till mig "identifiera målet, säkra bakgrunden", realiserades alltså några veckor senare. Nödcentralen meddelade om ett fall där en man sköt på förbipasserande bilar med ett gevärsliknande vapen. Jag arbetade till-

sammans med min kurskamrat, vi hade arbetat som äldre konstaplar i cirka sex månader.

Vi gjorde en uttryckningskörning till brottsplatsen där vi konstaterade att anmälarna var vid sina sinnens fulla bruk, dvs. de hade inte sett smågubbar på grund av rusmedelsanvändning. Dessutom konstaterade vi att åtminstone anmälarna inte hade drabbats av personskador. Strax därefter öppnades dörren i nedersta våningen i ett intilliggande höghus och ut steg en man med ett gevär hängande mellan benen.

När han fick syn på oss vände han om och började gå åt andra hållet. Vi närmade oss snabbt mannen till fots så att vi kom inom ett avstånd där vi kunde använda våra maktmedelsredskap för att påverka mannens verksamhet. Jag kommer ännu mycket väl ihåg hur jag med mitt tjänstevapen varnade mannen om att jag var beredd att använda skjutvapnet. Jag beordrade honom att avstå från sitt vapen och lägga ner det på marken. Mannen lydde inte utan fortsatte sin promenad med geväret bort från höghuset och gårdsområdet och mot en livligt trafikerad vägkorsning.

I mina tankar snurrade hela tiden Hanskis ord: identifiera målet, säkra bakgrunden. Jag siktade hela tiden på mannens ben medan jag själv rörde mig så att höghusets stenfot hela tiden låg bakom mannen. Om jag inte hade rört på mig skulle bakgrunden ha varit den livligt trafikerade vägkorsningen där många människor rörde sig till fots, med cykel och bil denna vackra sommardag. Användning av ett skjutvapen mot den bakgrunden skulle ha utsatt utomstående människor för stor fara.

I MINA TANKAR SNURRADE HELA TIDEN HANSKIS ORD: IDENTIFIERA MÅLET, SÄKRA BAKGRUNDEN.

Om mannen hade fortsatt sin promenad några sekunder till skulle min handlingsförmåga ha prövats. Jag hade beslutat att använda mitt skjutvapen för att stoppa personens farliga verksamhet som orsakade omedelbar och allvarlig fara. När det återstod mindre än två meter av den "säkra bakgrunden" gav mannen lyckligtvis upp sitt motstånd och släppte sitt vapen på marken.

I situationen gjorde vi ett stort antal taktiska fel beträffande närmandet och användningen av skydd. Vi blev medvetna om det här efteråt och vi hade lärt oss en del av händelsen. Att vi måste ha en så säker bakgrund som möjligt för att kunna använda polisens vapen hade vi i alla fall kommit ihåg.

När man sköter en offentlig tjänst hör det till tillförlitligheten att verksamheten är öppen och transparent och att övervakningen av lagligheten i den egna verksamheten är av hög kvalitet. Därför startar en process där lagligheten i polisens verksamhet bedöms och säkerställs varje gång det uppstår situationer där polisen måste använda skjutvapen.

Men vi ska komma ihåg att samma process kan startas också på grund av att polisen har underlåtit att använda skjutvapen. Föreställ dig att den polisman som leder verksamheten un-

der tjänsteuppdraget har beordrat dig att använda skjutvapen ifall vissa bestämda faktorer framskrider till en viss punkt. Situationen framskrider på ett ofördelaktigt sätt och tröskeln för användning av skjutvapen uppfylls, varvid din uppgift är att stoppa den farliga personens farliga verksamhet genom att använda skjutvapnet. Av någon anledning använder du inte skjutvapnet, vilket leder till att den farliga verksamheten kan fortgå och utomstående utsätts för allvarlig livsfara. Då kommer man att utföra en bedömning av lagligheten i att du underlåtit att handla.

Ännu värre kan din ställning bli om det är frågan om en snabb situation där ingen annan hinner ge riktlinjer för uppdraget, utan du själv måste fatta ett beslut om att använda skjutvapen snabbt och helt självständigt. Och fortfarande kan följderna för utomstående vara oåterkalleliga, om den farliga personens farliga verksamhet inte kan stoppas med polisverksamhet.

Det finns alltså situationer där någon annan kan skadas allvarligt eller dö om polisen avstår från att använda maktmedel mot den person som är föremål för polisverksamheten. Därmed finns det situationer där användning av maktmedel moraliskt sett är både rätt och nödvändigt.⁴ Samtidigt

⁴ Miller, Blackler och Alexandra 1997.

kan användning av maktmedel leda till att målpersonen skadas allvarligt eller omkommer. Att det moraliskt sett är nödvändigt att handla mot målpersonen avlägsnar inte det faktum att personen alltid också har närstående, kanske barn eller föräldrar.

Nästa gång du läser en nyhetsartikel som handlar om att polisen använt maktmedel, ska du göra en kritisk bedömning av nyhetsinnehållet. Fundera över vad som kunde ha inträffat om polisen inte skulle ha handlat i situationen. Eller när dina ögon faller på en nyhetsartikel om att en polishund under ett polisuppdrag har bitit en människa och orsakat allvarliga skador. Tänk över vilka maktmedelsredskap polisen skulle ha kunnat använda i stället för polishunden. Vilken skulle följden för bråkmakaren beväpnad med kniv ha varit om polisen hade använt ett skjutvapen i stället? På vilket sätt skulle du ha försökt stoppa den farliga verksamhet som en våldsam person försedd med eggvapen, yxa, lövhacka eller skjutvapen utövar?

Det är bra om polisen har ett tjockt skinn som tål det som behandlas om polisens verksamhet i nyhetsmedier. Det händer sällan att någon tackar polisen. Antingen utdömer man polisens användning av maktmedel och anser att de var överdrivna eller så undrar man varför polisen inte ingrep i en situation eller händelse tidigare.

I själva verket väljer vi inte larmuppdrag, utan det är larmuppdragen som väljer oss. Och när vi får ett uppdrag eller ett jobb har vi inte förmånen att låta bli att blanda oss i situationen på det sätt som en vanlig medborgare kan. Oberoende av hur svårt eller farligt jobb det är

ANTINGEN UTDÖMER MÅN POLISENS ANVÄNDNING AV MAKTMEDEL OCH ANSER ATT DE VAR ÖVERDRIVNA ELLER SÅ UNDRAR MÅN VARFÖR POLISEN INTE INGREP I EN SITUATION ELLER HÄNDELSE TIDIGARE.

frågan om, är det vårt uppdrag och vi som måste sköta det. Försäljaren i glasskiosken behöver i allmänhet inte försöka få bukt med en härjande person. Den uppgiften tillhör polisen.

Jag kommer ihåg ett nyhetsinslag om en händelse där en man som var aggressiv och desorienterad stannade en buss och hindrade den att fortsätta. Den polispatrull som kallades till platsen var tvungen att använda maktmedel i sitt tjänsteuppdrag. Vem skulle annars ha skött uppgiften?

En medborgare hade fotograferat händelsen och bildupptagningen publicerades i olika medier. I tidningsspalterna och i sociala medier fick polisens verksamhet mycket negativ kritik. Bland annat en person inom den

privata säkerhetsbranschen, som titulerade sig som någon slags säkerhetsutbildare, gjorde en offentlig bedömning av polisens verksamhet. Den här "experten" kritiserade i skarpa ordalag polisens åtgärder och hänvisade till bestämmelserna om användning av maktmedel. I verkligheten var den information som denna "expert" gav juridiskt sett fullständigt felaktiga. Men det kunde ju inte en vanlig tidningsläsare veta.

Tidningsläsaren fick inte heller veta att en polisman skadades under ifrågavarande händelse när bråkmakaren bet honom. Den här nyheten publicerades först i ett senare skede. Strax efter händelsen var de många som

ansåg att polisens åtgärder var överdimensionerade. Ungefär ett halvt år senare gav åklagarmyndigheten sitt beslut enligt vilket åtal inte väcks mot polisens åtgärder. Men bilden av "den misshandlande polisen" skapades redan strax efter händelsen.

Polisens verksamhet granskas, bedöms och värderas utöver av medier även i rättegångsförhandlingar som kan pågå i flera år. Ändå kan det hända att polisen har haft mindre än en sekund på sig att besluta vilket maktmedel han eller hon ska använda, bedöma maktmedlets effekter och även vilka risker utomstående utsätts för om maktmedel inte används. Det här är polisens verklighet. Och oro för vad som kommer att behandlas i media får aldrig

påverka polisens beslutsfattande.

Det grundläggande i polisens fältarbete är att patrullmedlemmarna och andra kollegor kan lita på varandra. Lindriga misslyckanden och dåliga dagar är i viss mån även tillåtna i polisens yrke, vi är ju bara människor. Men i utmanande och farliga situationer gäller andra regler: då finns det inte någon ursäkt för misslyckanden eller dåliga dagar. Av denna anledning kommer också vanligen den kraftigaste kritiken från de egna kollegorna om någon saknar handlingsförmåga i en avgörande situation. Om det har gällt en mycket kritisk situation är det mycket svårt att återfå förtroendet.

Det här är ett problem som är svårt

att lösa, eftersom en sådan här händelsekedja är mänsklig ur alla synpunkter. Det är mänskligt att misslyckas i farliga situationer, även om det inte över huvudtaget finns någon ursäkt för detta – och å andra sidan är det mänskligt att tappa förtroendet för en kollega som sviker i en allvarlig situation.

Kanske den nya polisgenerationen finner en lösning även på detta problem. Ett tips som jag vill ge är att den lättaste metoden är att vara så säker i sitt yrke så att säkerheten aldrig kan rubbas. Men det ska också finnas utrymme för en förlåtande kultur.

Jag kommer ihåg när vi tränade taktik för inomhussökning med specialgruppen. I gruppen hade vi diskuterat olika taktiska utmaningar och konstaterat att det fanns vissa kritiska punkter. Själv var jag säker på att de inte skulle välla mig några problem. Jag var alldeles säker på att jag inte skulle begå dessa fel.

Men under dagen gick det i alla fall så här: till följd av åtgärder skulle målpersonen ha kunnat skjuta en av mina kollegor. Även om det var frågan om en träning i syfte att lära sig och upptäcka risker och utmaningar i konkret verksamhet, hade jag personligen svårt att komma över det här.

Med lätt överdrift kan jag säga att jag ännu då och då vaknar på natten av mitt eget rop när jag inser vilket fel jag gjorde. Självkritik är hälsosamt endast till en viss gräns och till en förlåtande kultur hör också att man kan förlåta sig själv.

Examensutbildningen till polis erbjuder dig en utmärkt grund i färdigheter att an-

ÄNDÅ KAN DET HÄNDA ATT POLISEN HAR HAFT MINDRE ÄN EN SEKUND PÅ SIG ATT BESLUTA VILKET MAKTMEDEL HAN ELLER HON SKA ANVÄNDA, BEDÖMA MAKTMEDELTS EFFEKTER OCH ÄVEN VILKA RISKER UTMOMSTÅENDE UTSÄTTS FÖR OM MAKTMEDEL INTE ANVÄNDS.

BLAND ANNAT EN PERSON INOM DEN PRIVATA SÄKERHETSBRANSCHEN, SOM TITULERADE SIG SOM NÅGON SLAGS SÄKERHETSUTBILDARE, GJORDE EN OFFENTLIG BEDÖMNING AV POLISENS VERKSAMHET.

vända maktmedel. När du går ut i arbetslivet för att göra din praktikperiod har du utmärkta färdigheter i användningen av maktmedel. Det är säkert. För om du inte behärskar ämnet så kan du inte gå ut.

Det primära är ändå att du får färdigheter att utveckla dig själv under din arbetskarriär. Allt beror på dig själv. Livslångt lärande är inte enbart en fras, utan det är det enda sättet att fortgående utveckla sin yrkesskicklighet. I polisarbetet gäller det här särskilt utveckling av arbetssäkerheten i verksamheten. Du måste vara flexibel och kunna anpassa din roll i olika polisuppdrag och ändå alltid se till att du utför dina uppdrag på ett arbetssäkert sätt och är beredd att använda maktmedel.

Oberoende av din befattningsbeskrivning på polisenheten är du polis och samhället förutsätter att du kan handla på ett professionellt sätt i varje situation. Under polisens servicejour samtalar du med människor och tar samtidigt emot brottsanmälningar, hjälper äldre personer över gatan, bär en skadad måsfågel till polisbilen, återglass på torget och pratar och skratrar tillsammans med människor. Och samtidigt måste du ständigt ha beredskap och handlingsförmåga även för de mest extrema situationerna.

Vi fick ett larmuppdrag, enligt vilket

en man hade knivhuggit flera människor i stadens centrum. Vår körtid till uppdraget tog endast ungefär 20 sekunder. Under den här tiden kom jag och min patrullkamrat överens om hur vi ska handla.

Vi påminde varandra om att granska omgivningen noggrant, eftersom det fanns många människor där och gärningsmannen kunde vara vem som helst. Vår handlingsplan var att stoppa den farliga personens verksamhet så snabbt som möjligt för att förhindra att fler personer blev offer, men ändå beakta de utomstående som fanns på gatan när vi använde våra maktmedel. Men i den här situationen behövde vi inte använda polisens maktmedel. Utomstående personer som fanns på plats lyckades ta fast knivmannen innan vi hann fram. Då hade mannen redan hunnit kniv-

hugga tre personer och alla hade livshotande skador.

Föreställ dig nu att du befinner dig i en motsvarande situation, där utomstående personer och ditt

eget liv är i omedelbar fara. Föreställ dig också en nattsvart stadsmiljö, där ett kraftigt regn piskar dig i ansiktet och försvårar observationerna; du ser och hör inte ordentligt. En farlig person som bär ett eggvapen försöker aktivt skada allt som rör sig. Och fastän det regnar är det mycket folk i rörelse, eftersom restaurangerna strax ska stänga. Berusade människor inser inte faran och lyder inte dina befallningar om att de ska förflytta sig längre bort.

LIVSLÅNGT LÄRANDE ÄR INTE ENBART EN FRAS, UTAN DET ÄR DET ENDA SÄTTET ATT FORTGÅENDE UTVECKLA SIN YRKESSKICKLIGHET.

En av dem försöker i stället komma fram till dig för att berätta att de vägrade att sälja den sista ölen till honom på restaurangen. När du inte visar förståelse för hans livssituation just då blir han provocerad och griper tag i framsidan av din rock. Och under tiden försöker en aktiv person med ett farligt verktyg i handen skada alla som går förbi på gatan. Allas liv ligger i din och din patrullkamrats händer.

Anser du att det är bra om du medan du genomför det tjänsteuppdrag som hör till polisen vet att du kan hantera dina maktmedelsredskap? Och att du vet att du har upprätthållit och utvecklat din kunskap systematiskt under hela din yrkeskarriär? Att du vet att du kan reglera din kropp och ditt sinne och att de negativa effekterna av stressen inte sänker din kompetensnivå eller din situationsmedvetenhet? Att du vet att du innan eller under arbetsskiftet har kontrollerat att dina arbetsredskap är i skick och att fordonets ficklampa som du nu håller i handen säkert fungerar? Att du vet att du har tränat skytte i mörker och att skjuta med en hand, att du har övat dig i att använda andra maktmedelsredskap och att du är särskilt skicklig när det gäller fysiska maktmedelsrörelser? Att du känner din egen förmåga och förstår de begränsningar i användningen av olika maktmedelsredskap och taktiker som de aktuella förhållandena medför?

Eller skulle du hellre bege dig ut för att utföra samma tjänsteuppdrag osäker på din kompetens och din beredskap? Vilket alternativ är bättre? Om du vill välja det första alternativet måste du aktivt utveckla din kompetens genom hela livet.

OCH SAMTIDIGT MÅSTE DU STÄNDIGT HA BEREDSKAP OCH HANDLINGSFÖRMÅGA ÄVEN FÖR DE MEST EXTREMA SITUATIONERNA.

Ingen annan gör det för din skull.

Och eftersom vi lever i den verkliga världen så händer det ett och annat ibland. Trots att du försöker göra allt på rätt sätt händer det ibland att målpersonen försöker skada dig och även kan lyckas med sitt uppsåt.

Jag vill här citera en god kollega, vars mycket träffande beskrivning av polisens arbete lyder så här: "I polisens arbete ingår att sköta vanliga människors vanliga ärenden." Och så här är det i stor utsträckning. Till all lycka behöver polisen inte kämpa för att hållas vid liv i varje arbetsskifte. Vi måste förstå att skötseln av dessa "vardagliga" och vanliga ärenden kan ha väldigt stor betydelse för den enskilda människan. Den här människan kommer kanske alltid att minnas polisens bemötande.

I polisens arbete ingår utöver detta mycket svåra och farliga situationer, där människors liv och hälsa är i fara. Då kan polisen påverka många människors liv och i extrema fall även avgöra om livet fortsätter.

Varje möte bereder väg för nästa möte. I dessa förberedelser har du stor makt och ett stort ansvar. Du måste inse att polisens arbete inte innebär att betrakta världen genom svartvita glasögon, trots att det ibland skulle verka enkelt.

Vi förde en man till häktet under ett

nattskifte. i samband med gripandet av honom var vi tvungna att använda maktmedel. I slutet av mitt arbetsskifte beslutade jag mig för att gå och se hur det stod till med mannen. Jag berättade för vakten att jag tänkte gå in och prata lite med en av de häktade. Mannen var vaken.

– Får jag stiga in?

– Stig på bara, svarade mannen lite förvånat

– Hur går det?

– Nå nog har det funnits bättre situationer.

– Jag förstår det sa jag och satte mig mitt emot mannen. – Minns du vad som hände under natten?

– Ja, svarade han.

– Hur kom det sig att det blev en brottningsmatch, frågade jag skämtsamt.

– Nå int vet jag.

– Blev du skadad?

– Nä, och hur gick det med dig och din arbetskamrat?

– Nej. Men vi blev nog lite svettiga.

– Sablar vad det harmar mig. Jag ångrar det jag gjorde.

– Nå, huvudsaken är att det inte hände något värre. Inte förändras världsalltet så värst mycket fastän vi har våra svagare stunder ibland. Så fundera inte allt för mycket på det här. Redan i morgon mår du bättre. Och hördu, om inte det här hade inträffat, skulle vi aldrig ha träffats. Jag heter Juha-Matti.

– Toni (namnet är ändrat).

Efter en stunds tystnad tittade jag

på klockan. Nattskiftet var strax slut.

– Ska vi inte ta och ge oss iväg hem båda två.

– Det passar bra.

Mannen gick till häktets disk och ordnade sina papper och jag gick för att plocka utrustning ur bilen.

Men att gå in i häktet för att föra diskussioner som inte har att göra med tjänsteuppdraget är inget som jag rekommenderar som en verksamhetsmetod. Särskilt om det är frågan om en brottsmisstänkt för vilken en förundersökning eventuellt ska inledas. Då kan sådana här diskussioner i häktet i hög grad äventyra alla inblandades rättssäkerhet. Det här verkar i sig ganska absurt: ett humant beteende kan begränsas av lagar som har stiftats för att garantera en human behandling.

I varje fall är det viktigt att förstå att vår verksamhet alltid lämnar spår i de människor som vi möter i olika arbets-situationer. De kommer kanske inte ihåg ditt namn men nog det intryck polisen gav. Visade polisen respekt eller var han snorkig? Hjälpsam eller oförskämd? Var polisen rättvis?

Ett särskilt intryck ger situationer där vi måste möta någon människa med maktmedel. Hur vi handlar, uppträder och talar och hur vi bemöter målpersonen kan ha en avgörande betydelse för hur den ifrågavarande personen eller utomstående personer upplever situationen – och därmed hur någon av dem betar sig när de möter polisen nästa gång.

Vi förbereder alltså alltid också de människor vi möter inför ett eventuellt nytt möte med polisen. Se till att du med ditt eget obetänksamma beteende eller prat aldrig ger upphov till att någon av

VARJE MÖTE BEREDER VÄG FÖR
NÄSTA MÖTE.

DE KOMMER KANSKE INTE IHÅG
DITT NAMN MEN NOG DET INTRYCK
POLISEN GAV.

våra kollegor råkar i en svår situation, när han eller hon i framtiden möter den person som du tidigare har haft som målperson i ditt tjänsteuppdrag. I filmen *Gladiator* (2000) säger Maximus Decimus Meridius till sin trupp: "What we do in life echoes in eternity."

KÄLLOR

- Andersen, J. P. & Gustafsberg, H. A.: *Training Method to Improve Police Use of Force Decision Making: A Randomized Controlled Trial*. Sage Open 2016. April-June. 1–13 DOI: 10.1177/2158244016638708
- Endsley, M.R. & Kokar, M.M.: *Situation Awareness and Cognitive Modeling*. Issue No.03 - May-June (2012 vol. 27). Published by the IEEE Computer Society 2012.
- Eteläpelto, A. & Miettinen, R.: *Ammattitaito ja ammatillinen kasvu*. Painatuskeskus 1993.
- Huhta, Juha-Matti: *Työturvallisuuden ymmärtäminen osana poliisin ammattiin perehdytystä ja järjestyspoliisin ammatillista kehitystä*. Pro gradu-avhandling. Tammerfors universitet 2012.
- Kolb, D., A.: *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall 1984.
- Pohjonen, P (2000) *Työsaoppiminen – Ammatillisen osaamisen perusta*. PS-kustannus 2000.
- Poikela, Esa: "Työ ja kokemus oppimisen lähtökohtana ja ta-

voitteena." – I verket Poikela, Esa (red.): *Osaaminen ja kokemus*. Tampere University Press, 2005. S. 9–18.

- Miller, S., Blackler, J., Alexandra, A.: *Police ethics*. Allen & Unwin 1997.
- Polislagen (22.7.2011/872).
- Läroplanen för polis (YH) 2016–2017. Polisyrkeshögskolan 2016.

SAMI HÄTÖNEN

ALLTID POLIS

ÖVERKOMMISSARIE SAMI HÄTÖNEN ARBETAR I UNDERVISNINGSOCH SAKKUNNIGUPPGIFTER INOM LEDNING AV ÖVERVAKNINGS- OCH LARMVERKSAMHET VID POLISYRKESHÖGSKOLAN. HAN ANSVARAR OCKSÅ BLAND ANNAT FÖR UTVECKLINGEN AV VERKSAMHETEN MED OBEMANNADE LUFTFARTYG INOM POLISVÄSENDET.

HÄTÖNEN UTEXAMINERADES SOM POLIS ÅR 1999 OCH HAR SEDAN DESS SLUTFÖRT EXAMEN FÖR POLISUNDERBEFÄL, EXAMEN FÖR POLISBEFÄL OCH MAGISTEREXAMEN I FÖRVALTNINGSVETENSKAP. SINA FÖRSTA TIO ÅR I TJÄNSTEN ARBETADE HAN VID LOKALPOLISEN OCH DÄREFTER VID POLISYRKESHÖGSKOLAN OCH POLISSTYRELSEN.

HÄTÖNEN ÄR OCKSÅ FOTOGRAF. FOTOGRAFIER SOM HAN TAGIT FINNS ÄVEN I DENNA BOK.

Jag sitter i ett klassrum där det finns lärarstuderande i många olika åldrar. En efter annan stiger upp för att presentera sig mer eller mindre generat. Jag är överraskad, för det framgår av presentationerna att få av dem vet varifrån de kommer och vart de är på väg. När det blir min tur går jag med målmedvetna steg fram i klassen och ställer mig framför de andra.

– Jag är polis och kommer alltid att vara det. Och som son till en polis har jag alltid varit nästan polis. Och jag är här eftersom det föreskrivs så i lag.

Den som utses till lärare vid Polisyrkeshögskolan ska utöver de övriga behörighetsvillkoren också avlägga de pedagogiska studierna för lärare inom tre år från utnämmandet. För mig blev det aktuellt med dessa studier när jag blivit utnämnd till en ordinarie tjänst som överkommisarie vid Polisyrkeshögskolan år 2010.

När jag fick min examen som polis för tjuugo år sedan kunde jag verkligen inte ana vad begreppet livslångt lärande skulle komma att innebära för

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

mig personligen. Nu vet jag det. Inte länge efter grundexamen fortsatte på underbefälskursen och därefter via befälskursen till magisterstudier inom säkerhetsförvaltning. Och lärandet har inte endast begränsats till avläggande av examina: jag har också gått många fortbildningar. Läger man upp mina studier på en tidslinje, ser man att jag varit ett slags polisstuderande i hela mitt liv.

Studierna eller de behörigheter som de gett har ändå inte varit någon självklarhet för mig. Jag är av den människotypen som lär sig bäst genom att göra själv – genom försök och misstag. Jag tror fullt och fast på att erfarenhetsbaserat kunskapsförvärg inte kan ersättas ens med den bästa pedagogik. Redan under arbetspraktiken beslutade jag att tillägna mig de bästa sidorna hos varje handledare. Jag anser fortfarande att modellinläring fungerar, bara man också har förmåga att se svagheterna även hos de mest ikoniska idolerna.

Polisen uppträder som en externt enhetlig och oundvikligen lite ansiktslös organisation. Trots detta består polisorganisationen av olika individer. Enligt den slitna frasen representerar polisen hela samhället i genomskärning. Och det stämmer. När vi tar av oss uniformerna, smälter vi fullständigt in bland alla andra. Det finns stor visdom i kedjestenen som står på Polisyrkeshögskolans innergård: En kedja är lika stark som dess svagaste länk.

Även om vi är olika ska vi arbeta smidigt tillsammans. Och samtidigt som vi är medlemmar i en sällsynt kollegial gemenskap, blir vi tvungna att möta till och med mycket stora utmaningar som individer. Ensamma.

– Sami, det finns fotspår i snön. Kontrollera dem.

Jag stiger ut från polisbilen mitt i den beckmörka nordkarelska skogen, långt borta hemifrån. Jag vet inte var jag är, men det är uppenbarligen

mycket långt avsides, någonstans utanför alla hörbarhetsområden. Året är 1998 och jag jobbar vid polisinspektionen i Joensuu, där jag gör min arbetspraktik i anslutning till polisstudierna. Vi har kört flera tiotals kilometer under larmutryckning

till händelseplatsen, där en bankomat tagits loss från bankkontorets vägg med en hjullastare. Gärningen ägde rum alldeles nyss, vilket betyder att de misstänkta inte kommit långt. Jakten är på gång.

Jag följer spåren i snön. Färden känns oändlig. Jag kastar en blick bakom mig och ser att patrullbilen försvinner i mörkret. Vart leder spåren? Den gamla analoga polisradion har slutat höras för länge sedan, och det finns inte heller något fält i min telefon. Men vart skulle jag ringa med den – till nödnumret? Och hur långt ska jag gå, egentligen?

Huvudet är fullt av frågor som lärdomarna från Polisskolan inte ger några svar på. Jag vänder tillbaka till bilen. Jakten fortsätter.

Vi påträffade inte de misstänkta under jakten, men brottet blev utrett vid den senare undersökningen. Uppdraget lämnade ett starkt minnesspår hos mig eftersom det var fråga om ett av mina första arbetsskift. Dessutom fick jag senare följa med behandlingen av målet i tingsrätten. Och ja, visst upplever många polisstuderande mycket mer krävande och farliga situationer i arbetspraktiken, men vissa uppdrag har bara det där särskilda som gör att vi ännu minns dem när vi sitter i gungstolen. På det här uppdraget var ensamheten det där särskilda.

– Polis! Rör er inte!

Jag stiger från den mintgröna Volkswagen Polo samtidigt som jag ger befallningen till biltjuvarna, som närmar sig mig. Jag beslutar att ta fram mitt tjänstevapen i beredskapsgrepp. Det är ju ännu inte användning av vapen, såsom Olli Sainio och Tomppa Kataja lärt oss på lektionerna i användning av maktmedel. Men nu måste jag vara förberedd på det värsta.

Jag blev färdig polis i februari 1999 och fick jobb i min hemstad Hyvinge. Det fanns inte jämna par i min fältgrupp, och när jag artigt tackade nej till att bli det tredje hjulet i en patrull med äldre kollegor fick jag ofta patrullera ensam med en polisbil av civil modell. Kriminalpolisens gröna Polo saknade servo och hade en motor på 60 hästkrafter. Den såg verkligen inte ut som en polisbil och därför

POLISEN UPPTÄDER SOM
EN EXTERNT ENHETLIG
OCH OUNDVIKLIGEN
LITE ANSIKTSLÖS
ORGANISATION.
TROTS DETTA BESTÅR
POLISORGANISATIONEN
AV OLIKA INDIVIDER.

var den ett bra val för mig. Dessutom hade den en bra musikanläggning.

Polisbilar utan märkning är överraskande behändiga verktyg också i övrigt. Överraskande, eftersom när man kör med en sådan bil ser man mycket sådant som polisens emblem skulle skrämja bort. Det är inte ofta som biltjuvar skulle frivilligt närma sig en polisbil som bär polisens tecken.

Tidigare på kvällen hade biltjuvarna flytt patrullen i Vichtis, och jag deltog i efterspaningen med en annan patrull från Hyvinge – med den gröna Polon, så klart. Efterspaningarna har inte gett något resultat och de övriga patrullerna har redan gett upp. Det gör jag inte. Jag underrättar fältledaren i polisradion att jag fortsätter efterspaningen på de bekanta landsbygdsvägarna. Vi har många gånger kört längs dem till mormor och hem igen, så jag vet var jag ska leta.

Plötsligt kommer den stulna bilen mot mig. Nyss var Polon full av rytmisk musik från en CD som jag bränt själv, nu är den full av händer. Jag underrättar de övriga patrullerna om observationen och vänder mig för att följa efter Hondan. Nu måste jag hålla huvudet kallt och se till att avståndet är lämpligt, så att jag inte blir upptäckt, men så att jag inte heller tappar bort målet. Jag är ensam, igen, och hjälpen är långt borta.

Jaktinstinkten. Den får en att göra oöverlagda handlingar. Jag kör in i en högerkurva med för lite hög fart. Plötsligt står den stulna Hondan framför mig. Jag kurar mig bakom instru-

mentbrädan och rapporterar om läget i polisradion. Stödpatrullernas sirener hörs i bakgrunden när de tar kontakt på radion, och det tröstar mig, men det hjälper inte länge: jag ser att männen närmar sig.

Min befallning om att männen ska stanna leder inte till önskat resultat, men biltjuvarna vänder i alla fall 180 grader. Förutsättningarna för användning av vapen? Förhindra flykten? Nej, det går inte. Jag stoppar vapnet i hölstret. Biltjuvarna hoppar in i Hondan, som snart störtar i väg med tjutande däck.

Jag, en Polo och 60 hästkrafter. Jag ger inte upp, beslutar jag.

En gång i aderton års ålder var det trendigt att köra bil med en hand. Nu har jag för en gångs skull nytta av denna färdighet. Min

ena hand håller i ratten, den andra i polisradions monofon. Den högra foten trycker gaspedalen hårt mot golvet. Jakten fortsätter flera kilometer genom landsbygden, genom kurvor och över backar. Jag känner en viss glädje när jag märker att Hondan, som är minst dubbelt effektivare och flerdubbelt sportigare än Polon, inte tänjer ut försprånget. Jag måste vara en bättre bilförare än genomsnittet – precis som största delen av alla som är ute i trafiken med bil.

Biltjuvarnas flykt slutar i en spikmatta som Vichtispatrullen lagt ut. När polisarbetet är som bäst, är det lagarbete, och jag tror att det här var en perfekt passning av mig. Och ett säkert minnesspår, check.

Några månader senare byts Polon ut mot en Passat, som är några klasser större. Det blir också aktuellt med det tredje hjulet, men det är jag inte alls missbelåten med. Passaten har ännu bättre stereon än Polon, och det tredje hjulet är inte jag utan min patrullkompis Tommis polishund Vili. Uppgiften som hundpatrullman var verkligen cool. Vi fick tuffa uppdrag och ofta körde vi på uppdrag till andra polisinsattningsområden. Uppgiften krävde kunskaper som inte ingick i polisstudierna, till exempel förmåga att läsa kartor och orientera.

Många hundpatrullmän blir senare hundförare. Jag upptäckte ändå rätt snart att hundförarens uppgift inte var för mig. Jag ville någonting annat. Jag skulle inte klara mig som brottsutredare, men alla tilläggsuppgifter på fältet intresserade mig. Jag blev nästan samtidigt cykelpolis, skoterpolis, närpolis, vadsomhelstpolis och dessutom praktikhandledare. Och körutbildare. Jag hade ju bevisligen hållit mig efter den där effektiva Hondan med distriktets minsta bil.

Arbetet som närpolis var den totala motsatsen till polishundsverksamheten. Samtidigt var det ett utmärkt exempel på hur många sidor polisarbetet har. Jag hittade mig själv på de mest märkliga evenemang, tillrättavisande unga, och allt oftare även i tidningsspalterna. På den tiden hade vi ännu inte ens hört talas om sociala medier och därför gällde det för polisen att göra sig till genom att skriva kolumner i lokaltidningen. Mina texter blev slutligen så populära att jag inte längre fick vara i fred ens i kassakön i butiken. Alla ville klappa mig om ryggen. Det var generande att uppleva en sådan popularitet som enskild polisman. Men

UPPGIFTEN KRÄVDE KUNSKAPER SOM INTE INGICK I POLISSTUDIERNA, TILL EXEMPEL FÖRMÅGA ATT LÄSA KARTOR OCH ORIENTERA.

framgången hade också sina frånsidor, som ju ofta är fallet.

Det kan verka som om målinriktade trakasserier av myndigheter är ett fenomen som uppstått under de sociala mediernas tid, men jag fick uppleva det redan under dagstidningarnas tider. Ibland ringde dörrklockan mitt i natten, ibland ropade någon i kassakön. Även då var jag ensam. Till all lycka förstod jag att en polis inte behöver tåla osakligt bemötande, särskilt inte bemötande som uppfyller rekvisiten för brott. De som ägnade sig åt trakasserier fick vad de förtjänade, och jag fick frid i sinnet.

Den som jobbar med många olika saker samlar fler minnesspår än den som endast jobbar med basuppgifterna. De bästa ögonblicken i mitt eget arbete på fältet upplevde jag i cykelpatrullen, vilket var lite överraskande. I cykelsadeln ser man världen på ett helt annat sätt än när man sitter inne i patrullbilens plåtskal. Cykelpatrullen har någonting gemensamt med polisbilar som saknar polisens emblem. Vi levererade resultat. De bilpatruller som fungerade som vårt stöd fick uppleva cykelpatrullens förvånansvärt stora sysselsättande effekt – vi kunde ju inte transportera dem som vi tog fast till finkan på cykelns pakethållare.

Det är förargligt att polisen inte längre har möjlighet att använda cyklar för baspatrullverksamheten. Till all lycka har alla fordon på två hjul ändå inte slopats: motorcyklar används

kanske mer än någonsin för övervaknings- och larmverksamhet.

Att få börja på underbefälkursen år 2002 var en dröm som gick i uppfyllelse. Undervisningen i chefs- och ledarskapsfärdigheter träffade mitt i prick. Människor av olika slag skulle ledas på olika sätt i olika situationer efter deras varierande motivations- och kompetensnivåer.

Snart efter underbefälkursen blev jag chef för min gamla fältgrupp. Konstellationen förändrades: med bara några års poliserfarenhet blev jag chef för dem som varit mina handledare. Jag överraskade till och med mig själv när jag uppnådde det här karriärmålet flera år i förtid.

I efterhand blir jag nästan förskräckt när jag tänker på vilken kort poliserfarenhet jag hade när jag fick lov att sköta den krävande uppgiften som grupp- och fältledare. Jag klarade ändå alla uppgifter genom att satsa allt på dem.

– Harju 1, vi har flera brådskande uppdrag i kö och alla patruller är upptagna.

Harju 1 var radioanropet för fältledaren vid polisinsättningen i Hyvinge. Jag svarar på anropet stående mitt på dansgolvet på en restaurang. Orkestern har slutat spela, ljusen i restaurangsalen är tända och festpubliken har dragit sig till dansgolvet kanter. Stämningen är teatralisk. Den

blå overallen och utrustningsbältet som är fullspäckat med maktmedelsredskap passar helt enkelt inte in i bilden. Jag håller en dam som är ungefär i samma ålder som min mor om axeln. Hon har blivit änka bara några ögonblick tidigare. De tröstande orden fastnar i strupen, och det är kanske bäst så. Nu är det viktigast att vara närvarande.

Samtidigt manar radion oss att skynda på. Men vad skulle kunna vara viktigare än att stödja en änka som nyss bevitnat hur hennes man avled? Jag minns inte längre vilket beslut jag gjorde i den här situationen, men jag minns klart hur svårt och fel det kändes att lämna stället.

I dag handlar fältledarens arbete i högre grad om arbetsledningsuppgifter än tidigare. Patrullresurserna är ofta mycket knappa i relation till de uppdrag som väntar och därför är det nödvändigt att prioritera. Fältledaren har ett stort ansvar. Viktiga beslut: vilket uppdrag sköter vi först? Vilka avstår vi från helt? Varför är en människas nöd större än en annans? Vad om?

Att fatta beslut är ett inslag i polisens vardag. Särskilt i fältarbetet måste vi hela tiden göra olika val. Vi måste fatta beslut som påverkar människornas liv, fysiska integritet eller frihet.

I brottmål är målet att göra det absoluta riktiga avgörandet med hjälp av en obruten och smidig följd av omsorgsfull förundersökning, åtalsprövning och domstolsförhandling. Inom polisens fältarbete är vi tvungna att fatta minst lika viktiga beslut i ett ögonblick. Besluten görs svårare av tidspressen. Dessutom är bakgrundsuppgifterna ofta bristfälliga eller till och med felaktiga. Även om vi handlar i ett gott syfte och gör vårt bästa

SAMTIDIGT MANAR RADION OSS ATT SKYNDAS PÅ. MEN VAD SKULLE KUNNA VARA VIKTIGARE ÄN ATT STÖDJA EN ÄNKA SOM NYSS BEVITTNAT HUR HENNES MAN AVLED?

I BROTTMÅL ÄR MÅLET ATT GÖRA DET ABSOLUT RIKTIGA AVGÖRANDET MED HJÄLP AV EN OBRUTEN OCH SMIDIG FÖLJD AV OMSORGSFULL FÖRUNDERSÖKNING, ÅTALSPRÖVNING OCH DOMSTOLS FÖRHANDLING. INOM POLISENS FÄLTARBETE ÄR VI TVUNGNA ATT FATTA MINST LIKA VIKTIGA BESLUT I ETT ÖGONBLICK.

riskerar vi att bli utpekade som skyldiga.

* * *

– Nu meddelas det att tre skulle ha blivit skjutna. Det låter ruskigt, det här.

Jag är på väg till skolcentret i Jokela, dit jag fått ett brådskande larmuppdrag för ett ögonblick sedan. De första uppgifterna är oklara, men man talar om en studerande som ligger på marken, och även om skottlossning.

Snart preciseras uppgifterna. Eller de blir åtminstone allvarigare, vilket man kan sluta sig till från nödcentraloperatörens ord. Kan det vara sant? Tre har blivit skjutna i skolcentret? Förbryllande. Till all lycka hanterar området fältledare läget enligt konstens alla regler. Det här måste tas på allvar.

Vid den här tiden tillhör Jokela, som ligger endast tio kilometer från Hyvinge, granndistriktet Träskändas område. Därför känner jag inte till exakt var skolcentret ligger. Jag kör vilse.

Nu skjuter man mot polisen där. Är det där åkern dit någon flytt gärningsmannen? Har jag kört in i en farozon?

Under den här tiden hade endast larmpatruller maktmedels- och skyddsutrustning med sig på fältet. Min egen utrustning hänger tryggt i klädsåpet på polisstationen i Hyvinge. Jag känner mig otrygg. Jag är klädd i skjorta, slips och raka byxor. De sitter inte bra i den här situationen.

Samtidigt som en trygg led till kommandoplatsen öppnas, börjar den tills vidare mest minnesvärda arbetsuppgiften som jag haft under min karriär. Den mest minnesvärda, trots att jag inte kommer att ha några klara minnesspår av det intensiva arbetet under flera timmar. Avsaknaden av minnen orsakas av stressen.

Jag berättar för överkonstapeln som leder situationen att jag kommit för att hjälpa honom. Hjälpen behövs eftersom överkonstapeln hamnat mitt i den värsta möjliga situationen. Jag får senare läsa i undersökningskommitténs rapport att jag skulle ha arbetat som ledare för situationen genast efter att jag anlänt till platsen.

Uppenbarligen flera skadade, möjligen också omkomna. Skott har avlossats mot polisen. En eller flera gärningsmän är fortfarande försvunna. Vilken som helst av de där barnen som springer förbi polisbilen skulle kunna vara skytten.

Flera timmar senare sätter jag mig framför mitt klädsåp och tänker på dagens händelser. Tankarna pilar fram och tillbaka. Det är svårt att greppa vad som hänt. Jag läser textmeddelanden som kommit till min telefon under dagen.

Du är väl trygg där?

Sami, mitt barn är där och jag är orolig. Vad är det som händer egentligen?

Bra Sami! Fint ledarskap.

Skolskjutningarna i Jokela förändrade det finländska samhället för alltid. Varje liv som gick förlorat, varje trauma – varför måste detta ske? Professionellt sett är jag tvungen att medge att det endast var en tidsfråga när den första skolskjutningen skulle hända i Finland. Någonstans måste det hända, tyvärr.

Polisens verksamhet kritiserades, men vi fick också mycket beröm. Jag vågar påstå att vi agerade i situationen så bra som vi kunde med den utbildning och den erfarenhet som vi hade vid den tiden. Och det är viktigt att vi gjorde det tillsammans. Ingen kunde ha gjort det bättre.

För mig kom händelserna i Jokela att betyda mer än jag förstod när jag satt i omklädningsrummet och läste textmeddelanden. Få poliser hamnar i ett sådant elddop under sin karriär, och ännu färre gör det i slips, skjorta och raka byxor. Jag har aldrig ställt frågan, men det kan hända att elldopet i Jokela bidrog till den största förändringen som skett under min karriär.

* * *

– Hej, det är Kake! Vi vill att du börjar jobba här på skolan.

Jag hade slutfört befälskursen i slutet av år 2005 och arbetat sedan dess – och i själva verket sedan praktikperioden som ingick i studierna – som kommissarie vid polisinspektionen i Hyvinge. Jag hade många uppgifter, precis som alltid. Ett av mina ansvarsområden var polisinspektionens kommunikationsärenden. Jag var på väg till ett möte för de kommunikationsansvariga vid polisinspektionerna i Södra Finland, när ett telefonsamtal från min tidigare lärare gjorde att mitt liv för-

PROFESSIONELLT SETT
ÄR JAG TVUNGEN ATT
MEDGE ATT DET ENDAST
VAR EN TIDSFRÅGA
NÄR DEN FÖRSTA
SKOLSKJUTNINGEN SKULLE
HÄNDA I FINLAND.

ändrades.

Att få arbeta i undervisnings- och sakkunniguppgifter inom fältverk-samhet vid Polisyrkeshögskolan kändes som en dröm som gick i uppfyl-lelse. Jag kände att jag behövdes. Mitt kunnande uppskattades så högt att jag fick dela med mig av det helt offici-ellt. Jag hade varit en ung polis, en ung överkonstapel och en ung kommis-sarie. Nu var jag mycket ung i denna uppgift, där största delen av de stude-rande var äldre än jag. Det här måste vara ett verkligt kall, för jag hade ju särskilt ombetts ta uppgiften, och dels

visste jag hur det var att jobba i den krävande uppgiften som lärare. I början av min kar-riär vid polisen hade jag nämligen arbetat som klasslärarvikarie i min tidigare lågstadieskola. I polisarbetet hade jag blivit van med under-visningsuppgifter eftersom jag haft utbildningsansvar av olika slag. Som närpolis hade jag hållit många lektioner i laglighetsfostran.

Polisyrkeshögskolan var ett sär-skilt kapitel bland alla läroanstalter. Den kan endast jämföras med Rädd-ningsinstitutet, Gräns- och sjöbevak-ningskolan och Försvarshögskolan. Polisyrkeshögskolan är en intressant kombination av polisenhet och läro-anstalt. Många blir överraskade när de upptäcker att största delen av per-sonalen är civila tjänstemän och att poliserna är en minoritet. De polisstu-derande står någonstans mittemellan: de har uniformer, men inga polisbe-

fogenheter. Med hjälp av uniformen är det ändå lätt för dem att identifiera sig med de riktiga poliserna, vara en del av någonting speciellt, en av dem.

Polisyrkeshögskolan har otvivelak-tigt en betydande inverkan på samhäl-let. Dess ansvarsfulla uppgift är att säkerställa polisernas kunnande och välja de bästa bland alla sökande till utbildningen. Vid ansökningsproces-sen fattas beslut som har en direkt inverkan på den enskilda människans framtid, men samtidigt också en ovän-tat stor indirekt inverkan på hela sam-hället. Eftersom polisen utövar of-

EFTERSOM POLISEN
UTÖVAR OFFENTLIG MÅKT
ÄR POLISEN FÖREMÅL
FÖR HELA SAMHÄLLETS
UPPMÄRKSAMHET BÅDE
SOM ORGANISATION OCH
PÅ INDIVIDUELL NIVÅ.

fentlig makt är polisen föremål för hela sam-hällets uppmärksamhet både som organisation och på individuell nivå. Uppgifterna blir alltmer mångsidiga och kraven blir allt hårdare, men polisen måste klara av sin uppgift. Det finns ingen plats för misstag – varken vid rekryteringen eller i verksamheten.

Brottsligheten internationaliseras i allt högre grad, vilket gör att det blir allt viktigare med samarbete mellan lagövervakningsmyndigheterna i olika länder. I dag betonas inte samarbetets betydelse endast i festtalen, utan sam-arbete bedrivs även i verkligheten på alla nivåer. I den dagliga verksamhe-ten vid Polisyrkeshögskolan syns den internationella dimensionen bland an-nat i form av utbyteselever och som utländska besök på skolan nästan varje vecka. Vi här i vårt lilla hemland gör många saker bättre än vi kan ana. Ett bra exempel är den finländska

polisutbildningen, som står sig väl i en jämförelse med de bästa i branschen och som till många delar är en exportprodukt av toppklass. Vi har orsak att vara stolta över resultaten av vårt arbete.

Jag sitter i ett kontorsrum med en mörk träinredning, vid ett långt bord av ädelträ. Mittemot mig sitter en stor-växt, gråhårig herre. Genom det öppna fönstret hörs taktfasta marschsteg, som avbryts plötsligt av en skarp befallning på ryska. Ögonblicket av tystnad avbryts av att den gråhåriga börjar trumma med fingrarna på ädelträbordet. Jag är nervös. Svetten ringlar längs ryggen i den kval-miga hettan under skjortan och kavajen.

Jag har fått till uppdrag att resa som Polisyrkeshögskolans representant till S:t Petersburg för att träffa rektorn för universitetet för säkerhetssektorn i Ryss-land. Nu sitter den högt uppsatte genera-len framför mig och väntar på min första replik. I gymnasiet valde jag ryska som D-språk, men det fanns för få deltagare och kursen ordnades aldrig. Därför öpp-nar jag samtalet på rallyengelska som en tolk översätter till ryska.

Nu har det gått ett helt årtionde sedan resan till S:t Petersburg. Jag har fått min-nesspår av många tjänsteresor runt om i världen och av de mest sällsamma situa-tioner och händelser. De spännande hän-delserna i fältarbetet har bytts till ett pre-stationstryck av ett annat slag. På fältet gällde det att samla sig innan dörren till mållägenheten öppnades, men nu ska jag göra det innan jag stiger upp i talarstolen. Min viktigaste uppgift är inte längre att sköta om min och andras säkerhet. Och rallyengelskan har blivit bättre. Jag kän-ner att jag är privilegierad. Det har varit en ära att ha fått representera Finland

POLISYRKESHÖGSKOLAN ÄR EN
INTRESSANT KOMBINATION AV
POLISENHET OCH LÄROANSTALT.
MÅNGA BLIR ÖVERRASKADE NÄR DE
UPPTÄCKER ATT STÖRSTA DELEN AV
PERSONALEN ÄR CIVILA TJÄNSTEMÄN
OCH ATT POLISERNA ÄR EN
MINORITET. DE POLISSTUDERANDE
STÅR NÅGONSTANS MITTEMELLAN:

och polisväsendet i Finland och att berätta om vårt kunnande för andra ute i världen.

Min uppgift som heltidsanställd befälsutbildare vid Polisyrkeshögskolan har varit en verklig utsiktsplats därifrån jag kunnat betrakta många sidor av polisarbetet, särskilt den operativa fältverksamheten. Jag har fått utveckla människornas kunnande, men också polisverksamhetens taktik och teknik tillsammans med ledande experter i min bransch. Det bästa är att arbetet gett resultat och varit belönande.

Drömjobbet, skulle man kunna tänka sig. Men brinner lågan för evigt – även om man har det bästa av alla jobb?

Klichén om att det inte finns två arbetsdagar som är lika varandra passar bra in på polisens fältarbete. I praktiken börjar arbetsdagarna ändå oundvikligen påminna om varandra. Då måste varje enskild polisman själv ta ansvar för att vårda om sin professionella låga och se till att den inte slocknar. Enligt min erfarenhet slocknar lågan alltför tidigt hos många som jobbar i polisens basuppgifter, på fältet eller i undersökningen. Jag undrar varför människor låter det hända. Det är svårt att tända en låga som fått slockna, även om det finns sällsynt goda möjligheter att göra det inom polisen. Vi kan ju utbilda oss till experter, chefer och ledare inom många olika specialkompetensområden – eller till lärare.

När jag blickar tillbaka hittar jag svar på frågan hur jag själv kunnat bevara mitt brinnande intresse för polisarbetet.

I början av karriären ser jag ett ungt energiknippe, som fördomsfritt och fullt av självsäkerhet tar emot vilket uppdrag som helst. I nattskiftet gräver energiknippen i registren för att ta ut uppdragsstatistik som han själv toppar som den flitigaste i hela polisinsättningen, och han hänger upp pappret på fältpersonalens anslagstavla. Energiknippen hoppar upp på cykeln på morgonnatten och åker ensam ut för att patrullera medan de andra trycker huvudet i kudden eller mot kontorstolens nackstöd. Energiknippen gör det och det. Han är pliktrogen, han. Men lågan slocknar åtminstone inte.

Några år senare ser jag en karriärmänniska som avancerar målmedvetet, söker inflytande och är genuint inspirerad av att leda. En ung chef som anser att truppen ska ledas från täten, genom att föregå med eget exempel. En polisman som gått den långa vägen och som anser att man ska skaffa sina sporrar stegvis: i manskapet, som underbefäl och som befäl. I princip för att man inte kan få uppskattning och auktoritet enbart genom sin tjänsteställning; det gäller att också ha visat prov på sitt kunnande. I praktiken för att arbete i olika uppgifter vidgar vyerna och främjar samarbetet och förståelsen.

Sedan ser jag en ung kommissarie som fortfarande söker sin plats och som gör mycket längre arbetsdagar än arbetstidslagen egentligen skulle tillåta. Lite senare ser jag överkommisariern vars närstående, arbetskamrater och till och med hälsovårdare oroar sig för hans krafter i arbetet. Så här fick det inte fortsätta, drömjobb eller

inte.

Mitt mått började vara rågat också av en annan orsak. I dag vet jag av erfarenhet att människor av min typ helt enkelt inte kan jobba med samma uppgifter år efter år.

* * *

– Sami, du har ju redan hört om det här: vi vill att du börjar jobba här vid Polisstyrelsen. Jag uppmanar dig inte att tacka nej.

Det var våren 2015. Den som ringde var polisdirektör vid tidpunkten, i dag polisöverdirektör. Jag stod åter inför ett enkelt val. Arbetet som lärare i ledarskap vid Polisyrkeshögskolan hade varit ytterligare en dröm som gått i uppfyllelse, men inte ens det mest belönande och intressanta jobbet verkade hålla lågan brinnande. Jag behövde nya utmaningar.

Arbetet vid Polisstyrelsen öppnade nya perspektiv på polisens verksamhet. Jag fick en ännu klarare uppfattning om stora helheter och jag fick också mer inflytande. Jag var naturligtvis med på många olika håll, men många av de viktiga och intressanta utvecklingsprojekten verkade avancera alldeles för långsamt. Hur kunde allting vara så svårt?

Den styva förvaltningen och särskilt det låga tempot när det gällde att utveckla datasystemen skulle sannolikt ha fått mig att återvända till mitt drömjobb, om det inte hade varit för en viktig händelse.

– Sami, jag vill att du tar hand om den där luftfartygsfrågan.

Med de här avskedsorden lämnade min chef Polisstyrelsen för att njuta av sina välförtjänta pensionsdagar. Jag måste ju respektera hans önskan, så jag kavlade

upp ärmarna och tog itu med saken. Det är kanske bra att precisera att uppdraget inte handlade om att grunda en modellflygplansklubb utan om att utreda om obemannade luftfartygssystem kan användas i polisverksamhet.

Obemannat eller fjärrstyrt luftfartygssystem, RPAS, UAS, drone, drönare – vad allt de nu heter.

Ett par år tidigare hade jag träffat den TV-kände polisen och författaren från Kuopio, nuvarande riksdagsmannen Marko Kilpi på en utbildning. Han berömde fotograferingshelikoptrar för mig. Jag försäkrade för Marko att polisen skulle få den kapacitet som behövdes som handräckning från Försvarsmakten och Gränsbevakningsväsendet. Marko har senare i all vänskaplighet bråkat med mig om hur avvisande jag förhöll mig till hans idé. Jag hade fel och jag har erkänt det offentligt. Jag är en kappvändare.

Uppdraget som jag fått av min avgående chef blev en av de viktigaste milstolparna under hela min karriär. På några år lyfte vi polisväsendet i Finland till världstoppen inom obemannad luftfart. Arbetets resultat har omsatts i praktiken i form av räddade människoliv, arbetarskyddsrisiker som undvikits och en förbättring av polisarbetets produktivitet och kvalitet, för att nämna några av de fördelar som vi fått.

– Den som vill, finner lösningar. Den som inte vill, finner förklaringar.

Klienter slutar i allmänhet käbbla emot och hitta på förklaringar när de hör dessa odödliga ord, som jag lärde mig i början av min karriär av en rask och ordfyndig kollega. Jag har insett visdomen i orden under de år som gått. Efter det har jag satsat allt på att främja saker som jag genuint upplever som viktiga. Att grunda ”modellflygplansklubben” var en av dem, av många anledningar och på ett alldeles särskilt sätt.

– Sami, jag vill på det här sättet tacka dig för att du möjliggjort det bästa året under min tid i tjänsten.

Det är dagarna inför jul år 2017, och jag har fått ett mystiskt presentpaket av en äldre konstapel. Han vill tacka mig för samarbetet inom utvecklingen av den obemannade luftfarten inom polisväsendet. Ännu viktigare är det att han vill tacka för möjligheten att blåsa liv i lågan som börjat flämta under hans långa karriär. Den äkta känslan av att ha lyckats och den uppriktiga tacksamheten gör ett mycket större intryck på mig än de utmärkelser, priser och dekorationer som jag senare fick för samma jobb.

Om du har orkat läsa min berättelse ända hit har du förhoppningsvis upptäckt att jag understryker polisarbetets mångsidighet, möjligheterna till förändring och varje enskild individs eget ansvar för sin arbetshälsa. Enligt min erfarenhet bygger en lång och lycklig

karriär på ett par centrala faktorer.

För det första är det bra om jobbet innehåller både uppgifter som ligger i din komfortzon och uppgifter som ligger utanför den, i ett lämpligt förhållande. Var och en av oss behöver framgångar, och sådana når vi mest sannolikt i vår komfortzon. Ibland kan till och med basarbetet utvecklas till en komfortzon, men då är det viktigt att inte bli alltför rutinerad. Krävande uppgifter eller uppgifter som till och med känns omöjligt svåra ger omväxling till rutinerna, så länge som du kan bevara känslan av kontroll över arbetet. Känslan av kontroll uppkommer i sin tur genom framgångar, som man ibland når via försök och misstag. Erfarenhet ger säkerhet.

För det andra kan en polis som står i början av sin karriär bli överraskad av verkligheten i det dagliga arbetet. Fältarbetet är någonting helt annat än högt tempo och blinkande blåljus. Den som jobbar inom undersökningen kan drunkna i den strida strömmen av fall som ska undersökas. Trots allt är jag övertygad om att var och en har möjlighet att hitta just den rätta arbetsuppgiften i polisorganisationen. En uppgift där man får använda sina starka sidor, leverera resultat och till och med trivas på jobbet. Förändring är en möjlighet – och det lönar sig att ge sig själv möjlighet till förändring.

För det tredje kan du vara rätt person, men på fel ställe vid fel tidpunkt. Även om vi kan välja vår arbetsuppgift, kan vi inte välja våra chefer och arbetskamrater. Få har möjlighet att välja sina underställda. Gott chefsarbete har väldigt stor betydelse i alla arbetsgemenskaper. Var och en av oss förtjänar ett rättvist, uppmuntrande och belönande bemötande.

OM DU HAR ORKAT LÄSA MIN
BERÄTTELSE ÄNDA HIT HAR DU
FÖRHOPPINGSVIS UPPTÄCKT ATT
JAG UNDERSTRYKER POLISARBETETS
MÅNGSIDIGHET, MÖJLIGHETERNA
TILL FÖRÄNDRING OCH VARJE
ENSKILD INDIVIDIS EGET ANSVAR
FÖR SIN ARBETSHÄLSA.

En bra chef får sina medarbetare att stråla, medan en dålig chef får dem att förtvina.

Jag har fått uppleva chefsarbete av många olika slag under min karriär. En gång blev jag tvungen att ringa polischefen med både goda och dåliga nyheter. Chefen bad att få höra de goda nyheterna först. Jag sade att jag nyss fått veta att jag antagits till underbefälskursen. Det var ju en god nyhet, eftersom chefen uppmuntrat mig att söka till kursen.

De dåliga nyheterna?

En kultur av experiment och data-skydd passar tydligen inte samman. På den tiden kunde en användare på basnivå göra överraskande många inställningar på polisens arbetsstationer. Mina fördomsfria försök som jag gjorde i ett gott syfte hade den här gången lett till att en arbetsstation drabbats av ett ilsket virus.

Jag hade redan tillrättavisats för min gärning och därför blev jag glad över polischefens godmodiga svar:

– Misstag är tillåtna för bra män.

Jag arbetade flera år vid polisinspektionen i Hyvinge, där min chef var Lasse Aapio, som numera är poliskommendör vid polisinspektionen i Helsingfors. Under denna period lärde jag mig mer om ledarskap och chefsrollen än under hela min övriga karriär sammanlagt. Lasse genomförde flitigt förändringar – stora och små, och de var många och kom ofta. Arbetsgemenskapen indelades klart i två grupper: de som svor i förändringens

namn och de för vilka motstånd mot förändringar var ett självändamål.

En uppskattning för kontinuitet och traditioner är en väsentlig del av poliskulturen. Ofta betraktas till och med förändringar som obestridligen är bra som något slags troll, tills de blir allmänt accepterade. Men den allmänna acceptansen kommer ju från individerna. Ju mer de starka personligheterna underblåser förändringsmotståndet, desto svårare blir det för arbetsgemenskapen som helhet att anpassa

sig till förändringarna. Och ja: förändringsmotståndet urholkar dem som inte anpassar sig.

Om en medarbetare upplever brist på uppskattning eller direkt orättvisa från chefens håll, gäller det att ta hand om saken. Å andra sidan är det till och med alltför lätt att skylla på cheferna, om man mår illa. I jakten på skyldiga glömmar vi ofta att göra en utförlig genomsökning av närområdet: den som tittar i spegeln hittar lätt åtminstone en medskyldig.

Även om det i första hand lönar sig att reda ut sakerna på tumanhand med chefen, är det i varje fall bra att hålla i minnet att chefer också har chefer. Få av oss är så stora direktörer att vi inte har en chef.

Om skuldfrågan blir olöst och det inte går att hitta en gemensam melodi med chefen lönar det sig att söka sig till någon annan chefs läger.

OM EN MEDARBETARE
UPPLEVER BRIST PÅ
UPPSKATTNING ELLER
DIREKT ORÄTTVISA FRÅN
CHEFENS HÅLL, GÄLLER
DET ATT TA HAND OM
SAKEN.

– Det verkar som om du inte har några lediga patruller, men den här BMW:n kör norrut tvåhundra kilometer i timmen, och jag följer efter den.

Vad gör en polis när han upptäcker ett brott? Tar fast gärningsmannen eller låter saken vara? Saken är inte så enkel.

Det är år 2018 och jag är åter en gång på väg från Helsingfors till Tammerfors, på tjänsteresa, med tjänstebil och i uniform. Jag har tjänstevapnet hängande i bältet, vilket numera är standardförfarande. Någonstans nära Riihimäki kör en personbil förbi mig med en hastighet som överskrider hastighetsbegränsningen avsevärt, ungefär med 40 kilometer i timmen eller så. En hastighet som räcker till för att körkortet kan läggas på hyllan ett tag.

Jag kör en polisbil som inte har beteckningar men som till sin utrustning motsvarar en normal patrullbil. I fältsystemet ser jag att det finns en ledig patrull ungefär vid servicestationen Linnatuuli. Jag frågar i polisradion om patrullen har möjlighet att ta uppdraget. Det ordnar sig. Tillsammans stannar vi fortköraren och den tavastländska patrullen blir kvar på platsen för att ta hand om pappersjobbet.

Jag har endast kört några kilometer hemåt när en mörk BMW störtar förbi mig. Den måste köra tvåhundra kilometer i timmen. En snabb blick på fältsystemet visar att det inte finns lediga stödpatruller framför mig på samma sätt som nyss. Jag följer efter BMW:n, och jag vet att jag är ensam om någonting skulle hända. Områdets fältledare bekräftar detta.

Färden fortsätter mot Tammerfors, men BMW:n saktar inte farten som skulle kunna ta livet av någon. Dessutom kan

det vara farligt för mig att stanna en så där vettlös förare ensam. Det skulle vara lättare att ge upp, så gör ju de andra, man måste ju tänka på arbetarskyddet... Men jag ger inte upp. Kollegorna i kafferummet får sedan göra sig lustiga bäst de vill över Hätönen, som åter försökte göra hjältebragder, precis som då i tidernas gryning med den gröna Polon, ensam.

Jag frågar ytterligare en gång om det finns stödpatruller, trots att jag redan sett den tröstlösa situationen på kartan i fältsystemet. Nej, inga stödpatruller är tillgängliga. Och det är inte första gången. Samma händelser har utspelat sig här så många gånger tidigare. Den enda lösningen vore att sluta ögonen. Men skulle det vara rätt?

Situationen får ett lyckligt slut efter många plågsamma kilometer strax före Tammerfors, när en patrull kommer till undsättning. BMW-föraren gör ett blåstest, och siffrorna är långt över gränsen för grovt rattfylleri. Han ställs senare inför ansvar för sin gärning.

Den här berättelsen är sann till punkt och pricka. Samtidigt är den ett utmärkt exempel på polisens vardag. Vi ser brott vart vi än vänder blicken. Än handlar det om en cyklist utan ljus i mörkret, än om en elsparkcykel som kör för full fart på en gångväg, än om en ung grabb som dricker mellanöl i centrumkvarteren. Är de så små saker att vi inte gitter ingripa i dem?

I en rättsstat har polisen sina givna uppgifter. Att se på brott genom fingrarna borde i princip inte vara en av dem. Men det gör vi, på tjänstens vägnar, för vi har ju inte möjlighet att in-

gripa i alla brott. Eller har vi det, trots allt?

Den som vill, finner lösningar. Den som inte vill, finner förklaringar.

LÄS MER

- Hersey, Paul ja Blanchard, Kenneth H.: Tilannejohtaminen – tuloksiin ihmisten avulla. (Alkuteos Management of Organizational Behavior.) Yritysvalmennus-kirjat. Gummerus 1990.
- Jokelan koulusurmat 7.11.2007, Tutkintalautakunnan raportti: https://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/poikkeuksellisetapahtumat/SdaOKoQr9/Jokelan_koulusurmat_7.11.2007.pdf
- Mantere, Saku, Suominen, Kimmo och Vaara, Eero (red.): Toisinajattelua strategisesta johtamisesta. WSOYpro 2011.
- Poliisi on poliisi 24/7, Vlog i Poliisitube: https://youtu.be/wkKf-3sI_kcY
- Poliisin RPAS-toiminta, Vlog i Poliisitube: <https://youtu.be/Vmmeln4rykU>

DANIEL KALEJAIYE

"HUR I HELA VÄRLDEN SPRANG DU SÅ BRA?"

ÄLDRE KONSTAPEL DANIEL KALEJAIYE ÄR NÄTPOLIS VID POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTRA FINLAND. KALEJAIYE UTEXAMINERADES SOM POLIS 2019 OCH INLEDDE SITT ARBETE I FEBRUARI 2020. HAN ARBETAR PÅ HUVUDPOLISSTATIONEN I KUOPIO SOM EN DEL AV DEN FÖREBYGGANDE GRUPPEN.

HÖSTEN 2021 HADE KALEJAIYE REDAN MER ÄN 130 000 FÖLJARE PÅ SINA KONTON I SOCIALA MEDIER. STÖRSTA DELEN AV DESSA FÖLJER HONOM PÅ TIKTOK, DÄR "KONSTAPEL DANIEL" HAR BLIVIT MYCKET POPULÄR.

Jag har inte alltid velat bli polis. I själva verket hade jag under merparten av mitt liv tänkt mig en framtid som lärare, ungdomsledare eller snickare. Min grundutbildning är faktiskt just ungdoms- och fritidsledare.

Att hjälpa människor och arbeta med människor har alltid varit ett livsvillkor för mig. Polisyrket verkade dock för farligt, arbetsamt och övervakat. I fråga om det hade jag inte helt fel. Det finns risker med arbetet, uppdragen tar aldrig slut och man kan känna de vaksamma blickarna från chefer, avundsjuka kolleger och medborgare. Men det spelar faktiskt ingen roll vad du gör; någon håller ögonen på dig i alla fall. Det finns alltid någon som är avundsjuk och för någon annan är det oöverstigit svårt att förstå hur meningsfulla dina uppgifter är jämfört med hans eller hennes.

Jag tvekade länge att bli polis, men min vän Johannes ord ändrade mina planer en gång för alla. Vi satt i grönområdet bakom stadsteatern i min hemstad Joensuu när han sa till mig:

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

”Du skulle nog bli en bra polis!”

På hemvägen fyllde jag i ansökningsblanketten och på morgonen vaknade jag till ett meddelande om att min ansökan hade mottagits och jag var välkommen till urvalsprovets första skede i november 2015.

Minnet av urvalsprovdagen är mycket levande. Det var en typisk novemberdag, kanske knappt 10 grader varmt. Ingen snö låg ännu på marken och dimman låg tät överallt. Och när jag säger det överallt, menar jag ö-ver-allt. Vi gick till löparbanan på det övre fältet i en lång kö och från slutet av kön där jag som är en blyg person hittat en plats, kunde jag inte ens se början av kön. Medan jag värmdde upp kikade jag på de andra som kommit till urvalsprovet. Alla hade träningsbyxor, riktiga löpskor och tröja av något tekniskt material. Jag hade på mig löst sittande grå collegebyxor, rosa huvtröja och ett par gamla gymnastikskor köpta någonstans för länge sedan. I mina tankar var jag omedelbart i underläge.

Polisyreshögskolans idrottslärare Aki Sipilä ropar ”på era platser, färdiga, gå”. Jag håller andan, mina ben känns svaga och jag är mer nervös än någonsin tidigare i mitt liv. Jag pilar iväg som en gädda från strandvattnet, en gepard ur buskaget, en moppeojke från mopedmötet. Jag hamnar genast i täten och tänkte att det här klarar jag, ingen springer förbi mig. Och nästan ingen gjorde det. Jag låg i täten fram till mitten av det sista varvet, då någon sprintertyp svepte förbi mig så

snabbt att jag inte ens brydde mig om att försöka hänga med i hans takt. I bortre kurvan före slutrakan försökte också någon annan komma förbi. Det gick jag inte med på, utan ökade i stället farten så jag kom upp jämsides och vi korsade mållinjen nästan hand i hand.

Om jag inte minns fel var det två av löparna i vår grupp som inte klarade gränsen på 7 minuter som krävdes. De svor och förbannade sin tid vid banan tills det var dags att gå in för inomhusprovet. Mitt nummer på banan var nio. När vi gick in ropade någon bakom mig: ”Hej nian, hur i hela världen sprang du så bra?” Min tid var 5 minuter och 33 sekunder, vilket var 11 sekunder bättre än jag någonsin klarat på träningarna. Jag vände mig om och sade: ”Inte vet jag, jag sprang bara!” De som ropat till mig skrattade och fortsatte att prata med varandra.

Minnet av det ögonblicket är så levande att mina knän darrar och jag ler när jag skriver det här. Orsaken till det är säkert att jag aldrig själv trott att det skulle gå så bra som det gick. Jag kan nästan säga att det mötet och de orden var början på vad jag är i dag. Jag är nätpolis vid polisinspektionen i Östra Finland, äldre konstapel Daniel Ayomide Olaoluwa Kalejaiye – Konstapel Daniel.

* * *

År 2016 tog Polisyreshögskolan i bruk appen Snapchat som en del av rekryteringen. Innehållet i Snapchat

bestod av polisstuderandenas berättelser om sin vardag, polisstudierna och allmän information om Polisyreshögskolan. År 2016 var kontot mycket populärt bland dem som fått en studieplats vid skolan eller drömde om polisyrket.

Jag fick en studieplats vid Polamk på första försöket 2015. Det var mening- en att mina studier skulle inledas i april 2016, men eftersom jag inte hade gjort min värnplikt sköt jag upp studiestarten med ett år. Jag hörde om Polamks konto på Snapchat för första gången i mars 2016. Sedan dess har jag följt kontot och dess innehåll mycket noga. Jag ställde hela tiden frågor om saker jag funderade på, följde med hur studierna framskred för studerande med ansvar för sociala medier som en fluga i taket och samlade in varje smula information som jag fick.

På Snapchat kunde jag följa de studerandes vardag på ett helt annat sätt än någonsin tidigare. Realistiskt, aktuellt och framför allt på ett sätt jag kunde identifiera mig med. De studerande med ansvar för sociala medier gjorde ett ovärderligt jobb med att modernisera polisen i Finland. Det fanns dock ett problem med innehållet i Snapchat-kontot: det var stelt och saknade personlighet.

År 2015 arbetade jag på Yle Summer, där jag lärde mig grunderna i att använda sociala medier som ett verktyg. Efter att ha följt Polamks Snapchat-konto i ett års tid bestämde jag mig för att gå med i teamet för att liva upp kontot så fort jag fick en chans. Jag var halvvägs genom mina studier när jag äntligen fick chansen. Jag fick ett meddelande via Wilma-appen om att man söker nya innehållsskapare för sociala medier. Från det meddelandet började min väg mot mitt nuvarande

POLISYRKESHÖGSKOLANS
IDROTTSLÄRARE AKI SIPILÄ ROPAR
”PÅ ERA PLATSER, FÄRDIGA, GÅ”.
JAG HÅLLER ANDAN, MINA BEN
KÄNNES SVAGA OCH JAG ÄR MER
NERVÖS ÄN NÅGONSIN TIDIGARE I
MITT LIV

MINNET AV DET ÖGONBLICKET ÄR
SÅ LEVANDE ATT MINA KNÄN DARRAR
OCH JAG LER NÄR JAG SKRIVER DET
HÄR.

arbete, nätpolis i den förebyggande gruppen i Kuopio.

* * *

I intervjun under urvalsprovets andra skede fick jag frågan vilka polisens uppgifter är. Om jag då hade vetat att polisens uppgifter bokstavligen räknas upp i första momentet i första paragrafen i polislagens första kapitel, skulle jag ha pluggat dem från början till slut, från slutet till början och kanske till och med på svenska. Nåväl, jag hade inte pluggat, så jag svarade på den frågan ungefär så här: ”Köra bil, fånga brottslingar och undersöka brott.” Intervjuerna smålog och fortsatte med nästa fråga.

Genast efter intervjun läste jag lagparagrafen i fråga och där står det ju att det hör till polisens uppgifter att trygga rätts- och samhällsordningen, skydda den nationella säkerheten, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsspövning. Förebyggande ... vad i hela friden, tänkte jag. Jag kunde inte komma ihåg att jag någonsin hört talas om polisens förebyggande arbete, även om jag de facto hade läst om det i urvalsprovsboken när jag förberedde mig för det första skedet av proven.

Förebyggande arbete är en arbets-

form som enligt namnet fokuserar på att förebygga brott. Ankarteamet, det vill säga teamet som fokuserar på brott bland minderåriga; Marak, multiprofessionell riskbedömning som fokuserar på våld i nära relationer; lokal problemlösning; problematiska

personer samt närpolisverksamhet är alla samlade under rubriken förebyggande arbete. Utöver att undersöka en viss typ av brott tar det förebyggande arbetet också itu med lokala problem eller hot mellan människor och försöker lösa dem på ett multiprofessionellt sätt.

Många olika arbetsformer och ännu fler verkliga proffs, som inte nödvändigtvis är helt medvetna om sin yrkeskompetens, bidrar alltså till det förebyggande arbetet.

Förebyggande arbete har utförts ända sedan polisorganisationen inrättades, vid varje möte med människor, medieframträdande och skolbesök. Först i lagreformen 2001 (RP 34/1999) infördes närpolisverksamheten officiellt som en del av den brottsförebyggande verksamheten. Genom att ta med närpolisverksamheten i polislagen ville man betona vikten av samarbete med invånarna i bostadsområden för att förbättra säkerheten, förebygga brott och förbättra människors känsla av trygghet.

Anna-Kaisa Heinämäki, som arbetade som överkonstapel vid polislin-

ANNA-KAISA
HEINÄMÄKI, SOM
ARBETADE SOM
ÖVERKONSTAPEL VID
POLISINRÄTTNINGEN
I BIRKALAND,
SKREV EN ARTIKEL
OM FÖREBYGGANDE
VERKSAMHET I DEN
FÖRSTA UTGÅVAN AV
BOKEN NÄR MAN GÅR I
STORA SKOR LÄMNAR MAN
STORA SPÅR EFTER SIG,
SOM PUBLICERADES 2014.

rättningen i Birkaland, skrev en artikel om förebyggande verksamhet i den första utgåvan av boken *När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig*, som publicerades 2014. Alltså en artikel som också jag läst, men glömt före urvalsprovets andra skede – hehe. I sin text lyfter Heinämäki fram att den förebyggande verksamheten ska ledas med eftertanke och fördjupa sig i valda tyngdpunkter. Utan dessa element individualiseras den förebyggande verksamheten och dess betoningar med enskilda poliser och blir inte en fast del av organisationen.

I sin artikel betonar Heinämäki de unga, som numera hela tiden delar in sig i och söker sig till olika mindre grupper, i stället för att tillbringa sin tid i stora grupper som på 1980-talet. Detta har tidigare medfört utmaningar för polisen och kanske fortfarande gör det till och med i allt större utsträckning. Ju fler och ju mindre smågrupper som bildas, desto djupare i de sociala strukturerna och systemen finns de – och därmed utom räckhåll för polisen. Just grupperna som aldrig kommer i dagen är de grupper som det är viktigt att polisen når i förebyggande syfte och för att öka trygghetskänslan, men också för att sänka tröskeln för kontakt.

I artikeln beskriver Heinämäki det förebyggande arbetet, dess problem och dess fördelar mycket väl. I polisens hundraåriga historia är det 20 år gamla förebyggande arbetet fortfarande i barnskor. Fältet för förebyggande arbete är mångsidigt och kräver att polisen är uppfinningsrik och flexibel i alla riktningar. Det förebyggande arbetet är en av de få uppgifter inom polisen, där den som arbetar med uppgiften kan utforma arbetet nästan helt och hållet på eget sätt. Tiden

får utvisa hur stort det förebyggande arbetet blir och hur stor roll nätpoliserna kommer att spela i arbetet.

När jag arbetade med Polamks Snapchat-konto upplevde jag inte att jag utförde förebyggande arbete. Jag berättade för följarna om polisstudierna, utmaningarna och mina egna erfarenheter. Även om mitt arbete säkert hade en förebyggande effekt på dem som inte hade planer på att bli poliser, tänkte jag snarare på mitt arbete som rekrytering. Sedan dess har jag i alla fall förstått att allt utåtriktat arbete är förebyggande arbete. Det gäller inte bara arbete på internet, utan all polisverksamhet.

I mitt tycke är syftet med det förebyggande arbetet att informera medborgarna om polisens arbete, berätta om brott och deras påföljder samt upprätthålla en positiv bild av polisen. En viktig del av det förebyggande arbetet är också förebyggande av brott, som inriktas på personer som redan visar symptom på brottslighet.

I urvalsprovsboken *När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig* från 2016 ger polisinspektören och experten på förebyggande säkerhetsarbete Ari Ewvaraye en utmärkt beskrivning av målgruppen för det fö-

rebyggande arbetet och hur lätt det i princip är att inrikta det förebyggande arbetet. Han berättar hur brottsligheten hopas kraftigt hos en mycket liten del av befolkningen och våldsbrotten hos en ännu mindre del, cirka en procent. Om man kunde inrikta förebyggande verksamhet på denna lilla del av befolkningen som precisionsarbete, kunde konsekvenserna vara betydande.

Polisens arbete är ett mysterium för många som söker sig till polisen, men i synnerhet för helt civila. Polisens arbete uppfattas ofta som det man ser i tv-program och filmer. Lyckligtvis har många redan förstått att förhålla sig med en viss reservation till filmvärldens explosioner, kulregn och biljakter som går genom hela städer och sprider förödelse där de går fram i filmer. Vart och ett av dessa scenarier är visserligen möjligt, men i dagens Finland är de långsökta. Polisens arbete består mycket ofta av att arbeta med normala människor, sitta framför datorn, vänta och dricka kaffe. Ibland måste man springa, men som motvikt får man ofta också sitta still.

Därför är det viktigt att informera och ge medborgarna en realistisk bild av polisens arbete i Finland. Tv-serien Poliisit, som har visats på tv sedan 2009, har spelat en viktig roll i detta

arbete. Serien visar en komprimerad och nedskuren, men ändå realistisk bild av en fältpatrulls arbete. Fältpatrullens uppgifter är sådana som människor först tänker på när man talar om polisens arbete. Mindre uppmärksamhet fästs vid det pappersarbete som patrullerna utför, utredarnas arbete och vilken enorm insats utredarna gör i sitt arbete. Hundratals fall, låg lön och betydligt fler arbetsdagar än poliser som arbetar med övervakning och utryckning. Trots det vaknar många människor varje morgon till utredarens uppgifter för att hjälpa dem som behöver hjälp eller är nödställda, och för att de gillar polisarbetet.

En av de viktigaste – kanske till och med den viktigaste – uppgifterna i det förebyggande arbetet är i mitt tycke att informera människor om brott och deras påföljder. För många människor är gärningsbeskrivningarna för brott mer eller mindre oklara. Ärekränkning, olaga hot och misshandel är bekanta termer för många, men de känner inte till definitionerna. Att berätta om brott och deras påföljder förebygger naturligtvis att människor gör sig skyldiga till brotten i fråga, då de vet vad varje brottsrubricering innefattar och vilket straff den som gjort sig skyldig till brottet kan vänta sig. Och precis så är ju också Finlands straffrättsliga system planerat. När människor ser och vet vilka följder till exempel rattfylleri kan få, undviker de att göra sig skyldiga till rattfylleri.

Det gäller särskilt bland ungdomar. Många ungdomar har aldrig ens hört talas om ärekränkning eller dess konsekvenser. Därför besöker poliser från många Ankarteam skolorna för att berätta om polisyrket, aktuella fenomen samt

EN AV DE VIKTIGASTE – KANSKE
TILL OCH MED DEN VIKTIGASTE –
UPPGIFTERNA I DET FÖREBYGGANDE
ARBETET ÄR I MITT TYCKE ATT
INFORMERA MÄNNISKOR OM BROTT
OCH DERAS PÅFÖLJDER.

brottsrubriceringar och deras påföljder. Genom att hjälpa de unga hjälper du också de vuxna.

När jag funderade på att bli polis var min plan att få slut på den rådande situationen där polisen ständigt övervakas och är en nagel i ögat. Jag ville ha ett arbete där jag kan utföra mina uppgifter i lugn och ro utan ständig övervakning och det tryck det medför. Nåväl, den planen gick i stöpet slutgiltigt när jag i februari 2021 skapade

mitt konto på TikTok och upptäcktes av den stora allmänheten. I skrivande stund har mitt TikTok-konto, som har blivit mitt huvudsakliga sätt att kommunicera med medborgarna, omkring 115 000 följare. Alltså mer än 115 000 övervakande ögonpar. De där ögonparen skannar varje ord, mening och budskap jag lägger ut.

I det här skedet har jag redan hunnit vänja mig vid övervakningen och det håller mig vaken med tanke på vad jag säger. Jag hann faktiskt vänja mig vid uppmärksamheten redan 2015 när jag var programledare på Yle Summer. Vissa poliser gillar inte alls den uppmärksamhet som arbetet medför. År 2016 undersökte Ida Pietilä (på den tiden Ida Määttä) hur de poliser som dittills medverkat i tv-serien Poliisit upplevde offentligheten och hur programmet inverkat på deras liv. Hon redogör för sina resultat i den utgåva

av boken *När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig* som publicerades 2018. Största delen av de som deltog i undersökningen uppgav att medverkan i programmet och uppmärksamheten som följde av den endast varit positiv och skapat nya möjligheter. Vissa poliser upplevde dock uppmärksamheten som negativ. Dödshot,

negativa tillrop och störande beteende är bara en del av de följder som en del av poliserna upplevde efter att ha medverkat i programmet. Många av poliserna som deltog i undersökningen berättade att de inte skulle medverka i programmet på nytt även om de hade möjlighet till det. Som motvikt skulle största delen av de medverkande poliserna säkert medverka på nytt eller åtminstone överväga att medverka.

Polisen är en myndighet som anses ha en hög ställning i Finland och därför synas polisens verksamhet då och då med ett mycket starkt förstoringsglas. Å andra sidan har polisens verksamhet i huvudsak definierats som offentlig, så syftet är att hålla verksamheten öppen för medborgarna. Bara bra, eftersom polisen ju är en av få myndigheter i Finland som har rätt att ingripa i människors grundläggande rättigheter. När polisen gör en tabbe förstoras den upp rejält i byar, på torg och i tidningar. I det skedet framhävs det förebyggande arbetet för att optimera polisens image.

Jag brukar säga att även om en blomsterrabatt är hur vacker som

helst är det ett faktum att om där finns en enda bajskorv så kommer folk bara ihåg bajskorven och inte de vackra blommorna. När en polis klantar sig har folk för vana att generalisera beteendemönstret i hela organisationen, även om det inte ens handlar om en polis här i Finland. Poliser som utför förebyggande arbete motarbetar på sätt och vis dessa generaliseringar på förhand. En stark uppfattning om en rättvis poliskår, som fungerar som en organisation på ett lagligt och jämlikt sätt, är som en sköld för polisens image när en enskild polisman klantar sig.

Förebyggande arbete är alltså varje polismans uppgift, även om polisen i fråga inte arbetar i ett team som är specialiserat på just detta. Varje möte med klienter, varje bötfällningssituation och varje situation där maktmedel behövs formar den bild som människan har av polisen. Saker och ting måste kunna skötas som uppdrag och personliga egenskaper ska uteslutas ur ekvationen. Extra hårda tag, skrävel och negativa attityder måste utelämnas från mötena med klienter, eftersom dessa inverkar menligt på just det förebyggande arbete som varje polis alltid borde tänka på.

Jag har ett klart minne av hur vi satt i Polisyrkeshögskolans stora auditorium de sista månaderna före praktiken. Vi lyssnade på en föreläsning av någon från någonstans i Finland om en uppgift som jag aldrig hört talas om tidigare. Jag har tidvis dålig koncentrationsförmåga, vilket kan vara orsaken till att jag bara minns två saker från den föreläsningen: 1. ”Om ni är aktiva i sociala medier kommer ni aldrig att få ett jobb” och 2. ”Alla kinesiska utbytesstuderande är spioner”. Utan att ta ställning till den kinesiska sta-

POLISER SOM UTFÖR FÖREBYGGANDE
ARBETE MOTARBETAR PÅ SÄTT OCH
VIS DESSA GENERALISERINGAR PÅ
FÖRHÄND

tens politik i större utsträckning: båda dessa påståenden gör mig full i skrott.

Jag var aktiv i sociala medier under största delen av min studietid. Jag hade i första hand ansvaret för att sköta Snapchat vissa veckor. Arbetet som de studerande med ansvar för sociala medier utför leder ofta till en praktikperiod, där de fokuserar på traditionella polisuppgifter i stället för på sociala medier. För mig var situationen dock en annan. Under min praktik följde jag aktivt Polamks sociala medier och varje gång jag tyckte att skolans innehållsskapare för sociala medier behövde tips delade jag gärna med mig av mina egna. Min egen roll slutade dock inte där, utan med den förändring som jag åstadkom tillsammans med skolans övriga innehållsskapare för sociala medier som börjat samtidigt som jag säkerställde min plats som alumn inom sociala medier vid Polisyrkeshögskolan.

Under praktiken talade jag med en äldre konstapel vid teamet för förebyggande arbete i Joensuu om hans arbete och på så sätt tändes gnistan för mitt nuvarande arbete. Bara tanken att kunna kommunicera med de unga innan de känner att deras liv är förstört var lockande. Eftersom jag är ungdoms- och fritidsledare till grundutbildningen har arbetet med ungdomar alltid varit något som jag inte vill pruta på.

Min praktik kom och gick, och det var dags att rikta blicken mot fram-

tiden och riktigt arbete. Vad vill jag med mitt liv eller min poliskarriär? Hurdan polis vill jag vara? Nattskiftet på fältet intresserar inte, men utredarnas arbetsbörda lockar inte heller. Det förebyggande arbetet tilltalade mig, men verkade sakna något speciellt, originellt, särpräglat.

Efter min praktik erbjöds jag arbete i oktober 2019, men trots det dåvarande dåliga sysselsättningsläget beslöt jag att inte ta emot platsen och vänta med beslut om framtiden över årsskiftet.

I januari 2020 dök en platsannons upp på adressen valtiolle.fi. Nätpolis, Kuopio, fast anställning och dessutom en löneklass som är bättre än den för normal polisiär utredning. Jag visste genast att det var min plats och mitt arbete, jag hade ju den uppfattning jag fått på Yle om att använda sociala medier som verktyg och min kunskap från studietiden om vad man får och inte får göra i sociala medier som representant för polisorganisationen. Och här är jag nu.

Ser man på, föreläsaren med foliehatten hade fel. Jag fick jobb hos polisen trots att jag var aktiv i sociala medier under studietiden. Å andra sidan är situationen inte helt rättvis, eftersom jag faktiskt fick ett arbete med anknytning till sociala medier. Ju längre min karriär har framskridit, desto bättre förstår jag föreläsaren. I skrivande stund har jag totalt närmare 130 000 följare i sociala medier. Man känner mig i öst, väst, söder och norr. Jag är nästan som en kändis. Även om

BARA TANKEN ATT KUNNA
KOMMUNICERA MED DE UNGA
INNAN DE KÄNNER ATT
DERAS LIV ÄR FÖRSTÖRT VAR
LOCKANDE.

jag är intresserad av många uppgifter inom polisorganisationen har jag redan tagit till mig det faktum att jag inte har någon framtid som hemlig agent eller i andra hemliga projekt där identifiering är en riskfaktor för att avslöja uppdraget.

När man tar itu med dessa uppgifter, vare sig det handlar om studier eller arbete, måste man vara medveten om att livet i offentligheten medför ansvar. Mitt beteende övervakas på jobbet och på fritiden. Uttrycket ”en polis är polis även på fritiden” framhävs i nätpolisens uppgifter. Jag kan inte ragla omkring aspackad, röka gräs på gatan eller vansinnesköra på nattliga gator med min Yamaha FZ8-N motorcykel utrustad med ett avgassystem Akrapovič som vrålar och smäller så att glasögonen skakar. Även om offentligheten är trevlig och ger mycket stimulans och intressanta saker i livet, medför den också stort ansvar. Dessutom har folk mycket långt minne.

* * *

Den här boken har titeln ”När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig”. Nätpolisens arbete kunde beskrivas med nästan samma ord: ”När man talar med hög röst, lämnar man stora spår.” Om vi talar om dagens ungdom är det mycket få av de unga som har möjlighet att diskutera saker med polisen. Många ser poliser på gatorna och på nyheterna och får höra berättelser om hur någon kompis brors flickväns bror blev förhörd. Med andra ord, väldigt få unga har själva ingen möjlighet att diskutera med polisen på tu man hand, neutralt och utan att ha gjort sig skyldig till eller utsatts för ett brott. Jag har märkt att det finns ett behov av

NÄR MAN TAR ITU MED DESSA
UPPGIFTER, VARE SIG DET HANDLAR
OM STUDIER ELLER ARBETE, MÅSTE
MAN VARA MEDVETEN OM ATT LIVET
I OFFENTLIGHETEN MEDFÖR ANSVAR.

det.

Nätpolisen bär ett särskilt stort ansvar, eftersom varje ord analyseras, tolkas och tas till vara. För många personer som aldrig haft något med polisen att göra är nätpoliserna de enda kontakterna till polisorganisationen. Dessutom är polisen i Finland en auktoritet av hög rang, och det på goda grunder. Polisutbildningen i Finland är den bästa i världen och poliserna i Finland kan kalla sig högskoleutbildade. Många medborgare är också medvetna om det. Man litar på polisen och polisernas ord uppfattas av många som lag. Därför är allt som nätpolisen säger i sina videor och på bilder en absolut sanning för någon.

Jag har varit medveten om det ansvar mina ord medför redan från början. Jag fick en bra påminnelse om detta ansvar i april 2021. Jag fick ett meddelande per e-post från en upprörd vårdnadshavare som hade bråkat med sitt barn. Vårdnadshavaren berättade för mig hur barnet i fråga beundrar gatukulturen och redan i lågstadiet har snattat och målat graffiti. Vårdnadshavaren hade pratat med sitt barn flera gånger om graffiti och påföljderna av snatteri. I det här skedet är det säkert bra att nämna att vårdnadshavaren i fråga är lagkunnig och förmodligen vet vad hen talar om. Näväl, familjen hade diskuterat saken internt och sedan fortsatt i fredligt samförstånd.

Tills den unga hade sett min video om straffregister.

I april 2021 gjorde jag en video om straffregister, när jag märkte att många unga inte vet att endast brott som får fängelsestraff eller en motsvarande påföljd antecknas i straffregistret. I videon sammanfattade och förenklade jag saker, eftersom den maximala längden på videor på Tik-

OAVSETT OM DET
HANDLAR OM EN
FÄLTPODIS ELLER EN
UTREDARE: VID MÖTEN
MED KLIENTER TAR
MEDBORGARNA OFTA
POLISENS ORD PÅ
ALLVAR OCH OM EN POLIS
SÄGER PRECIS VAD SOM
FÄLLER HEN IN KAN
SLUTRESULTATET INTE
BLI BRÅ.

Tok då var endast 59 sekunder. Huvudbudskapet i videon var att man inte behöver oroa sig för straffregistret så länge det handlar om småbrott. Och jag nämnde i videon att det spelar ingen roll hur mycket man snattar, det antecknas inte i straffregistret. Mitt sätt att uttrycka saken var onekligen dåligt, vilket vårdnadshavaren som kontaktade mig hade lagt märke till.

Den unga såg videon och skyndade sig till sin förälder. Den unga hade visat min video för sin vårdnadshavare och sagt att hen hade fel, eftersom Konstapel Daniel sade att snatteri inte antecknas i straffregistret. Och där, på ett ögonblick gick den här vårdnadshavarens lärdomar, som hen samlat på sig under årtal som jurist, till spillo, när Konstapel Daniel med sin street cred kom och sade det han sade. Vårdnadshavaren berättade att hen dagligen hör sina barn och deras kompisar tala om vad Daniel har sagt. Hen var också bekymrad över om jag är medveten om att det jag säger upp-

fattas som lag av många ungdomar. Visst är jag medveten.

Jag försöker absolut inte trampa föräldrarna på tårna när det gäller att uppföstra barnen, och jag vill inte heller att ungdomar ska ta vad jag säger som en absolut sanning. Och nätpolisen är inte den enda som måste fästa uppmärksamhet vid sina budskap. Oavsett om det handlar om en fältpolis eller en utredare: vid möten med klienter tar medborgarna ofta polisens ord på allvar och om en polis säger precis vad som faller hen in kan slutresultatet inte bli bra. Att föstra unga är i regel föräldrarnas uppgift. Föräldrarna kan dock inte göra allt på egen hand och därför får de hjälp av ett omfattande stödnätverk. Professionella och kunniga poliser i alla uppgifter är en viktig del av detta nätverk.

Det är sant att mina ord gav alltför stort utrymme för olika tolkningar när jag i videon sade att en ung person inte får anteckningar i straffregistret för snatteri. Även om det handlar om en ung person finns det trots allt en risk för att fallen av snatteri är så många att de kan leda till ett fängelsestraff eller motsvarande straff – och därmed en anteckning i straffregistret. Min tanke med videon var att lugna de unga genom att berätta att ett – eller till och med tio – fall av snatteri inte leder till en anteckning i straffregistret som kan påverka resten av livet. Vilket också är sant. Så även om jag inte gav åskådaren fel information genom att svara på allmänhetens fråga, kunde jag ha valt mina ord bättre. Ordvalen har stor betydelse och därför är det viktigt att fästa särskild uppmärksamhet vid dem, oavsett vilken uppgift du har inom polisen.

Hurdan är en bra polis? Det är en fråga som många av oss poliser begrundar flera gånger under sin karriär. Kanske flera gånger om dagen. Sannolikt snurrar den frågan också i din hjärna när du läser den här boken. Det gör heller inget om du inte hunnit fundera på saken tidigare. Nu är det dags att börja fundera, för alla som har gått igenom Polisyrkeshögskolans urvalsprocess har varit tvungna att svara på den frågan.

Som egenskaper hos en bra polis uppfattas ofta opartiskhet, känsla för rättvisa, intelligens och trovärdighet. Personligen har jag alltid störts av tanken att trovärdighet räknas som en egenskap hos en bra polis. Visst är det sant att en polis måste vara trovärdig, men trovärdighet som term är en utmaning. Är du trovärdig för att du skriker högt, rör dig snabbt, är vältalig eller kan Finlands strafflag utantill från början till slut och kan förklara den på ett sätt som även en överförfriskad klient som håller på att slockna förstår? Vad jag försöker säga är att det som väcker respekt hos någon kan väcka helt motsatta känslor hos någon annan.

När jag en gång i tiden fick frågan vad som gör en bra polis, svarade jag respekt. Jag tycker att en bra polis visar respekt för medborgarna. När polisen respekterar medborgarna, respekterar medborgarna polisen. Jag tror att ömsesidig respekt är orsaken

till att den finländska polisen hör till de mest uppskattade i världen. Största delen av alla som har med polisen att göra är nödställda eller har gjort något fel. Om du bemöter dessa människor som förlorare, försvarslösa eller slödder, kommer de inte att se dig som något annat än makthavare och kränkare av de grundläggande rättigheterna.

JAG TROR ATT
ÖMSESIDIG RESPEKT ÄR
ORSAKEN TILL ATT DEN
FINLÄNSKA POLISEN
HÖR TILL DE MEST
UPPSKATTADE I VÄRLDEN.

Poliser arbetar ofta som framför en envägs-spegel. En person som står framför spegeln imiterar de känslor, attityder och ord som polisen visar och säger, men samma sak händer också i motsatt riktning.

I synnerhet när man arbetar med ungdomar. I polisens strategi för förebyggande arbete finns det riktlinjer för hur poliserna ska möta unga på plattformar och platser där de kan diskutera med de unga utan negativa händelser eller utredning av dem. I samma strategi finns det också riktlinjer för att polisen ska förstå ungdomarnas språk. Att diskutera med ungdomarna på "neutral mark" och visa intresse för ungdomskulturen inverkar direkt på de ungas inställning till polisen. Detta gäller visserligen alla vuxna och aktörer som arbetar med unga, men inom polisen framhävs betydelsen av det lilla arbete som utförts, eftersom polisen betraktas som en gammal och stel organisation som inte bryr sig om eller vet så värst mycket om ungdomskulturen.

I början av min yrkeskarriär kände jag stor ångest över mitt polisjag. Är en nätpolis ens en riktig polis? Hur

kan det vara fråga om polisarbete att bläddra i sociala medier? Kan det faktiskt vara så här kul att arbeta? Det var bara en del av alla frågor som rörde sig i mitt huvud. Jag fick inte mycket stöd eller handledning inom förvaltningen och på internet var jag fortfarande ett nytt ansikte.

Allt förändrades sedan jag skapade mitt konto på TikTok. Jag fick allt fler följare och började få uppmärksamhet i olika källor. Vid den tiden började folk också känna igen mig på gatan. Att bli igenkänd var emellertid något helt annat än jag hade förväntat mig. Cirka åtta ungdomar i åldern 10–12 år kom fram till mig, bad om ursäkt för att de störde och frågade om de fick ställa en fråga. De berättade att de oroades sig för en berusad man och undrade vad det kan leda till om man urinerar på en offentlig plats. Vi diskuterade saken en stund, innan pojkarna önskade en god fortsättning på kvällen och cyklade iväg.

Hela min inställning till mitt arbete förändrades på ett ögonblick. Min uppfattning att jag bara var ett meme visade sig vara fel. Ungdomar var verkligen intresserade av vad jag berättade och kom fram för att fråga mig om saker som de funderade på, även på fritiden. Och även om jag är polis och det var på fritiden, visade de unga mig ändå respekt, bad om ursäkt för att de störde och lyssnade på vad jag hade att säga.

Som det står i strategin för förebyggande arbete ska polisen förstå de ungas språk. I en speciell video för 52 400 prenumeranter rappade jag, eller åtminstone försökte jag, så här: "Teen tää työajalla, omalla tavalla, ikään kuin lavalla, poliisi samalla, nuorien tavoil, sanoil, ebooil samoil, vanhoil neuvoil, uusil keinoil."

I POLISENS STRATEGI FÖR
FÖREBYGGANDE ARBETE FINNS DET
RIKTLINJER FÖR HUR POLISERNA SKA
MÖTA UNGA PÅ PLATTFORMAR OCH
PLATSER DÄR DE KAN DISKUTERA
MED DE UNGA UTAN NEGATIVA
HÄNDELSER ELLER UTREDNING AV
DEM.

Mötet med dessa ungdomar är ett bra bevis på att man inte behöver vara storsväxt, genial, stark eller ha en hög ställning för att få respekt. Det räcker att man hittar ett sätt att lägga fram sitt budskap som motparten förstår. Ja, och att göra det med glimten i ögat skadar inte heller.

LÄS MER

- Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av polislagen (RP 34/1999 rd).
- Enska – *Polisens strategi för förebyggande verksamhet 2019–2023*. Inrikesministeriet.
- Anna-Kaisa Heinämäki: ”Förebyggande hör till kärnan i polisverksamheten.” I verket *När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig*. Polisyrkes-högskolan 2014. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334783/N%c3%a4r2014.pdf>
- Ari Ewwaraye: ”Det handlar inte bara om att avlägsna det onda utan också om att öka det goda.” I verket *När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig*. Polisyrkeshögskolan 2016. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334784/N%c3%a4r2016.pdf>
- Ida Määttä: ”En polis är alltid polis.” I verket *När man går i stora skor lämnar man sto-*

ra spår efter sig. Polisyrkes-högskolan 2018. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334785/N%c3%a4r2018.pdf>

ANRIT KALEK

”FY FAN, VILKET JOBB”

ÄLDRE KONSTAPEL ANRIT KALEK UTEXAMINERADES SOM POLIS 2018. KALEK UNDERSÖKER SEXUAL- OCH MISSHANDELSBROTT MOT BARN VID POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTRA NYLAND.

FÖRE POLISKARRIÄREN ARBETADE KALEK LÄNGE MED OLIKA UPPGIFTER INOM SÄKERHETSBRANSCHEN, FRÅN METROVÄKTARE TILL EKONOMIFÖRVALTNING. PÅ FRITIDEN HAR KALEK OFTAST EN BOK, ETT FLEXIKOPPEL, ETT GRIMSKAFT ELLER HANTLAR I HANDEN.

Jag var 23 när jag visste att jag ville bli polis. Jag hade börjat arbeta som väktare i metron i Helsingfors och väntade på en polispatrull som skulle hämta en uteliggare som satt och kurade i ett hörn på stationen. Patrullen kom, ställde några grundläggande frågor, kollade typens fickor och tog honom med sig. Ett treminuters möte, men visst blev det kvar i minnet som en stor sak: här sköter de sitt uppdrag tillsammans och det är precis vad jag skulle vilja göra i mitt arbete.

Möten med polisen förekom i nästan varje arbetsskift. Tyvärr hade jag inte välsignats med förutsättningar att bli polis. Längdgränsen för kvinnor var 165 cm och för män var den 175 cm. Jag var helt klar några centimeter för kort och min syn var inte den bästa.

Året var 1998 och redan då kände jag en stark önskan att reda ut saker och ting och ta reda på motiven bakom dem. De situationer där polisen kom för att hämta snabbare, uteliggare eller slagsbultar gjorde inget för

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

att stilla min nyfikenhet. Vad händer måntro med fallet hos polisen och även därefter?

Drömmen om att bli polis hamnade alltid i bakgrunden, men jag upplevde att jag trivdes bäst med att arbeta med människor och trots att jag var liten till växten kom jag bra överens med väldigt olika typer av människor, i mycket olika situationer. Jag fick bekanta mig grundligt med själslivet hos alkoholister, narkomaner, snattare och bråkstakar. Jag insåg snart att det avgörande inte alltid är vem som säger något och vad man säger, utan hur man säger det. Jag var också intresserad av människornas välbefinnande uttryckligen med tanke på upprätthållandet av ordningen, inte med tanke på social- eller hälsovården. Utan att vara medveten om polisens värderingar ville jag skapa en trygghetskänsla för passagerarna i metron och därmed främja säkerheten i stadsmiljön. Enligt Hille Koskela, som är professor i kulturgeografi vid Åbo universitet, omfattar säkerheten i stadsmiljön bland annat urban säkerhetspolitik, (kamera)övervakning av stadsmiljön samt brottsförebyggande verksamhet i städerna och på individnivå.

Jag fortsatte med min yrkeskarriär och utbildning inom säkerhetsbranschen. Jag framskred i tvärgående och

vertikal riktning. Jag bildade familj. Jag genomgick en ögonoperation och fortsatte att utöva kraftsporter. Livet gick sin gilla gång tills det äntligen, efter 17 års väntan, på våren 2015 kom en dag då jag beslöt mig för att söka till polis-skolan. Tanken var så stark att jag inte ens övervägde möjligheten att jag inte skulle komma in på första försöket. Jag satsade allt på både det skriftliga och det fysiska provet. Längdgränserna hade slopats redan i maj 2005. I bilen under mina arbetsresor övade jag på hur jag skulle svara på eventuella frågor under intervjun i det andra skedet av urvalsproven. På så sätt kom jag att åtminstone för mig själv reda ut varför jag vill bli polis och

varför just jag skulle bli en bra polis. I skrivande stund är det sex år sedan jag skrev om inträdesproven i augusti och jag har arbetat som äldre konstapel i mer än tre år, så man kan säga att det lönade sig att vara noggrann med förberedelserna inför inträdesproven. Den långa förberedelse-tiden – om det liv jag levit kan kallas det – i sin helhet var nödvändig för min del.

I början av studierna vid Polisyrkes-högskolan i januari 2016, vid 41 års ålder, insåg jag snabbt att jag inte på något sätt hade varit redo att bli polis i tjugooårsåldern. Även om jag redan då upplevde en brinnande vilja att handla rätt, hamnade denna vilja ofta i vägen för min översvallande entusiasm. Det har varit både nyttigt och lärorikt att

JAG VAR OCKSÅ
INTRESSERAD AV
MÄNNISKORNAS
VÄLBEFINNANDE
UTTRYCKLIGEN
MED TANKE PÅ
UPPRÄTTHÅLLET AV
ORDNINGEN, INTE MED
TANKE PÅ SOCIAL-
ELLER HÄLSOVÅRDEN.

kritiskt bedöma sitt eget handlande i tjugooårsåldern så här ett tjugotal år senare.

Det som jag kanske har förlorat i snabbhet och ork jämfört med yngre kolleger har jag uppnått i motivation, öm-döme, tolerans och livserfarenhet. Enligt min åsikt vittnar också de poäng vi fick i början av utbildningen för de olika delområdena i de skriftliga och psykologiska uppgifterna i våra inträdesprov om just detta. Jag hade fått exceptionellt många poäng för en viss samling psykologiska frågor. Den exakta formuleringen minns jag inte längre, men på blanketten hade poängantalet i den här delen av provet förklarats i stort sett så här: socialt önskvärt svarssätt eller personens livserfarenhet och starka självkänedom. Efter att ha haft bråttom att svara på flera hundra märkliga psykologiska frågor är jag stolt över att min framställning har varit ”socialt önskvärd”, men mest var jag stolt över att svaren på något sätt utstrålat mitt riktiga jag: en ärlig och ansvarsfull polis-aspirant som redan upplevt livet och som är du med sig själv.

Polisens värderingar – rättvisa, kompetens, service och personalens välbefinnande – började konkretiseras från första början av polisutbildningen. De präntades in i oss nästan till leda. Somliga tröttnade mer och snabbare, men förhoppningsvis var det många andra än jag som lyssnade för att förstå och ta till sig lärdomarna.

Varje polis ska identifiera och ta till sig sina egna värderingar, eftersom polisens ansvarsfulla verksamhet grundar sig på dessa. Ingen kan helt övervaka att

PÅ SÅ SÄTT KOM JAG ATT
ÅTMINSTONE FÖR MIG SJÄLV REDA
UT VARFÖR JAG VILL BLI POLIS OCH
VARFÖR JUST JAG SKULLE BLI EN
BRA POLIS.

någon annans verksamhet är ansvarsfull. Elementen i ansvaret å sin sida är värderingarna och kopplingen mellan fakta. Ansvaret förpliktar polisen att agera, men en viss handlingsfrihet måste ändå tillåtas. Varje polisman kan tolka lagen och fatta beslut efter eget gottfinnande. Det är värderingarna som reglerar handlingsfrihetens omfattning och kvalitet. Det är alltså fråga om ett självförstärkande kretslopp, en evighetsmaskin med utgångspunkt i den offentliga makten och god förvaltningssed.

Möjligheten till handlingsfrihet medför ett stort ansvar för polisen och förpliktar oss att dra gränsen mellan prövningsrätt och godtycke. Polisens roll definieras å sin sida genom vikten av kontroll. Om polisen inte bevarar och värnar

om kontrollen, vem gör då det och vilka är följderna? Enligt första kapitlet i polislagen hör till polisens viktigaste uppgifter att ”trygga rätts- och samhällsordningen, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning”. Som lagens väktare och övervakare anser jag att polisens prövningsrätt och möjligheterna att tolka lagen inte är något dåligt. En polis är polis, men inget hindrar polisen från att också vara människa i möten med människor. När en polis möter en medborgare är det viktigt att kombinera olika moraliska tillvägagångssätt och beakta båda parternas rättigheter, skyldigheter och

helhetsnytta.

I mitt lärdomsprov ”Polisina poliitikassa, vai poliitikkona poliisissa” (som polis i politiken eller som politiker vid polisen) begrundade jag etiken och värderingarna hos poliser som är aktiva i kommunalpolitiken. Hur kan en polis agera i två olika roller, hur påverkar och förverkligas polisrollen i en politikers uppdrag, hur möter polisens etiska värderingar den politiska värdegrunden och hur kan en polis i politiken främja såväl medborgarnas som det egna partiets och polisens ärenden?

Till skillnad från politiken på nationell nivå förs politik på kommunal nivå nästan alltid vid sidan av polistjänsten. På morgonen åker man till jobbet och fångar banditer, på kvällen åker man till fullmäktigesalen

för att ta ställning. Etik och värderingar bär polisen i båda uppdragen. En polis är polis även på sin fritid, säger man. Politiken är bara ett exempel på polisens många dubbelroller. Vi är också mammor och pappor, systrar och bröder, vänner och grannar.

Utöver dessa och våra andra dubbelroller väcker en polis betydligt större intresse än till exempel en kaféarbetare, servicerådgivare, it-rådgivare eller ingenjör. Polisen intresserar människor mycket mer. Polisrollen väcker känslor och frågor. En släkting eller vän som är polis kan under släktfesten få frågor om sin åsikt angående en granne som upplevs som besvärlig. Under föräldrakvällen ställs i förbi-

MÖJLIGHETEN TILL
HANDLINGSFRIHET
MEDFÖR ETT STORT
ANSVAR FÖR POLISEN
OCH FÖRPLIKTAR OSS
ATT DRA GRÄNSEN
MELLAN PRÖVNINGSRÄTT
OCH GODTYCKE.

gående frågor om mobbning riktad mot barn. Ibland händer det att läraren ber en polis komma till skolan för att berätta om till exempel trafikbeteende eller sociala medier.

För några år sedan besökte jag själv lågstadielklasserna i vår byskola på begäran av en lärare. Beroende på barnens ålder började jag försiktigt med att fråga hur många som har haft att göra med polisen. Avsikten var att eleverna skulle berätta om någon trevlig kontakt med polisen av typen Polisens Dag. I stället hojtade någon ivrigt att ”min pappa dricker öl!” Därefter räckte någon upp handen och bidrog med att ”min pappa blev en gång av med körkortet!” En tredje person hann ropa att ”min pappa har suttit i fängelse” innan jag insåg mitt misstag och snabbt vände diskussionen till polishundar och -motorcyklar.

Polisrollen kan också få synlighet i situationer där det inte nödvändigtvis är önskvärt. Jag deltog i en årlig kryssning tillsammans med ett stort gäng motorsportentusiaster, där jag precis som de övriga blev något rund under fötterna. Min välmenande vän presenterade mig för alla – generöst och utan att bli ombedd – med att säga ”det här är Anrit och hon är polis”. Reaktionerna varierade från intresse till tystnad eller mindre lyckade kommentarer: ”Har du ett vapen i hytten? Vad lyfter du i bänkpress? Kan du arresteras mig?” Själv blev jag bara väldigt upprörd. Jag funderade på hur mycket jag kunde dricka i det här gänget nu när alla visste att jag är polis. Även om det här var på min fritid. Och förväntar de sig att jag ska ingripa om det blir något bråk under kvällens lopp? Alltid är intresset för polisrollen inte önskvärt. Jag

EN POLIS ÄR POLIS ÄVEN PÅ SIN
FRITID, SÄGER MAN.

POLISROLLEN KAN OCKSÅ FÅ
SYNLIGHET I SITUATIONER DÄR DET
INTE NÖDVÄNDIGTVIS ÄR ÖNSKVÄRT.

är stolt över att vara polis, men på fritiden vill jag vara och är i första hand en helt vanlig människa.

Etik är som grundbegrepp för västerländsk filosofi ett eget vetenskapligt forskningsområde.

Det är lärdom och undersökande diskussion om människans moral och värderingar, rätt och fel, gott och ont. Normativ etik utforskar etiska normer, det vill säga motiverade uppfattningar om vilka gärningar som är rätt eller fel. I de flesta fall är det lätt att definiera rätt och fel tillvägagångssätt: varje polis vet att

det är fel att ta emot kontanter i stället för att bötfälla. Ibland kan det dock uppstå situationer där motstridiga krav förutsätter att en tjänsteman har moraliskt omdöme: exempelvis å ena sidan lojalitet mot sin egen förman och å andra sidan lojalitet mot sitt arbetspar. Objektivitet och opartiskhet är grundstenen i polisens etiska värderingar och samtidigt ett av de mest utmanande delområdena i situationer som kräver moraliskt omdöme. Genom att iaktta etiska principer på personnivå förverkligar polisen samtidigt en etiskt hög yrkesetik.

Identitet innebär en människas individuella uppfattning om sig själv. Grunden för identiteten är människans egna personliga egenskaper, som

kan förändras eller utvecklas i växelverkan med andra människor. Det handlar alltså inte om roller som en person tillägnar sig, utan om vad han eller hon är utan sin roll. Polisrollen, det vill säga polisens yrkesidentitet och värdegrunden för polisarbetet, börjar för de flesta studerande formas

POLISROLLEN, DET VILL SÄGA POLISENS YRKESIDENTITET OCH VÄRDEGRUNDEN FÖR POLISARBETET, BÖRJAR FÖR DE FLESTA STUDERANDE FORMAS TILL EN FAKTOR SOM STYR BETEENDET OCH EN DEL AV DEN EGNA IDENTITETEN REDAN UNDER POLISSTUDIERNÄ.

till en faktor som styr beteendet och en del av den egna identiteten redan under polisstudierna. Det handlar om en slags professionell socialisation: en process genom vilken individen tillägnar sig sin egen grupps värderingar, normer och andra färdigheter som kulturen förutsätter. Även de yttre kännetecknen för yrkesidentiteten, såsom

kläder och utrustning samt yrkesmässig retorik, är centrala delar av jagbilden.

Trots betoningen på etik och polisens värdegrund kan man konstatera att när vi vaknar på morgonen eller drar på oss overallen är det knappast någon av oss som verkligen tänker att just idag ska jag iaktta polisens värderingar på ett grundligt sätt. Fältchefen använder knappast skiftets inledande möte till att sammanfatta en etiskt hållbar verksamhet som rättesnöre för dagen. Även i detta yrke kan man bli cynisk och förlora sin tro på mänskligheten och förmännen. Även detta arbete kan göras bara för att få regelbunden lön eller för att ingenting bättre står till buds nu när pensions-

åldern ligger bara ett drygt kvarts sekel framåt i tiden. Det är inte fel, det är också en del av polisrollen. Ändå har alla utexaminerade poliser säkert i något skede upplevt att de utför ett viktigt arbete. Ett arbete som har betydelse. Ibland kunde det vara bra att återgå till dessa stunder och det jag som fortfarande såg hur viktigt och meningsfullt arbetet var.

Att trygga medborgarnas grundläggande rättigheter är en av det demokratiska samhällets viktigaste uppgifter. Polisen har dock befogenhet att ingripa i dessa grundläggande fri- och rättigheter. Utövning av offentlig makt kräver att rättsprinciperna inom förvaltningen iakttas. Rättsprinciperna styr myndighetens beslutsprövning och annan handläggning av förvaltningsärenden, men de kan delvis också tillämpas på umgänge mellan personer. Rättsprinciperna inom förvaltningen är jämlikhetsprincipen, principen om ändamålsbundenhet, objektivitetsprincipen, proportionalitetsprincipen och principen om skydd för berättigade förväntningar.

Jämlikhetsprincipen nämns i 6 § i Finlands grundlag och enligt den är alla lika inför lagen. Jämlikheten omfattar ett diskrimineringsförbud: ingen får särbehandlas av någon orsak som gäller hans eller hennes person.

Enligt principen om ändamålsbundenhet får en myndighet inte ha felaktiga motiv i sin egen verksamhet. Till exempel får prövningsrätten inte missbrukas när en person ska väljas till en tjänst, utan den mest kompetenta och lämpliga personen ska väljas till tjänsten.

Objektivitetsprincipen, det vill säga opartiskhet, gäller förvaltningens enskilda aktörer, fysiska personer. Den förut-

ÄVEN I DETTA YRKE KAN MÅN BLI CYNISK OCH FÖRLORA SIN TRO PÅ MÄNSKLIGHETEN OCH FÖRMÄNNEN.

sätter saklig och opartisk verksamhet av en myndighet; vänner och släktingar får inte gynnas.

Proportionalitetsprincipen är viktig i fall där förvaltningsmyndigheten är tvungen att överväga ofördelaktiga påföljder för en klient. Polisen ska vidta åtgärderna utan att medföra större skada eller olägenhet än vad som är nödvändigt för att utföra uppdraget.

Skydd för berättigade förväntningar innebär individens skydd mot offentlig maktutövning. Man måste kunna lita på att myndighetens verksamhet är korrekt och felfri. Myndigheten kan inte ensidigt ändra ett felaktigt beslut så att det blir sämre för en part i ärendet.

* * *

Jag bor fortfarande i samma lilla stad i Nyland som jag föddes. Min och mina föräldrars historia finns här. Man kan tänka sig att mina kretsar är små, och visst stämmer det att jag knappast kommer att ge mig av längre bort, eftersom jag inte heller hittills har kommit iväg härifrån. Men jag känner min stad. Den betyder mycket för mig, och därför är jag intresserad av lokala frågor: vad borde göras här, vad görs egentligen eller varför görs det inte?

Även om kommunalpolitiken aldrig har spelat en konkret roll i mitt eget eller mina närståendes liv, har den ändå alltid intresserat mig som invånare i staden. Att rösta i kommunalvalet är

för mig ett sätt att försöka påverka utvecklingen och vidareutvecklingen i min egen stad. Jag anser att det är helt onödigt att klaga över politiska frågor och beslut, om man inte ens har röstat.

I jämförelse med riksnivån är politiken på kommunal nivå på sätt och vis mer hemvävd, nära och personlig. Det är mer sannolikt att du träffar en ledamot i kommunfullmäktige än en riksdagsledamot i matbutiken eller på caféet. Du kan förvänta dig att han eller hon svarar på ditt e-postmeddelande där

du lagt fram dina farhågor eller din kritik. Ledamoten i kommunfullmäktige känner till och är intresserad av det dagliga livet på just din hemort. Och om denna ledamot dessutom råkar vara polis, får åtminstone jag i princip en känsla av att eftersom vår yrkesidentitet och därigenom våra värderingar är likartade, vågar jag lita på personens åsikter även i politiskt hänseende, oavsett partitillhörighet. Människor, även poliser, kan ha mycket olika åsikter om enskilda frågor, men de stora linjerna formas av värderingarna och världsbilden. I den världsbilden skulle jag se den politiskt aktiva kollegans polisroll som en mycket betydelsefull faktor.

Allt detta ledde till valet av ämne för mitt lärdomsprov. Jag intervjuade tre poliser (i lärdomsprovet H1, H2 och H3) som jag upplevde som informativa och mångsidiga källor för mitt ar-

bete. Dessa personer arbetar alla på olika håll i Finland, i städer eller kommuner av olika storlek. Alla tre hade flera års erfarenhet av polisarbete, även befälsuppgifter. Var och en hade också flera års politisk erfarenhet, från olika partier och lite olika tidsperioder. Alla tre hade dock sin bakgrund i polisyrket och hade sökt sig till politiken därifrån, inte tvärtom.

Medan jag skrev den här artikeln försökte jag analysera mitt lärdomsprov på djupet, det vill säga begrunda hur det fungerar att agera i två olika roller och vilka konflikter en dubbelroll eventuellt medför. Jag var intresserad av det politiska perspektivet, men lika mycket ville jag reda ut för mig själv hur dessa olika roller kan samordnas så att slutresultatet i båda rollerna tål en etisk bedömning. Trots att mitt lärdomsprov visar att det är både möjligt och till och med berikande att agera i två synliga och ansvarsfulla roller, kräver det en noggrann formulering av ord och noggrann eftertanke. En av poliserna som jag intervjuade är bosatt i en lite större stad. Hen gav ett exempel på en konflikt mellan polisrollen och politiken. Hen berättade att när man diskuterade radikalism och våldsbejakande extremism i fullmäktigesalen var hen tvungen att fundera över vad som hör ihop med yrkeskunskapen och inte är offentligt utan hen endast känner till i sin roll som polis. En annan av de intervjuade, en polis som bor i en mindre kommun, gav för sin del ett mer vardagligt exempel på en uppgift som hör till kommunen, att definiera en farlig skolväg. Som polis vet polisen mycket väl hur mycket tung trafik som rör sig på vägen och hur mycket den tillåtna hastigheten överskrids. Trots att kommunen är villig

räcker pengarna dock inte till allt, utan man är tvungen att pruta på och avstå från även viktiga projekt.

Själv funderar jag också på en fiktiv intressekonflikt. I situationen har vi en ledamot i kommunfullmäktige som arbetar som polis i en medelstor stad och är bosatt där tillsammans med sin make eller maka och sina barn i skolåldern. Maken arbetar på socialbyrån i det lokala shoppingcentret och familjen är bosatt i närheten. Kvällstid är shoppingcentrets närmiljö mörk och ostädad. Allt fler missbrukare och bråkiga ungdomar har börjat samlas där. De stör områdets vanliga medborgare och deras besök i shoppingcentret. Polisen är tvungen att besöka området dagligen och nu överväger kommunen att ordna extra belysning och bevakning i området. Extra belysning och bevakning skulle innebära att polisens arbete underlättas, det vill säga det skulle också handla om polisens eget intresse. Arbetarskyddet för maken på kommunens lönelista skulle också förbättras och de egna barnen skulle inte behöva vara rädda. Kan en polis som ledamot i kommunfullmäktige vara jävig att fatta beslut i dessa ärenden? Eller är detta uttryckligen en situation där det skulle behövas experter på säkerhet, såsom en erfaren polis, i rollen som beslutsfattare? Eller handlar det trots den yrkesmässiga bakgrunden endast om att man själv bör vara medveten och förklara sig jävig?

Som polis visste jag att jag ville bli brottsutredare. Den nyfikenhet som väcktes hos mig för flera år sedan för att utreda saker och bakgrunden bakom dem var så stark. Jag har alltid varit intresserad av bakgrunder, orsaker, handlingar och deras följder. Tack vare flera års yrkeserfarenhet har jag också blivit känsligare för att lyssna på människors egna berättelser och hantera dem på ett sätt som passar varje människa i varje enskild situation. Sommaren 2016, under min praktik vid polisinrättningen i Östra Nyland, fick jag en gång följa med en erfaren utredare av brott mot barn för att höra en tonårsflicka som fallit offer för sexualbrott. Med min nuvarande erfarenhet var det ett helt grundläggande fall, men som yngre konstapel konkretiserades allt i det där videoförhöret. Efter det hade jag ett klart mål för min karriär.

Idag arbetar jag med att utreda sexual- och misshandelsbrott mot barn vid polisinrättningen i Östra Nyland, och uppgiften känns som mitt kall. Vårt team är tätt sammansvetsat, andan är bra, humorn är dålig och förmännen, kvinnorna, är förstklassiga. Tyvärr finns det mycket mer att göra än vi har personal för, men med vår överkommissaries ord så ”undersöker vi fallen omsorgsfullt”.

Efter att ha hört vad mina uppgifter är på vår avdelning, utbrast en kollega som är erfaren hundförare och

KAN EN POLIS
SOM LEDAMOT I
KOMMUNFULLMÄKTIGE
VARA JÄVIG ATT
FATTA BESLUT I DESSA
ÄRENDEN?

som jag uppskattar mycket: ”Fy fan, vilket jobb.” Detta spontana yttrande från hundföraren är inte alls det enda i sitt slag. Utredning av brott mot barn är ett jobb som delar åsikterna. Somliga säger att de aldrig skulle kunna eller vilja göra det, antingen på grund av de gärningar som barnen utsatts för eller på grund av personerna som ligger bakom dessa gärningar. Brott mot barn strider kraftigt mot polisens värderingar och värdegrund. Enbart på ett känslomässigt plan är det en helt annan sak att utreda till exempel brott mot egendom än allvarliga brott mot liv och hälsa, i synnerhet om den målsägande på något sätt befinner sig i en svagare eller underordnad ställning jämfört med den som är misstänkt för brott.

Finns det något som väcker mer och större känslor än sexualbrott mot barn? Det att en vuxen, myndig person har begått en sexuell handling mot barnets vilja antingen konkret, till exempel genom samlag, eller indirekt, till exempel genom att inneha eller sprida CSAM-material (child sexual abuse material).

De som misstänks för brott mot barn är säkert till stor del likadana som de som misstänks för andra brott. En del förnekar allt, en del förklarar, en del kollapsar, en del erkänner. Jag är dock fortfarande förvånad över hur många av dessa brottsmisstänkta som anser att de inte har gjort något fel, utan att barnet på något sätt själv ville, deltog eller var en aktiv, attraktiv part.

Ibland funderar jag också på hur jag ska bära mig åt för att inte själv bli cynisk, när samma tonårsflicka för fjärde gången är målsägande i ett sexualbrott och då hon tillfrågas om de eventuella följderna av

SOM POLIS VISSTE JAG ATT JAG
VILLE BLI BROTTsutredare.

brottet för den misstänkte bara konstaterar att ”jag har inget intresse för det har inte ens skett något brott här”. Trots att polisen inte är socialarbetare anser jag att polisens roll som lagövervakare i dessa situationer inte får överskugga polisens roll som fostrare eller vuxen över huvud taget. Dessa roller bör vara så balanserade som möjligt med tanke på situationen och omständigheterna. Vad och framför allt hur skulle du själv svara flickan i den situationen?

Utredningen av brott mot barn vid polisen i Östra Nyland behandlar alla sexual- och misshandelsbrott mot barn som begåtts av vuxna i regionen. Grovt profilerad är det ofta en tonårsflicka som sitter mitt emot mig i stolen, klädd i stor huvtröja och med trotsigt likgiltig min. Hon har varit på rymmen från sitt placeringshem oräkneliga gånger och under rymningsfärderna sökt sig till en vuxen utlänningsbostad för att dricka alkohol och röka gräs, med sexuella följder. I början av intervjun frågar jag henne ofta om hennes framtidsdrömmar. Några gånger har dessa tonåringar lite överraskande sagt att de vill bli polis. Då har jag svarat att välkommen i klubben, men nu är det dags att du väljer en ny riktning för ditt liv. Just i den situationen och i det skedet av livet tar de knappast särskilt ordagrant upp denna nya riktning, men åtminstone har tanken fötts. Vem av oss kan väl

kritisera dessa flickor för deras tanklöshet eller dumhet och konsekvenserna av dessa?

Delvis tack vare dessa tonåringar har jag funderat på vad det egentligen betyder för polisrollen om jag till exempel någon gång före poliskarriären har åkt fast för att röka hasch, förlorat mitt körkort på grund av fortkörning eller hamnat i fyllecellen

på grund av en våt utekväll? År 2000 hade jag själv inte alls svårt att hålla mig för skratt när polisen stoppade mig på natten på Nordsjö bro för fortkörning i metroenhetens bil. Jag satt där slokörad och väntade i baksätet på polisbilen medan konstapeln skrev ut böter för fortkörning. I min iver att nå ett av mina målvärden – att komma i tid till jobbet – trampade jag ner ett annat värde – att följa reglerna.

Jag funderade mycket på dessa böter 2015 när jag sökte till polisskolan. Skulle det kunna hindra mig från att komma in i skolan och skulle jag över huvud taget kunna fungera som polis om jag tidigare har förhållit mig så likgiltigt till lagen?

Hur är det till exempel med att gå mot rött ljus eller köra genom en korsning när grönt ljus blir gult, att cykla utan hjälm eller betala en bekant för ett renoveringsjobb kontant, utan att besvara skattemyndigheten? Är sådan tanklöshet ur straffrättslig eller etisk synvinkel tillåten för en polis eller den som vill bli polis? Det är lätt att svara rätt på frågan. Men att svara sanningsenligt är kanske inte lika lätt.

Om du en gång eller sporadiskt har

gjort dig skyldig till någon av ovan nämnda förseelser, är det då omöjligt att tänka sig att skulle du kunna ta lärdom av felet och ha nytta av det i ditt polisarbete?

Att sätta sig själv på en osynlig piedestal är lika irrelevant som orsaken till att det görs. Vars och ens individuella omdömesförmåga och ansvarstagande är också en del av polisens värdeval. Polisens yrkesetik och värdeval framhävs i en etiskt ansvarsfull verksamhet och ett beteende som tål att utvärderas offentligt både i arbetet och på fritiden. En polis är ingen erfarenhetsexpert, en polis är polis. Ändå hör en smula realism till åtminstone mitt kanske något ofullständiga liv som polis.

Det råder brist på poliser och trots att man håller hårt i plånboken på Arkadiebacken börjar en ny yrkeshögskoleutbildning för poliser vid Polisyrkeshögskolan fyra gånger om året. År 2020 utexaminerades 356 nya poliser, vilket på fem år gör mer än 1 400 poliser. Är det ens teoretiskt möjligt att alla dessa nya kolleger sedan födseln har varit oskyldiga små lamm som alltid vandrat den smala vägen?

I sin artikel som publicerades 2011 konstaterar polisöverdirektör Seppo Kolehmainen att polisens värderingar måste ha samma riktning både på organisationsnivå och för en enskild polis. En polis kan inte bryta mot samhällets värderingar, till exempel genom att avsiktligt och upprepade gånger bryta mot lagen, och ändå vara polis. Polisen ska också i sina värderingar främja stabiliteten i samhället och inte förverkliga sina egna mål. Kvaliteten på polisens arbete kräver att man värnar om värderingarna, det vill säga man håller fast vid de etiska prin-

VARS OCH ENS INDIVIDUELLA
OMDÖMESFÖRMÅGA OCH
ANSVARSTAGANDE ÄR OCKSÅ EN DEL
AV POLISENS VÄRDEVAL

ciperna på ett kompromisslöst och konsekvent sätt. En polis med höga etiska principer är medveten om sina värderingar och engagerad i dem personligen och av egen vilja.

Jag tycker att Kolehmainen sammanfattar den finländska polisens etiska verksamhetsprinciper på ett koncist sätt, som inte lämnar utrymme för spekulation. Det kan tilläggas att både en enskild polis och hela organisationen ska vara beredda att öppet diskutera sina etiska principer, kritiskt bedöma dem och vid behov ändra dem så att de motsvarar de rådande förhållandena.

De etiska verksamhetsprinciperna är viktiga i vardagen inom utredningen av brott mot barn. Jag menar inte att vi särskilt koncentrerar oss på att tänka och agera etiskt, utan att det blir en naturlig del av vårt arbete. Som exempel kan nämnas videoinspelning av hörandet av en minderårig som utsatts för ett sexualbrott. På det sättet strävar vi efter att skydda den målsägande med tanke på en eventuell rättegång: om det finns en videoinspelning behöver den målsägande inte nödvändigtvis komma till rättegången och möta den brottsmisstänkte. Vi försöker alltid tänka på människan först, och sedan på fallet.

I vardagen uppstår också ständigt situationer där vi befinner oss mellan hammaren och städet, det vill säga vi blir tvungna att fundera över prioriteringsordningen: vad är det viktigaste

att göra och i vilken ordning? Övervägandet börjar ofta redan med vårt teams konsultationstelefon, dit barnskydds- och socialmyndigheterna, skolornas kuratorer, psykologer och lärare samt personalen vid daghem och placeringshem inom området för polisinrättningen i Östra Nyland ringer. Vi gör en första bedömning av huruvida en incident över huvud taget ska brottsanmälas. Beslutet är viktigt och verkligen inte lätt. Samtalen kan också handla om hur ett visst brottmål framskrider, det vill säga en annan myndighet vill veta om de kan tala med barnet eller den unga personen, eller om ärendet fortfarande står i kö hos oss. På grund av mängden fall bildas det ofta kö.

Vid videoförhör har barnens föräldrar rätt

att komma och följa förhöret bakom kulisserna. Å andra sidan har erfarenheten visat att barn och i synnerhet unga ofta berättar mer öppet och friare om händelserna när föräldrarna inte följer med hörandet. Får polisens önskan att utreda ett brott och samla så mycket information som möjligt förtur i dessa situationer, även om det är svårare för barnet att berätta om händelserna i detalj? Eller prioriteras barnets behov att få veta att mamma eller pappa finns i närheten som stöd för barnet, även om barnet därför inte berättar allt för polisen?

Det är aldrig lätt att berätta för omstående om sina egna sexuella angelägenheter, än mindre när allt spelas

in på video och det finns folk i kulisserna som följer inspelningen. Vi ställer mycket ingående och detaljerade frågor om vad som penetrerade vilket hål och hur djupt, vad som gjordes, hur länge det varade och hur det kändes. Skulle du kunna och överhuvudtaget vilja berätta på det här sättet om en sexuell upplevelse, än mindre om ett sexualbrott? Vi är också tvungna att fråga om det i situationen fanns möjlighet att fly, om den utsatta ropade på hjälp eller gjorde motstånd fysiskt eller verbalt och hur det kändes att inte kunna ta sig ur situationen. Den målsägande tvingas återkalla tidpunkten för gärningen och händelserna så noggrant som möjligt.

Frågorna kan kännas närgångna, kränkande och till och med få den målsägande att på något sätt känna sig skyldig till situationen. Under varje ögonblick och för varje fråga måste vi noggrant avväga den etiska balansen mellan utredningen av ärendet och den minderåriga målsägandes psykiska välbefinnande.

Mitt arbete som utredare av brott mot barn handlar inte bara om etik, värderingar och konflikter i anslutning till arbetet, utan om min uppfattning om mig själv som den som utför arbetet i fråga. När det gäller de grövsta sexualbrotten eller CSAM-videomaterialet undrar jag ofta om det är normalt att dessa ärenden och människoöden inte går under huden på mig och att jag inte mår dåligt. Jag vill påstå att jag både som polis och på fritiden är varm och sympatisk, så jag tror inte att det handlar om ren okänslighet.

På grund av arbetets karaktär handlar vårt teams gemensamma diskussioner i regel om sex. Naturligtvis planerar vi också förhörstekniken, men mycket ofta

I VARDAGEN UPPSTÅR OCKSÅ STÄNDIGT SITUATIONER DÄR VI BEFINNER OSS MELLAN HAMMAREN OCH STÄDET, DET VILL SÄGA VI BLIR TVUNGNA ATT FUNDERA ÖVER PRIORITETSORDNINGEN: VAD ÄR DET VIKTIGASTE ATT GÖRA OCH I VILKEN ORDNING?

undersöker vi anatomiska detaljer centimeter för centimeter, funderar på mängden sperma och var den hittas, förundrar oss över olika redskap i människans kroppsöppningar och försöker gestalta parternas eventuella ställningar, allt medan vi skyfflar i oss vår lunch. Det tycker jag är normalt, ibland underhållande och alltid lärorikt på något sätt.

Jag förhåller mig till allt detta med entusiasm och god stämning. Ibland stannar jag upp och funderar på exakt vad det är som ger mig den största känslan av framgång i arbetet. Är det när både DNA-proverna och den målsägandes berättelse stöder brottsmisstanken? Eller när en kollega hittar näsdukar som använts på en eventuell händelseplats tack vare några rätt inexakta ledtrådar i den målsägandes berättelse? Eller när häktad förbrytare blir dömd? Får jag känna segerglädje när en misstänkt ovillkorligen förnekar att hen någonsin har laddat ner CSAM-material, men vi hittar det i hemliga mappar på personens dator? Är min entusiasm, eller mitt ”normaltillstånd”, ändå onormalt? Är jag själv onormal när jag förhåller mig så här?

Å andra sidan, skulle jag ens klara detta arbete om jag kände mycket för de målsägande, de misstänkta eller hela fallet, på gott och ont? Knappast.

Min dotter förhåller sig till min exakta arbetsbeskrivning med höjda ögonbryn och fnissningar, men än så länge också med stolthet. Hon tycker att poliser i allmänhet är coola. Jag ställde henne en gång en öppen fråga, precis som vi lärt oss i intervjuutbildningen för utredare av brott mot barn: varför?

Jag tycker hennes svar var bra: ”Poliser är coola eftersom de är snälla mot bra typer och snälla också mot dåliga typer.” Jag tror knappast att min dotter i det här fallet avsåg polisens värderingar och etik, men det är ju just det som allt handlar om.

I polisens ed talas om värderingar och etik:

Jag lovar att efter bästa kunskap och förmåga alltid och under alla omständigheter uppföra mig så att det är förenligt med polisens anseende. Jag respekterar allas rättigheter och människovärde. -- Jag är pålitlig och hjälpsam och bidrar till att stärka sammanhållningen inom yrkeskåren. Jag är rättvis och beaktar hela arbetsgemenskapens bästa. Så här vill jag tjänstgöra som polis.

När du söker dig till polisyrket kommer du att börja utöva offentlig makt och du står inför ett värdeval, inte bara ett yrkesval. Polisens ed handlar inte om lag och tvång, utan om vilja och önskan. Är det här hur du vill tjänstgöra som polis, även om det alltid faller lite spån när man hyvlar?

Om så är fallet, välkommen till oss som kollega!

TILL KÄLLORNA

- Kalek-Ikonen, Anrit 2018: *Poliisina politiikassa, vai poliitikona poliisissa?* Lärdomsprov. Polisyrkeshögskolan. På webben: <https://www.the-seus.fi/handle/10024/150444>
- Kolehmainen, Seppo 2011: *Artikkel i en publikation från seminariet Yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa.* Juha Tuominen (red.). Institutionen för ledarskap och militärpedagogik vid Försvarshögskolan, Publikationsserie 2 – Artikelsamlingar 6/2011, Helsingfors, Edita Prima Ab.
- Koskela, Hille 2009: *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta.* Helsingfors, Gaudeamus.

MIKKO KARPPI

BROTT LÖNAR SIG INTE

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL MIKKO KARPPI ARBETAR VID POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTERBOTTEN SOM UTREDARE AV EKONOMISKA BROTT. KARPPI UTEXAMINERADES SOM POLIS 2002 OCH AVLADE UNDERBEFÄLSEXAMEN 2008.

EFTER UTEXAMINERINGEN HAR KARPPI SEDAN 2003 ARBETAT INOM UTREDNING AV EKONOMISK BROTTSLIGHET SOM UTREDARE, ÖVERVAKARE AV NÄRINGSFÖRBUD OCH SPÅRARE AV VINNING AV BROTT. HAN HAR ÄVEN ARBETAT SOM HÄRADSUTMÄTNINGSMAN VID UTSÖKNINGSVERKET I MELLERSTA ÖSTERBOTTEN OCH ÖSTERBOTTEN.

VID SIDAN AV SIN KARRIÄR SOM POLIS HAR KARPPI SPRUNGIT SPRIINTERDISTANSER, VARIT FÖRETAGARE OCH SKRIVIT BÖCKER, BLAND ANNAT TRE ROMANER.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

C*rime does not pay*, brott lönar sig inte är ett gammalt ordspråk, som de flesta av oss någon gång har hört. När jag var ny i polisyryrket i början av millenniet, kunde jag inte föreställa mig att det här skulle vara det delområde av polisarbetet som jag bokstavligen skulle arbeta med.

Jag har alltid gillat matematik och även idag kan jag för nöjes skull testa min förmåga att räkna i huvudet i fullständigt triviala ämnen. Det är naturligtvis inte nödvändigt för en utredare av ekonomiska brott eller vid spårning av vinning av brott att syssla med dylika galenskaper, men det har heller aldrig varit till skada.

Innan jag gick i armén hade jag inte någon aning om vad jag ville syssla med som vuxen, tills min pappa en eftermiddag när vi jobbade i skogen föreslog att jag skulle söka in till Polisakademien. Jag hade detta i tankarna när jag gjorde mina val under militärtjänstgöringen och dörrarna till Polisakademien i Hervanta öppnade sig på första försöket.

Under studietiden studerade min dåvarande fru länge vid Tammerfors universitet, vilket förankrade oss för många år i Birkaland. Efter att jag utexaminerats inledde jag arbetet som utredare på Toijala servicekontor i Valkeakoski härad. Min tanke var att jag skulle söka jobb på min bostadsort Tammerfors genast när en möjlighet öppnar sig. Den enda dörren som stod på glänt i polisinsättningen i Tammerfors härad fanns i enheten för ekonomiska brott. Jag vågade öppna dörren även om jag blev tvungen att brottas med fullständigt obekanta brottsrubriceringar, eftersom till exempel skattebedrägerier inte hade nämnts med ett ord i skolan på den tiden. Till en början tänkte jag att utredningen av ekobrott skulle förbli en mellanfas, men sedan föddes barnen och arbetet under tjänstetid fick den bekväme, tidigare mjölksyreberoende mannen att stanna kvar hos de tjocka protokollen. Efter kurser i ekobrottsutredning och några år av studier av området började även utredning av ekobrott i själva verket kännas fascinerande.

År 2006 beslöt polisavdelningen vid inrikesministeriet (motsvarar nuvarande Polisstyrelsen) satsa på övervakning av näringsförbud. Flera tjänster öppnades för uppgiften i fråga och

eftersom jag var nästan den enda intresserade i vår enhet, fick jag tjänsten serverad som på en bricka. Vid sidan av övervakningsåtgärderna fortsatte jag att sköta utredningsuppgifter, men även ärenden med anknytning till spårning av vinning av brott började hänvisas till mitt bord. Detta beror delvis på att den egentliga utredaren av vinning av brott ("rihymies" på finska) skötte vid sidan av sin egen tjänst även fall med näringsförbud.

I den här artikeln kommer du ännu flera gånger att stöta på termen vinning av brott. På finska används förkortningen "rihy" gärna som prefix i alla funktioner, som på något sätt berör ämnet. På finska talar man inte bara om rihymiehet utan även om rihyryhmä och rihypalaveri, för att inte nämna rihyselvititys (utredning) och rihytoiminnot (funktioner).

Jag har lärt mig om utredning av ekonomisk vinning i första hand genom att arbeta. I de flesta fall har inlärningsättet varit behovsinläring av typen "vi reder ut problemet sedan när vi stöter på det". Största delen av den här artikeln grundar sig på över tio års erfarenhet av ärenden kring vinning av brott, den resterande lilla delen har jag lärt mig från böcker.

Vinning av brott är en term som många känner till, men i polisens dagliga språk innebär termen även annat utöver den egentliga vinningen av ett brott. Utöver ekonomisk vinning som

uppnåtts genom ett brott täcker termen även ofta storleken på skadan som orsakats genom brottet samt eventuella kommande skadestånd, som med anledning av brottet har dömts ut. Och för att det inte ska vara alltför enkelt att förstå helheten, kan dessa tre, beroende på brottet, vara en och samma sak, tre olika saker eller delvis samma saker.

Jag belyser frågan med några exempel.

Exempel 1: Person A stjälar tusen euro av person B. Pengarna förblir försvunna.

Skadan som person A lidit är tusen euro, nyttan som personen B har fått är tusen euro och det sannolika skadeståndet som döms till betalning i den kommande rättegången är tusen euro. Oberoende av infallsvinkel kan tusen euro nämnas som vinning av brott.

Exempel 2: Person A söndrar affären B:s fönster och stjälar tusen euro ur kassan och en trombon värd hundra euro från skyltfönstret. Trombonen hittas vid en husrannsakan och återbördas till ägaren. Pengarna förblir försvunna.

Skadan som affären B har lidit är tusen euro, en trombon värd hundra euro och kostnader för reparation av fönstret femhundra euro. Nyttan som personen A har vunnit genom brottet är tusen euro kontanter och en trombon värd hundra euro. Domstolen dömer sannolikt skadestånd om 1 500 euro (kontanter och fönster) eftersom trombonen återfanns i ursprungligt skick. I ett dylikt fall är fastställandet av vinningen av brottet inte

VINNING AV BROTT ÄR EN TERM SOM MÅNGA KÄNNER TILL, MEN I POLISENS DAGLIGA SPRÅK INNERÄR TERMEN ÄVEN ANNAT UTÖVER DEN EGENTLIGA VINNINGEN AV ETT BROTT.

helt entydigt, utan är beroende av infallsvinkeln.

Exempel 3: Person A rånar på gatan hundra euro av den äldre damen B. Damen faller omkull och skadar sin hand. Hundralappen återfås aldrig.

Personen A:s vinning av brottet är hundra euro och brottskadorna som damen B lidit är också hundra euro. Tingsrätten dömer sannolikt utöver hundra euro även exempelvis femhundra euro i ersättning för damens fysiska skador.

Enkelt, eller hur? En extra krydda till matematiken kring vinning av brott för med sig den fortgående dragkampen om netto- och bruttovinning. Det förekommer olika åsikter om saken även inom åklagarkåren. Bruttovinning avser omsättningen av hela den brottsliga verksamheten, nettovinning vinsten som den genererar. I narkotikabrott är det vanligt att krav framförs på att bruttonyttan ska tillfalla

staten, det är i princip inte godtagbart att dra av verksamhetsutgifter från omsättningen av olaglig verksamhet. Om till exempel personen A köper droger för tusen euro och säljer dem för två tusen, yrkar åklagaren att 2000 euro ska tillfalla staten som vinning av brottet. Om personen A däremot skulle ha sålt potatis på torget utan

I NARKOTIKABROTT
ÄR DET VANLIGT ATT
KRAV FRAMFÖRS PÅ ATT
BRUTTONYTTAN SKA
TILLFALLA STATEN,
DET ÄR I PRINCIP INTE
GODTAGBART ATT DRA AV
VERKSAMHETSUTGIFTER
FRÅN OMSÄTTNINGEN AV
OLAGLIG VERKSAMHET.

av brottet ha varit högst priset för anskaffning av tillstånden och eventuellt vinst från försäljningen efter utgifter. Tolkningen blir speciellt besvärlig vid miljöbrott där utredningen ofta handlar om olovlig marktäkt: skulle förövaren ha beviljats tillstånd ifall hen hade ansökt om det, eller är hela verksamheten i vilket fall som helst olaglig och när har de lagliga gränserna överskridits.

Statistiskt sett kan vinning av brott betraktas ur flera infallsvinklar. Information som matas in i Polisens datasystem är i många hänseenden bristfällig vilket leder till att inexaktheterna i statistiken når över nyhetströskeln varje år. Det är dock svårt att få en verklig bild av vinningen av brott eller förlust av den vinningen på årsnivå.

Det förekommer nämligen flera problem i statistikföringen av vinningen av brott. Jag har själv kritiserat sättet att granska nästan enbart den del av vinningen som återfås av brottslingarna. För det första är vinning av brott inte en universell konstant som myndigheterna

bekämpar varje år. Ibland lyckas brottslingarna bättre i sitt arbete och begår brott för exempelvis 500 miljoner euro om året, medan summan något annat kanske är "bara" 200 miljoner euro. Om man genom myndighetsverksamhet får tillbaka 100 miljoner det första året och 80 miljoner det andra året, vilketdera året var då bättre ur myndighetsverksam-

hetens synvinkel betraktat? Skulle det ge en bättre uppfattning om läget, om man publicerade uppskattningar över hur lönsam brottslig verksamhet var under olika år? 100 miljoner euro är mycket pengar, men det betyder inte att resultatet är bra och att man lyckats med att spåra och återfå vinning av brott, för att inte tala om att verksamheten är på en bra nivå och behöver inte några utvecklingsåtgärder.

Ett annat problem är att statistikproducenternas verksamhet inte är synkroniserad. Polisen har i uppgift att registrera i sina datasystem bland annat skadorna som orsakats genom respektive brott och vinning av brott som återfåts. Jag tror att detta fungerar nästan till hundra procent inom utredning av ekobrott, även om jag av erfarenhet vet att man ibland nästan glömmer siffrorna i det hårda trycket på protokoll. Å andra sidan finns det enligt min uppfattning fler brister i uppgörandet av statistik över vinning av brott särskilt beträffande mindre egendomsbrott. I exemplen ovan borde siffrorna ha antecknats mycket noggrant och kanske anteckningarna hade gjorts på rätt sätt i de här situationerna. Ju närmare man kommer gräsrotsnivån desto mer förekommer det dold vinning av brott.

Vi kan ta snatteri som ett mycket grovt exempel. Polisens gamla bekanta personen A har igen fuffens för sig. Den här gången stjal hen en krysslaser från en järnaffär. När A passerar kassalinjen utan att betala, förvandlas brottet från försök till fullbordad gärning. Den vakne väktaren har lagt märke till A, som är välkänd på orten, när hen steg in i affären och har följt med dennes förehavanden. Väktaren griper A genast efter kassalinjen och

POLISEN HAR I UPPGIFT ATT
REGISTRERA I SINA DATASYSTEM
BLAND ANNAT SKADAN SOM ORSAKATS
GENOM RESPEKTIVE BROTT OCH
VINNING AV BROTT SOM ÅTERFÅTS.

tillkallar polisen. Patrullen som anlän-
der finner en krysslaser i A:s ryggsäck
och återbördar den i försäljningsskick
till den rättmätige ägaren. I polisens
informationssystem kan antecknas la-
sers värde hundra euro som A:s vin-
ning av brott och likaså hundra euro
som vinning av brott som återfåtts av
A.

Samma princip upprepas oberoende
av brottsrubriceringen, du kan stanna
en stulen bil eller hitta en gräsklippare
som erhållits genom bedrägeri, du ska
alltid registrera händelsen. Det kan till
en början vara lite svårt
att hitta avsnittet med
vinning av brott i in-
formationssystemet för
polisärenden, men när
man lyckats med det en
gång är det lätt att hitta
tillbaka. Om du som
polis av någon anled-
ning känner dig osäker
över hur anteckningen
ska göras, ska du kräva
att någon lär dig det
rätta sättet. Införandet
av dessa anteckningar ingår i din lag-
stadgade uppgift som polis.

* * *

Övervägandet av vinningen av brott
borde dock ingå i nästan all förunder-
sökning. I paragraf ett i kapitel ett i
förundersökningslagen nämns lagens
tillämpningsområde och i följande
paragraf uppräknas vad som ska ut-
redas vid förundersökning. Punkt ett i
nämnda paragraf lyder så här:

- 1) enligt vad ärendets art förut-
sätter, det misstänkta brottet,
de förhållanden under vilka
det har begåtts, den skada
som har orsakats och den
vinning som har fåtts genom
brottet, parterna och övriga
omständigheter som måste
klarläggas för åtalsprövning
och bestämmande av påfölj-
derna för brottet

Vikten av att utreda ett misstänkt
brott är säkert klar för alla. Även för-
hållandena under vilka
brottet har begåtts ska
tas i beaktande med
början från trafikbrott.
Det är ofta målsägan-
den själv som anmäler
skadan som har orsa-
kats genom brott och
parterna och de övriga
omständigheterna kan
en skicklig utredare
reda ut och skriva ner
i protokollformat för
åtalsprövning.

Det uppstår dock problem när vin-
ningen som fåtts genom brottet ska
uppskattas. Inom utredning av eko-
brott, som utgör en av undergrup-
perna till brottsutredning, grubblar
man kontinuerligt över detta i sam-
band med varje brottmål. Trots det
kan det ibland vara en utmaning att
reda ut vinningen i euro och därför är
det förståeligt att det kan orsaka gråa
hår även inom övriga brottstyper. De
tidigare nämnda exemplen är ett be-
vis på detta. Men låt oss gå vidare i
lagtexten.

Den andra punkten i 1§ i kapitel ett i
förundersökningslagen lyder så här:

- 2) möjligheterna att återställa egen-
dom som har erhållits genom
brottet och att verkställa en för-
verkandepåföljd som döms ut
eller skadestånd som betalas till
målsäganden med anledning av
brottet

Lagen ger inte tjänstemannen prövnings-
rätt i denna fråga, lagen inleds med orden
“Vad som ska utredas vid förundersök-
ning”.

Återställande av egendom som erhål-
lits genom brottet är ett rutinuppdrag för
många poliser. Gräsklippare som tagits
genom bedrägeri, spritflaska som snat-
tats, kontanter som rånats. Det är uppen-
bart även utan att man läser lagen att de
återställs till målsäganden när de upphit-
tas. Men om den stulna egendomen inte
upphittas, har det alltför många gånger
under årens lopp blivit, och blir fortfa-
rande, stopp i polisens arbete. Man litar
alltför mycket på att tingsrätten i sinom
tid dömer skadestånd och att polisens ar-
bete till den delen är slutfört.

Låt oss föreställa oss en situation där
den miserabla medborgaren A från de
tidigare exemplen har ärvt en fastighet
som ägs av hans farbror som grundat
en guldgruva i Afrika. Lite senare stjäls
A en miljon euro av personen B. Poli-
sen utreder ärendet, men pengarna har
använts till bitcoin, flyttats till utlandet,
tagits ut i kontanter och till sist gått upp i
rök. Med andra ord är det inte möjligt att
återställa den stulna egendomen. Polisen
fokuserar i utredningen på brottsrekvisi-
tet och på att få fram tillräcklig bevisning

för en dom. Efter att ha släppts från häktet säljer personen A fastigheten i hens ägo för en miljon euro. Pengarna upplever samma öde som tidigare. I sinom tid får A en dom för sitt brott och döms till att ersätta en miljon euro inklusive ränta och rättegångskostnader till B. B tar ärendet till utmätning i vilken A konstateras vara medellös. När B får höra att A vid tidpunkten för brottet och under förundersökningen har haft en miljonegendom i form av en fastighet, vem ska B kräva på ersättningar efter det? Kanske av polisen som lämnade spårandet av vinningen av brottet på hälft?

I syfte att förebygga bland annat fall av den här typen har polisinsättningar börjat betona så kallat brottstypsnutralt, dvs. av brottsrubriceringen oberoende, spårande av vinning av brottet. Tidigare grundade man separata grupper, ofta i samband med Centralkriminalpolisens lokalavdelningar, för spårning av vinningen av brott. Exempelvis i Tammerfors ingick i gruppen en kriminalöverkonstapel, utmättningsman och skatteinspektör. Sedermera har man avstått från detta förfarande och ärenden med anknytning till vinning av brott har i många områden till och med drivit vind för våg. I dagens läge bör det på varje polisinsättning finnas poliser som är insatta i frågor kring vinning av brott. Vid skrivande stund är det dock fortfarande respektive insättning som själv ska anordna spårningsverk-

samheten, med andra ord saknas det en modell på riksnivå.

Initiativet till att inleda utredning av vinning av brott måste i vilket fall som helst komma från en utredare eller utredningsledare, eftersom det inte är möjligt (jag har prövat) att kontinuerligt gå igenom strömmen av anmälningar i hopp om att finna potentiella

fall av vinning av brott. Till exempel på hela Österbottens polisinsättning arbetar det en polis, vars huvuduppdrag är att spåra vinning av brott. Om man håller på att utreda ett fall som eventuellt kan

handla om att säkerställa skadestånd, tar utredningsledaren direkt kontakt med den personen. Denna så kallade "vinning av brott" personen utarbetar en redogörelse som stöd för utredningsledarens beslut om eventuell kvarstad. Väsentlig information i ärendet är huruvida den misstänkte redan är föremål för utsökning och om utsökningsmyndigheten anser det vara troligt att personen har egendom som kan beläggas med kvarstad.

Nu är det säkert ett bra tillfälle att förklara skillnaden mellan begreppen beslagtagande och kvarstad.

Vad gäller lagen nämns i 7 kapitel 1 § i tvångsmedelslagen som förutsättningar för beslag exempelvis en situation i vilken föremål, egendom och handlingar har avhänts någon genom brott. Jag kallar för tydlighetens

skull dylik egendom för direkt vinning av brott.

Förutsättningar för kvarstad tas upp i 6 kapitel 1 § i samma lag. Om den misstänkte inte har i sin besittning egendom som tagits genom brott, men det är troligt att hen kommer att dömas till skadestånd, kan övrig egendom beläggas med kvarstad såsom tidigare nämndes.

Tumregeln är: egendom som avhänts genom brott ska beslagtogs eller värdet av egendom som avhänts genom brott ska beläggas med kvarstad. Dessa tvångsmedel kan naturligtvis tillämpas samtidigt, men på olika egendom. Av vinningen av brott om tusen euro återfinns hälften som beslagtogs som direkt vinning av brottet. På den andra hälften utförs en säkringsåtgärd utifrån vilken övrig egendom som tillhör den misstänkte beslagtogs till ett värde av 500 euro.

När utredningsledaren beslutar ansöka om kvarstad, gör hen först själv ett temporärt beslut i ärendet och sänder det till utsökningsmyndigheten för att verkställas. Polisen får inte på eget initiativ ta den misstänktes bil, om det inte går att bevisa dess samband med brottet. Utsökningen sköter ärendet i brådskande ordning och eventuell egendom som den misstänkte har kan vara försett med skingringsförbud redan under samma dag. Det viktiga är att säkringsåtgärden ansöks för värdet av hela vinningen av brottet. Jag har sett fall där vinningen av brottet kan uppgå till tiotusental euro, den misstänkte har tusen euro i kontanter och utredningsledaren har fattat ett temporärt beslut som gäller endast nämnda tusen euro. I detta fall är även utsökningens händer bundna och det är inte möjligt att beslagta eventuell upphittad egendom till ett större

POLISEN FÅR INTE PÅ EGET
INITIATIV TA DEN MISSTÄNKTES
BIL, OM DET INTE GÅR ATT BEVISA
DESS SAMBAND MED BROTTET.

värde än det som nämns i beslutet om säkringsåtgärd.

Med säkringsåtgärd eller kvarstad avses till exempel i fråga om fordon att i registret görs en anteckning om ändringsförbud varvid det inte är möjligt att byta fordonets ägare. Utsökningen försöker i praktiken samla ihop hela beloppet enligt säkringsåtgärden och säkerställa genom olika slags beslagtagningsförfaranden, förbud och registeranteckningar att egendomen finns kvar för betalning av skadestånd när domaren utfärdar sitt beslut i ärendet och det vinner laga kraft.

Efter ett temporärt beslut om kvarstad ska utredningsledaren inom

en vecka föra kvarstadsärendet till en domstol för beslut. I domstolen antingen hävs den temporära kvarstaden eller så träder egentlig kvarstad i kraft. Om man inte vidtar en säkerhetsåtgärd av det här slaget får ärendet ibland vänta länge på beslut i det egentliga brottmålet. Då kan det gå som med fastigheten i det föregående exemplet, det vill säga att förövaren hinner förstöra sin egendom under pågående process.

Polisen bör utreda om den egendom som den misstänkte har härstammar från ett brott eller har samlats på annat sätt. Här ligger en fara för att egendomen hamnar hos en annan ägare än vad som ursprungligen var meningen. Risken gäller särskilt egendom med en stor risk för förväxling, med penningmedel som det viktigaste

exemplet.

Vi ska försöka bilda oss en uppfattning om saken i ljuset av ett exempel med den illa beryktade personen A:

Personen A stjal tusen euro av personen B. Samma dag sätter personen A tusen euro in på sitt konto. Om polisen i förundersökningen kan bevisa att pengarna härstammar från brottet kan de beslagtogs och betalas tillbaka till personen B. Om däremot sambandet mellan brottet

och insättningen förblir oklart, kan situationen ta en oönskad vändning. Polisen kan belägga penningssumman med kvarstad. Detta är ett korrekt förfarande, om det inte finns ett samband till gärningen.

Om personen A dock redan har utsokningsduglig skuld i utsokning, förhindrar säkerhetsåtgärden enligt utsokningsbalken inte utsokning. I detta fall utför utsokningsmyndigheten en utsokning på personen A:s konto och debiterar medlen till fordringsägarna – och personen B i egenskap av offer för brottet blir utan ersättning, om personen A inte har övrig egendom som kan säkras genom en säkringsåtgärd. Av denna orsak utgör det en viktig del av förundersökningen att koppla upphittad egendom till brottet.

I de flesta brott sörjer målsäganden för beräkning av värdet på den uppkomna skadan i sina privaträttsliga yrkanden och uppger även de faktorer som det yrkade skadeståndet grundar sig på. I många fall är även stulen

egendom som påträffas hos den misstänkte lätt att mäta, exempelvis kontanter. Ibland blir utredaren dock tvungen att fastställa och beräkna storleken på skadan och värdet på egendomen som hittas. I sådana fall lönar sig att vända sig till spåraren av vinning av brott och det breda myndighetsnätverket som bäst nås via nämnda spårare eller enheten för ekobrott. Vi talar mer om dessa myndigheter senare.

Det kan vara en besvärlig uppgift att utreda skada som orsakats genom brott, vilket säkert är tydligt från exemplen ovan. Även om det inte skulle handla om ett miljöbrott, är världen full av brott mot företagshemlighet och affärsförbud, bokföringsbrott, idkande av olovlig varutransport, rån och andra motsvarande gärningar, vars nämnare är ekonomisk vinning.

Vad får till exempel en företagare att försumma bokföringen? Det största motivet – vid sidan av döljandet av suspekta affärer – är ofta ekonomiska inbesparingar. Vinning av brott är alltså inte alltid egendom som tagits i besittning, den kan även vara medel som sparats tack vare ett brott.

Brott får inte löna sig i sådana fall heller. Därför är det nödvändigt att utreda hur mycket en företagare har sparat genom att låta bli att föra bokföring. Brottsutredaren undersöker i allmänhet inte själv sådana ärenden utan kan ställa frågan till sakkunniga. I många fall finns det en myndighet som svarar för ärendet i fråga och som kan ge ett direkt svar på frågan. Om en sådan myndighet inte finns, kan

DET KAN VARA EN BESVÄRLIG
UPPGIFT ATT UTREDA SKADA SOM
ORSAKATS GENOM BROTT, VILKET
SÄKERT ÄR TYDLIGT FRÅN EXEMPLEN
OVAN.

man alltid vända sig till den som spårar vinning av brott. Ibland kan utredaren själv börja beräkna storleken på vinningen av brottet.

Även om en vanlig brottsutredare sällan utreder värdet på den misstänktes egendom, är medlen i allmänhet de samma som vid utredning av värdet på stulen egendom. Då anlitar man offentliga källor och all möjlig information som finns tillgänglig om egendomen i fråga. Om ärendet blir mer invecklat, lönar det sig att vända sig till en expert för att ta reda på värdet. Det kan ta flera timmar även för en erfaren tjänsteinnehavare att reda ut exempelvis ägarna av en bostadsaktie

och servituten i anknytning till den. Senast när man kommer till mer komplexa helheter, exempelvis värdet på ett företags aktier, är det skäl att kontakta spåraren av vinning av brott eller ekonominspektören vid enheten för ekobrott. Redan en genomgång av en balansräkning kräver en erfaren blick, för att inte tala om substansvärden och företagsinteckningar.

Vi har tidigare tangerat det arbete som övriga myndigheter utför i samarbete med polisen. Spårning av vinning av brott utgör en del av bekämpningen av grå ekonomi och största delen av myndighetssamarbetet gäller i själva verket ärenden kring ekobrott. Även

om samarbetet har sitt ursprung i ekobrottsutredningen, utnyttjas de fördelar som samarbetsnätverket medför i allt högre grad även inom övrig brottsutredning. Det väsentliga är att personerna som utsetts till samarbetsnätverket är till största delen stadigvarande och träffas regelbundet.

I exemplet från Österbotten ingår i samarbetsnätverket från polisen utöver ekobrottsutredningen även brottsanalysen och utlänningsövervakningen, från skatteförvaltningen både kontrollenheten och övervakningen (ett ombud är en representant för skatteförvaltningen som arbetar utifrån en juristbakgrund

och som i praktiken överväger om brottsanmälan ska göras i misstänkta brottsfall och som representerar skatteförvaltningen i domstol), specialindrivningen vid utsköningsverket (i Österbotten hänvisas alla begäran om säkringsåtgärd till specialindrivningsenheten), Tullens brottsbekämpning, regionförvaltningsverkets arbetarskyddsövervakning samt åklagaren, i Österbotten uttryckligen nyckelåklagaren för ekobrott. Vid behov kan i sammankomsterna delta även sådana personer i polisförvaltningen som har något att hämta till bordet eller något annat som de behöver utreda av andra myndigheter.

Även om myndighetsnätverket fortfarande går under namnet gruppen för vinning av brott ("rihuryhmä"),

ligger tyngdpunkten i verksamheten dock mer på utbyte av aktuell information. Respektive myndighet har egna styrande lagar för begäran och överlåtelse av information, och alla som är med i nätverket känner ganska bra till varandras rättigheter och begränsningar gällande överföring av information. Jag anser att styrningen av myndighetsverksamheten har varit till mest nytta i gruppens verksamhet. När myndigheterna inte behöver gissa vad de andra håller på med och de kan i förväg komma överens om vad de ska göra, sparar man mycket arbete och får utan undantag också bättre resultat. I många fall placeras ärenden som kommer till förundersökning, särskilt utredningsbegäran från skatteförvaltningen, i prioritetsordning redan innan brottsanmälan har kommit in.

Spårning av vinningen av brott har utvecklats med stormsteg under de senaste åren. Om det tidigare har varit något som en utredare har sysslat med vid sidan om sitt eget arbete, har utvecklingen nu gått i en totalt annan riktning. Vid centralkriminalpolisen har grundats en befälstjänst för riksomfattande koordinering av spårning av vinning av brott och spårningsverksamheten styrs till inrättningsnivå från polisstyrelsen. Tanken om spårning av vinning av brott, som är neutral beträffande brottstypen börjar småningom sprida sig även utanför de traditionella brottstyperna.

När någon verksamhet utvecklas stöter man på problem som man tidigare kanske inte ens kunde föreställa sig. Genom att lösa problem av den här typen skapar man nya verksamhetsmodeller för nya verksamhetsmiljöer. När jag arbetade i Tammerfors främst med övervakning av

SPÅRNING AV VINNINGEN AV BROTT
HAR UTVECKLATS MED STORMSTEG
UNDER DE SENASTE ÅREN.

näringsförbud, fick jag vara med om ett fall som var banbrytande betraktat ur synvinkeln för vinning av brott.

En man från Birkaland hade tidigare dömts bland annat för grovt skattebedrägeri. I samband med domen hade han ålagts näringsförbud. I varje region har ansvariga personer utnämnts till övervakningen av näringsförbud, och vid tidpunkten svarade jag ensam för övervakningen av Birkalandsregionen. Antalet personer som övervakades var omkring 150, vilket innebar att det inte var möjligt att ta dem alla under aktiv övervakning. Jag hade en lista över personer som riskerade att bryta mot näringsförbudet och nämnda man från Birkaland var med på den listan.

Mannen hade tidigare varit verksam inom en bransch där omsättningen nästan enbart bestod av försäljning av saker som kan beskrivas som "vuxenleksaker av gummi som är utrustade med en elmotor". Efter att mannen fått sin dom hade han inte grundat något nytt företag, och det hade inte heller dykt upp någon affärsverksamhet inom hans närståendekrets. Genom myndighetssamarbete kom det dock fram att det ett halvt år efter att mannens näringsförbud trätt i kraft, hade börjat förekomma ovanlig rörelse på hans personliga bankkonto. Utöver vanliga dagliga penningärenden kom det in på kontot en ansevärd mängd betalningar från privatpersoner. De enskilda betalningarna var inte större än några hundralappar, men antalet

betalare var stort. Det framgick inte direkt av gireringarna vad betalningarna hänförde sig till. Meddelandet på enskilda betalningar kunde bestå av siffror eller text som jag inte hittade en förklaring på.

En särskild egenskap hos övervakning av näringsförbud är att ärendet på sätt och vis är alltid ett akut ärende som polisen utreder aktivt. En anmälan om övervakningen antecknas i informationssystemet för polisärenden och den stängs först sedan näringsförbudet upphör. Övervakningsåtgärder, exempelvis bankförfrågningar och andra utredningar, kan göras alltid när de behövs. Näringsförbud har alltid en anknytning till brott som begåtts i affärsverksamheten. Polisövervakning som meddelas utöver domen är en mycket speciell påföljd jämfört med andra typer av brott. Ett förbud kan även meddelas utan brottsmisstänke, men detta har aldrig hänt enligt den information som jag har.

Jag gjorde mer omfattande bankförfrågningar om mannens konto och använde övervakning av näringsförbudet som grund för den omfattande förfrågningen. Jag ville utföra en omfattande kontoanalys för att ta reda på vad betalningarna hänförde sig till, och ifall det var fråga om affärsverksamhet var syntes då utgifterna för den, fick en revisionsbyrå betalning för att föra bokföringen och var syntes utgifterna för inledning av affärsverksamheten. De begränsade kontouppgifterna som jag hade sett innehöll

inte några utgifter som skulle avvika från ett normalt liv, med undantag av en betalning till sökmotorbolaget Google.

Jag fick kontoutdragen ungefär en vecka senare och de var många sidor långa. På den tiden skickades de i pappersformat per post. Den första uppgiften var att överföra dem till ett tabellprogram för att filtrera, räkna ihop och i övrigt analysera dem. Nuförtiden begärs kontoutdragen direkt i PDF- eller Excel-filer som kan bearbetas.

De första iakttagelserna på basis av uppgifterna på bankkontot var att inbetalningarna från privatpersoner utgjorde på årsnivå ungefär hundratusen euro och att samma personer betalade med jämna mellanrum ungefär lika stora summor. Utgifterna på kontot var utöver personliga utgifter även kontinuerligt festande och relativt stora summor till bolaget som svarar för annonser på Googles sökmotor och ett visst utländskt bolag. Därtill syntes några mindre betalningar till ett utländskt webbhotell.

Eftersom jag kände till mannens bakgrund, började jag utifrån insamlade fakta bygga upp ett sannolikt schema över hur privatpersonernas pengar hamnade på mannens personliga konto. Jag började med att göra stickprov på betalarna, om det skulle peka på något bestämt mönster. Största delen var vuxna män, på basis av en snabb sökmotorsökning i åldern 30–60. Ungefär hälften av betalarna hade gjort flera gireringar och hos drygt hälften av dem hade summan vuxit med tiden.

Jag spårade betalningsmottagarens webbplats utifrån webbhotellbetalningarna på bankkontot. På basis av summorna hade mannen sannolikt köpt två

NÄRINGSFÖRBUD
HÄR ALLTID EN
ANKNYTNING TILL
BROTT SOM BEGÅTTS I
AFFÄRSVERKSAMHETEN.

hemsidor och webbhandelsunderlag till dem, och därefter stämde de månatliga summorna överens med månadsavgifterna för dessa tjänster. Det framgick dock inte vilka sidor det handlade om. Baserat på mina tidigare erfarenheter lät jag bli att göra en förfrågan till den utländska tjänsteleverantören. Om det överhuvudtaget någonsin skulle komma ett svar, skulle det sannolikt hinna fram först efter det att fallet hade lösts på något annat sätt.

Följande steg var att ta reda på de utländska bolag till vilka, vid sidan av Google, de flesta betalningarna gjordes. Det handlade om två webbpartiaffärer, av vilka den ena erbjöd till återförsäljare av de där tidigare nämnda gummimanickerna med elmotor, medan den andra erbjöd verkligt suspekta naturprodukter till hjälp, ifall elmanicken inte skulle leda till resultat på grund av olika brister i förmågan.

Mannen hade av allt att döma grundat två webbaffärer, på vilka han sålde av dessa produkter för sexualhälsa. Vid normal handel krävs startkapital som binds i ett försäljningslager, men enligt mannens kontouppgifter hade en dylik investering inte gjorts.

Till följande beslöt jag att utreda på vilken typ av adress mannens webbaffärer fanns. Det tjänade inte något till att fråga av tjänsteleverantören och inte heller av Google. Även om jag hade gjort en brottsanmälan i fallet, skulle jag inte ha kunnat

övertyga någon inom internationella förfrågningar med brott mot näringsförbud som har ett maximistraff på två år. Men om mannen enligt kontoutdraget hade betalat tusentals euro till Google, skulle hans webbaffär sannolikt placera sig relativt högt i sökresultatet, förutsatt att jag använder de rätta sökorden.

Jag är inte särskilt stolt över min sökhistoria vid den tiden, men sist och slutligen behövde jag inte alltför många försök för att hitta de två webbaffärerna. Bland sökresultatet fanns två nästan identiska finskspråkiga webbaffärer, som sålde samma produkter som de två tidigare nämnda utländska partiaffärerna också bjöd ut på sina sidor. På affärernas förstasidor ståtade de mest sålda produkterna. Priset på dem stämde väl överens med summorna som betalats in på mannens konto.

I det här skedet kände jag alltså till två webbaffärer som hörde till mannen som hade näringsförbud, hans varuleverantör, omsättning och sannolikt även alla kunderna. Utgående från de här grundläggande uppgifterna vågade jag registrera en brottsanmälan i ärendet för åtminstone brott mot näringsförbud. Skattebrott och bokföringsbrott var även nära gränsen för misstanke eftersom det inte syntes några betalningar till skatteförvaltningen eller en revisionsbyrå i den misstänktes kontouppgifter. Med kännedom om mannens

INOM ÖVERVAKNING
AV NÄRINGSFÖRBUD HAR
DET ALLTID VARIT
MYCKET VIKTIGT ATT
FÖRSTÅ SKILLNADEN
MELLAN AFFÄRS- OCH
YRKESVERKSAMHET.

historia visste jag att han sannerligen inte hade några förutsättningar att själv sköta sin bokföring. På den tiden borde han ha fört dubbel bokföring över den typen av verksamhet.

Följande steg var att fundera på en faktor som var viktig med tanke på näringsförbudet: var det fråga om affärsverksamhet?

Inom övervakning av näringsförbud har det alltid varit mycket viktigt att förstå skillnaden mellan affärs- och yrkesverksamhet. Om en person som belagts med näringsförbud frågar vad hen får göra under den tiden som förbudet gäller, är det viktigt att den övervakande polisen kan ge riktlinjer. Lagen om näringsförbud, och inte heller någon annan lag, ger inte en direkt definition av skillnaden mellan affärs- och yrkesverksamhet, men utgående från olika samarbetsmyndigheternas anvisningar hade jag gjort upp en lista över alla kännetecken för affärsverksamhet, från det viktigaste till det minst viktiga:

1. Verksamhetens laglighet i princip (exempelvis en droghandlare kan inte bryta mot ett näringsförbud)
2. Ett bolag som grundats för verksamheten
3. Ekonomisk risk
4. Betydande omsättning
5. Inriktning av verksamheten till en obegränsad kundkrets
6. Lokaler

Utgående från uppgifterna som jag skaffat hade mannen inte grundat eller förvärvat ett bolag och var inte heller ansvarig ledamot i ett bolag. Hans närståendekrets hade inte heller några sådana

företagskontakter som skulle hade pekat på webbaffärsverksamheten som nu granskades.

Enligt kontouppgifterna hade mannen knappt investerat något alls i sin verksamhet. Grundavgifterna för grundande av webbaffären och i början några hundralappar på marknadsföring i sökmotorn – det var allt. Jag fick dock reda på att de utländska tjänsteleverantörerna erbjöd en tjänst som gick under namnet drop shipping. Vid drop shipping erbjuder och marknadsför exempelvis en finländsk webbaffärsman tjänsteleverantörens produkter i sin egen webbaffär under sin egen firma. När en kund gör ett inköp i webbaffären, sänder den finländske affärsidkaren beställningsinformationen

FALLET VAR FÖRSTA
GÅNGEN SOM STATEN
TILLDÖMDES VINNING AV
BROTT FÖR BROTT MOT
NÄRINGSFÖRBUD.

till tjänsteleverantören till utlandet, där försändelsen packas och sänds till kunden försedd med webbaffärsfirmans uppgifter. Kunden får aldrig veta att hen gjort affärer med en utländsk tjänsteleverantör och den finländske webbaffärsmannen ser inte ens någonsin produkten som hen sålt. Kunden betalar sin beställning på webbaffärsmannens konto och den utländska tjänsteleverantören fakturerar webbaffärsmannen. Webbaffärsmannen bestämmer själv sin täckning. Av den här orsaken var mannens ekonomiska satsning minimal i vårt exempel och därför hade han även en obetydlig ekonomisk risk. De intäkter som han i början fick från webbaffären, placerade han

i betydande sökmotormarknadsföring och kunde obemärkt i skydd för allas (med undantag av kundernas) blickar skapa en betydande omsättning, där han i sitt hem från sin egen dator endast förmedlade beställningar vidare. Han hade alltså inte någon betydande ekonomisk risk, inte en separat lokal, inget bolag.

En webbaffär är i och för sig laglig verksamhet. Det som återstod var alltså att uppskatta omfattningen av verksamheten utifrån en potentiell kundkrets och omsättningen. Mannen som belagts med näringsförbud skötte alltså hela webbaffärens verksamhet från sitt hem. Jämfört med arbetsinsatsen i motsvarande lönearbete hade mannen tredubbla inkomster. Vad beträffar kundkretsen utgjorde

de alla de finskspråkiga användare av Googles sökmotor, som var intresserade av en viss typs verksamhet av privat karaktär potentiella kunder. Efter ett möte med åklagaren, var det klart att verksamheten skulle betraktas som affärsverksamhet.

Ett intressant inslag i ärendet något senare var det faktum att Evira och Tullen också hade blivit nyfikna på mannens verksamhet. Föremål för deras intresse var naturprodukterna som såldes i webbaffären och som klassificerades som läkemedel. Men det är en helt annan historia.

Mannen dömdes i tingsrätten för brott mot näringsförbud och han dömdes att betala tiotusentals euro till staten i vinning av brott – i prakti-

ken hela den vinst som hans verksamhet hade genererat. Fallet var första gången som staten tilldömdes vinning av brott för brott mot näringsförbud.

* * *

Det andra exempelfallet hänför sig också till webbhandel. Jag var inte på något sätt involverad i det här fallet, men jag berättar gärna om det på grund av det intressanta domstolsbeslutet i fallet. Fallet nådde också på bred front över nyhetsgränsen.

Det handlar om den så kallade Douppikauppa-webbaffären. Ett finländskt brödrapar sysslade under det här namnet med framgångsrik droghandel på Tornätet. Brödernas intäkter från droghandeln var till största delen i virtuell valuta när de åkte fast. Tullen beslagtogs 1 666 bitcoin och de dömdes förverkade till staten som vinning av brott.

Värdestegringen av bitcoin efter beslaget orsakade gråa hår. Många vet att värdet på bitcoin ibland har stigit hisnande procent på en kort tid. Vid tidpunkten för beslaget var den virtuella valutans värde 256 euro per styck. De som följt nyhetsförmedlingen kring ämnet kommer sannolikt ihåg att värdet på en bitcoin har sedermera som högst varit cirka 80-faldigt.

Den huvudmisstänkte i fallet ansåg att det ursprungliga beloppet i euro som dömts förverkat som vinning av brott fortfarande utgjorde egendom som skulle gå till staten, men avkastningen som uppkommit efter bitcoins värdeökning skulle tillfalla honom.

Rätten utgick dock fortfarande från den gamla principen att brott inte får

löna sig. Bitcoin hade ursprungligen hamnat i brottslingarna händer som intäkter från narkotikahandel. Drog-handeln skulle inte alls ha inträffat i en laglig situation och därmed skulle inte heller brottslingarna ha fått tillgång till bitcoin. Sålunda är domen om förverkande av bitcoin och även av deras avkastning till staten helt i enlighet med kapitel 10 §2 i strafflagen.

* * *

Även om du om ett halvt år kanske inte kommer ihåg mycket av det som jag berättat ovan, ska du komma ihåg en sak. Särskilt om du arbetar inom brottsutredning ska du ibland stanna upp och fundera över vad som har åstadkommits genom brottet. Vad kan du göra för att korrigera situationen? Vad är din skyldighet enligt förundersökningslagen?

När domen förkunnas, upplever gärningsmannen att hen har fått någon vinning av sin gärning? I påfallande många brott är pengar åtminstone ett av motiven, såsom jag tidigare konstaterade. Med andra ord ska du räkna ut den vinningen. Ta bort den. Tala med åklagaren, föreslå nya infallsvinklar.

Verksamheten för spårning av vinning av brott behöver kontinuerligt nya idéer, nya prejudikat. Först upprepas prejudikat och slutligen blir de till rutiner som gör livet svårt för brottslingar.

Jag upplystes om kärnan i vår verksamhet redan i början av min karriär inom brottsutredning: för professionella brottslingar är det ett olycksfall

i arbetet om de åker fast och en fängelsestraff är en dräglig påföljd av det. Men om vi lyckas utreda, spåra och beslagta den ekonomiska vinningen, avlägsnar vi också i många fall motivet till brottet. Och det är verkligen förebyggande verksamhet.

LÄS MER (på finska)

- Edilex: Hovrätten: Fällandet av 12 träd utan tillstånd var inte förstörelse av miljön utan en miljöförseelse: <https://www.edilex.fi/uutiset/57874>
- Etelä-Suomen Sanomat: Rikoshyötyä jää miljoonien arvosta perimättä: <https://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/art2519620>
- MTV: Suomen suurimman huumeiden nettikaupan tuomio sai sinetin – menetti miljoonilla arvoa nostaneet bitcoinit valtiolle: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/suomen-suurimman-huumeiden-nettikaupan-tuomio-sai-sinetin-menetti-miljoonilla-arvoa-nostaneet-bitcoinit-valtiolle/6781294#gs.wx78qy>
- VVV:s meddelande: Om vinning av brott lämnas bort krävs intensivare samarbete och utbildning av tjänstemän: <https://oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2019/06/rikoshyodynpoisotaminenedellyttaentistatiivimpaa-yhteistyotajavirkamiestenkouluuttamista.html>

ELINA KATAJAMÄKI

SVÄRDET I ROCKÄRMEN, PENNAN I HANDEN

ÖVERKOMMISSARIE ELINA KATAJAMÄKI ARBETAR VID POLISSTYRELSENS STAB, DÄR HON ARBETAR MED UTVECKLING AV DEN OPERATIVA KOMMUNIKATIONEN OCH BEREDSKAPSPLANERING.

INNAN POLISKARRIÄREN UTBILDARDE KATAJAMÄKI SIG TILL JOURNALIST. NÄR HON TOG SIN POLISEXAMEN 2013 ARBETADE HON SOM BROTTsutredare, ÖVERINSPEKTÖR PÅ INRIKESMINISTERIET OCH SENAST SOM POLIS I LAPPLAND INNAN HON KOM TILL POLISSTYRELSEN. KATAJAMÄKI HAR OCKSÅ AVLAGT HÖGRE YRKESHÖGSKOLEEXAMEN FÖR POLIS.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

Har du kommit att tänka på vad det innebär att du som bäst håller på att sätta dig in i texten i den här urvalsboken? Förutom att du är intresserad av polisarbetet innebär det att du vill jobba inom den offentliga sektorn.

”Den offentliga sektorn” beskriver bra hurdan bransch det handlar om. Enligt offentlighetslagen är myndigheternas dokument offentliga ifall det inte finns någon särskild orsak i lagen att hålla dem hemliga. Det är alltså inte tvärtom: att allt är hemligt om inget annat bestäms. Eftersom myndighetsverksamheten ger upphov till en enorm mängd olika dokument hamnar även en stor del av polisens verksamhet förr eller senare hos vem som helst som vill utvärdera den. Naturligtvis finns det oändligt mycket i polisarbetet som enligt något lagrum inte är offentligt, men all verksamhet måste tåla granskning: om den inte tål offentlig granskning måste den tåla granskning av den övervakande myndigheten. Det finns en paragraf för

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

allt, och saker och ting kan inte hemligstämplas ”för säkerhets skull”.

Polisen är ganska unikt som namn för organisationen: polisen arbetar inom organisationen som kallas polisen. Brandmannen arbetar på räddningsverket, officeraren får sin lön från försvarsmakten och socialarbetarens lön betalas ut av till exempel Rovaniemi stad. Det innebär att

när man i den offentliga debatten eller till exempel kring kaffebordet talar om polisen så är en lika med alla och alla lika med en. Om du gör en tabbe under din tjänstekarriär, kan jag råka ut för trubbel eller stöta på misstro, och tvärtom. Musketörens verklighet med en för alla och alla för en konkretiseras.

Eftersom du har fattat tag i den här boken antar jag att uniformen lockar. Men har du någonsin kommit att tänka på varför man i en del yrken klär sig i uniform? Polisens kläder är ett budskap till det omkringliggande samhället. Ett budskap om vad andra kan förvänta sig då de stöter på oss i polisuniform, och samtidigt ett budskap om allt det vi står för. Polisen kommunicerar utan paus – vare sig han vill det eller inte. Utöver lagens bestämmelser har polisen egna anvisningar för kommunikationen. Det lönar sig att se kommunikationen som en möjlighet och inte bara som bestämmelser och skyldigheter.

I den här artikeln betraktar jag polisens kommunikation ur flera olika synvinklar. Det går att lära sig mycket av det verkliga livet och därför är nästan alla fall sådana där jag själv medverkat på ett eller annat sätt: antingen har jag arbetat med polisens uppgifter eller kommunicerat om dem.

ENLIGT
OFFENTLIGHETSLAGEN
ÄR MYNDIGHETERNAS
DOKUMENT OFFENTLIGA
IFALL DET INTE FINNS
NÅGON SÄRSKILD ORSAK
I LAGEN ATT HÅLLA DEM
HEMLIGA.

Händelserna hösten 2015 var inget man tidigare skådat i Finland. Varje dag anlände hundratals asylsökande från Sverige via Haparanda och de politiska beslutsfattarna fattade beslut om att grunda en flyktingsluss i Torneå för att få kontroll över situationen. Där skulle de anlända registreras som asylsökande och *därifrån skulle de* transporteras till flyktingförläggningarna. Slussen var de finländska myndigheternas gemensamma kraftanstängning, som lyckades så väl att den senare under året belönades som årets Timanttiteko. Jag tillbringade själv ett par månader där.

Någon månad efter att flyktingslussen lagts ner ordnades ett trygghetskafé i Torneå i den deliberativa demokratis¹ anda, för att ge medborgarna möjlighet att på ett utvärderande sätt diskutera myndigheternas verksamhet. Diskussionen om utvecklingsobjekten fokuserades på kommunikatio-

¹ I den deliberativa demokratin utgör den offentliga debatten en central del av lagberedningen.

nen. Först kändes det orättvist, jag hade ju tillbringat nästan två månader med telefonen i handen och samtidigt tillsammans med mina kolleger gett tiotals intervjuer och tilläggsuppgifter, skrivit tiotals meddelanden och granskat fakta och statistik samt gått runt på flyktingslussen med tiotals besökande reportrar. Något som vittnar om hur intensiv kommunikationen var är det faktum att jag till sist svarade ”Polisinrättningen i Lappland, Katajamäki” till och med i min egen telefon.

Jag grämde mig bara en kort stund. För det jag insåg var av bestående värde: i nästan alla situationer som gäller polisverksamheten är kommunikationen faktiskt ungefär det enda som medborgarna kan kritisera när det gäller myndigheternas verksamhet. Flyktingslussen var en stängd byggnad som var övervakad och dit endast personalen och de asylsökande hade tillträde. Statusen som asylsökande är sekretessbelagd. De människor som kom till flyktingslussen flydde i värsta fall från livshotande förföljelse och därför ville vi inte riskera att okontrollerat bildmaterial kom ut i offentligheten. Den stora allmänheten hade alltså inga möjligheter att direkt bedöma myndigheternas verksamhet utan verksamheten utvärderades genom andrahandsuppgifter och de åsikter som medierna filtrerade fram. Kritiken som deltagarna i säkerhetskaféet kom med riktades främst mot medierna: deltagarna ansåg att medierna hade skrivit artiklar som inte var relevanta.

Det stämmer att även yrkesmedierna gjorde övertramp vid den tiden och att de nästan kastade sig in i agentäventy-

POLISENS KLÄDER ÄR ETT BUDSKAP
TILL DET OMKRINGLIGGANDE
SAMHÄLLET.

DEN STORA ALLMÄNHETEN HADE
ALLTSÅ INGA MÖJLIGHETER
ATT DIREKT BEDÖMA
MYNDIGHETERNAS VERKSAMHET
UTAN VERKSAMHETEN UTVÄRDERADES
GENOM ANDRAHANDSUPPGIFTER
OCH DE ÅSIKTER SOM MEDIERNA
FILTRERADE FRÅM.

rens fantasivärld. En tidning skrev till exempel en ogrundad artikel om att reportrarna inte släpps in i flyktingslussen på grund av att det kan finnas ett vapen inuti kameran. Man försökte måla upp en kaotisk bild av läget i Torneå, även om livet i staden var särskilt lugnt under tiden flyktingslussen fanns där. Jag kontrollerade faktiskt saken, och under tiden flyktingslussen var öppen inträffade färre av de mest brådskande larmuppdragen i Torneå jämfört med samma tidpunkt året innan. Den nya situationen och medborgarnas enorma informationstörst ledde till att medierna letade fram varje tänkbar synvinkel i frågan vilket gjorde att det viktigaste – enligt medborgarkritiken – ibland glömdes bort, den lite tråkiga informationen om att vardagen i den nordliga gränsstaden flöt på i god ordning.

Även om allt gick relativt smidigt i flyktingslussens fall kan vi lära oss av kritiken. Med tanke på polisens verksamhet är det med andra ord bra att förstå att det går att förstöra något som gått bra även i efterhand. Det kan förstöras antingen med dålig *kommunikation* eller genom att helt låta bli att kommunicera.

Tänk dig att du är på väg hem och plötsligt märker att din gata är stängd. Polisen spärrar av området och på plats kan det finnas ett par kamouflagedärgade fordon som polisen begärt

som handräckning. Hurdana tankar väcker det? Du funderar kanske på om din familj är okej, eller kanske i fara? Du funderar på vad som händer efteråt – är det säkert att röra sig och bo i området.

MED TANKE PÅ POLISENS VERKSAMHET ÄR DET MED ANDRA ORD BRA ATT FÖRSTÅ ATT DET GÅR ATT FÖRSTÖRA NÅGOT SOM GÅTT BRA ÄVEN I EFTERHAND.

När polisen ringar in ett område har ingen utomstående tillträde av säkerhetsorsaker. Ingen kan alltså bedöma vad som händer inuti det avspärrade området.

Om det hörs skott eller om människor forslas bort från platsen börjar historierna leva sina egna liv. Det enda sättet att få medborgarna att bedöma hur situationen förlöper är att själv berätta vad som händer. En yrkeskunskommunikationsprofessör på staben kan nog bedöma vad som kan berättas och hur, för att de inblandades säkerhet eller verksamheten och den kommande förundersökningen inte äventyras. Polisens yrkesskickliga kommunikatör inser även att det är viktigt att ge invånarna i området möjlighet att bedöma områdets säkerhetssituation utifrån fakta. Livet på hemmagatan fortsätter även efter att polisen har lämnat platsen.

Många som vill bli polis berättar att de sökt in till utbildningen för att de vill hjälpa, kanske rent av rädda, människor. Ibland är det skäl att ta till alla medel för att rädda liv, och en lyckad kommunikation kan som bäst vara en metod. När människor befinner sig mitt i en farlig situation utan

att veta om det måste myndigheterna göra sitt allt för att informera människorna om saken. Det spelar ingen roll om informationen når dem via medierna eller polisens egna kanaler.

I exceptionella situationer och då man talar om effektiviserad kommunikation eller kriskommunikation formar en lyckad kommunikation bilden av krisledningen. I allmänhetens ögon leds situationen av den som på vettigaste sätt berättar om den. Ledningen syns alltså i själva verket som kommunikation utåt. Eftersom polisen nästan utan undantag försöker få kontroll över allvarliga och exceptionella situationer är det även skäl att ta kontrollen över kommunikationen: det går inte att skilja den från ledningen.

Kommunikation som anpassats till situationen erbjuder även medborgarna och beslutsfattarna möjlighet att granska polisens verksamhet. Så kommer våra verksamhetsmetoder till sin rätt och får som bäst även medborgarnas stöd.

Polisbarometern är en undersökning som mäter medborgarnas tillit till polisen. Finlands polis har fått en tillitsvärdering som står i en egen klass i hela världen. I polisbarometern som genomförs vartannat år har över 90 procent av medborgarna upprepade gånger sagt att de litar på oss. Enligt den senaste barometern som publicerades 2016 svarade sammanlagt 96 procent att de litar ”rätt mycket” eller ”väldigt mycket” på polisen. I skrivande stund är det nyaste mätningresultatet den åsiktsförfrågan som

EFTERSOM POLISEN NÄSTAN UTAN UNDANTAG FÖRSÖKER FÅ KONTROLL ÖVER ALLVÄRLIGA OCH EXCEPTIONELLA SITUATIONER ÄR DET ÄVEN SKÄL ATT TA KONTROLLEN ÖVER KOMMUNIKATIONEN: DET GÅR INTE ATT SKILJA DEN FRÅN LEDNINGEN.

gjordes mellan barometrarna 2017 där 94 procent av deltagarna sade sig lita på polisen. Det är väldigt ovanligt med en så här stor tilltro – motsvarande siffror oftast är reserverade diktaturernas ledare. Polisen står även regelbundet i topp på listorna över de mest pålitliga yrkena.²

Det är lätt att närma sig polisen, vilket tillsammans med medborgarnas upplevelser av polisen och mediaskrivelserna skapar den bild som används för att bedöma polisens

pålitlighet. Trots detta kommunicerar polisen inte för att ge en bättre bild: det är alldeles onödigt att försöka se bra ut om man inte gör de rätta sakerna. Därför lönar det sig även att kommunicera genom att berätta om ett väl utfört grundarbete. Enskilda lyckade fall bär inte långt, men flera framgångar i rad bearbetar åsikterna.

Det fanns en ort som hade ett problem: den låg visserligen i täten i brottsstatistiken, men poliserna som jobbade på orten tyckte att den hade ett ogrundat dåligt rykte. De bodde kanske själva på orten och höll inte med om den bild som målades upp av området. De önskade att polisen hade publicerat ett meddelande där de påstådda ryktena skulle ställas i rätt proportion och ortens rykte skulle rengöras.

Det blev aldrig något sådant medde-

lande, eftersom det inte snabbt går att reparera ett rykte som uppstått under en lång tid, och ett försök att skapa en bättre image med ett enda meddelande kan rent av se lustigt ut. Poliserna på orten erbjöds däremot möjlighet att delta i program som berättar om polisens arbete och på så sätt visa upp sin vardag och hur vanlig orten i fråga

egentligen är. Vi hittade emellertid ingen som ville delta i programmen, och så vitt jag vet har situationen inte blivit bättre. Det finns ingen dagkirurgi eller några trollkonster som kan förbättra ryktet.

Enligt lagen är polisens uppgift att förebygga brottslighet och ge samhällsaktörerna råd och anvisningar. Det gör polisen till exempel genom kommunikation i de sociala medierna. Att innehållet är intressant och ibland även humoristiskt hjälper oss att nå människorna. När vi erbjuder sådant innehåll på våra kanaler som gör att folk vill följa oss dag ut och dag in har vi tillgång till en stor grupp engagerade hjälpare när den operativa situationen så kräver. Det är onödigt att försöka få ihop folk när nöden står för dörren.

Ett bra exempel på den hjälp följarna i de sociala medierna kan ge är vid efterspaningar av försvunna personer. Med hjälp av de sociala medierna har vi flera gånger lyckats när människorna som bladdrar i flödet med sina smarttelefoner har sett polisens inlägg

om en försvunnen person. Ett fall fick ett lyckligt slut tack vare ett par vantar. Jag gjorde ett inlägg i de sociala medierna om en försvunnen person som haft färgglada vantar på sig innan försvinnandet. En man var på väg hem då han genom bilrutan såg hur en person som passade in på signalementet och som hade färgglada vantar gick längs vägen. Så fick det här vintriga försvinnandet ett lyckligt slut. Men inlägg sprids endast när allmänheten redan var engagerad. Därför kan ett aktivt och intressant innehåll och en engagerad allmänhet som bäst bidra till att rädda liv.

Under de senaste åren har polisen fått vänja sig vid att få kritik i medierna. Ibland har man i rätten kritiserat förundersökningen i ett mordfall, ibland de tjänstebrott som polisen gjort, såsom registerintrång, och så har vi ju den gamla kriminalöverkommisarien som dragit sitt strå till stacken och fått långa domar för allvarliga brott. I början av sommaren 2017 uppstod det senast en skandal om användningen av sociala medier då en publikation fick rafflande material från en slutna Facebookgrupp främst avsedd för poliser.

Självklart hade inget av fallen behövt ske. Trots det är varje fall en separat fråga och de personer som gjort fel eller agerat på ett klandervärd sätt har gjort sina gärningar självständigt. Utifrån mina erfarenheter påstår jag att det inte går att göra några generaliseringar om poliskåren utifrån dessa fall. Trots det har man i medierna försökt koppla samman dessa fall, som en cirkel av misslyckanden. Och när det har förekommit annan kritik mot

NÄR VI ERBJUDER SÅDANT
INNEHÅLL PÅ VÅRA KANALER SOM
GÖR ATT FOLK VILL FÖLJA OSS DAG
UT OCH DAG IN HAR VI TILLGÅNG
TILL EN STOR GRUPP ENGAGERADE
HJÄLPARE NÄR DEN OPERATIVA
SITUATIONEN SÅ KRÄVER.

² Uta-Sanomat publicerade den 5 maj 2017 en undersökning som visade att polisen är det pålitligaste yrket.

polisen har man garanterat kommit ihåg att nämna alla gamla ”synder”.

Medierna har rätt att göra sina egna tolkningar av oss och i ett friskt samhälle ska myndigheterna ständigt stå under granskning. Men likväl är det vår rätt och skyldighet att lyfta fram vår åsikt. Medborgarnas åsikter om polisen påverkas allra mest av att vi gör rätt saker och berättar om vad vi gör. Det är en av de viktigaste orsakerna till varför kommunikationen även är en del av ledningen för polisorganisationen och av vår verksamhet.

Som polis lönar det sig att vänja sig vid att varje medborgare har en åsikt om ditt arbete. Dessutom innebär en alldeles vanlig arbetsdag ofta att du först hör en åsikt som sedan står i total kontrast till den åsikt du näst hör. Din patrull kan alltså stoppas på Borgå torg en förmiddag av en person som kräver bättre övervakning vid övergångsställena, medan du senare på eftermiddagen vid åstranden får höra hur övervakning av övergångsställen är slöseri med tid, eftersom de riktiga bovarna får härja fritt. Och så vidare.

Polisverksamheten är informationsledd: vi agerar utifrån vad analyserna och statistiken visar oss. Men polisen

är ändå, precis som namnet säger³, en förlängning av politiken. Därför prioriterar polisen i sitt arbete de uppgifter som det samhällliga klimatet just då anser vara viktiga. Om beslutfattarna beviljar extra anslag för att utreda ekonomiska brott eller hatbrott anställer polisen utredare inom just dessa grenar, även om det innebär att någon annan viktig funktion inte kan stärkas.

Grå ekonomi är till exempel affärsverksamhet eller avlönat jobb utan att betala de socialavgifter eller skatter som hör till. Även om beskattningen av löneinkomsten i kombination med alla andra skatter kan kännas tung, är skatten till för att säkerställa att samhället fungerar och till exempel att

polisutbildningen är avgiftsfri. I början av årtiondet låg bekämpandet av grå ekonomi i toppen av polisens resultatstyrning då riktlinjerna för verksamheten drogs upp. Vårintern 2015 inledde polisen

så tillsammans med andra aktörer en kampanj under temat grå ekonomi.

Man kommer inte alltid att tänka på alla de sätt en vanlig konsument kan stöda grå ekonomi, medvetet eller utan att känna till det. Därför valde man att inleda kampanjen mot grå ekonomi med ett ämne som alla känner till. Vem hade väl kunnat gissa hur mycket kampanjen i slutänden påver-

³ Det latinska ordet ”politia” har haft betydelsen ”staten, statsförvaltningen”.

kade den grå ekonomin?

Anne och Jutta, som utreder ekonomisk brottslighet, var stjärnorna i den kampanj som under ett par veckors tid lyfte fram hur den grå ekonomin förekommer i vårt samhälle. Det första ämnet var pizzor som kostar mindre än sex euro. Vi delade in pizzans kostnader i delar och berättade för medborgarna hur stor andel av pizzan går åt till hyror, löner och råvaror samt skatter, och hur mycket pizzan åtminstone borde kosta för att alla kostnader ska kunna täckas på ett lagligt sätt. Slutsatsen var att en pizza som kostar mindre än sex euro kan vara en indikator på till exempel skatter som inte blir betalda.

De sociala medierna fick fnatt. Diskussionens hashtag #pizzagate fick en aldrig tidigare skådad start och debattörerna ansåg att kampanjen som uppmanade medborgarna att granska pizzaföretagarna var onödig. Anne och Jutta – två av oss – klarade sina roller galant genom att hantera personliga skymfningar och gång på gång svara på den vanliga frågan ”har ni inget riktigt arbete att göra?”.

I den offentliga debatten talade man samtidigt om de rika människornas skattearrangemang i skatteparadisen och placeringsbolagen. Nyheternas moraliserande ton fick även laglig skatteplanering att i medborgarnas ögon se olaglig och brottslig ut. Man krävde alltså att polisen skulle rikta sina resurser mot skatteparadisen istället för mot vanliga medborgares pizzor: de rika har råd att ge av sina pengar, men det vanliga folkets pizzor ska man låta bli. Polisens omdöme ifrågasattes. Pizzorna ansågs helt enkelt vara

DÄRFÖR PRIORITERAR POLISEN I SITT ARBETE DE UPPGIFTER SOM DET SAMHÄLLELIGA KLIMATET JUST DÅ ANSER VÅRA VIKTIGA.

ANNE OCH JUTTA, SOM UTREDER EKONOMISK BROTTSLIGHET, VAR STJÄRNORNA I DEN KAMPANJ SOM UNDER ETT PAR VECKORS TID LYFTE FRÅM HUR DEN GRÅA EKONOMIN FÖREKOMMER I VÅRT SAMHÄLLE.

en för liten grej.

Ur statens synvinkel är just de små grejerna stora. Tänk bara på en annan bransch, hälsovården. Varje höst när influensasåsongen börjar påpekar hälsomyndigheterna hur viktigt det är att tvätta händerna för att förebygga förkylningar. Varför i all världen ska de slösa tid och kampanjpengar på något som är av så ringa betydelse och så självklart? Varför varna om en lindrig förkylning då det finns aids och ebola?

Av samma orsak som det är viktigt att påminna medborgarna om hur de vardagliga valen påverkar ekonomin: vanliga människors förkylningssjuk-skrivningar kostar miljarder för nationalekonomin, precis som de produkter och tjänster som det inte betalas någon skatt för. Och ingen av oss vill väl betala mer än vi måste. Vi har blivit vana med förmanlig snabbmat även om pizzaföretagaren i grannhuset inte ger något kvitto för inköpet. Laglydiga medborgare känner ångest över tanken på att genom sin verksamhet stöda olagligheter, därför är det lättare att inte tänka på saken. Trots det har vi sedan barndomen fått höra hur många bäckar små gör en stor å och att en miljon börjar med en cent. Oftast har dessa fakta gällt den personliga ekonomin, men samma la-

gar gäller även för makroekonomin: om de små bäckarna rinner förbi statens kista finns det snart bara droppar kvar.

I skrivande stund ger en Google-sökning fler än 16 000 träffar på de finska sökorden ”kuuden euron pizza”, alltså ”sexeuros pizza”. Polisstyrelsens kommunikationschef Marko Luotonen behandlade pizzafrågan i sin blogg och konstaterade att det alltid ska ställas upp ett mål för kommunikationskampanjerna och för pizzans del var det att skapa större synlighet och väcka debatt. Enligt en undersökning som polisen lätit Taloustutkimus

ENLIGT EN
UNDERSÖKNING SOM
POLISEN LÅTIT
TALOUSTUTKIMUS UTFÖRA
KUNDE MAJORITETEN
AV MÄNNISKORNA EFTER
KAMPANJEN NAMNGE
SÅDANA ÅTGÄRDER SOM
POLISEN ÖNSKAR ATT
MEDBORGARNA VIDTÄR
OM DE MÄRKER ELEMENT
AV GRÅ EKONOMI INOM
RESTAURANGBRANSCHEN.

utföra kunde majoriteten av människorna efter kampanjen namnge sådana åtgärder som polisen önskar att medborgarna vidtar om de märker element av grå ekonomi inom restaurangbranschen. Inget dåligt resultat med en pizza!

När polisen är ute på uppdrag någonstans är det viktigt att komma ihåg att den som ropar högst inte alltid är den som har mest rätt. Det är heller inte så att den

som kan sätta igång den mest högljudda, skarpa eller fiffiga kampanjen i de sociala medierna är den som har mest rätt. I de sociala medierna delar användarna artiklar och annat enligt känslorna, och överraskande ofta bara utifrån rubriken. I de sociala medierna

är det en merit om ställningstagandet är svartvitt och får plats i en fyndig tweet. En myndighets budskap får sällan plats i en sådan. I tävlingen förlorar inte bara sanningen utan även polisen som förlitar sig på lagstiftningen. I sin kommunikation måste polisen beakta många olika skyldigheter och välja sina ord med viss noggrannhet. Polisens budskap får inte alltid plats i en tweet, men det betyder inte att man inte borde delta i debatten.

Polisen står alltid under särskild granskning i samhället eftersom vi med stöd av lagen på motiverade grunder har rätt att ingripa i medborgarnas centrala lagliga rättigheter, så som rätten till personlig integritet och frihet. Det är bara bra att vi övervakas av både medborgarna och medierna. Polisens verksamhet visas ofta i medierna i ett sådant ljus att polisen som är noggrann med sina ord och de lagliga termerna vet att nyheten inte är helt korrekt.

Ett ofarligt klassiskt exempel är ordet ”polisundersökning”. Nu som då förekommer det i medierna att en polisundersökning har inletts på grund av en allvarlig brottsmisstanke. Enligt lagen är detta dock inte möjligt, eftersom det är en förundersökning som inleds i brottsmål.

Tristare än otydligheter är det när man ser eller vill se polisens verksamhet som felaktig eller när man visar upp våra avgöranden eller motiveringarna till dessa i ett ojuste ljus. Mest trista är de missförstådda nyheterna då de kommer nära

POLISENS BUDSKAP FÅR INTE
ALLTID PLATS I EN TWEET, MEN
DET BETYDER INTE ATT MÅN INTE
BORDE DELTA I DEBATTEN.

POLISEN STÅR ALLTID UNDER
SÄRSKILD GRANSKNING I SAMHÄLLET
EFTERSOM VI MED STÖD AV LAGEN
PÅ MOTIVERADE GRUNDER HAR RÄTT
ATT INGRIPA I MEDBORGARNAS
CENTRALA LAGLIGA RÄTTIGHETER,
SÅ SOM RÄTTEN TILL PERSONLIG
INTEGRITET OCH FRIHET.

inpå. Om man själv varit på plats och hanterat en våldsam målperson och tillsammans med patrullkompisen efter en lång och svettig brottningsmatch fått in målpersonen i bilen, är det inte roligt att läsa i tidningen eller i de sociala medierna att polisen använde för kraftiga maktmedel. För att inte tala om situationer där man för att rädda liv varit tvungen att – helt motiverat – ta till vapen och målpersonen avlidit. Då är det inte roligt att läsa på Twitter att ”polisen än en gång sköt en person till döds”⁴.

Jag berättade tidigare om fallet #pizagate där en av de mest högljudda kritikerna var en restaurangföretagare. Polisen visste redan då att det riktats misstanke om brott mot företagaren, och uttryckligen skattefusks, men polisen följde förstås noga sekretessbestämmelserna och inledde ingen dispyt med företagaren i offentligheten och började heller inte ifrågasätta dennes verksamhet. Fallet är ett bra bevis på myndighetsverksamhetens tålmodiga natur: fallet som vi kände till redan 2015 avslutades först 2017, då företagaren dömdes för grovt skattebedrägeri.

En av de absolut viktigaste förut-

⁴ Tweet av en reporter på Italehti efter ett fall av maktanvändning.

sättningarna för ett fritt och framgångsrikt samhälle är ett fritt informationsutbyte och en oberoende press.

POLISEN VISSTE REDAN DÅ ATT DET RIKTATS MISSTÄNKE OM BROTT MOT FÖRETAGAREN, OCH UTTRYCKLIGEN SKATTEFUSK, MEN POLISEN FÖLJDE FÖRSTÅS NOGA SEKRETESSBESTÄMMELSERNA OCH INLEDDE INGEN DISPYT MED FÖRETAGAREN I OFFENTLIGHETEN OCH BÖRjade HELLER INTE IFRÅGASÄTTA DENNES VERKSAMHET.

Polisen måste godkänna att den inte alltid får sista ordet, varken i de sociala medierna eller i proffsmedierna. Polisen kan ändå be om korrigeringar i felaktiga nyheter eller själv dela med sig av korrekt information om vad som inträffat

och om hur polisen agerar. Därför finns det en kommunikationschef på varje polisinsättning som följer med vad som skrivs om enheten och vidtar åtgärder vid behov, till exempel om felaktig information får fotfäste.

På polisens olika enheter sker hela tiden samarbete med reportrar för att dessa bättre ska förstå polisens verksamhet. Polisyrkeshögskolan ordnar kurser för reportrar där de får bekanta sig med polisens verksamhet och lagstiftningen. Polisledningen ända upp till polisöverdirektören träffar reportrarna i olika bakgrundsdiskussioner och lyfter fram saker som är centrala för polisen.

– Jag får utslag av de sociala medierna! Jag vill inte ha något med dem att göra.

Den yngre konstapeln hade en be-

stämd uppsyn då han förkunnade sin åsikt till mig, kommunikationschefen vid polisinsättningen i Lappland. Jag log lite grann: kommentaren var som en tidsresa tillbaka till början av årstusendet, då mobiltelefonerna blev vanligare och en del människor högt förkunnade hur de aldrig kommer att skaffa en mobil.

Traditionellt har man tänkt att det är innehållet i kommunikationen som väcker känslor. I arbetet med kommunikationsuppdrag inom olika organisationer har jag allt mer börjat tänka på varför även skapandet av kommunikation väcker känslor, ibland väldigt negativa sådana. Det är ju bara ett jobb. Ingen skulle väl komma på tanken att förkunna ett hat mot Virve-radion, mot att skriva böter eller använda elpistol, trots att dessa knappast är orsakerna till varför någon vill bli polis. Varför är det så svårt att se på kommunikationen som en arbetsuppgift bland många andra?

En orsak kan vara att många poliser som har gett intervjuer i sin tjänsteroll har upplevt att reportrarna handlar orättvist: till exempel har jag flera gånger citerats på ett sätt som jag ansett vara rätt huvudlöst, men jag kan leva med saken och jag har lärt mig formulera mina uttalanden så entydigt som möjligt. Jag har även märkt att många blir tjuriga av att mitt under den mest hektiska operativa verksamheten måste börja ”betjäna medierna”. Men om vi funderar över varför myndighetskommunikationen sker så handlar det inte i första hand om att betjäna medierna, utan man måste se på saken längre än till medierna. I arbetet med myndighetskommunikation lönar det sig

POLISEN MÅSTE GODKÄNNA ATT DEN INTE ALLTID FÅR SISTA ORDET, VARKEN I DE SOCIALA MEDIERNA ELLER I PROFFSMEDIERNA.

VARFÖR ÄR DET SÅ SVÅRT ATT SE PÅ KOMMUNIKATIONEN SOM EN ARBETSUPPGIFT BLAND MÅNGA ANDRA?

att tänka på den slutliga mottagaren av budskapet: den vanliga människan. Medierna är till god hjälp och stöder polisens egna kanaler. När jag i mitt arbete åker ut och talar om operativ kommunikation nämner jag nödvändigtvis inte medierna en enda gång under föreläsningen, annat än då jag talar om de sociala medierna. De sociala medierna och internet överlag har gjort det möjligt för människorna att allt oftare få sina uppgifter direkt från myndigheterna.

Den tredje orsaken till varför kommunikationen väcker känslor kan vara den rädsla för misslyckanden som bankats i varje tjänsteman. Uttryckligen räddslan för ett offentligt misslyckande. En gång var tre unga försvunna i Lappland. Vi letade efter dem med hjälp av ett pressmeddelande, ett inlägg i de sociala medierna och fotografier. Jag och utredaren publicerade dessa. När jag nästa vecka var på arbetet bad de mig publicera meddelandet om en av de försvunna ungdomarna på nytt. De två andra hade redan påträffats.

Jag skickade ut bilden på den unga tillsammans med ett meddelande. Snart fick jag ett samtal om att det här inte alls var flickan som var försvunnen, utan det var en fjärde ung person som försvunnit under veckan. På väg till mig hade uppgifterna blandats ihop. Nu hade vi alltså publicerat en bild och hela namnet på fel flicka.

Jag gjorde omedelbart ett nytt meddelande och bad medierna plocka ner den felaktiga bilden och namnet och ersätta dem med rätt. Dessutom tog vi kontakt med denna ”felaktiga” unga flicka som redan kommit hem från sin rymmarfärd och bad om ursäkt för det som hänt. En del medier bestämde sig för att göra en nyhet om hur poli-

sen hade publicerat fel bild och namn. Det kändes orättvist just då, men efter ett par timmar hade jag redan glömt bort saken. Även om polisen sysslar med känsliga uppgifter får vi inte frysa till framför informationen. Var och en sköter sina tjänsteuppgifter med tjänsteansvar och med samhällets bästa i tankarna, men ibland sker det misstag.

När jag som kommunikationschef ordnade utbildningar i daglig informering lyfte jag ofta fram de kommunikationsmisstag som jag råkat ut för. Jag påpekade även att man inom vår organisation anser det höra till det normala arbetet att det ibland uppstår fysiska skador under arbetsuppgifterna, antingen för klienten eller för polisen. Om det däremot uppstår skrämor vid kommunikationen och det blir rubriker så upplevs det som något oöverkomligt. Ofattbart: det är okej att krossa ett revben, men att fel ordval slinter ut i medierna är en katastrof?

Under samma kurser brukade jag säga att om kommunikationen någon gång misslyckas och den ansva-

riga personen får kritik så vill jag vara närvarande. Alla tankar på ”skäll i hörnrummet” och ett sådant ledarskap hör nämligen till det förgångna och ska inte godkännas inom organisationen. Om den anställda har strävat efter bästa möjliga slutresultat men det ändå inträffat en olycka så leder det ingen vart att ropa eller förnedra. De smarta människorna inom vår organisation förstår nog sina misstag och kan granska sina arbetsprocesser. Och nästa gång kommer de antagligen att dubbelkolla allt.

Förundersökningslagen styr polisens arbete vad gäller meddelanden om förundersökningen och lagen säger att ”förundersökningsledaren och dennes chef samt andra tjänstemän som dessa har utsett har rätt att lämna ut uppgifter om en förundersökning till offentligheten”. På svenska innebär detta att man kan komma överens om vem som lämnar ut uppgifter om fallen. Att undersökningsledaren har semester i en och en halv månad är ingen giltig orsak till att låta uppgifterna för alla pågående utredningar bli liggande i skrivbordslådan. När något särskilt är på gång ser en bra chef till att kommunikationen flyter även under sin semester. Utredningen får förstås inte äventyras och någon måste ha en överblick över fallet för att endast ge ut tillräckligt med uppgifter till offentligheten.

Det att undersökningsledaren ansvarar för att lämna ut uppgifter om en förundersökning betyder förstås inte att ingen annan inom polisorganisationen skulle ta hand om övrig kommunikation, som till exempel förebyggande information. Kommunikationsexpert Anna Sorainen

DET ATT UNDERSÖKNINGSLEDAREN ANSVARAR FÖR ATT LÄMNA UT UPPGIFTER OM EN FÖRUNDERÖKNING BETYDER FÖRSTÅS INTE ATT INGEN ANNAN INOM POLISORGANISATIONEN SKULLE TA HAND OM ÖVRIG KOMMUNIKATION, SOM TILL EXEMPEL FÖREBYGGANDE INFORMATION.

skriver att en trend inom kommunikationen är att hierarkierna bryts ned. Sorainen säger att detta bland annat syns i att titlar eller ställningar inte i sig är av värde i allmänhetens ögon, och en pompös titel imponerar minst av allt på de unga. Det bästa beviset på att auktoriteter bryts ned är att undersökningarna visar att de största påverkarna enligt de unga är videobloggarna, vloggarna. Opinionsledarna på 2010-talet är alltså de människor vars existens ungdomarnas föräldrar nödvändigtvis inte känner till.

Hur syns den här brytningen i polisorganisationens kommunikation? Polisen är en linjeorganisation, polisinsrättningarna är chefsämbetsverk och hierarkierna är verklighet. Samtidigt är vi dock en väldigt expertorienterad myndighet och vår organisation har inga svårigheter med att böja sig för att den som har mest metall på sina axlar inte nödvändigtvis är den bästa att tala om alla ämnen. Allt fler ledare kan glädja sig över sina underlydandes yrkesskicklighet och uppmuntrar dem till att använda sina färdigheter, oavsett om det är frågan om kommunikation eller andra arbetsuppdrag. I offentligheten yttrar sig den som bäst behärskar helheten och inte den med högst ställning.

Det är inte alltid lätt att förhålla sig professionellt och neutralt till kommunikationen. En del polisinsrättningar kan ha en sådan huvudlös praxis att en polis vars ansikte syns i tidningen är skyldig att bjuda sina kolleger på kaffe och tårta. När jag arbetade med

internationella uppdrag inom försvarsmakten fanns det något som kallades mediepacken: den som figurerade i medierna var skyldig att köpa en pack läsk åt de andra. Det är klart att jag gjorde slut på den här praxisen genast när jag fick makt och möjlighet. En tjänsteman ska inte få sanktioner, ens positiva sådana, för att han eller hon sköter sina uppgifter enligt offentlighetslagen genom att berätta om sitt arbete. Eller att den anställda skapar mervärde för organisationen genom att öppna upp vår verksamhet för medborgarna via medierna. Om denna märkliga praxis funnits till exempel på polisinsrättningen i Lappland skulle en rätt stor del av min lön gått åt till att bjuda mina kolleger på tårta och kaffe.

Men låt oss återvända till den yngre konstapeln jag berättade om. Jag vet inte om han hittills i sin karriär varit tvungen att fatta tag i de sociala medierna men jag hoppas att han inte i onödan stänger några dörrar och gör det svårt att få jobb som till exempel polis på webben genom att frivilligt av känslorsaker hamna utanför vår föränderliga värld.

* * *

Ibland verkar alltså de som står för kommunikationen ta frågorna känsligt, men framför allt hoppas vi ju på att kommunikationen ska påverka mottagarna. I början av artikeln berättade jag hur levande medborgarsikten är om vad polisen gör i sitt arbete. Samma livlighet syns även i det som

berättas om polisens arbete.

Det verkar idag råda en adjektivsjuka inom medierna. Allt är så väldigt isande, otroligt, gulligt eller chockerande. Folket blir titt som tätt ”rasande” särskilt i de sociala medierna och när man läser webbtidningar verkar det som om ingen kan förhålla sig normalt till saker, sakligt. Det beror delvis på att många mediereportrar är särskilt beroende av antalet klickningar och på den tid läsaren tillbringar med artikeln. Bara en artikel som lästs ger reklaminkomster och läsaren måste lockas på ett eller annat sätt: oftast med känslor. Vad har de andra blivit rasande över idag? Borde jag också bli det?

Det är tur att vi som poliser inte behöver, eller får, erbjuda bränsle för de flammande känslorna genom vår kommunikation. Vi kan använda humor med god smak och en bild på en valp som börjar sin karriär som polishund väcker primitiva känslor. Oron för en försvunnen åldring eller för säkerheten hos ens egen cykel är en önskvärd reaktion om detta leder till att folk hjälper till eller läser sina cyklar. Vid skottlossningsfall lönar det sig att komma ihåg att ljuden från skotten kan orsaka rädsla, helt förståeligt. I situationer som äventyrar liv och hälsa är kommunikationen särskilt viktig för att återställa känslan av säkerhet. Men man varken får eller behöver överdriva.

God kommunikation väcker alltså känslor. Polisen ska alltid i sin kommunikation ställa fenomen och saker i rätt förhållande till varandra. Brott som hotar vanligt folk sker ofta inom vägtrafiken eller datagrafiken. Trafikanten råkar ut för en olycka på grund av en rattfyllerist

POLISEN SKA ALLTID I SIN
KOMMUNIKATION STÄLLA FENOMEN
OCH SAKER I RÄTT FÖRHÅLLANDE
TILL VARANDRA.

eller farddåre. Bedrägeri hotar oftast den som är bläögd på webben och har plånboken öppen. Detta är inget folk är rädda för och inget som väcker större känslor. Däremot får ovanliga, allvarliga och extrema gärningar stor synlighet och påverkar säkerhets-känslan. Det är vårt uppdrag att återställa sakerna i sina rätta dimensioner. Nästa gång du ser ett påstå-
ende på ett chattforum om att polisen förringar eller hemlighåller saker ber jag dig tänka om. Kan det ändå handla om att man har informerat om saken i rätt proportion till hur viktigt den är i samhället?

I dagens värld ska polisen nämligen även se till att kommunikationen inte till exempel leder till våldsgärningar mot en folkgrupp.

Juhana Torkki har skrivit om hur människans hjärna inte just alls har förändrats under de senaste 50 000 åren. Torkki motiverar sitt påstående med att våra förfäder samlades kring lägerelden för att berätta historier och idag samlas vi kring gemensamma historier i de sociala medierna. Medierna inser kraften i historier och berättar dem gärna. Den som arbetar som polis bör komma ihåg att brotts historier och historier om tragiska händelser är särskilt intressant material och "säljer bra". Ett fall som undersöks inom den egna enheten kan alltså få proportioner som känns otroliga bara för att

DEN SOM ARBETAR SOM
POLIS BÖR KOMMA IHÅG
ATT BROTTSHISTORIER OCH
HISTORIER OM TRAGISKA
HÄNDELSER ÄR SÄRSKILT
INTRESSANT MATERIAL OCH
"SÄLJER BRA".

medierna vill berätta en stark historia för sin publik. Historierna blir ofta mer smaskiga ju fler detaljer de har. Ibland överskrider grävandet efter detaljer klart gränsen för god smak.

I ett fall med en försvunnen person bad en reporter mig noggrant beskriva hur den försvunnas utvecklingsstörning visar sig. Jag berättade det inte.

Det fantastiska med att vara polis är att man inte behöver spekulera så mycket. För en tid sedan inträffade en bilolycka i Lapp-land där de inledande uppgifterna fick det att låta illa men där följderna slutligen inte var så farliga. Eftersom bilolyckor inträffar på offentliga platser och väcker intresse hos förväns-värt många skrev jag som vanligt ett meddelande och publicerade det. I slutet av meddelandet skrev jag att vi tyvärr för närvarande inte har några fler uppgifter. En reporter ringde emellertid och krävde att få tala med utredningsledaren.

Jag hade med avsikt gjort ett så hel-täckande meddelande som möjligt och jag visste att vi inte skulle gå in på närmare detaljer varken nu eller senare. Så jag frågade hurdana tilläggsuppgifter reportern behövde. Reportern hade velat få utredningsledarens uppskattning av hur det hade kunnat gå om händelsen varit något annorlunda. Det samtalet kopplade jag aldrig vidare till utredningsledaren. Jag kunde

genast svara att polisen inte spekulerar.

Det var lätt att föreställa sig hurdana rubriker utredningsledarens spekulationer hade gett: "Flera liv i fara – polisen: katastrofen var nära!". Det väcker mer uppmärksamhet än rubriken "Tre bilar i kollision på riksväg fyra, två personer skadades lindrigt".

* * *

När dina idoga studier ger resultat och din framgång i urvalsprovet öppnar dörrarna till campus i Hervanta kommer du att bli polis i ögonen på dina närstående. Även om du ännu inte är polis, kommunicerar du som en polis. När du delar en nyhet om ett brott i sociala medier funderar dina kompisar över varför du delar just den här nyheten och inte de tiotals andra som finns. Mer exakt kommer de att fundera över vilken information du har om fallet som de inte har: varför tycker du att fallet är viktigt och är det en del av något större fenomen? De lusläser dina meddelanden mellan raderna.

Lagen förutsätter ett visst uppträdande av poliserna även på fritiden och detta gäller i synnerhet i de sociala medierna. Även om yttrandefriheten gäller för polispersonalen är den ibland begränsad. Därför lönar det sig att fundera över sin roll redan från första början. Det passar sig absolut inte att dela material som beundrar ett brottsligt liv eller olagligheter. Det passar sig inte heller att ha på sig tjänsteuniformen på Tinder. Var och en kan även fundera över om det går att lita på polisens opartiskhet om polisen till exempel delar endast de brottsmisstan-

JAG KUNDE GENAST SVARA ATT
POLISEN INTE SPEKULERAR.

NÄR DU DELAR EN NYHET OM ETT
BROTT I SOCIALA MEDIER FUNDERAR
DINA KOMPISAR ÖVER VARFÖR DU
DELAR JUST DEN HÄR NYHETEN OCH
INTE DE TIOTALS ANDRA SOM FINNS.

kar där den misstänkte är utlänning och samtidigt inte delar största delen av brotten, det vill säga de där den misstänkte är av finländskt ursprung.

Jag har en bekant, en irländare som bott tio år i Finland, som berättade att han tillsammans med sina utländska kompisar ofta funderat över varför polisen så ofta syns som kunder hos ett visst företag. Irländaren hade med sina kompisar gjort iakttagelsen så ofta

att de misstänkte att vi har ett officiellt samarbete. Jag berättade för honom om den tiden när jag jobbade natt i östra delarna av polisinsättningen i Östra Nyland: där var inga andra ställen öppna nattetid och vi var tvungna att vara stamkunder. Jag konstaterade att polisen inte har några samarbetsavtal med företaget i fråga och att vi inte erbjuder vissa företag bättre service än andra. Jag blev alldeles konfunderad av frågan, eftersom det inte går för sig att polisen ens verkar föredra ett företag framför ett annat, om det inte är frågan om en serviceproducent som statsförvaltningen har skaffat genom upphandling. Polisen kan inte köpas.

Polisen får heller inte användas för reklam. Därför passar det inte att du efter att du fått din polisuniform finns med i inlägg på Facebook för din släktings företag eller att du främjar din politiska karriär med hjälp av din tjänsteställning.

Ord har alltid använts för både gott och ont: propagandans rötter ligger långt bakåt i tiden. När en maktthavare vill ändra världen börjar han använda ett språk som lovordar de val han gör, och samtidigt kraftigt kritisera alla andra alternativ. Det kan ta länge att fåktas med ord, men med hjälp av ord kan vi skapa enorma jord-skred. Genom ord kunde man till exempel motivera varför många slutligen tyckte att det var en god idé att låsa in en stor grupp människor på koncentrationsläger.

Med hjälp av de sociala medierna kan vem som helst starta en folkrörelse eller underblåsa en revolution. Vi kan alla vara "medier" och sprida information eller lögn. I den färskaste strategin för den interna säkerheten, som även styr polisens arbete, sägs så här: "Falsk information som sprids snabbt kan användas på ett destruktivt sätt, på nätet kan man svartmåla och hota människor utan rädsla för de begränsningar rättssystemet sätter. Den allmänna opinionen har aldrig varit ett entydigt begrepp, men sociala medier kan förvränga den ytterligare."

Delvis just på grund av att informationen är lättillgänglig lever vi i en tid som präglas av förvillande genom information. Det kallas även informationspåverkan. Målet är ofta att visa

JAG HAR EN BEKANT, EN IRLÄNDARE SOM BOTT TIO ÅR I FINLAND, SOM BERÄTTADE ATT HAN TILLSAMMANS MED SINA UTLÄNDSKA KOMPISAR OFTA FUNDERAT ÖVER VÄRFÖR POLISEN SÅ OFTA SYNS SOM KUNDER HOS ETT VISST FÖRETAG.

saker i ett sådant ljus att informationsmottagarna fattar beslut som är skadliga för dem.

Eftersom det är svårare att få ett starkt och enhetligt folk att böja sig efter någon annans vilja, sker informationspåverkan främst för att försvaga samhällen och skapa polariteter. Därför försöker de instanser som skapar falska nyheter även försvaga tilliten till myndigheter och stater.

Även polisen råkar ut för det här och förekommer upprepade gånger i ett negativt ljus i artiklar på webbplatser som kallar sig medier. Typiskt för den här typen av förvillande och förvrängande är att saker visas utanför sin kontext och att polisen utan grunder visas upp på ett felaktigt sätt. Lagparagraferna tolkas i strid med lagstiftarnas syfte och ärenden visas upp i dunkelt ljus. Den som råkar ut för påståendena får aldrig chansen att berätta om sin syn på saken.

Det brukar sägas att Finland skyddas från det största disinformationshotet eftersom vi har en hög utbildningsnivå. Vi skyddas även av de journalistiska medierna som sällar bland nyhetskällorna och tar med alla parter i sina nyheter. Faran är verklig först då folket börjar tro på de falska mediernas lögn eller då de inte längre riktigt tror på någonting.

En väsentlig del av det här fenomenet är att de som sprider lögnerna påstår sig stå på sanningens sida och vara de sista som försvarar sanningen. De påpekar ofta att vi har yttrandefrihet och kräver rätten att få säga vad som helst. Jag har ofta förundrats över hur många som inte känner till vad den lagstadgade yttrandefriheten faktiskt innebär. Den

EFTERSOM DET ÄR SVÅRARE ATT FÅ ETT STARKT OCH ENHETLIGT FOLK ATT BÖJA SIG EFTER NÅGON ANNANS VILJA, SKER INFORMATIONS PÅVERKAN FRÄMST FÖR ATT FÖRSVAGA SAMHÄLLEN OCH SKAPA POLARITETER.

JAG HAR OFTA FÖRUNDRATS ÖVER HUR MÅNGA SOM INTE KÄNNER TILL VAD DEN LAGSTADGADE YTTRANDEFRIHETEN FAKTISKT INNEBÄR.

innebär rätten att publicera saker utan förhandscensur. Yttrandefrihetsslagstiftningen nämner dock inte ansvarsfriheten med ett enda ord. Ingen har någonsin stiftat en lag som skulle frigöra människorna från ansvaret för vad de säger eller skriver.

Hur kan vi då skilja åt den här typen av suspekt påverkan från medborgare som på riktigt är missnöjda? Det stämmer att medborgarna ibland upplever att polisen uppträtt klandervärt i olika uppdrag. Därför har vi skapat ett system för klagomål som gör att ärendet genomgår en officiell process. I fall som pekar mot informationspåverkan försöker man sällan ens genomföra en officiell process eftersom man redan vet att polisen agerat enligt lagen. Däremot kan man försöka främja sin sak med lögn och svartmålning.

Polisen har identifierat det här fenomenet och personalen ges anvisningar för hur de kan skydda sig mot den här typen av påverkan. Det viktigaste är att arbeta så att det du gör tål kritisk granskning. Dessutom bör ingen större vikt fästas vid störande personer på webben. Precis på samma sätt ska polisen kunna fästa rätt vikt vid en 13-åring som kallar patrullen för "polissvin" och inte slösa energi på den saken. Bli inte provocerad då någon försöker provocera.

Polisen som organisation kan bäst

skydda sig genom att ta kontrollen över kommunikationen om sin verksamhet. Med andra ord göra det som jag hela tiden pratat om i den här artikeln: professionell kommunikation i rätt tid.

Det finns många slags krävande specialsituationer i polisens arbete och de mest krävande fordrar den bästa styrkan. Även om vi alla kan utföra de grundläggande åtgärderna är en specialiserad expert på sin plats i krävande situationer. Precis på samma sätt ska vi låta toppspelarna ta hand om kommunikationen i de svåraste situationerna.

Förr lät vi den person som inte hade något annat att göra ta hand om kommunikationen. Det var en tid då allt som sades på TV var sant och där man trodde och respekterade läraren, polisen och riksdagsmannen. I dagens värld är var och en av oss sin egen nyhetsbyrå och det är vanligt att man förnekar till och med branschexperternas åsikter bara för att "jag inte känner på samma sätt som de". I våra huvuden pågår en ständig debatt om vilken information som är sann och även polisen måste kunna motivera sina påståenden. Informationspåverkan som jag beskrev ovan har också ett finger med i spelet.

POLISEN HAR IDENTIFIERAT
DET HÄR FENOMENET OCH
PERSONALEN GES ANVISNINGAR
FÖR HUR DE KAN SKYDDA
SIG MOT DEN HÄR TYPEN AV
PÅVERKAN.

Polisarbetet är summan av sina delar och kommunikationen påverkar hur en patrull tas emot ute på uppdrag och patrullens uppträdande påverkar hur trovärdig kommunikationen anses. Det här förhållandet är bra att komma ihåg i dagens värld där hela organisationer för en lång tid kan stämplas av ett enda misslyckande och där ett rykte kan gå förlorat med en enda klickning. Inom polisen stöder pennan svärdet i vårt arbete för att upprätthålla samhällsordningen och säkerheten.

LÄNKAR

- Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Elina Katajamäkis blogg om yttrandefrihetens betydelse: http://www.poliisi.fi/polisista_paivaa/elina_katajamaki/1/1/sananva-paasti_vastuussa_52326
- Marko Luotonens blogg om pizzorna som kostar sex euro: http://www.poliisi.fi/polisista_paivaa/marko_luotonen/1/1/taman_ih-miset_muistavat_poliisin_kuuden_euron_pitsasta_44886
- Anna Sorainens blogg om ändringar i kommunikationskulturen: <http://www.ground.fi/viestintakulttuurin-muutoksen-trendit-x-4/>
- Strategin för den inre säkerheten: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80782/sisaisen-turvallisuuden-strategia-verkkoversio.pdf?sequence=4>

POLISARBETET ÄR SUMMAN AV
SINA DELAR OCH KOMMUNIKATIONEN
PÅVERKAR HUR EN PATRULL TAS EMOT
UTE PÅ UPPDRAG OCH PATRULLENS
UPPTRÄDANDE PÅVERKAR HUR
TROVÄRDIG KOMMUNIKATIONEN
ANSES.

LITTERATUR

- Materialet från trygghetskaféet i Torneå: http://www.uva.fi/fi/sites/turvallisuuskahvila/tornion_turvallisuuskahvila/
- Limnell, Jarno (red.): Suomen idea. Docendo 2016.
- Pörsti, Joonas: Propagandan lumo. Sata vuotta mielten hallintaa. Teos 2017.
- Riiheläinen, Janne: #TUR-PO. Turvallisuuspolitiikan tunteet ja järki. Docendo 2017.
- Torkki, Juhana: Tarinan valta. Kertomus luolamiehen paluusta. Otava 2014.

TIMO KORANDER

FORSKARE OCH UTREDARE VID POLISEN

TIMO KORANDER ÄR ÖVERLÄRARE I LÄRDOMSPROVSSSTUDIER, UNDERSÖKNINGSMETODER OCH KRIMINOLOGI VID POLISYRKESHÖGSKOLAN. HAN INLEDEDE SIN KARRIÄR SOM UNDERVISANDE FORSKARE OCH FORSKANDE LÄRARE REDAN 1993 VID DÅVARANDE POLISINSTITUTET.

KORANDER ÄR JURIS DOKTOR SOM HAR DISPUTERAT OM KRIMINOLOGI.

UTÖVER UNDERVISNING GÖR KORANDER ÄVEN VETENSKAPLIG FORSKNING OM POLISEN, BLAND ANNAT OM POLISENS YRKESKULTUR.

Jag har arbetat mer än två decennier som vetenskaplig forskare av brottslighet och kontroll av den, kriminolog och vetenskapslärare vid Polisyrkeshögskolan och dess företrädare Polisinstitutet i Esbo. En av de mest intressanta studierna gjorde vi tillsammans med kollegerna vid millennieskiftet i Tammerfors, där ungdomen hade för vana att samlas på fredags- och lördagskvällar för att festa och dricka alkohol på allmän plats.

Ungdomarnas uppförande upplevdes som mycket störande av invånarna, på samma sätt som i många andra städer vid tidpunkten. Därför fattade Tammerfors polis att sätta stadens centrum under intensivövervakning. Man inledde ett nolltoleransexperiment och satte in större manskap under fredags- och lördagskvällarna. Även studerande vid dåvarande Polisinstitutet deltog under många kvällar i den intensivare övervakningen i flera piketbilar tillsammans med handledare.

Riktlinjen var att ingripa i så många störningar som möjligt som orsaka-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

des av ungdomar, alla eventuella flaskor beslagtogs och tömdes och böter utfärdades till så många minderåriga "offentliga" drickare" som möjligt. Ett stort antal ungdomar fördes även till socialarbetets ungdomsjour, Paussi. Barnskyddstjänstemännen på jouten kontaktade ungdomarnas föräldrar med anledning av det inträffade.

Vi vetenskapliga forskare följde på många olika sätt upp händelserna: vi intervjuade poliser, anställda inom barnskyddet och även ungdomarna och gjorde blankettenkäter till invånarna i Tammerfors. Vi frågade alla vad de hade upplevt och observerat före, under och efter projektet. Vi gjorde noggranna analyser av brottsstatistiken över en lång period för att kunna se vilka slags ändringar som skedde.

Vi kan komma tillbaka till ändringarna senare.

Vetenskaplig forskning av den här typen ger viktig information om hur polisen agerar och vad polisverksamheten leder till. Den ger viktig information för planering, styrning och ledning av polisverksamheten. Genom vetenskaplig forskning är det möjligt att på många sätt betjäna polisen och även kritiskt granska hur polisen agerar och vad som följer av det och hur medborgarna upplever polisverksamheten.

Jag arbetar alltså som forskare vid

polisen och undervisar vid polisen hur sådan forskning inom polissektorn utförs. Men, men! Största delen av forskarna som arbetar vid polisen hör inte till dessa vetenskapliga forskare utan de är brottsutredare, "deckare". På finska används dock samma

namn för båda, "tutkija". I denna artikel går jag närmare in på likheterna och olikheterna i dessa forskares och utredares arbete. Det finns många likheter!

Det finns många likheter mellan forskarnas och utredarnas arbete, såväl inom brottsutredning som vetenskaplig forskning. Med hjälp av dessa likheter kan de, som är insatta i brottsutredning men inte vet så mycket om vetenskapsbaserat forskningsarbete, få insikter i och se likheterna mellan dessa två. Samtidigt kan man i själva verket lära sig av båda och även vice versa – vetenskapliga forskare om brottsutredning! Båda har mycket liknande principer och även processer och resultat. Det väsentliga är planmässighet, systematik, objektivitet, problemlösning, dvs. sökandet efter svar på de centrala frågorna, olika medel för anskaffning av material och analys av materialet, inklusive resultat samt rapportering med slutsatser och sammanfattningar. Allt detta antecknas i slutrapporterna som är förundersökningsprotokollet och forskningsrapporten. Ytterligare görs

ett uppskattande övervägande av hur man har lyckats och vad som kan göras bättre. Inom forskningen antecknas det sist nämnda i rapporten, medan däremot brottsutredarna och utredningsledaren i förundersökningsprocessen för slutvärderingsdiskussioner och slutligen bedömer åklagaren fallet med hjälp av förundersökningsprotokollet.

Det är till fördel att förstå att eleverna vid Polisyrkeshögskolan studerar bådas uppgifter, dvs. både brottsutredarens och den vetenskapliga forskarens. Polisens YH- och högre YH-lärdomsprov jämföras nämligen med vetenskapliga studier utförda vid högskolor och i vilka studerandena övar på vetenskapligt skrivande. Vid Polisyrkeshögskolan lär sig eleverna naturligtvis också om brottsutredarens arbete. Det är bäst att definiera begreppen så att det inte uppstår några missförstånd. När jag i det följande talar om brottsutredning eller förundersökning eller enbart utredning, är det uppgifter som utförs av polisens brottsutredare och utredningsledare. När jag i det följande talar om forskning, avses vetenskaplig forskning som utförs av vetenskapliga forskare.

Brottsutredning kräver naturligtvis planering och ledning. Utredningsledaren och brottsutredarna planerar tillsammans hur de ska börja utreda ett brottsfall. De planerar hur många poliser som kan bindas till utredningen av exempelvis ett knivhuggningsfall. De bestämmer vem av brottsutredarna som tar hand om

DET FINNS MÅNGA LIKHETER
MELLAN FORSKARNAS OCH
UTREDARNAS ARBETE, SÅVÄL
INOM BROTTsutREDNING SOM
VETENSKAPLIG FORSKNING.

den tekniska undersökningen, undersöker till exempel spåren på brottsplatsen och knivhuggningsverktyget, och vem av brottsutredarna som i sin tur sköter förhöret av den brottsmisstänkte och söker upp och förhör eventuella vittnen. För förundersökning av allvarigare brott uppgörs en utredningsplan, i vilken antecknas ett stort antal faktorer som ska utredas vid förundersökningen: en allmän beskrivning av fallet som helhet, de misstänkta brotten och gärningstiderna och -platserna, personerna som misstänks för brotten, information om brottsoffren, dvs. målsägandena, en preliminär beskrivning av händelserna, bevisning, storleken på brottskadan och efter behov även andra frågor som behöver utredas, exempelvis straffansvaret för en juridisk person, spårning av vinning av brott och förutsättningarna för näringsförbud.

Vid förundersökning gör man upp en undersökningsplan för brottet och i vetenskaplig forskning och lärdomsprov gör man upp en plan som styr framskridandet av forskningsprocessen. Detta är en forskningsplan. På Polisyrkeshögskolan kan en forskningsplan även kallas för en lärdomsprovsplan.

Såväl i en forskningsplan som i en lärdomsprovsplan fastställer man preliminärt vilken typ av problem man

VID FÖRUNDERSÖKNING
GÖR MÅN UPP EN
UNDERSÖKNINGSPLAN
FÖR BROTTET OCH
I VETENSKAPLIG
FORSKNING OCH
LÄRDOMSPROV GÖR MÅN
UPP EN PLAN SOM STYR
FRAMSKRIDANDET AV
FORSKNINGSPROCESSEN.

avser lösa. Vid förundersökning utnyttjas tidigare information om vad man känner till om brott av den här typen, såväl juridiskt som utgående från brottsutredningsexpertis och -erfarenhet. Vad vet man till exempel om tidigare knivhuggningsfall, hur har man utrett dem tidigare? I vetenskaplig forskning utreder man på mot-

svarande sätt all tidigare information, forskning och litteratur. När man har tagit reda på vad man vet från tidigare om ämnet, är det möjligt att fastställa vad som behöver lösas i den nya planerade studien. Vidare planerar man resurserna som man har tillgång till, handlar det om en eller flera forskares arbete och ska forskningsassistenter anställas. Man gör upp planer över vilket slags material som preliminärt ska samlas in och med vilka verktyg materialet ska analyseras: ska man till exempel göra en enkät där man intervjuar forskningsobjekten ansikte mot ansikte, eller ska man skicka en frågeblankett till utvalda svarare per e-post eller i pappersformat, eller hittar man eventuellt svaret i polisens otaliga register och statistikkällor? Alla dessa utnyttjades i utvärderingen av intensivövervakningsprojektet i centrum av Tammerfors, som jag berättade om i början.

Utredningsplanen för ett brott och

forskningsplanen kan ändras i utredningens och forskningens processer och framskrida på ett sätt som man inte hade planerat. Därför uppdateras och preciseras bägge planerna när utredningens och forskningens processer framskridet. På det här sättet är det möjligt att inrikta forskningen på nytt till fastställda forskningsfrågor som man försöker lösa, om – såsom fallet ofta är – det visar sig att de ursprungliga planerna har uppgjorts utifrån alltför knapphändig information och nu, när man hunnit längre i utredningen eller forskningen, vet man bättre vad som är viktigare att lösa. Både utrednings- och forskningsplanen ska begränsas och inriktas för större träffsäkerhet i bägge processerna. Därför är det möjligt att ta nya och även flera utredningslinjer vid förundersökning. Till exempel om den första misstänkte knivhuggaren kan antas vara oskyldig, börjar man leta efter andra misstänkta.

Utredningsplanen blir inledningen till det kommande förundersökningsprotokollet. På samma sätt utnyttjas den vetenskapliga forskningsplanen i så hög grad som möjligt i den kommande forskningsrapporten. I många fall är det möjligt att inkludera nästan all text i forskningsplanen i slutrapporten, och många forskare fortsätter i själva verket att skriva vidare på studien genom att komplettera forskningsplaneringsunderlaget, med andra ord utvecklas planen småningom till den faktiska forskningsrapporten.

Det inledande utkastet till en utredningsplan blir en faktisk och officiell utredningsplan, som styr utredningen i det skedet när förundersökningsmyndig-

UTREDNINGSPLANEN FÖR ETT BROTT
OCH FORSKNINGSPLANEN KAN ÄNDRAS
I UTREDNINGENS OCH FORSKNINGENS
PROCESSER OCH FRAMSKRIDA PÅ
ETT SÄTT SOM MÅN INTE HÅDE
PLANERAT.

heten och åklagaren har godkänt den senast vid en gemensam inledande diskussion. Även en forskningsplan ska först godkännas av handledaren av forskningen och lärdomsprovet och i många fall behövs ett officiellt forskningstillstånd, som ska ansökas och godkännas separat. Forskningstillstånd för forskning som utförs vid polisen beviljas till största delen av Polisyrkeshögskolan. I situationer som kräver ett forskningstillstånd, till exempel om forskningen och lärdomsprovet handlar om polisens icke-offentliga personregister, exempelvis brottsanmälningssystemet, är det nödvändigt att göra en kompetent och relativt avancerad forskningsplan, som i praktiken kräver ganska mycket forskningsarbete.

I allt eftersträvas ett systematiskt grepp. Information samlas inte in lite här och där, istället eftersträvar man i båda processerna att systematiskt och dokumenterat (dvs. genom att noggrant skriva upp) samla in all information.

Vid brottsutredning går man systematiskt igenom lagtexter: till exempel vilket brottsrekvisitet som uppfylls, med andra ord vilket brott handlar utredningen om. Man överväger på ett systematiskt sätt vad man ska göra och hur. I förundersökningen

tillämpas både taktiska och tekniska brottsutredningsmetoder. Man förhör vittnen och parter, utför husrannsakingar, beslag, gripanden och häktningar. Man letar i brottsdatabaserna över motsvarande fall, med andra ord försöker man sammanlänka och se om gärningsmannen eventuellt är den samme som i andra motsvarande brott. Man skaffar tekniska bevis: fingeravtryck, teleidentifikations- och televlyssningsinformation. Man eftersträvar planmässighet och systematik. Det hör även till planmässighet att man kan planera flera utredningslinjer, det betyder att i ett öppet knivhuggningsfall kan det samtidigt finnas flera som är misstänkta för brottet.

Även i vetenskapligt arbete framskrider man på ett organiserat och systematiskt sätt. Genast i början görs en systematisk litteraturöversikt för att veta vad som är känt om ämnet från tidigare. Ibland kan forskningen basera sig i sin helhet på litteratur, varvid den baserar sig enbart på tidigare kunskaper, men på en analys som lägger ihop den på nytt. Man kan välja att planenligt samla ihop intervjumaterial om några personer (kvalitativ forskning) eller skicka en blankettenkät till ett brett urval eller göra en statistisk analys utgående från brottsdatabaserna och brottsstatistiken (kvantitativ forskning). Det första är kvalitativ och de senare är kvantitativ forskning.

Principen om att vara systematisk är

GENAST I BÖRJAN
GÖRS EN SYSTEMATISK
LITTERATURÖVERSIKT
FÖR ATT VETA VAD SOM
ÄR KÄNT OM ÄMNET FRÅN
TIDIGARE.

förknippad med en eftersträvan av objektivitet. Betraktelser grundas inte på egna åsikter och förutfattade meningar, istället tar man fram hållbara bevis, sådana som bevisligen är oberoende av brottsutredarens eller forskarens åsikter, med andra ord objektiva. Därför ska material skaffas genom planerade och välgrundade metoder som ger välgrundade resultat och påståenden om fakta. Det gäller att tillämpa källkritik på vad som duger som material och källor. En av de centrala värdena i vetenskap, vetenskaplig forskning är fortfarande strävan efter objektivitet, en källkritisk granskning av vilka källor som håller tillräckligt hög kvalitet för att man ska kunna hänvisa till dem i forskning.

I förundersökningen fastställs många begrepp som passar in på det aktuella brottsfallet. Vilket är det brott som eventuellt har inträffat, vilken lag har någon brutit mot och vilket slags bevisning är det möjligt att få i fallet? Vilka saker är det som bevisar att den misstänkte är skyldig eller oskyldig och hur kan det eventuella straffet för gärningen se ut?

Om man tänker åberopa någon omständighet i förundersökningen ska det vara möjligt att bevisa den, det vill säga anföra belägg för att den har inträffat. Till exempel, om en person har misshandlats genom knytnävsslag, kan man bevisa det med hjälp av läkarutlåtande och utlåtanden av eventuella vittnen och en eventuell videoinspelning från en övervakningskamera eller mobiltelefon. Ett knytnävsslag kan stanna vid lindrig

OM MAN TÄNKER ÅBEROPA
NÅGON OMSTÄNDIGHET I
FÖRUNDERSÖKNINGEN SKA DET VARA
MÖJLIGT ATT BEVISA DEN, DET
VILL SÄGA ANFÖRA BELÄGG FÖR ATT
DEN HAR INTRÄFFAT.

misshandel, men det kan också vara betydligt allvarigare. I det fallet att offret faller omkull och slår sitt huvud i gatan och dör av en huvudskada, kan man undersöka ett brott mot liv, exempelvis under brottsrubriceringen misshandel och dödsvållande. Brottsutredarna funderar över vad man vet om tidigare brottsutredningar i liknande fall eller vad man redan vet om de eventuella eller kända gärningsmännen, de misstänkta. Till slut antecknas allt som behövs först i förundersökningsplanen och därefter i förundersökningsprotokollet. Inom rättspraxis, exempelvis högsta domstolens prejudikat, finns ofta exempel på hur ärenden har avgjorts i motsvarande fall, även om de inte tillämpas som sådana på en enskild förundersökning.

I vetenskaplig forskning ska man på motsvarande sätt fastställa infallsvinkel, begrepp och faktaunderlag. Man börjar med att göra en grov uppskattning av om forskningen och lärdomsprovet ska ha till exempel en psykologisk, förvaltningsvetenskaplig, sociologisk eller rättsdogmatisk infallsvinkel eller om den kanske ska vara yrkesmässig och praktisk. Vad vet man då i förväg utifrån dessa? Vad har det skrivits om ämnet i tidigare litteratur, forskning och expertkunskap? Utgående från litteraturen är det möjligt att fastställa de viktigaste begreppen för forskningen. Inom forsk-

I VETENSKAPLIG
FORSKNING SKA MAN
PÅ MOTSVARANDE
SÄTT FASTSTÄLLA
INFALLSVINKEL, BEGREPP
OCH FAKTAUNDERLAG.

ning bildar det ett så kallat fakta- eller teoriunderlag, som bör ha ett så nära samband som möjligt med problemen som ska lösas. Denna kunskap bör vara till hjälp när problemet som ska avgöras definieras, dvs. vilken fråga eller vilka frågor som ska besvaras eller vad forskningen ska ge ett svar på. På motsvarande vis är tidigare kunskap bland annat om förhållanden, brott, gärningsmän och gärningssätt till hjälp vid lösandet av ett aktuellt problem.

Exempelvis i det tidigare presenterade nolltoleransexperimentet i Tammerfors sökte man tidigare forskning från såväl Finland som utlandet. Vilket slags resultat har man fått av polisens motsvarande strängare och inriktade intensivövervakningsprojekt? I Finland hittades till exempel resultat om intensifierad kontroll som riktats mot hemlösa alkoholister, av vilka det några decennier tillbaka i tiden fanns betydligt fler av i Finland än i dag. Å andra sidan påträffades observationer om intensivare övervakning av gatuprostitution. I utlandet påträffades många projekt, särskilt från New York på 1990-talet, varifrån även begreppet nolltolerans, Zero Tolerance, härstammar. Nolltolerans symboliserar det att polisen försöker inom något bestämt område strängt gripa tag i allt som är störande och brottsligt. I en stor mängd studier från andra länder påträffades många olika slags re-

sultat, som det var mycket intressant att jämföra med resultatet av experimentet i Tammerfors och som även uppvisade mångformighet.

Jag vill här ta tillfället i akt och berömma forskarens bästa vän, nämligen ett utmärkt bibliotek. För mig är det Polamks eget bibliotek. Det är ett trivsamt, attraktivt och heltäckande bibliotek inom polis-, rätts- och samhällsområdet. Biblioteket har en mycket yrkeskunnig, vänlig och hjälpsam personal som hjälper dig att finna utmärkta källor både från Finland och från utlandet. De utbildar även studerande i informationssökning så att dessa ska kunna få möjligast kompetent, och med tanke på källkritiken högklassigt källmaterial för sina lärdomsprov.

I vetenskapligt arbete är det med anledning av vetenskaplig praxis och etiska principer nödvändigt att hänvisa exakt till tidigare information som används som grund för och hjälp i den egna forskningen. Exakta hänvisningar ska göras till tidigare arbeten av forskare som behandlat motsvarande ämnen och ge dem uppskattning för deras arbete. Då används en källhänvisning som innebär att man i texten tydligt antecknar författarens namn och verkets årtal och de sidonummer som man hänvisar till, exempelvis (*Haikansalo & Korander 2019, 10*). I källförteckningen antecknas all nödvändig (bibliografisk) information så att läsaren kan hitta källan: *Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2019. Anvisning för lärdomsprov. Lärdomsprovets process, genomförande och bedömning i polisexamen (YH). Tammerfors. Polisyrkeshögskolan. Verket har lästs från Polamks elektroniska inlärningsplattform,*

I VETENSKAPLIGT ARBETE ÄR DET
MED ANLEDNING AV VETENSKAPLIG
PRAXIS OCH ETISKA PRINCIPER
NÖDVÄNDIGT ATT HÄNVISA EXAKT
TILL TIDIGARE INFORMATION SOM
ANVÄNDS SOM GRUND FÖR OCH HJÄLP
I DEN EGNA FORSKNINGEN.

Moodle 18.9.2019. Nuförtiden fogas webbadresser till källförteckningen, men i det här exemplet är det inte nu nödvändigt.

I brottsutredning gör man på motsvarande sätt flera rapporter, i vilka det tydligt antecknas vilken källa det handlar om. Är det fråga om en brottsanmälan, brottsplatsfotografier, tekniska bevis eller kanske förhör? Med andra ord tillämpas även i brottsutredning en slags systematisk källhänvisning vid dokumentering.

De viktigaste produkterna som uppkommer av brottsutredning och vetenskaplig forskning är skriftliga produkter, skrivna rapporter. Tidigare presenterades bådas planer, men även slutrapporterna har en likhet med varandra. Likheterna mellan dessa skriftliga produkter, å ena sidan förundersökningsprotokollet och å andra sidan forskningsrapporten, är uppenbara.

Förundersökningsprotokollet är förundersökningens allra viktigaste rapport eftersom straffrättsprocessen framskrider hos polisen och vidare från polisen med hjälp av den. Förundersökningsprotokollet betjänar alla parter, det vill säga den som misstänks för brottet, och brottsoffret, deras advokater samt åklagaren och domsto-

len i följande fas av brottsprocessen. Förundersökningsprotokollet har följande struktur: pärmbblad, innehållsförteckning, inledning med resultatet av förundersökningen, förhör, anteckningsblad med bilageförteckning och bilagor.

På pärmbladet introduceras personerna, ärendena och sammanhanget som behandlas i förundersökningsprotokollet. Exem-

pelvis i ett knivhuggningsfall uppges den misstänkta knivhuggaren eller de misstänkta knivhuggarna, offret för knivhuggningen, eventuella vittnen samt när och under vilka omständigheter knivhuggningen inträffade. Innehållsförteckningen visar protokollets struktur. I början av inledningen finns den senaste versionen av brottsanmälan. I brottsanmälan har antecknats hur händelsen kom till polisens kännedom, vidare innehåller brottsanmälan en preliminär beskrivning av händelsen. Brottsanmälan innehåller en anteckning om vilken typ av brott det eventuellt handlar om, och av händelsebeskrivningen framgår det de rekvisitsfaktorer som påverkar brottsrubriceringarna: i ett knivhuggningsfall är det bland annat nödvändigt att anteckna huruvida offret har fått lindriga eller allvarliga skador eller till och med har dött. Efter brottsanmälan presenteras i den egentliga inledningstexten, till exem-

pel under rubriken Förundersökningens resultat, kortfattat resultatet av polisarbetet, bland annat vilken information man fått från förhör, teknisk och övrig bevisning. Själva förhören och förhörsprotokollen presenteras i ett eget kapitel. I förhörsprotokollen har antecknats det väsentliga om vad de misstänkta, offret och vittnen har sagt i förhören, och ytterligare har i dem vid behov antecknats även frågor som ställts till de förhörda och händelser under förhören. Förhören kan jämföras med vetenskapliga forskningsintervjuer, i vilka man lyssnar på de intervjuade medborgarnas åsikter om polisen, straffrättsväsendet och straff som utmätts i det, om man eventuellt vill ha kunskaper om dem i forskningen.

Förundersökningsprotokollets anteckningsblad med bilageförteckningar innehåller information om tvångsmedel som använts i förundersökningen. På anteckningsbladet antecknas varje avhämtning till förundersökning, gripande, anhållande, husrannsakan, skingringsförbud eller beslagttagande av egendom samt övriga tvångsmedel, om denna information behövs vid åtalsprövning eller rättegång. I bilagorna ska placeras samtligt nödvändigt material som behövs i rättsprocessen som inte kommer upp i det övriga protokollet, eller i bilagorna dokumenteras saker som redan nämnts på annat ställe. Vanligt innehåll i bilagorna är utlåtanden från tekniska undersökningar, fotografier som tagits i utredningen, beslut om gällande beslagttaganden, skingringsförbud och reseförbud samt eventuella egendomsförteckningar.

När man jämför ett förundersök-

FÖRUNDERSÖKNINGSPROTOKOLLETS
ANTECKNINGSBLAD MED
BILAGEFÖRTECKNINGAR INNEHÅLLER
INFORMATION OM TVÅNGSMEDEL SOM
ANVÄNTS I FÖRUNDERSÖKNINGEN.

ningsprotokoll med en traditionell vetenskaplig forskningsrapport kan man se att de är nästan identiska. En forskningsrapport består av pärm, sammanfattning, inledning, innehållsförteckning, litteraturoversikt, dvs. faktaunderlag, forskningsproblem eller -frågor, beskrivning av materialet, beskrivning av förfaranden, resultat, slutsatser utifrån resultatet, självvärdering, dvs. begrundande av framgångar och utvecklingsmål, källförteckning och bilagor. Strukturen hos ett förundersökningsprotokoll och en forskningsrapport är förbryllande lika. Och det är inte alls underligt.

Det är viktigt att komma ihåg att båda rapporterna betjänar även andra än författarna, i förundersökningen parterna, åklagaren och domstolen och i forskningsrapporten läsaren, exempelvis de som föremålet för forskningen gäller eller

som de är intresserade av, och andra forskare som forskar i samma ämnesområde. En bra kvalitet hos båda produkterna är viktig. Ju bättre ett förundersökningsprotokoll eller en forskningsrapport är, desto mer nytta är de till i den fortsatta behandlingen av ärendet. Jag anser att de här är väsentliga faktorer och därför går jag närmare igenom dessa olika delar av rapporterna i denna artikel.

Det är skäl att konstatera att i yr-

keshögskolan kan lärdomsprovet vara även ett så kallat praktiskt lärdomsprovsarbete istället för en rapport i studieformat. För dem som är intresserade, kan jag även berätta att största delen av lärdomsproven vid Polamk finns på adressen theseus.fi. (Den andra delen finns i Polamks bibliotek.) I ett praktiskt lärdomsprovsarbete gör studeranden en produkt och rapporterar om den. Produkten kan vara exempelvis instruktioner, en manual, guidebok, ett utbildningspaket, en webbplats eller en plan, till exempel en säkerhetsplan för ett ämbetsverk.

Det kan vara en plan för videoövervakning av den nya metron i Esbo, en fotograferingsguide för brottsplatsundersökning, en guide för polispatruller för yträdningssupdrag eller en handbok för utredare av arbetsbrott. Produkten kan även vara arrangerandet av ett evenemang, exempelvis ett seminarium om alkohol och langning av alkohol som riktas till niondeklassister. Alla ovan nämnda är äkta och verkställda lärdomsprov i Polisyrkeshögskolans YH-examina. Ett praktiskt lärdomsprov ska utöver en produkt även innehålla en separat rapport. Den innehåller en pärm, sammanfattning, inledning, innehållsförteckning, faktaunderlag för produkten, projektets bakgrund, arbetsprocessen, informationssökning med

empelvis ett seminarium om alkohol och langning av alkohol som riktas till niondeklassister. Alla ovan nämnda är äkta och verkställda lärdomsprov i Polisyrkeshögskolans YH-examina. Ett praktiskt lärdomsprov ska utöver en produkt även innehålla en separat rapport. Den innehåller en pärm, sammanfattning, inledning, innehållsförteckning, faktaunderlag för produkten, projektets bakgrund, arbetsprocessen, informationssökning med

källförteckningar och slutresonemang och självvärdering. Rapporten har en liknande layout som ett lärdomsprov i forskningsformat.

* * *

Ett av problemen inom förundersökning som man vill ha ett svar på är huruvida brottsrekvisitet uppfylls i det aktuella fallet. Den andra frågan gäller vem som är misstänkt och på vilka grunder. Det tredje steget är att samla in information, bevis så att åklagaren kan besluta, om bevisen är förenade med tillräcklig bevisning för att väcka åtal.

Syftet med vetenskaplig forskning ska uttryckas som ett forskningsproblem i form av en fråga som ska avgöras, gärna som en huvudforskningsfråga:

Om vi ökar belysningen på parkeringsplatsen X, kommer det att minska brottslighet som riktar sig mot bilar?

Om vi ökar antalet fotpatruller på bostadsområdet X, kommer det att höja människornas trygghetskänsla?

Om polispatrullerna utför regelbunden pausmotion under pauserna för bilpatrullerna, kommer det att minska på polisernas rygg- och nackbesvär?

Forskningsfrågorna behöver i planeringsprocessen begränsas så att de är tillräckligt exakta och smala, för att det ska vara möjligt att avgöra dem genom tillräcklig ansträngning. Alltför breda mål, alltför breda forskningsfrågor åter upp tid och

SYFTET MED VETENSKAPLIG
FORSKNING SKA UTTRYCKAS SOM ETT
FORSKNINGSPROBLEM I FORM AV EN
FRÅGA SOM SKA AVGÖRAS, GÄRNA SOM
EN HUVUDFORSKNINGSFRÅGA.

energi i onödan, och de leder inte till tillräckligt djuplodande resultat utan stannar vid en skrapning på ytan. På samma sätt som en utredningsledare leder förundersökningen vid brottsutredning, är det handledaren som bär ett stort ansvar för avgränsningen som ska göras särskilt i början av lärdomsprovsforskning. Vetenskapliga yrkesforskare har i allmänhet stöd av en styrgrupp som består av experter och äldre kolleger.

Det är skäl att observera att vid polisen utförs stora mängder vetenskaplig forskning, i vilken forskningsproblemet, dvs. huvudfrågan i forskningen är sådan att den strävar efter att utveckla polisverksamheten eller -organisationen. Utveckling av polisverksamheten är i själva verket en av de viktigaste uppgifterna som fastställts för Polisyrkeshögskolan i Finland. Såväl yrkesforskarens forskningsprojekt som lärdomsproven vid Polisyrkeshögskolan har ofta utvecklingsmål. Det har utarbetats en anvisning om hur brottsutredningsledare bör leda sig själva och på ett klokt sätt hantera sin tidsanvändning, ledning av poliskompetens har utvecklats på en exempelpolisinrättning, det har undersökts vilka faktorer som kan förbättra ekobrottsutredningens handlingsförmåga i bekämpningen av grå ekonomi, samarbetet mellan polisen och olika studieinrättningar i samband med hotbilder och i syfte att förebygga dem har utvecklats och

man har också försökt förbättra verkställandet av polisens strategi inom polispersonalen. Alla de ovannämnda är ämnen och mål för högre YH-lärdomsprov från 2018 (se theseus.fi).

Det är alltså möjligt att utnyttja vetenskaplig forskning för att utveckla brottsutredning och polisverksamhetens olika delområden, och därför är kunskaper i vetenskaplig forskning nödvändiga på alla nivåer inom polisen. Man talar om FoUI, Forskning, utveckling och Innovation, vilket innebär utveckling genom forskning och innovation. Förståelse av och kunskaper i verksamhet av denna typ ingår i den finländska poliskärens verktygslåda i det moderna samhället, där FoUI är allt viktigare. Det är alltid möjligt att utveckla polisverksamheten i en effektivare och resultatrikare riktning och samtidigt förbättra personalens välmående och arbetstillfredsställelse. I det här sammanhanget vill jag gärna nämna att enkäten "Personalbarometern" (henkilöstöbarometri) genomförs genom en återkommande blankettenkät bland hela personalen på alla polisenheter i Finland. Med hjälp av den utvecklas personalens välmående, smidigheten i och organiseringen av arbetet samt personalledningen vid polisens enheter. Personalbarometern verkställs av FoUI-enheten vid Polisyrkeshögskolan.

* * *

När en överskådlig och begränsad forskningsfråga har bildats, börjar man i studien fundera på vilken typ av forskningshelhet som krävs för att få svar på den. Det gäller att fundera på vilken typ av forskningsmetod som ska tillämpas i studien och vilket slags material som anskaffas genom metoden. Detta är planering av en forskningsuppställning. På engelska finns en beskrivande benämning på denna planering: *research design*. Om vi har lyckats planera en bra "design" för vår forskning, har vi en forskningsfråga och lämpligt material för att svara på den frågan.

Låt oss gå tillbaka till de ovan presenterade forskningsfrågorna: *Om vi ökar belysningen på parkeringsplatsen X, kommer det att minska brottsligheten som riktar sig mot bilar? Om vi ökar antalet fotpatruller på bostadsområdet X, kommer det att höja människornas trygghetskänsla? Om polispatrullerna utför regelbunden pausmotion under pauserna för bilpatrullerna, kommer det att minska på polisernas rygg- och nackbesvär?* Vilket slag av forskningsuppställning fungerar i respektive fall?

I det första fallet måste vi ta åtminstone två parkeringsplatser, på vilka vi före experimentet, från polisens register över brottsanmälningar, mäter i vilken utsträckning bilar blir föremål för ofog och stölder. På den ena parkeringsplatsen ökas belysningen och på den andra hålls belysningen på oförändrad nivå. Efter en tillräckligt lång testperiod, till exempel ett år, mäts om antalet brott har minskat på den bättre upplysta parkeringsplatsen eller om de har förblivit på samma nivå som på jämförelseparkeringsplatsen efter

försöket. Om de har minskat, kan man dra den slutsatsen att belysningen uppenbarligen minskar mängden brott som inträffar på parkeringsplatsen. I studien utgör materialet antalet brott i polisens register och förfarandet statistikanalys. Forskningsuppställningen efterliknade – visserligen med en liten genväg, t.ex. utan laboratorieförhållanden på ett sjukhus – en så kallad klassisk utformning av prövningen som tillämpas exempelvis vid läkemedelsforskning, när testpersonerna åter av det riktiga läkemedlet och jämförelsepersonerna får en placebo, dvs. kalktabletter.

I det andra exemplet är det möjligt att utföra en likadan mätning före och efter testexperimentet som sker endast på testområdet. Detta betyder att på det andra bostadsområdet ökas inte polisens fotpatrullering, men på testbostadsområdet utökas den i betydande grad under en tillräckligt lång tid. När vi mäter den känsla av trygghet som människorna upplever, hittar vi inte något material om den i polisens register. Efter testet måste vi i båda områdena utföra en mätning, där vi frågar direkt av medborgarna om deras känsla av trygghet. Vi kan till exempel skicka till tusen personer – en grupp som utvalts på statistiskt kompetenta grunder – i båda bostadsområdena en blankett före och efter testet, på vilken vi ställer frågan:

OLIKA MEDEL FÖR
INSÄMLING AV MATERIAL
OCH ANALYSERNA AV
MATERIALET OCH DERAS
RESULTAT STÅR I EN
CENTRAL ROLL INOM BÅDE
BROTTSUTREDNING OCH
FORSKNING.

“Hur trygga känner ni er när ni rör er ute i ert bostadsområde?”

Samma fråga kan ställas i olika versioner, genom att lägga till “Hur... på morgonen, dagen, kvällen och natten?” Frågan kan ha följande skala, från vilken svararna väljer ett svar mellan 0–7: “0. Kan inte säga, 1. Mycket trygg, 2. Trygg, 3. Ganska trygg, 4. Varken trygg eller otrygg (neutral), 5. Ganska otrygg, 6. Otrygg, 7. Mycket otrygg.”

Det är också möjligt att ställa extra frågor exempelvis om man under bestämda tider vågar röra sig ute i området. Vidare kan man fråga direkt, vad de anser om polisens patrullering i området. Om känslan av trygghet har ökat endast i testområdet under testtiden, kan man dra den slutsatsen att polisens fotpatruller kan ge invånarna en större känsla av trygghet i bostadsområdet. I det här fallet är metoden en medborgarblankettenkät före och efter och metoden med vilken den analyserades är statistikanalys.

Det är skäl att nämna att den här typen av medborgarenkäter om känslan av trygghet genomförs på bred bas nästan årligen i Finland. De har visserligen inte ovan anförda jämförelsekonstellation, men det är möjligt att följa upp exempelvis de årliga variationerna.

En sådan är den årliga medborgarenkäten, Polisbarometern, som finns på webben.

I det tredje exemplet kan man utarbeta en guide för pausmotion och patrullpolis, som lidit av rygg- och nacksmärtor, förbinder sig att följa dess anvisningar. Efter någon tid skulle de intervjuas och frågas om sina erfarenheter, märkte de att rygg- och nacksmärtorna avtagit under experimentet och hur motiverar de sin uppfattning. Antalet som intervjuas kan vara till exempel sex. Även i det här fallet är det möjligt att bygga upp en tyngre jämförelsekonstellation och en större test- och jämförelsegrupp än ovan, men om detta är ett lärdomsprov för yrkeshögskolan räcker det med ett enkelt och kort experiment och en åsiktsintervju efteråt. Det är skäl att notera att de ovan anförda jämförelsekonstellationerna är alltför tidskrävande och invecklade för YH-lärdomsprov, men de är möjliga i yrkesforskarens undersökningsprojekt. I fallet med pausmotionsguiden insamlas materialet genom intervjuer och det analyseras genom noggrann läsning, det vill säga en innehållsanalys av innehållet i intervjuerna. Innehållet kan indelas i teman och typer, klassificeras.

Olika medel för insamling av material och analyserna av materialet och deras resultat står i en central roll inom både brottsutredning och forskning. Vid brottsutredning gäller det att överväga vilket material som ska samlas in och med vilka metoder: vem är det ändamålsenligt att förhöra, vilken teknisk bevisning samlas – till exempel var ska man ta finger-, däck- eller skoavtryck – och är analysinformation nödvändig, ska serieläggning utföras, ska hemlig informationsinsamling tillämpas, ska experter

höras. Dessa olika metoder utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt så att man samlar in så starka bevis som möjligt för åklagaren och en bra slutrapport, dvs. ett förundersökningsprotokoll.

Inom forskning gäller det också att noggrant begrunda vem som ska intervjuas och varför eller till vilka alla en blankett sänds eller vilka statistikmaterial som analyseras eller vilket slags information som samlas in från register och statistik för att analyseras. Alla beslut ska vara noggrant planerade och motiverade. Ovan nämnda material kan kallas för empirisk information, det vill säga erfarenhetsbaserad information. Dessa är begrepp inom vetenskaplig forskning. Inom vetenskapen, på samma sätt som inom utredningar, insamlas information som baserar sig på erfarenhet. Den samlas in genom forskningsmetoder. Detta har ett eget vetenskapligt delområde: metodologi. Empiriskt material samlas in systematiskt exempelvis i form av muntligt intervjumaterial av fem personer. Forskning som utgår från verbalt material kallas kvalitativ forskning. I kvalitativa studier väljs experter som intervjuas, och de behöver inte vara många till antalet eftersom man inte betraktar procentuella åsiktsskillnader. Inom kvalitativ forskning är man särskilt intresserad av hur intervjuobjekten motiverar sina åsikter, hur de talar om olika frågor och på vilken typ av erfarenheter och ståndpunkter de

grundar sina åsikter.

Alternativet till kvalitativt är kvantitativt, dvs. statistiskt material. En elektronisk blankettenkät kan göras till ett brett urval människor – hundratals eller tusentals – i vilken ställs frågor i likhet med “Kan man lita på polisen i Finland?”, och svararna svarar på enkäten med en skala från ett till fem: 1. Jag är helt av samma åsikt – 5. Jag är helt av annan åsikt. Man kan också göra en bred analys av brottsstatistiken, varvid det insamlade materialet är fortfarande siffror, t.ex. antal brott, patrullernas uttryckningar, störningsfall eller gripanden. Detta är kvantitativ eller statistisk forskning. I Polisyrkes- högskolans YH- och högre YH-lärdomsprov är såväl verbala intervjuer ansikte mot ansikte som sifferbaserade blankettenkäter, som i allmänhet riktas till medlemmarna av polisorganisationen, mycket populära. Alla dessa metoder för insamling av material undervisas vid Polisyrkeshögskolan under FoUI-studieperioden, som är planerad att understöda även olika lärdomsprov av alla studerande. Varje studerande får även stöd av en lärdomsprovshandledare, som leder ett lärdomsprovsseminarium. På seminariet deltar en grupp studerande som ger varandra kamratstöd.

Det finns många olika sätt både att samla in och analysera information. När forskningsmaterial har samlats in, kan det analyseras antingen kvali-

tativt eller kvantitativt, visserligen är man ofta tvungen att analysera statistikmaterial med hjälp av statistik. Vid statistisk forskning används statistikens principer och tillämpningar, i de flesta fall datorprogram som grundar sig på statistisk matematik. Vid statistisk forskning ställs en fråga till en stor grupp, exempelvis hur många har en positiv inställning och hur många en negativ inställning till en bestämd fråga. Varje år frågas hur många procent av finländarna uppskattar polisen och hur många som inte gör det. Inställningen i Finland är sällsynt positiv vid en internationell jämförelse – ofta uppskattar mer än 90 procent polisen. Jag gjorde själv redan 1994 en av de första medborgarenkäterna av den här typen på beställning av den högsta polisledningen vid inrikesministeriet.

Det finns även andra intressanta vetenskapliga forskningsmetoder. Man kan göra kontinuerliga observationer genom exakta dagböcker och anteckningar. Metoden kallas allmänt för deltagande observation. Jag har själv suttit i långa perioder på baksätet i en polisbil och följt med polispatrullernas verksamhet. Jag undersökte polisernas yrkeskultur, poliskulturen, och intresset riktades mot polisernas attityder, åsikter, erfarenheter och särskilt på vad poliserna gör och hur de utför sitt arbete. Information av den här typen är intressant såväl ur kriminologisk synvinkel betraktad som för själva polisorganisationen. Man kan säga att polisens självkänedom ökar både om poliskulturen och om vilken typ av yrkesidentiteter kulturen producerar, och vilka slags yrkesidentiteter det är som å

MAN KAN GÖRA KONTINUERLIGA OBSERVATIONER GENOM EXAKTA DAGBÖCKER OCH ANTECKNINGAR. METODEN KALLAS ALLMÄNT FÖR DELTAGANDE OBSERVATION.

andra sidan skapar och understöder kulturen.

En faktor som kommit fram i undersökningar av poliskulturen i olika västländer är att polispatrullerna har många långa, tråkiga perioder när de inte har några utryckningar. På TV visas realityserier som ger den bilden att patrullerna måste hela tiden skynda från ett uppdrag till nästa. I verkligheten är detta snarare ett undantag än en regel. Uppdragen är inte heller alltid lika in-

tressanta som serierna låter förstå. På TV visas bara intressanta och kanske även roliga uppdrag, uppdrag som går snett visas inte alls, om det råkar hända sådana och visst händer det. Ytterligare har man observerat att största delen av polisens verkliga uppdrag inte har att göra med kriminalitet, i de flesta fall sträcker patrullen ut en hjälpande hand när något har gått fel, eller patrullen ger sig iväg för att återställa den allmänna ordningen. Det är mycket sällan som polisen behöver tillgripa maktmedel.

En annan för polisen intressant studie enligt deltagande observation är Jussi Peräläs studie, i vilken han iakttog droganvändares och -säljares värld. Han var intresserad av den kultur i vilken droganvändare lever, hur de agerar och hur de ser på och upplever världen och till exempel vilka erfarenheter de hade av polisen och hur

de var nästan hela tiden på sin vakt av rädsla för att åka fast. Namnet på Peräläs studie är "Miksi lehmät pitää tappaa?" (Varför är det nödvändigt att döda kor?), vilket naturligtvis hänvisar

EN FAKTOR SOM KOMMIT
FRAM I UNDERSÖKNINGAR
AV POLISKULTUREN I
OLIKA VÄSTLÄNDER ÄR
ATT POLISPATRULLERNA
HAR MÅNGA LÅNGA,
TRÅKIGA PERIODER NÄR
DE INTE HAR NÅGRA
UTRYCKNINGAR.

till att det går illa för tjallare. Tjallare är i det här fallet de som avslöjar viktig information om andra användare och säljare för polisen. Peräläs studie är av intresse för polisen också därför att den i slutet lär ut hur droger ska användas på rätt sätt. Många erfarna brotts-

utredare har nämligen konstaterat att polisen måste kunna sätta sig in i brottsförövarnas roll, det vill säga se på världen med deras ögon.

Vad är då det allra intressantaste såväl inom utredning som forskning? Naturligtvis resultatet! I bådasklutt rapporter är det intressantast att läsa vilket resultat man kommit till i utredningen eller forskningen. Kapitel "Förundersökningens resultat" i förundersökningsprotokollet är intressantast att läsa och i forskningsrapporten är kapitlet "Forskningens resultat" det mest intressanta kapitlet.

Jag skrev redan tidigare att under rubriken Förundersökningens resultat antecknas resultatet av polisarbetet i kortfattad form, till exempel vilka resultat man fått av intervjuer samt

teknisk och övrig bevisning. Den centrala delen av forskning är också var nya resultat rapporteras. Vilka resultat kom man till gällande forskningsfrågorna utifrån de metoder som användes och analyser av nytt material? Med andra ord: fick man svar på forskningsfrågan och hur ser svaret ut? Nollstudie innebär att man forskar i något som man vet svaret på utan en studie. Det skulle vara en nollstudie, om man undersöker till exempel om människor, som bor på sjunde våningen använder hissen oftare än människor, som bor på bottenvåningen. Det handlar dock inte om en nollstudie, om det inte finns faktainformation om frågan, utan "informationen" grundar sig på hörsägen, gissningar, fördomar eller föreställningar. Även om någon annan studie råkar bekräfta någon av dessa, har den trots allt producerat ny information. Studien kunde lika väl ha kunnat ifrågasätta gissningarna och bevisa att de är felaktiga. Även inom brottsutredning letar man efter sanningen och ny faktisk information om målet för förundersökning. I båda producerar man systematiskt dokumenterad information, bevis och resultat, som är nya och inställda på sanningen.

I vetenskaplig forskning är det viktigt att reflektera över vad tidigare fakta- och teoriunderlag säger om frågan. Hur kan ny information som erhållits genom egen forskning jämföras med resultatet av tidigare studier? Stöder den egna studien tidigare forskningsdata, i sin helhet eller delvis? Eller ifrågasätter de nya resultaten resultatet av tidigare forskning? Dessa frågor ska begrundas och spe-

I VETENSKAPLIG FORSKNING ÄR
DET VIKTIGT ATT REFLEKTERA
ÖVER VAD TIDIGARE FAKTA- OCH
TEORIUNDERLAG SÄGER OM FRÅGAN.

cificeras noggrant i det sista kapitlet med slutsatser. Genom detta är det möjligt att vetenskaplig information kan bli mer exakt än tidigare och den egna forskningen blir ett kontinuum av vetenskapligt arbete. Vid brottsutredning jämför man med säkerhet den nyligen slutförda förundersökningen med tidigare, och funderar över vad allt man lärde sig av denna nya utredning och vilka gamla data och erfarenheter den bekräftade.

* * *

I förundersökningsprocessen för brottsutredarna och utredningsledaren tillsammans slutbedömningsdiskussioner. Vilka var topparna och flopparna? Vad lyckades man med och vad kan göras bättre. Det är möjligt att utvärdera hela förundersökningsprocessen inklusive förundersökningsprotokollet. Sedan bedömer åklagaren och slutligen brottmålsdomstolen med hjälp av förundersökningsprotokollet hur väl polisen har lyckats med förundersökningen. I motsats till rapporten om vetenskaplig forskning, utvärderas inte i förundersökningsprotokollet hur väl man lyckats, i stället sker utvärderingen i efterhand när förundersökningsprotokollet är färdigt.

Det bidrar till forskningens tillförlitlighet att forskaren själv till slut gör en skriftlig bedömning av vad hen lyckas

des med och vad hen skulle ha kunnat göra på ett annat sätt. Det faktum att forskaren på eget initiativ tar upp misslyckanden, och det är inte läsaren eller utvärderaren som hittar dem för sig själv, höjer forskningens tillförlitlighet.

I ett lärdomsprov är det handledaren, i allmänhet tillsammans med en annan lärare, som bedömer den studerandes rapport över lärdomsprovet. Det är nödvändigt att tänka på forskningens tillförlitlighet ända från de första stegen, i fråga om varje delområde som omfattas av forskningsprocessen.

Är det viktigt och nyttigt att forska i ämnet? Har man hittat samtlig tidigare väsentlig och viktig information för teoriunderlaget? Är källhänvisningarna och de övriga formaliteterna, till och med rapportens struktur, uppställning och språkdräkt så bra som möjligt? Har forskningsfrågan begränsats på ett klokt sätt när man känner till allt det som skrevs i teoriavsnittet, och det som man vet om problemet via andra källor? Har man bildat en träffsäker forskningsfråga? Gör forskningsuppställningen det möjligt att få ett svar på forskningsfrågan? Ger metoden och materialet som valts till forskningsuppställningen ett rätt svar just på den frågan som vi vill ha svar på? Var tillämpandet av metoden framgångsrikt? Lyck-

GEMENSAMT FÖR
BROTTSUTREDNING
OCH VETENSKAPLIG
FORSKNING ÄR
IAKTTAGANDET AV
FLERA PRINCIPER SOM
ÄR VIKTIGA MED TANKE
PÅ DE MÄNSKLIGA
RÄTTIGHETERNA.

ades man samla in sådant material som man ursprungligen planerade att samla in? När materialet hade samlats in, gjorde man med det allt som planerats, det vill säga analyserades materialet såsom avsett? Fick man ett resultat, svarade man på forskningsfrågan? Innehåller resultatet information som är nytt på riktigt? Lyckades man reflektera den tidigare informationen i teoriavsnittet med den egna nya informationen? Har man värvat om omsorgsfullheten varje ögonblick, vid varje steg? Lyckades man rapportera allt det ovanstående på ett framgångsrikt sätt? Har man begrundat och löst de forskningsetiska frågorna så exakt och bra som möjligt? De etiska principerna är de sista aspekterna som tas upp här.

Gemensamt för brottsutredning och vetenskaplig forskning är iakttagandet av flera principer som är viktiga med tanke på de mänskliga rättigheterna. Brottsutredningar styrs av en stor mängd lagar, författningar, principer och polisens yrkesetik. Alla måste efterföljas, i annat fall är det möjligt att man riskerar att den straffrättsliga processen som gäller hela fallet misslyckas. Även vetenskapliga forskare styrs av allmän lagstiftning, med andra ord får man inte begå brott i forskningsarbete, skada någon eller orsaka olägenheter för dem som är föremål för forskningen. Det viktigaste är forskningsetiken som alltid ska iakttas inom vetenskapen. Det innebär förverkligandet av anvisningarna för god vetenskaplig praxis, som är antecknade i *Forskningsetiska delegationens (TENK) principer för god vetenskaplig praxis*. Polisyreshögskolan har officiellt förbundit sig vid dessa prin-

ciper. De finns på TENK:s webbplats och på Polisyrkeshögskolans e-inlärningsplattform.

Det står till exempel i principerna att i forskning ska iakttas hederlighet, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet. Det är uppenbart att dessa principer ska iakttas i myndighetsåtgärder inom brottsutredning enligt principerna för god förvaltning. Inom vetenskap är det viktigt att följa de metodologiska principerna, med andra ord att tillämpa forskningsmetoder på ett korrekt sätt. Forskningsmetoderna kräver kompetens av forskaren, så att hen kan tillämpa dem på ett sådant sätt att hen kan eftersträva så tillförlitliga forskningsresultat som möjligt. På motsvarande sätt ska en brottsutredare kunna utföra sitt eget arbete korrekt såväl med tanke på lagen som brottsutredningen, metodologiskt och etiskt.

Det finns vissa etiska principer i vilka brottsutredning och forskning skiljer sig från varandra. Det gäller att komma ihåg dessa skillnader. Den viktigaste etiska skillnaden är att man inte frågar människor om de ger sitt tillstånd till att delta i brottsutredning i en i lagen fastställd position, men deltagandet i vetenskaplig forskning är alltid frivilligt. Det är alltid nödvändigt att få ett tillstånd av människor om de ska delta i en studie eller inte. Endast i särskilda undantagsfall, exempelvis vid undersökning av stora offentliga

tillställningar när det inte är möjligt att be om tillstånd av alla, kan man bryta mot denna princip, men inte heller i detta fall får forskningen orsaka olägenheter för någon. Om man inte följer de etiska principerna, skapar det en negativ bild både av vetenskaplig forskning och brottsutredning och skadar även medborgarnas inställning gentemot forskare och brottsutredare.

* * *

Som avslutning vill jag komma tillbaka till nolltoleransprojektet i Tammerfors i början av 2000-talet, som jag presenterade i början och till den forskning som jag tillsammans med mina kolleger gjorde om projektet.

Modellen för nolltolerans togs från New York, där följderna var mycket liknande som i Tammerfors.

Resultatet av studien i Tammerfors var tude-lade. Å ena sidan lyckades man med de huvudsakliga målen, men det inträffade även annat. Det framkom även resultat som stred mot de huvudsakliga målen. Ungdomar slutade upp med att samlas och suppa på allmän plats i centrum av Tammerfors. Vuxna som bodde i och besökte centrum var mycket nöjda över resultatet. Man hade lyckats göra centrum betydligt lugnare under veckoslutskvällarna. Medborgarna uppgav i blankettenkäten att det störande och till och med hotfulla beteendet hade

minskat i centrum.

minskat i centrum.

Men ungdomen förflyttade sig till eller snarare stannade i sina egna bostadsområden där de samlades och drack på allmän plats. I flera förorter och även små kommuner kring Tammerfors observerades ungdomar som betedde sig störande. De samlades på gårdarna utanför skolor och daghem, och på några av dem söndrades fönster och flaskor – alltså på barnens lekområden. Polisen försökte naturligtvis även svara för övervakning av bostadsområdena, men det var omöjligt att övervaka flera platser samtidigt.

Huvudresultatet av studien, som blev min doktorsavhandling, var att man genom intensivövervakning kan lugna ned önskade områden, men att dylik intensivövervakning av bestämda områden kan leda till att problemen förflyttas. Det handlar om ett inom internationell kriminologi välkänt fenomen, som kallas "displacement", eller ersättnings- eller förflytningsproblem. Nu hade det bevisats genom ett experiment och en studie av experimentet att det inträffar även i Finland. Detta är väsentlig information när motsvarande övervakning planeras i fortsättningen. Man känner till att samma fenomen har upprepats exempelvis i kontrollprojekt som gällt hemlösa alkoholister, drogmarknaden och prostitution.

I den här artikeln hittades nästan i alla faser ett direkt samband mellan brottsutredning och utövandet av vetenskaplig forskning. Vid en närmare genomtanke är det naturligt: i båda försöker man samla in och analysera så ändamålsenligt, kompetent och kvalitativt material som

DET FINNS VISSA
ETISKA PRINCIPER I
VILKA BROTTsutREDNING
OCH FORSKNING SKILJER
SIG FRÅN VARANDRA.

möjligt, med vilket man med bästa möjliga medel försöker finna sanningen om det som utreds, föremålet för forskningen. Det finns många orsaker till att personerna som utför brottsutredningar kallas i vardagsspråket för utredare (tutkija på finska), eftersom deras arbete har många likheter med forskare som idkar vetenskap – och vice versa.

TILL KÄLLORNA

- Anvisning om förundersökningsarbete. (på finska: Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje) 2013. Riksåklagarämbetet. Publikationsserie nr 7. Helsingfors. Riksåklagarämbetet. https://www.valtakunnan-syyttajanvirasto.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/julkaisusarja/6INH2xNvT/7_Esitutkintayhteistyota_koskeva_ohje.pdf
- Korander, Timo 1994. Suomalaisen turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarja 10/1994. Helsingfors.
- Korander, Timo 2014. Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Tutkimus New Yorkin rikosentorjunnan uuskonservatiivi-mallista Suomessa. Turun yliopiston julkaisusarja, Annales Universitatis Turkuensis C 390. Turku: Turun yliopisto. Väitöskirjan yhteenvedoartikkeli. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5836-8>
- Korander, Timo 2019. Poliiskulttuuri. I verket Matti Vuorensyrjä (red.) Siniset klassikot. Poliisialan moderneja klassikotutkimuksia 1. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 44, 44–69. <https://www.theseus.fi/bitstream/>

[handle/10024/226848/PO-LAMK_tutkimuksia_44_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226848/PO-LAMK_tutkimuksia_44_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

- Perälä, Jussi-Pekka 2011. Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huume-markkinoista Helsingissä. Helsingfors: Studier av Institutet för hälsa och välfärd 52.
- TENK 2019: ”Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019” https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

PEKKA LOIKKANEN

POLISEN AVSLÖJADE EN NARKOTIKALIGA

PEKKA LOIKKANEN BLEV POLIS 2012. HAN GENOMFÖRDE SPECIALISERINGSSTUDIER FÖR UNDERBEFÄL 2019. LOIKKANEN HAR ARBETAT SOM BROTTsutredare vid polisINrÄTTNINGEN I ÖSTRA NYLAND OCH POLISINrÄTTNINGEN I HELSINGFORS.

I DEN FÖRSTA URVALSPROVSBOKEN SOM PUBLICERADES 2014 FINNS EN ARTIKEL AV LOIKKANEN SOM HETER "ETT RUTINFALL".

Eftermiddagstidningens löpsedel berättar än en gång att polisen har avslöjat en narkotikaliga. I den egentliga nyheten berättar utredningschefen att polisen har kommit ligan på spåren och beslagtagit narkotika. Nyheten illustreras med fotografier som polisen tagit av observationen av de misstänkta personerna, narkotikagömmor i terrängen och kanske till och med beslagtagna sedelbuntar. I slutet av nyheten berättar man att förundersökningen blir klar inom kort och att ärendet överförs till åtalsprövning. Vad innebär det egentligen att polisen "har avslöjat en narkotikaliga" och vad ingår i den avslöjande undersökning som görs innan fallet överförs till åklagaren för åtalsprövning?

I den här artikeln berättar jag om avslöjande undersökning med hjälp av två brottshelheter, som jag har deltagit i att undersöka. Jag försöker berätta vad en avslöjande undersökning är och hur undersökningen avancerar från avslöjande av brott till brottsut-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

redning och vidare till upprättande av förundersökningsprotokoll.

I de olika faserna i den avslöjande undersökningen ingår mycket olika arbetsuppgifter, så när du läser artikeln kan du också fundera på vilken kompetens och vilka egenskaper som krävs av en polis som arbetar med avslöjande undersökning.

Den avslöjande undersökningen har traditionellt varit inriktad på narkotikabrottslighet, men nuförtiden utförs avslöjande undersökningar också i fråga om många andra brottstyper. Den gemensamma nämnaren för avslöjande undersökningar oavsett brottstyp är polisens aktiva agerande för att utreda brottet redan innan någon utomstående, till exempel ett brottsoffer eller ett ögonvittne, anmäler brottet till polisen. Detta innebär att utredningen görs i realtid, dvs. polisen undersöker brottet redan när det pågår. En annan förenande faktor är användningen av hemliga tvångsmedel. Hemliga tvångsmedel är metoder som används för att utreda brott och som under förundersökningen kan hemlighållas för den som är föremål för dem. Hemliga tvångsmedel är bland annat teleavlyssning och observation.

En avslöjande undersökning inleds aldrig utan orsak. Utgångspunkten för undersökningen är alltid ett tips, en brottsmisstanke som framkommit

i samband med en annan brottsutredning eller till exempel ett narkotikaparti som påträffats i samband med trafikövervakningen. Samtidigt med den avslöjande undersökningen kan man dessutom utreda brott som har begåtts redan tidigare.

DEN AVSLÖJANDE
UNDERSÖKNINGEN
HÄR TRADITIONELLT
HÄR INRIKTAD PÅ
NARKOTIKABROTTLIGHET,
MEN NUFÖRTIDEN UTFÖRS
AVSLÖJANDE UNDERSÖKNINGAR
OCKSÅ I FRÅGA OM MÅNGA
ANDRA BROTTSTYPER.

Undersökningsprocessen från att ta emot tips till att förundersökningsprotokollet färdigställs kan grovt indelas i tre faser. I den avslöjande fasen samlar man in bevis med hjälp av

hemliga tvångsmedel. I utredningsfasen gör man gripanden och spaningar, håller förhör och vidtar andra utredningsåtgärder. I protokollfasen sammanställs bevisen som samlats in under utredningen till ett förundersökningsprotokoll, som skickas till åklagaren för åtalsprövning.

* * *

Även om jag i början av artikeln livfullt hänvisade till en narkotikaliga, är mitt första exempel på en avslöjande undersökning en ganska vanlig serie bostadsinbrott i Nyland. Bostadsinbrott kommer i allmänhet till polisens kännedom så att en medborgare som blivit utsatt för ett sådant kommer hem, märker inbrottet och anmäler det till nödcentralen, som i sin tur skickar polisen till platsen. Polisen utför en teknisk undersökning av nästan

varje bostadsinbrott. Man registrerar till exempel skoavtryck, DNA-profiler eller spår av verktyg som använts vid inbrottet. På basis av den tekniska undersökningen och tillvägagångssättet kan bostadsinbrott serieordnas, dvs. enskilda inbrott kan sammankopplas med en viss gärningsman eller vissa gärningsmän. Mycket traditionell brottsutredning med andra ord.

Den här gången förenades bostadsinbrotten av något mycket exceptionellt: varje målsägande i inbrottsserien befann sig ombord på Sverigebåten vid tidpunkten för inbrottet, och var och en hade till och med haft en bil med sig på båtresan. Genom traditionellt polisarbete framgick det snabbt att gärningsmännen hade iakttagit bilar som körde ombord på båten och utifrån registerbeteckningarna utrett bilägarnas hemadresser. Fortfarande på basis av det traditionella polisarbetet framstod polisens gamla bekanta Meelis, som nyligen befriats efter sin senaste dom, som starkt misstänkt gärningsman.

Man började undersöka Meelis förehanden noggrannare. Meelis mobiltelefonabonnemang teleövervakades, vilket gjorde det möjligt att följa telefonens rörelser i realtid. Även om hemliga tvångsmedel, så som namnet anger, hemlighålls för dem som är föremål för dem, är brottslingarna mycket väl medvetna om att polisen när som helst kan vara dem på spåren. Det var också fallet med Meelis. Han lämnade sin telefon i sin lägenhet varje gång han for i väg för att göra inbrott.

Utöver att Meelis teleövervakades observerades han också. En natt såg po-

ÄVEN OM HEMLIGA TVÅNGSMEDEL, SÅ
SOM NAMNET ANGER, HEMLIGHÅLLS
FÖR DEM SOM ÄR FÖREMÅL FÖR DEM,
ÄR BROTTSLINGARNA MYCKET VÄL
MEDVETNA OM ATT POLISEN NÄR SOM
HELST KAN VARA DEM PÅ SPÅREN.

lisobservatorerna Meelis stiga in i en bil som en annan man körde. Observatorerna följde männen i flera timmar och upptäckte att de gick in på gården till ett radhus. När männen senare återvände till sin bil kontrollerade observatorerna radhuset och hittade den bostad som männen hade brutit sig in i.

Observatorerna fortsatte att följa männen och Meelis greps vid dörren till den bostad han använde. Vid den husrannsakan som gjordes i bostaden hittades också egendom som stulits under tidigare inbrott i samma serie.

Denna inbrottsserie var ett mycket enkelt exempel på avslöjande undersökning. Undersökningen inleddes med en traditionell polisundersökning, men först genom den avslöjande undersökningen lyckades man få fram tillräckliga bevis på de misstänkta skuld. Därefter fortsatte undersökningen som en normal förundersökning med förhör och andra åtgärder som ingår i taktisk undersökning. Jag kommer att gå närmare in på åtgärderna i undersökningsfasen i samband med nästa exempelfall.

* * *

I bästa fall kan tillräckliga bevis skaffas genom kortvarig observation i rätt

tid. Ofta kan den avslöjande fasen dock pågå i veckor eller till och med månader – i allmänhet längre ju större brottslighet det är fråga om.

Narkotikabrottslighet är vanligen dold brottslighet och endast en bråkdel av den syns i polisens statistik. I synnerhet mer omfattande narkotikafall är utan undantag resultatet av avslöjande undersökning. Mycket få drogfall börjar som en omfattande helhet. Fallet kan utgå från ett enstaka tips, en brottsmisstanke som framkommit i samband med en annan utredning eller till exempel ett narkotikaparti som påträffats i samband med att

man stoppat en bil i trafiken. Utifrån utgångsinformationen kan man börja söka information om en enskild misstänkt, och när fallet undersöks vidare kan helheten expandera eller utvecklas till något helt annat än vad den verkade vara i ljuset av utgångsinformationen. Detta var situationen också i ett narkotikafall i östra Helsingfors.

I samband med en tidigare narkotikaundersökning hade polisen fått fram namnet Dima, som tillhör en person som bor i Estland. Utifrån utredningarna besökte Dima regelbundet Finland och anknytningen till det tidigare undersökta narkotikafallet gav anledning att misstänka att även Dima var inblandad i narkotikahandeln.

UTIFRÅN
UTGÅNGSINFORMATIONEN
KAN MÅN BÖRJA SÖKA
INFORMATION OM EN
ENSKILD MISSTÄNKT,
OCH NÅR FALLET
UNDERSÖKS VIDARE KAN
HELHETEN EXPANDERA
ELLER UTVECKLAS TILL
NÅGOT HELT ANNAT
ÄN VAD DEN VERKADE
VARA I LJUSET AV
UTGÅNGSINFORMATIONEN.

Polisen observerade Dima när han anlände till Finland. Mycket snart efter att Dima anlant till Finland framkom speciella drag i hans agerande. Dima lämnade sin bil på parkeringsplatsen till ett köpcentrum, varifrån färden fortsatte med taxi till en annan stadsdel och vidare till fots via en omväg till ett närliggande skogsområde. Ingen synlig orsak till agerandet upptäcktes, men Dimas agerande misstänktes på ett eller annat sätt ha samband med narkotikagömmor i terrängen. Fler hemliga tvångsmedel togs i bruk mot Dima, såsom teleavlyssning och teleövervakning, teknisk spårning av fordon och teknisk avlyssning. Dima följdes alltså på ett mycket mångsidigt sätt av polisen och en tydlig bild av hans livsrytm började framträda. Den enda biten som saknades i pusslet var den som var väsentlig ur polisens synvinkel, dvs. narkotikan och verksamheten i anslutning till den.

När hemliga tvångsmedel används får polisen enorma mängder material. Om den misstänkte talar i telefon i en timme innebär det åtminstone en timme med hörlurar på för den utredare som utför teleavlyssningen. Att gå igenom den tekniska avlyssningen av en timmes bilresa innebär också minst en timmes arbete. Man gör anteckningar om innehållet i inspelningarna och lyssnar flera gånger på sådant som är otydligt, så i praktiken går det åt mångfalt mer tid jämfört med den tid som inspelningarna varar. I det här fallet fördes dessutom diskussioner på flera språk, så en del av materialet måste översättas innan utredaren kunde ta sig an det.

Väldigt få brottsmisstänkta är brottslingar på heltid. Till de flestas liv hör makar, flick- och pojkvänner, kompisar, föräldrar, barn, arbete och annat som hör till ett så kallat normalt liv. Därför är en betydande del av materialet från teleavlyssningen "sociala samtal", dvs. samtal som gäller vardagslivet och skötseln av normala ärenden. Det är lika tidskrävande att gå igenom dem. Teleavlyssningen kan till en början kännas spännande, men att sitta med hörlurarna på i veckor eller månader förtar största delen av tjsningen.

Förutom avlyssningen fortsatte polisen att observera Dima. Dima iaktogs träffa flera narkotikabrottslingar som polisen känner till, vilket naturligtvis förstärkte misstankarna ytterligare. Man kunde också göra intressanta observationer utifrån det rikliga avlyssningsmaterialet. Varför kan man aldrig sköta ärenden med vissa personer per telefon, utan man kommer endast överens om möten? Motsvarar det som sagts till kompisarna verkliga händelser? Varför träffar man ofta vissa personer men man ringer dem aldrig? Polisen började bilda sig en uppfattning om andra personer med anknytning till brottslig verksamhet, men det fanns fortfarande lite egentligt bevismaterial.

Det material som samlas in under den avslöjande fasen analyseras kontinuerligt i utredningsgruppen. Ana-

lysen kan låta fin och speciell, vilket den visserligen ibland kan vara, men i praktiken handlar det om att tolka materialets innehåll och att ha en sorts förmåga att läsa spelet. Polisen får nästan aldrig i detta skede av undersökningen en fullständig bild av de misstänkta handlingar, så man är tvungen att

fylla tomrummet genom att bedöma den insamlade informationen och tolka dess betydelse. När en misstänkt till exempel träffar flera personer inom kort, skulle man kunna anta att en av personerna är en så kallad överordnad, från vilken narkotika skaffas. De andra kan till exempel vara aktörer på lägre nivå, som sköter spridningen av narkotikapartiet. Förutom narkotikatrafiken är polisen också intresserad av hur pengarna rör sig. Normalt rör sig pengarna uppåt från de nedre trappstegen i narkotikaorganisationen, så skuldförhållanden och indrivning av pengar kan skapa klarhet i de misstänkta inbördes ställning. Genom att följa vad aktörerna på en lägre nivå gör kan man bedöma om det för tillfället finns narkotika att tillgå eller om man inte har något att erbjuda kunderna. Utifrån dessa mycket bristfälliga smulor av information är man tvungen att bedöma på vad man ska fokusera undersökningsåtgärderna och till exempel tidpunkten för ett gripande.

Den här gången gav analysen ingen

klarhet i Dimas verksamhet. Det fanns helt enkelt för många oklara frågor och för lite information. Man beslöt att skaffa mer information genom att koncentrera observationerna och teletvångsmedlen till sådana personer som redan var bekanta för polisen och som Dima träffade. Snart avlyssnades över tio telefonabonnemang. Utredare, tolkar och observatörer arbetade långa dagar med fallet. Naturligtvis hade även dessa personer samröre med andra brottslingar och det uppstod nya analysbehov. Polisens resurser är begränsade och alla intressanta personer kan inte teleavlyssnas och observeras. Resurserna måste koncentreras till dem som bedöms ha centrala positioner i organisationen och som genom att följas kan bidra till att man kommer vidare i fallet.

I detta sammanhang är det också skäl att nämna att även om polisen gärna ser att de misstänkta bildar en tydlig organisation, kan rollerna och aktiviteten i verkligheten variera mycket beroende på de misstänkta penningsituation, vem som sitter i fängelse och vem som går fri eller vem som har tillgång till narkotika. Lika så kan de hypoteser om personernas roller som används som grund för analysen begränsa utredarnas tänkande och utredaren är benägen att se bevis som stöder hans eller hennes tankar som viktigare än andra bevis. Därför måste analysen grunda sig på fakta som samlats in under utredningen och som antingen stöder eller kullkastar polisens antaganden. Sist och slutligen är det bara fakta som har betydelse och saker och ting är ofta inte som de till en början verkar vara.

SIST OCH SLUTLIGEN ÄR DET BARA
FAKTA SOM HAR BETYDELSE OCH
SÄKER OCH TING ÄR OFTA INTE SOM
DE TILL EN BÖRJAN VERKAR VARA.

Till slut verkade polisens arbete dock ge resultat. Antalet misstänkta hade småningom ökat till cirka tio och utifrån teleavlyssningen och observationerna hade ”man vänt ut och in på fickorna”, det vill säga de misstänkta hade kontrollerats under polisens fältövervakning. Polisens fältövervakningsgrupper övervakar i civilklädsel bland annat gatuhandeln med narkotika, men gör även efterspaningar och gripanden i samband med operationer inom den avslöjande undersökningen. Utifrån beslag från fältövervakningen och uppgifter från teleavlyssningen hade det blivit klart att de misstänkta spred amfetamin och Subutex.

Trots framstegen fanns det många öppna frågor. Den viktigaste av dessa var narkotikaleverantören. Inte Dima, utan Vikke, som sedan tidigare var rätt okänd för polisen, började verka vara den centrala i utredningen. Trafiken i Vikkes bostad var mycket livlig och telefon gick het hela tiden. I hektiska affärssituationer hinner man inte alltid använda koder och kamouflageuttryck. I och med att efterfrågan på narkotika var större än utbudet, utredde även Vikke öppet i telefon möjligheten att snabbt få tag på mer Subutex. Samtalsparten togs under observation och upptäcktes snart köra till Gårdsbacka för att träffa en man som inte var känd hos polisen. Efter mötet fick Vikke veta att det

I HEKTISKA
AFFÄRSSITUATIONER
HINNER MAN INTE
ALLTID ANVÄNDA KODER
OCH KAMOUFLAGEUTTRYCK.

skulle vara möjligt att få tag på Subutex. Av Vikkes telefonsamtal framgick också att narkotika inte levereras direkt till bostaden, utan lämnas på ett gömställe i trappuppgången. Polisen undersökte Vikkes trappuppgång och hittade en narkotikagömma med

över två kilo amfetamin ovanpå ljudisoleringskivorna. Av Subutex fanns inga spår, men på basis av tidigare händelser stod det klart att en okänd man i Gårdsbacka var överordnad för Subutex. Hans identitet kunde också snart utredas. Det beslagtagna amfetaminet var dock ”herrelöst”, det vill säga även om sambandet mellan narkotikan och Vikke utifrån polisens slutledning var uppenbart, fanns det ännu inga bevis för detta. Det var alltså nödvändigt att skaffa mer bevis.

Brottslingarna strävar efter att hålla sin kommunikation stram och ju större angelägenheter det är fråga om, desto mindre sköts ärendena per telefon. Överraskande situationer kan dock kräva snabba reaktioner, och då är man tvungen att använda telefonen. Nu orsakade amfetaminet som polisen beslagtogs i trappuppgången en överraskande situation. Vikke fick ett samtal i skarp ton, där uppringaren så gott det gick och med hjälp av kamouflageuttryck försökte berätta att något som tillhör honom har försvunnit. Även om samtalet ringdes från en okänd prepaid-anslutning, kunde man reda ut att den som ringde hette Allu,

och även hans aktivitet synades noggrannare av polisen.

Den avslöjande fasen i ett drogfall slutar vanligen med att de misstänkta gripas. Detta är dock inte alltid fallet, utan en del av de misstänkta kan gripas tidigare och gällande andra kan den avslöjande fasen pågå ännu i månader. Nu verkade det dock som om gripandena av de misstänkta var nära förestående och utredningsfasen snart kunde börja. I mer omfattande fall strävar man efter att planera och förbereda gripandena, men ibland utvecklas situationen snabbt och man blir tvungen att fatta beslut om att gripa en person utan noggrannare förhandsplanering.

Polisen iakttog Allu när han körde med en vän till Vanda, där duon parkerade bilen och fortsatte till fots. Duon upptäcktes gå in i skogen och återvända till bilen en stund senare. En hundpatrull kallades till platsen och den hittade en gömma i skogen. Ett kilo amfetamin beslagtogs. Det gömda paketet verkade ha öppnats och ompaketerats. Allu hade sannolikt hämtat en del av amfetaminet från gömstället. Samtidigt framgick det av teleavlyssningen att Allu var på väg för att träffa Vikke. Det verkade uppenbart att Allu hade för avsikt att ge amfetaminet som hämtats från gömstället vidare till Vikke. Man beslöt att gripa båda efter mötet. Allu och Vikke träffades i en restaurang i Östra centrum under polisens vakande öga. När de lämnade restaurangen greps båda och av Vikke beslagtogs amfetamin.

* * *

Medan polisens agerande under den avslöjande fasen följer rytmen i de misstänkta verksamhet, är tidtabellerna i utredningsfasen, som följer på gripandet, i allmänhet väl kända. Den misstänkte kan hållas i arrest ett dygn efter gripandet, varefter han eller hon antingen frigges eller anhålls. Den anhållne ska frigges eller yrkas häktad senast den tredje dagen

efter gripandet. Om den misstänkte häktas, fastställer domstolen i samband med häkttningsbehandlingen en tidsfrist för väckande av åtal. I mindre fall kan tidsfristen för väckande av åtal vara veckor, medan tidsfristen i större helheter kan uppgå till över ett halvt år. Dessa tidsfrister bestämmer längden på utredningsfasen och den därpå följande protokollfasen.

I bästa fall kan man under den avslöjande fasen samla in tillräckligt med bevis så att polisen redan före gripandena har tillräckligt med belägg för att de misstänkta ska kunna häktas och eventuellt till och med dömas. I allmänhet behövs dock mera bevis. Efter gripandet skaffas bevis till exempel genom husrannsakan, teknisk undersökning, undersökning av de misstänkta telefoner och datorer, samt förhör.

Till skillnad från de hemliga tvångsmedel som används i den avslöjande fasen, kan åtgärderna i utredningsfasen i allmänhet inte hemlighållas för

dem som är föremål för dem. Redan vid gripandet ska den misstänkte underrättas om vilket brott han eller hon misstänks för. Beslut om husrannsakan och andra genomsökningar ska i allmänhet företes för den misstänkte. I besluten ska man bland annat motivera förutsättningarna för rannsakan och uppge vad man

försöker hitta. Naturligtvis behöver polisen inte berätta allt den vet till den misstänkte och av utredningstaktiska skäl är det vettigt att i detta skede föra fram endast så mycket fakta att de åtgärder som ska vidtas kan motiveras lagligen.

Efter att Allu och Vikke hade gripits hade polisen händerna fulla med arbete. I bådastäder skulle husrannsakan göras och andra misstänkta som ännu gick fria skulle gripas. Även i deras bostäder skulle husrannsakan göras. I allmänhet sprids informationen om att misstänkta gripits snabbt och andra personer med anknytning till fallet, som ännu går fria, kan förstöra bevis till exempel genom att flytta narkotika till nya gömställen eller genom att förstöra telefoner som använts för att hålla kontakt med de gripna. Polisens resurser räcker i allmänhet inte till för att utföra alla uppgifter samtidigt och åtgärderna måste prioriteras. Därför greps misstänkta ännu under de följande dagarna och

slutligen hamnade även Dima, som var aktuell i början av utredningen, i finkan.

* * *

Efter gripandena och efterspaningarna står förhören i tur. De misstänkta kan förhålla sig till förhören på många sätt. En medger allt redan i det första förhöret, en annan erkänner bara det som polisens bevis täcker och en tredje förnekar allt ända till slutet. En misstänkt kan ibland förhöras endast några gånger, men i större narkotikafall fortsätter förhören i allmänhet i veckor eller månader, och då uppgår deras antal till flera tiotal. Ett enskilt förhör kan ta timmar eller i sin kortaste form kan det endast omfatta några preciserande frågor.

Förhören med Allu och Vikke avancerade och båda erkände sin roll i spridningen av narkotika. Enligt ett gammalt talesätt är ett erkännande det bästa beviset, men enligt ett annat talesätt är förnekelse bättre än ett dåligt erkännande. I praktiken innebär detta att ett erkännande som endast gjorts under förhör inte har någon betydelse i rätten, om det inte finns annan bevisning som stöder det. Förhørsberättelserna ska vara så detaljerade att det som berättas i dem kan bekräftas eller upphävas med annan bevisning.

Som stöd för erkännandena fanns nu beslagtagna droger, teleavlyssningen av spridningen av narkotika samt observationer. Problemet gällde främst mängden narkotika som spridits. Beträffande de beslagtagna drogerna var inget naturligtvis oklart, men verksamheten hade

ENLIGT ETT GAMMALT TALESÄTT
ÄR ETT ERKÄNNANDE DET BÄSTA
BEVISET, MEN ENLIGT ETT ANNAT
TALESÄTT ÄR FÖRNEKELSE BÄTTRE
ÄN ETT DÅLIGT ERKÄNNANDE.

pågått redan en längre tid och i synnerhet Vikke hade spridit narkotika så aktivt att det var omöjligt att komma ihåg de exakta mängderna. Aktörerna på distributionsstegen använder ofta själva narkotika, vilket inte inverkar positivt på minnet. I sådana situationer är man i allmänhet tvungen att göra någon slags beräkning av narkotikamängden. Den misstänkta kan räkna ut vilka mängder narkotika som har skaf-

fats per gång, hur ofta det har kommit partier, hur mycket narkotika man själv har använt och hur mycket som slutligen har spridits. Beräkningarnas sanningsenlighet kan bedömas genom att de jämförs till exempel med kommunikationen mellan de misstänkta, beslagtagna skuldlister och de andra misstänkta förhållanden.

Förhören är dock bara en del av utredningsfasen. Samtidigt som förhören pågår undersöker man de misstänkta telefoner och datorer, utför annan teknisk undersökning och analyserar den information som man samlat in under den avslöjande fasen. Mängden data som samlas in under utredningen kan vara enorm. Innehållet i enbart en telefon kan bestå av tiotals gigabyte kommunikation, bilder och anteckningar. Det kan finnas hundratals timmar med teleinspelning och teknisk avlyssning och hundra-

tals sidor av observationspromemorior. Informationshanteringen är en enorm utmaning och det kan ta hundratals timmar att gå igenom materialet. I den här informationsmassan borde man hitta de enskilda fakta som kan användas som bevis.

Man försöker skapa en så heltäckande bild som möjligt av händelsernas verkliga förlopp genom att jämföra informationen som samlats in under den avslöjande fasen, förhållanden och annan information som inhämtats under utredningen.

Dimas andel var slutligen ganska liten. I förhören blev det klart att Dima nog hade spridit Subutex. Både Dima själv och några av kunderna uppgav detta. Mängderna var dock betydligt mindre än polisen misstänkte. Det räcker dock inte enbart med en misstanke och om inga andra bevis finns, skickas ärendet till åklagaren utifrån de mängder som uppgetts i förhören.

Varför var då Dimas roll mindre än man misstänkte i början av utredningen? Det finns två alternativ. Ett alternativ är att Dima i verkligheten handlade med narkotika i större omfattning, men polisen lyckades inte få bevis på detta. Trots sina ansträngningar kunde polisen alltså utreda endast en bråkdel av vad Dima sysslade med. Ett annat alternativ är att polisens misstankar om Dimas roll styrde

utredarna till att tolka de observerade händelserna så att alla verkade tyda på att Dima hade en central roll i narkotikahandeln. Sist och slutligen är det dock endast fakta som har betydelse och därför måste bevisningen bedömas kritiskt under utredningen. Betyder ett faktum det som vi antar eller misstänker att det betyder? En misstänkt kan senast i rätten utifrån samma fakta lägga fram ett alternativt händelseförlopp där dessa fakta inte på något sätt anknyter till brottslig verksamhet. Polisens uppgift är att redan under utredningen undersöka eventuella alternativa händelseförlopp och antingen förkasta eller bekräfta dem med hjälp av annan bevisning.

* * *

Undersökningens sista fas är att upprätta ett förundersökningsprotokoll. I förundersökningsprotokollet sammanställs material som skaffats under utredningen och som är av betydelse för behandlingen av ärendet. Förundersökningsprotokollet är alltså förundersökningens slutprodukt, och utifrån det utför åklagaren åtalsprövning i ärendet. Med hjälp av förundersökningsprotokollet förbereder också de misstänkta sitt försvar i rättegången. Som enklast kan förundersökningsprotokollet bestå av mindre än tio sidor, men i större helheter kan protokollet bestå av hundratals eller till och med tusentals sidor.

De centrala delarna i förundersökningsprotokollet är förhållanden, där förhören med misstänkta och eventuella vittnen samt målsägande har ned-

BETYDER ETT FAKTUM DET SOM VI
ANTAR ELLER MISSTÄNKER ATT DET
BETYDER?

tecknats. Till förundersökningsprotokollet fogas utöver förhören annat material som har bevisvärde i behandlingen av ärendet. Materialet kan bestå av till exempel teleinspelningar och transkriberingar av dem, teleövervakningsuppgifter, observationspromemorior, fotografier, beslagsprotokoll, kopior av telefonernas innehåll och utlåtanden från den tekniska undersökningen.

I förundersökningsprotokollet ingår också en inledning där man berättar om både de utförda förundersökningsåtgärderna och resultaten av dem. Ju större helhet det är fråga om, desto större betydelse har inledningen. I inledningen redogörs i allmänhet för de händelser som utretts under

förundersökningen i kronologisk ordning med hänvisning till bevis som finns på annat håll i förundersökningsprotokollet, såsom förhörprotokollet eller beslagsprotokollet. Om förundersökningsmaterialet omfattar hundratals eller tusentals sidor vore det mycket utmanande att gestalta helheten utan inledning. De poliser som undersökt fallet har i allmänhet en god uppfattning om händelseförloppet och betydelsen av enskilda bevis, men åklagaren eller den misstänktes rättegångsbiträde får i allmänhet en uppfattning om helheten först med hjälp av förundersökningsprotokollet

och inledningen till det.

Förundersökningsprotokollet är ett officiellt och förbundet dokument, men man kan och måste ofta använda kreativitet när det upprättas. Detta innebär inte medryckande ordval och spännande intriger, utan det handlar om att presentera saker så att läsaren förstår dem entydigt. För att åskådliggöra saker kan man använda tidslinjer, kartskisser, diagram eller vilket alster

FÖR ATT ÅSKÅDLIGGÖRA
SAKER KAN MÅN
ANVÄNDA TIDSLINJER,
KARTSKISSER, DIAGRAM
ELLER VILKET ALSTER
SOM HELST SOM KAN
FÖRTYDLIGA DE
ANGELÄGENHETER
SOM UTRETTS UNDER
FÖRUNDERSÖKNINGEN OCH
SAMBANDEN MELLAN DEM.

som helst som kan förtydliga de angelägenheter som utretts under förundersökningen och sambanden mellan dem.

* * *

I början av artikeln uppmanade jag till att fundera på vilken kompetens och vilka egenskaper som krävs av en polis som arbetar med avslöjande undersökning. Det är omöjligt att göra upp en uttömmande lista, men jag ger en del egna synpunkter här. I den avslöjande undersökningen lever fallen hela tiden och de föränderliga situationerna kräver snabba reaktioner. I allmänhet innebär detta övertidsarbete eller att arbetsskiftet ändras med kort varsel. Arbetet lämpar sig alltså inte för dem som vill ha regelbunden tjänstetid.

Avslöjande undersökning är grupparbete och ofta undersöks fallen förutom i den egna utredningsgruppen även i samarbete med andra grupper,

andra polisinsättningar, andra myndigheter eller utländska myndigheter. När förhören pågår i flera veckor måste man också komma överens med de misstänkta på ett annat sätt än vid ett enskilt förhör. De sociala färdigheternas betydelse framhävs både när man arbetar med myndigheter och misstänkta.

När fallen sväller ut alltmer krävs en allt bättre förmåga av utredaren att behärska stora helheter och urskilja väsentliga fakta i det enorma materialet. Analytiskt tänkande hjälper i varje skede av undersökningen.

Den avslöjande undersökningens verksamhetsmiljö förändras hela tiden. Brottslingarnas kommunikation har under de senaste åren övergått till olika krypterade meddelandeapplikationer och separata krypterade terminaler. I dag kan nästan vem som helst bli narkotikahandlare genom att beställa narkotika på handelsplatserna på dark web och sälja den vidare till anonyma köpare. Polisen och andra myndigheter i hemlandet och utomlands har dock lyckats ingripa i den förändrade narkotikabrottsligheten. Då ordningsmakten lyckas i sitt arbete ändrar brottslingarna sitt verksamhets sätt på nytt – det är fråga om en oändlig kapploppning mellan polisen och brottslingarna. En enskild utredare behöver inte vara en digital guru, men betydelsen av datatekniskt kunnande ökar hela tiden. Ingen kan med säkerhet säga hur verksamhetsmiljön och verksamhetssättet förändras i framtiden eller ens i nästa fall, så man måste kunna anpassa sig till förändringarna.

Polisen kommer dock att avslöja nar-

I DEN AVSLÖJANDE UNDERSÖKNINGEN
LEVER FALLEN HELA TIDEN OCH
DE FÖRÄNDERLIGA SITUATIONERNA
KRÄVER SNABBA REAKTIONER.

EN ENSKILD UTREDARE BEHÖVER
INTE VARA EN DIGITAL GURU, MEN
BETYDELSEN AV DATATEKNISKT
KUNNANDE ÖKAR HELA TIDEN.

kotikaligor även i framtiden. Verktynen för avslöjande undersökning utvecklade och betydelsen av hemliga tvångsmedel och inhämtandet av information kommer åtminstone inte att minska. Även narkotika som säljs i den virtuella världen ska levereras till köparna, så polisen kan inte heller göra beslagtagningar enbart genom att sitta vid datorn. De misstänkta måste förhöras även i framtiden och utredningen blir klar först när förundersökningsprotokollet har skickats till åklagaren. Allt detta kräver hårt arbete som endast en motiverad utredare kan utföra.

LÄSTIPS

- Loikkanen, Pekka: ”Ett rutinfall” Artikeln finns i den första urvalsprovsboken ”När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig”. Polisyrkes-högskolan 2014. – Kan läsas på adressen: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334773/Valintakoe-kirja2020_sv.pdf

JOHANNA NURMI

FÖR KORT FÖR ATT VARA POLIS

JOHANNA NURMI UTEXAMINERADES SOM POLIS SOMMAREN 2020. HON ARBETAR SOM ÄLDRE KONSTAPEL VID ENHETEN FÖR EKONOMISKA BROTT VID POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTRA NYLAND.

FÖRE POLISSTUDIERN ARBETADE JOHANNA NURMI BLAND ANNAT SOM UNGDOMSLEDARE, DAGHEMSLÄRARE, FAMILJEARBETARE OCH BROTTSPÅFÖLJDSANSTÄLLD. TILL SIN TIDIGARE UTBILDNING ÄR NURMI SOCIONOM (YH) INOM BROTTSPÅFÖLJDS-OMRÅDET. HÖSTEN 2021 UTEXAMINERADES HON SOM SPECIALISERAD JURIST FRÅN ÖSTRA FINLANDS UNIVERSITET MED STRAFF- OCH PROCESSRÄTT SAMT KRIMINOLOGI SOM HUVUDÄMNE.

Den massiva gamla gårdsbjörken har knäckts som en tändsticka just där nosen på bilen av farmarmodell träffade den med rejäl kraft innan bilen till slut stannade mot väggen till bostadsbolagets sopskjul några tiotals meter längre bort.

”Hejsan, det här är polisen. Var det du som körde den där bilen?”

Kvinnan stirrar på mig med en glasartad blick från britsen i ambulansen och mumlar något med dämpad röst. Jag märker att kvinnan inte reagerar på mina ord så jag upprepar frågan med en något högre röst. Hon stirrar fortfarande på mig utan att blinka. Kvinnans pupiller är små som spetsen på en knappål och hennes händer skakar.

Förstavårdaren som sitter bredvid kvinnan tittar på mig och skakar huvudet. “Vi har inte fått någon kontakt med henne, vi vet inte säkert vad hon har tagit.”

Det låter som om kvinnan tyst upprepar en scen i en film. Plötsligt blir

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

kvinnans blick skarpare och hon verkar uppfatta tid och rum. Hon blinkar några gånger och frågar mig med klar och tydlig röst:

”Hur kan du som är så kort vara polis?”

I början av 1900-talet krävdes vid polisutbildningen i Helsingfors att den som ville bli polis hade god fysisk kondition och var minst 183 centimeter lång. År 1973 öppnades polisutbildningen också för kvinnor, och 2014 ändrades polisexamen från examen på institutnivå till yrkeshögskoleexamen. Minimilängden slopades från behörighetsvillkoren 2005.

Före det var längdkravet 175 centimeter för män och 165 centimeter för kvinnor.

Antalet kvinnor inom polisen har ökat på 2000-talet. På kursen som inleddes vid Polisyrkeshögskolan våren 2019 var antalet kvinnor rekordstort.

De fysiska egenskaper som krävs av polisen väcker tidvis debatt och det finns säkert lika många åsikter om saken som det finns debattörer. Polisens arbete uppfattas fortfarande som mycket fysiskt. Det här är bara några av de kommentarer jag har hört:

”Du som är en så kort kvinna kan väl inte vara polis.”

”Polisen i Finland klarar sig inte om antalet kvinnor ökar inom polisen.”

”En kvinna på fältet är en arbetarskyddsrisik.”

Värt att notera är att ingen av dessa kommentatorer har arbetat som polis en enda dag. När man hör de här kommentarerna får man uppfattningen att polisens arbete endast består av att brottas med banditer med bara händerna från morgon till kväll. Är det så? Kan en kort och smal person arbeta som polis?

Än idag verkar den dominerande uppfattningen vara att en bra polis är en cirka 180 cm lång, kraftigt byggd man. Utöver med användningen av maktmedel kopplas den här uppfattningen också samman med auktoritetstänkande. Rejäl fysisk storlek och auktoritet förknippas ofta

starkt med varandra.

Jag har själv i två olika avhandlingar analyserat hur polisens fysiska och personliga egenskaper beaktas i bedömningen av maktmedels försvarlighet. Undantagsvis var mitt perspektiv i mina avhandlingar målpersonens rättsskydd. Jag analyserade om en polisman som är liten till växten kan motivera sin användning av maktmedel med sin egen fysiska storlek och om detta äventyrar målpersonens rättsskydd. Som exempel använde jag en situation där en småväxt polisman på grund av sin storlek inte kan använda fysiska kontrollgrepp i situationer där maktmedel används, utan i princip alltid direkt måste ta till kraftigare

maktmedelsredskap för att få situationen under kontroll. Då kan man fråga sig om det med tanke på målpersonens rättsskydd är godtagbart att målpersonen blir föremål för strängare maktmedel på grund av polismannens brist på fysiska krafter, om en fysiskt större polisman faktiskt hade kunnat klara av situationen med lindrigare maktmedel.

Jag använder här ordet *polisman* i den betydelse som anges i 1 kap. 12 § i polislagen (872/2011): ”Polismän är i förordning av statsrådet nämnda tjänstemän som hör till befälet, underbefälet eller manskapet.” Med ordet avses alltså såväl kvinnliga som manliga personer.

När jag gjorde mina avhandlingar diskuterade jag ämnet med lärare, åklagare, professorer och polismän och upptäckte upprepade gånger att jag stötte på mycket starka åsikter om de fysiska egenskaper som krävs av polisen. Ute på fältet diskuterade jag med mina äldre kolleger hur de upplever att antalet kvinnor ökar inom polisen och hur det känns att ha en patrullkamrat på under 160 centimeter som arbetspar. Många upplevde att kön eller fysisk storlek saknar betydelse i polisens arbete, men jag fick till stånd bra och intressanta diskussioner också med personer som upplevde utvecklingen som oroväckande och som önskade att längdbegränsningarna kunde återställas och de fysiska urvalsproven skärpas. Deras farhågor hänförde sig i regel endast till situationer där maktmedel används och polismän klarar dessa. Jag förstår deras farhågor, eftersom situationer där maktmedel används är förknippade med det grundläggande faktum att det sällan

är möjligt att få en andra chans. Ett fel eller underläge kan i värsta fall kosta båda patrullmedlemmarna livet.

Uppfattningen om hur fysiskt polisens arbete var och de förväntningar det väckte var orsaker till varför jag själv en gång hann överge min barndomsdröm om att bli polis.

Redan som mycket ung hade jag bestämt mig för att bli polis. Det var mitt enda och tydliga mål som jag siktade mot. Jag bestämde mig för att rycka in i militären efter gymnasiet bara för att få två tilläggspoäng till Polisuskolans urvalsprov (nuförtiden får man inga extra poäng för avklarad värnplikt). Redan i gymnasieåldern märkte jag dock att när en 157 centimeter lång person talar om sin dröm att bli polis möts hen oftast bara av ett förvirrat skratt eller ett skeptiskt ”jaha”. På den tiden fanns det inte längre något längdkrav för Polisuskolan, men tanken verkade fortfarande leva kvar i människors uppfattning. Den som avgjorde saken var studiehandledaren på gymnasiet, som fin-känsligt sköt fram broschyrer om utbildning inom brottspåföljdsområdet över bordet, trots att jag ivrigt pratade om Polisuskolans urvalsprov. Då slocknade drömmen om Polisuskolan som en midsommarbrasa i regnet på småtimmarna.

Så jag tänkte att det knappast spelar någon roll vad jag gör så länge det handlar om att motverka brottslighet – att brottspåföljdsområdet säkert också är en intressant bransch och duger lika bra. Jag sökte studieplats för att bli socionom inom brottspåföljdsområdet och blev antagen. Ar-

ETT FEL ELLER
UNDERLÄGE KAN I VÄRSTA
FALL KOSTA BÅDA
PATRULLMEDLEMMARNA
LIVET.

betspraktikplatserna vid fängelser och byråer för samhällspåföljder under det första studieåret räcker inte till för alla, så en del var tvungna att göra sin praktik någon annanstans, till exempel vid en polisinsrättning. Jag meddelade läraren redan från första början att jag inte vill göra min praktik vid ett fängelse utan vid en polisinsrättning. Jag fick en praktikplats vid polisinsrättningen i Helsingfors och tiden där cementerade tanken som liksom obemärkt hade slagit mig redan under studietiden: kanske det ändå spelar en viss roll vad jag gör som handlar om att motverka brottslighet. Kanske brottspåföljdsområdet inte räcker för mig.

Efter att jag utexaminerats arbetade jag bland annat som ungdomsledare, daghemslärare, familjearbetare och brottspåföljdsanställd. Alla dessa arbeten gav mig utmärkt yrkeserfarenhet och jag tyckte om dem alla, men midsommarbrasan hade börjat pyra på nytt. Med tiden insåg jag att jag inte hade något annat alternativ än att söka till Polisyrkeshögskolan, om jag någon gång ville kunna sitta i den där

omtalade gungstolen utan ångerkänslor.

När jag förberedde mig inför urvalsproven var det aldrig svårast för mig att träna hårt eller plugga i månader för att lära mig urvalsprovsboken. Det skulle jag gärna göra när som helst på nytt. På grund av min längd levde jag ändå hela tiden med rädslan för att alla mina förberedelse för urvalsproven till slut skulle kunna sammanfattas perfekt i det klassiska talesättet: ”Du kan tro på dig själv, men ändå vara helt skit.” Jag misstänkte att jag skulle bli utskrattad redan i skolans entréhall på grund av min längd.

De första urvalsproven slutade i bitter besvikelse för min del, eftersom jag glömde att andas när jag gjorde latsdrag i konditionsprovet. Latsdragen hade varit den enklaste övningen för mig, och enligt resultaten under träningen borde jag ha fått fulla poäng. Tyvärr var jag så spänd att jag glömde att koncentrera mig omsorgsfullt på prestationen. Till följd av det var det bara att ta mjölktaget tillbaka hem.

Men tanken att jag inte skulle försöka igen föll mig aldrig in. Dagen efter mitt misslyckade urvalsprov var jag åter på gymmet. Våren blev till sommar och sommaren övergick småningom i höst. Rätt ofta ringde väckarklockan 04.30 som tecken på att det var dags att ta på joggingskorna och springa en runda före jobbet. Ibland släckte jag lamporna när jag lämnade det lokala gymmet sist av alla på kvällen. Nästa gång jag var med i urvalsproven var det inga problem med latsdragen.

Under hösten väntade jag med spänning på resultaten från urvalsproven.

UPPFATTNINGEN OM HUR FYSISKT
POLISENS ARBETE VAR OCH DE
FÖRVÄNTNINGAR DET VÄCKTE
VAR ORSAKER TILL VARFÖR JAG
STJÄLV EN GÅNG HANN ÖVERGE MIN
BARNDOMSDRÖM OM ATT BLI POLIS.

PÅ DEN TIDEN FANNS DET INTE
LÄNGRE NÅGOT LÄNGDKRAV FÖR
POLISUSKOLAN, MEN TANKEN VERKADE
FORTFARANDE LEVA KVAR I
MÄNNISKORS UPPFATTNING.

MED TIDEN INSÅG JAG ATT
JAG INTE HADE NÅGOT ANNAT
ALTERNATIV ÄN ATT SÖKA TILL
POLISYRKESHÖGSKOLAN, OM JAG
NÅGON GÅNG VILLE KUNNA SITTA
I DEN DÄR OMTALADE GUNGSTOLEN
UTAN ÅNGERKÄNSLOR.

Efter det första skedet fick jag veta att jag kommit vidare till det andra skedet. När jag förberedde mig för intervjun under det andra skedet av urvalsprovet funderade jag på om jag borde ta på mig skor med lite högre klack. Tänk om intervjuaren skriver med rödpenna i något hörn av anteckningarna: *Helt bra typ, men för kort för att bli polis*, trots att det officiellt inte ställs några krav på längden? Ännu på morgonen den dag då urvalsprovet gick av stapeln väntade klackskorna och tennis-skorna bredvid varandra i tamburen.

Efter hösten, som kändes som en evighet, kom äntligen dagen när det villkorliga antagningsbeslutet dök upp i e-posten. I meddelan-

det stod det: *Gratulerar, du har blivit vald till polisexamensutbildningen (YH) som inleds 8.1.2018*. Min största dröm hade blivit verklighet.

Nu fyra år senare är jag utexaminerad från Polisyrkeshögskolan med berömliga vitsord. Under studietiden valdes jag till ordförande för studerandekårens styrelse och fick utveckla samarbetet mellan de studerande och skolans personal samt främja Polamks studerandes intressen. En särskilt stor och viktig sak för mig var att de studerande valde mig till Årets studerande 2019. För närvarande uppfylls både mina drömmar och mitt mål då jag arbetar som äldre konstapel vid enheten för ekonomiska brott, där jag

sökte jobb genast efter examen. Jag är mycket glad över att jag lät den där midsommarbrasan blossa upp på nytt och inte lyssnade på andras kommentarer. Och jag tog på mig tennisskorna när jag gick till urvalsprovet.

Har de fysiska egenskaperna betydelse för polisens arbete? Det beror på vilka arbetsuppgifter man hoppas få. Om man vill arbeta i Karhu-gruppen eller Vati-gruppen (det vill säga specialgruppen för krävande situationer) är det klart att uppgiften kräver vissa fysiska egenskaper. Jag skulle aldrig kunna söka mig till exempelvis Karhu-

gruppen och det är bra, för jag inte hemma där eftersom mina fysiska egenskaper helt enkelt inte räcker till för det arbetet. Utredning omfattar däremot flera uppgifter där utredarens fysiska egenskaper är sekundära i förhållande till hans eller hennes övriga egenskaper och styrkor.

Polisens arbete kan inte buntas ihop till ett enda paket och man kan inte säga att alla poliser ska vara av en viss typ. Beroende på uppgiften framhävs olika styrkor och de egenskaper som uppgifterna kräver kan skilja sig mycket från varandra. I vissa uppgifter behöver polisen fysisk kraft och för detta behöver vi storväxta personer. Polisen sköter emellertid också

många uppgifter där de fysiska egenskaperna inte står i centrum. Sökande behövs även för dessa uppgifter. De senaste åren har mångsidigheten i polisens arbete lyfts fram i högre grad, men ytterligare arbete krävs för att förankra dessa tankegångar hos allmänheten.

Hur klarar då en polisman som är liten till växten situationer som kräver maktmedelsanvändning? Inverkar min storlek till exempel på hur jag agerar i situationer där maktmedel används? När man diskuterar de fysiska kraven i polisens arbete är det viktigt att acceptera fakta: vi kan inte göra nåt åt fysikens lagar. Om jag börjar brottas med en man som är större till växten än jag själv kommer jag att förlora matchen om jag inte lyckas överraska min motståndare med skicklighet och list, eller om jag inte har någon form av tillhygge.

Som exempel på skicklighet och list kan jag lyfta fram polisens bästa verktyg: dialog med motståndaren eller så kallad ”taljudo”. Med hjälp av tekniken kan det vara möjligt att avstyra en situation så att ingen behöver ta till handgripligheter. Att reda ut problemen med hjälp av dialog är det bästa sättet att hantera praktiskt taget vilken situationen som helst, eftersom det inte är ändamålsenligt för någon att börja brottas bara för skojs skull. Ibland stöter man ändå på situationer i polisens arbete där det inte hjälper att föra en dialog, utan det behövs fysisk kraft för att lugna klienten och få situationen under kontroll. För sådana situationer får polisen också maktmedelsredskap och gedigen utbildning i hur de ska användas.

Har en polisman som är liten till väx-

JAG SKULLE ALDRIG KUNNA SÖKA
MIG TILL EXEMPELVIS KARHU-
GRUPPEN OCH DET ÄR BRA, FÖR
JAG INTE HEMMA DÄR EFTERSOM
MINA FYSISKA EGENSKAPER HELT
ENKELT INTE RÄCKER TILL FÖR DET
ARBETET.

ten alltså lättare att ta till maktmedelsredskap om hans eller hennes egna fysiska krafter inte räcker till för att hålla en person under kontroll? Med andra ord, finns det en större risk för att en målperson får smaka på till exempel en elpistol, om stadens enda sheriff är under 160 centimeter och hen därför inte lyckas få målpersonen som är två huvuden längre än så under kontroll utan maktmedelsredskap? Kan en polisman som är liten till växten ta till maktmedelsredskap på andra grunder än en större kollega?

Enligt 17 § i polislagen har en polisman i tjänsteuppdrag rätt att använda maktmedel som behövs och kan anses försvarliga för att bryta motstånd, avlägsna en person från en plats, gripa en person, hindra att en frihetsberövad flyr, avlägsna ett hinder, ingripa i ett obemannat luftfartygs färd eller förhindra ett överhängande brott eller någon annan farlig gärning eller händelse. Maktmedelns försvarlighet ska bedömas utifrån hur viktigt och brådskande uppdraget är, motståndets farlighet, vilka resurser som står till förfogande samt övriga omständigheter som är relevanta för en helhetsbedömning av situationen.

Med maktmedel avses polisens makt att använda de kroppskrafter och olika maktmedelsredskap som behövs för att bryta motstånd eller i

MED MAKTMEDEL
AVSES POLISENS
MAKT ATT ANVÄNDA
DE KROPPSKRAFTER
OCH OLIKA
MAKTMEDELSREDSKAP
SOM BEHÖVS FÖR ATT
BRYTA MOTSTÅND
ELLER I ÖVRIGT SKÖTA
TJÄNSTEUPPDRAG.

övrigt sköta tjänsteuppdrag. De maktmedel som en polisman har tillgång till skiljer sig från varandra i fråga om styrka. Syftet med användningen av maktmedel är att vara ett sätt att tvinga en person att underkasta sig eller tolerera en polismanns ämbete.¹ Det lindrigaste maktmedlet är att gripa en person och få honom eller henne under kontroll till exempel med

ett handgrepp. Om det lindrigaste sättet inte fungerar kan polismanen ta till ett strängare maktmedel och fälla personen och enligt 2 kap. 20 § i polislagen sätta handbojor på honom eller henne. När polismanen möter aggressivt motstånd kan hen utnyttja olika maktmedelsredskap.²

Användningen av maktmedel och maktmedelsredskap styrs av de principer för polisens verksamhet som definieras i 1 kap. i polislagen, till exempel proportionalitetsprincipen i 3 § och principen om minsta olägenhet i 4 §. Enligt proportionalitetsprincipen ska polisens åtgärder kunna försvaras i förhållande till hur viktigt, farligt och brådskande dess uppdrag är, det mål som eftersträvas samt uppträdande, ålder, hälsa och andra motsvarande omständigheter som gäller den person som är föremål för åtgärden och övriga omständigheter som inverkar

¹ Helminen – Kauzimäki – Rantaeskola, 2012, s. 768–769.

² Tapani – Tolvanen 2013, s. 295.

på helhetsbedömningen av situationen. Enligt principen om minsta olägenhet får det genom polisens åtgärder inte ingripas i någons rättigheter i större utsträckning och ingen får orsakas större skada eller olägenhet än vad som är nödvändigt för att utföra uppdraget.

I regeringens proposition nämns att en grundförutsättning för användning av maktmedel är att polismanen utöver den omdömesförmåga som krävs också har tillräckliga fysiska förutsättningar och skicklighet för att använda maktmedel.³ Vad som avses med ”tillräckliga” i regeringens proposition har inte preciserats i propositionen. När man i efterhand bedömer om användningen av maktmedel är försvarlig kan man enligt regeringens proposition beakta bland annat hur polismanen har utrustats för användning av maktmedel. Till exempel kan en polisman som arbetar ensam med enbart basutrustning i en situation som kräver omedelbara åtgärder kan bli tvungen att använda strängare maktmedel än en bättre utrustad fältpatrull. Det innebär dock inte direkt att en polisman i ”underläge” automatiskt kan motivera sin användning av maktmedel med att hen är ensam och bristfälligt utrustad. I propositionen framförs i stället som ett alternativ att polismanen avstår från uppdraget. Det är något en polisman som arbetar ensam med basutrustning borde överväga snarare än en bättre utrustad fältpatrull.⁴

I 1 kap. 4 § i polislagen definieras principen om minsta olägenhet och kravet på nödvändighet. I 2 kap. 17 § om använd-

³ RP 57/1994 rd. 54–55.

⁴ RP 57/1994 rd. 54–55.

ning av maktmedel hänvisas också till nödvändighetskriteriet. Principen om minsta olägenhet fastställer att polisen i sitt tjänsteuppdrag ska välja det av tillgängliga medel som orsakar målpersonen minst skada och olägenhet. Kravet på nödvändighet fastställer att man inte får ingripa i någons rättigheter i större utsträckning än nödvändigt, och användningen av maktmedel ska avslutas omedelbart när målpersonens motstånd upphör eller situationen på annat sätt är under kontroll. Som kriterier för kravet på nödvändighet anges att de valda åtgärderna ska vara effektiva och ändamålsenliga.⁵ Enligt principen om minsta olägenhet ska polisen vid användning av maktmedel beakta att den inte medför större skada eller olägenhet för målpersonen än vad som är nödvändigt för att utföra uppdraget. Polisen ska inte ingripa i målpersonens grundläggande rättigheter i större utsträckning än nödvändigt.

Enligt regeringens proposition ska maktmedel användas på ett sådant sätt att deras följder kan förutses och att användningen är säker.⁶ Enligt min tolkning kan det således anses motiverat att en polisman som är liten till växten använder strängare maktmedel (till exempel maktmedels-

redskap), om de är säkrare än lindrigare maktmedel. Kravet på säkerhet i användningen ger dock inte en polisman som är liten till växten rätt att automatiskt använda strängare maktmedel endast för att de är säkrare, utan uppdraget ska också vara brådskande och viktigt för att polismannen ska ha rätt

att använda strängare maktmedel. Vidare måste hen också välja det *lindrigaste fungerande* maktmedlet. Polismannens fysiska storlek kan påverka valet av maktmedel som används i en situation, men enbart den fysiska storleken kan inte tjäna som grund för valet och användningen av maktmedlet. Grunden för all användning av maktmedel ska vara ett tjänsteuppdrag, vars brådskande och prioritet definierar de maktmedel som står till förfogande enligt proportionalitetsprincipen.

Av högsta domstolens avgöranden⁷ framgår att tyngdpunkten i bedömningen av om användningen av maktmedel är försvarlig ligger på det tjänsteuppdrag som ska utföras och omständigheter som gäller målpersonens beteende, till exempel motståndets farlighet, aggressivitet, berusning och målpersonens fysiska storlek. Enligt min tolkning innebär det att målpersonen med sitt eget agerande bäst kan påverka hur stränga maktme-

del polismannen behöver rikta mot honom eller henne. Grunden för polisens verksamhet är proportionalitetsprincipen, principen om minsta olägenhet och kravet på nödvändighet, som för sin del tryggar målpersonens grundläggande rättigheter, till exempel skyddet av målpersonens integritet i samarbetet med polisen. I dessa principer ingår inte beaktandet av polismannens fysiska egenskaper i skötseln av tjänsteuppdraget, utan vid bedömningen av om användningen av maktmedel är försvarlig fäster man objektivt uppmärksamhet vid om de maktmedel som polismannen använt kan anses vara förenliga med principerna i polislagen med beaktande av ovan nämnda omständigheter som gäller målpersonen och det tjänsteuppdrag som ska utföras.

För min avhandling intervjuade jag åklagare som arbetar med polisbrottsutredning angående hur en polismanns fysiska och personliga egenskaper beaktas vid bedömningen av om användningen av maktmedel är försvarlig. Åklagarna som ansvarar för polisbrottsutredningen arbetar som undersökningsledare när någon lämnar ett klagomål till exempel om att en polisman gjort sig skyldig till överdriven användning av maktmedel eller när polisen är tvungen att förlita sig på ett vapen när hen utför ett tjänsteuppdrag. Av intervjuerna framgick att polismannens fysiska egenskaper inte nödvändigtvis ens nämns i bedömningen av om användningen av maktmedel är försvarlig. Även om åklagarna ansåg att beaktandet av fysiska egenskaper är en viktig och väsentlig omständighet som

FÖR MIN AVHÄNDLING INTERVJUADE
JAG ÅKLAGARE SOM ARBETAR MED
POLISBROTTSUTREDNING ANGÅENDE
HUR EN POLISMANS FYSISKA
OCH PERSONLIGA EGENSKAPER
BEAKTAS VID BEDÖMNINGEN AV OM
ANVÄNDNINGEN AV MAKTMEDEL ÄR
FÖRSVARLIG.

⁵ Helminen – Kausimäki – Rantaakola, 2012, s. 781.

⁶ RP 57/1994 rd, s. 55.

⁷ Se HD 1984-II-1227, HD 1990:136, HD 1993:50, HD 2004:75, HD 2020:29.

påverkar situationen som helhet, kan dessa egenskaper förbises helt i processen om polismannen inte självtar upp dem och de inte antecknas i

förundersökningsmaterialet. Enligt åklagarna kan en polisman inte motivera sin användning av maktmedel enbart genom att hänvisa till sina fysiska egenskaper, utan bedömningen av om användningen av maktmedel är försvarlig grundar sig på hur viktigt och brådskande tjänsteuppdraget är, det hot som målpersonen medför och hur farligt motståndet är. Med tanke på målpersonens rättsskydd är det viktigt att bedömningen grundar sig på ovan nämnda omständigheter, även om polismannens fysiska egenskaper beaktas i bedömningen av om användningen av maktmedel är försvarlig. På så sätt är grunden för polisens verksamhet alltid densamma, oavsett hur storväxt den polisman som utför tjänsteuppdraget är. Varken en småväxt eller en storväxt polisman kan göra sig skyldig till övertramp vid användning av maktmedel.

I anslutning till de *tillräckliga* fysiska förutsättningar för polismän som nämns i regeringens proposition kan man fundera på om de fysiska delarna av Polisyrkeshögskolans urvalsprov motsvarar detta krav. Kan man med fysiska test i urvalsproven försäkra sig om att det finns personer som har till-

räckliga fysiska förutsättningar för att använda maktmedel?

Det är svårt att definiera vad som är tillräckligt i vilken situation. Situatio-

SITUATIONER DÄR
MAKTMEDEL ANVÄNDS
KRÄVER FRAMFÖR ALLT
FÖRMÅGA ATT REAGERA
SNABBT PÅ VÄXLANDE
OMSTÄNDIGHETER
OCH EN BRA BLICK FÖR
SPELET NÄR DET GÄLLER
BÄSTA SÄTTET ATT
AGERA I SITUATIONEN.

ner där maktmedel används uppstår i allmänhet oförutsett och var och en av dem är olika. Det är sant att sannolikheten att lyckas i situationer där maktmedel som kräver fysisk kontroll används är större, om den polisman som använder maktmedel är starkare än målperso-

nen. Är en storväxt polisman automatiskt en garanti för en lyckad användning av maktmedel? Självfallet inte. Är en småväxt polisman automatiskt en garanti för att maktmedelssituationen inte lyckas? Nej. Situationer där maktmedel används kräver framför allt förmåga att reagera snabbt på växlande omständigheter och en bra blick för spelet när det gäller bästa sättet att agera i situationen. Dessutom är det bra att ha magkänsla för vad som är motiverat med tanke på användningen av maktmedel i situationen i fråga och känna till verksamhetens lagliga grund. Om dessa egenskaper saknas hjälper det inte att polismannen är stor till växten.

Jag anser att de fysiska delarna i Polisyrkeshögskolans urvalsprov ska vara krävande. Jag tycker faktiskt att de ska vara så krävande att de sökande inte kan klara dem utan målmedvetna och flitiga förberedelser och träning.

Att det inte längre finns något längdkrav innebär inte att man inte kan kräva fysisk kraft av de sökande. Höga inträdeskrav ligger i mitt tycke framför allt också i den sökandes eget intresse. När en sökande tillägnar sig en motionsinriktad livsstil och lär sig att ta hand om sin fysiska kondition redan när hen söker till skolan, blir det lättare att ta hand om konditionen även under studierna och i arbetslivet. För mig själv är motion ett viktigt sätt att varva ner efter en tung arbetsdag och minska stressen. Ju tuffare dag, desto längre löprunda eller desto större vikter på gymmet. Dessutom testas de höga inträdeskraven också den sökandes motivation, för när väckarklockan ringer 04.30 orkar man knappast släpa sig ut på spånbanan om inte saken är väldigt viktig för en själv.

Eftersom polisens arbete fortfarande uppfattas som mycket fysiskt och det är fråga om en mansdominerad bransch, har jag ofta fått frågan om en kvinnlig polis måste vara en "bra kille" för att klara sig inom polisen. Jag tror inte att man behöver vara en bra kille, men man måste vara en bra typ, precis som i vilket annat sammanhang som helst.

Redan i armén vände jag mig vid att möta personer som anser att en kvinna inte hör hemma i den omgivningen. Lyckligtvis är sådana personer i dag en försvinnande minoritet inom såväl försvarsmakten som polisen.

Jag tror att varje kvinnlig polis har upplevt flera situationer under sin karriär

. ATT DET INTE LÄNGRE FINNS
NÅGOT LÄNGDKRAV INNEBÄR INTE
ATT MAN INTE KAN KRÄVA FYSISK
KRAFT AV DE SÖKANDE.

NÄR EN SÖKANDE TILLÄGNAR SIG
EN MOTIONSINRIKTAD LIVSSTIL
OCH LÄR SIG ATT TA HAND OM
SIN FYSISKA KONDITION REDAN
NÄR HEN SÖKER TILL SKOLAN,
BLIR DET LÄTTARE ATT TA HAND
OM KONDITIONEN ÄVEN UNDER
STUDIERNÄ OCH I ARBETSLIVET.

där just en kvinnlig konstapel varit till särskild nytta. Också jag upplevde under min egen period på fältet några tillfällen där situationen förändrades eller lugnade sig när en kvinnlig polis anlände till platsen. Ett exempel på det var ett hembesök, där en man som

led av svåra abstinenssymtom härjade i hemmet. Min patrullkamrat och jag stod i trappuppgången i ett flervåningshus och lyssnade på mannen som skrek och kastade föremål inne i lägenheten. Vi försökte övertala mannen att öppna dörren till lägenheten, men han vägrade lyssna och fortsatte i stället att skrika och kasta saker inne i bostaden. Min patrullkamrat var beredd att använda elpistol när vi gick in i bostaden. Mannen ropade fortfarande för full hals till min patrullkamrat, men när jag steg in i rummet slutade han skrika omedelbart. Mannen började tala med oss i normal samtalston och åkte helt lugn iväg med akutvården. Senare berättade min patrullkamrat att just den här mannen alltid betedde sig hyggligt mot kvinnliga poliser.

Jag tycker inte att en kvinna behöver försöka vara manlig för att klara sig på en arbetsplats inom polisen, men oavsett kön krävs en viss attityd och ett iskallt lugn i förhållningssättet till utmaningarna. Redan då jag ryckte in i militären bestämde jag mig för att aldrig klaga eller säga att jag inte klarar något för att jag är kvinna eller liten till växten. Samma attityd har jag

tagit med mig till polisen. Man måste kunna utföra uppdragen med godkänt resultat även om man inte klarar det lika lätt och elegant som den 180 centimeter långa kompisen bredvid. På Polisyrkeshögskolans kurs i livräddande första hjälpen drog jag ut

en studiekamrat som väger 90 kilo ur en bil. Utbildaren konstaterade att det än en gång var ett exempel på att man inte behöver storväxta poliser, när vem som helst kan flytta på också stora personer med rätt teknik. Man behöver alltså inte försöka vara en man, men man måste kunna utföra de uppgifter som man fått.

Inom polisen krävs olika styrkor för olika uppgifter. Till exempel i övervaknings- och utryckningsuppdrag behövs förmåga att reagera snabbt på växlande omständigheter, stresstålighet och god känsla för situationen. I utredningen av ekonomiska brott betonas i stället utredarens förmåga att behärska och gestalta stora helheter. I omfattande utredningar behövs också långsiktighet. Det finns också skillnader mellan olika utredningsenheter i fråga om vilka egenskaper och styrkor som framhävs hos utredaren. Samma drag och egenskaper kan noteras hos alla, men i varje polisuppgift finns dessutom vissa specifika drag med anknytning till arbetsuppgifterna, där arbetstagarens olika styrkor kommer till sin rätt.

I Finland arbetar för närvarande många kvinnliga poliser med över-

vaknings- och utryckningsuppdrag. De klarar sina arbetsuppgifter utmärkt eftersom de har god reaktionsförmåga och stark yrkeskompetens, vilket också skapar säkerhet i situationer där maktmedel används. Jag anser alltså att man inte kan säga att en kortväxt kvinna inte borde sköta övervaknings- och utryckningsuppdrag, men man kan inte heller automatiskt säga att en kort kvinna klarar alla utrycknings- och övervakningsuppdrag. Även om jag påpekade ovan att det ibland kan vara till nytta att en kvinnlig polis anländer till platsen, handlar det ändå om sporadiska situationer. Vanligare är att man möter en målperson som inte kan skilja mellan fågel och fisk – och dessutom råkar hata båda. Då måste man kunna agera och klara situationen så att slutresultatet är så säkert som möjligt för alla parter.

Om man inte kan sköta uppdrag på fältet på grund av att krafterna inte räcker till eller man inte kan agera när situationen kräver användning av maktmedel, är det bättre att övergå till andra uppgifter inom polisen. Oavsett hur stor eller liten polismannen i fråga är till växten. På motsvarande sätt kan man säga att även om en person klarar 170 kilo i bänkpress lönar det sig inte att söka arbete vid enheten för ekonomiska brott, om det känns helt omöjligt att hantera stora mängder material. Som sagt framhävs olika egenskaper i olika uppgifter.

* * *

Tidningen Kotiliesi intervjuade den redan pensionerade polisen Eila Koivuni-

I FINLAND ARBETAR FÖR
NÄRVARANDE MÅNGA KVINNliga
POLISER MED ÖVERVAKNINGS-
OCH UTRYCKNINGSUPPDRAG. DE
KLARAR SINA ARBETSUPPGIFTER
UTMÄRKT EFTERSOM DE HAR GOD
REAKTIONSFÖRMÅGA OCH STARK
YRKESKOMPETENS, VILKET OCKSÅ
SKAPAR SÄKERHET I SITUATIONER
DÄR MAKTMEDEL ANVÄNDS.

emi 2019. Eila Koivuniemi hörde till den första generationen som hade tillgång till jämlik polisutbildning för kvinnor och män. Hon utexaminerades som första kvinna från polisbefälskursen 1991. De 25 sista åren av sin 43 år långa karriär arbetade Koivuniemi som undersökningsledare för våldsbrott. Enligt Koivuniemi har den sakkunniges kön ingen betydelse och hon var inte undersökningsledare eftersom hon är kvinna, utan eftersom arbetet passade henne som person. *“Eila har en mycket tydlig åsikt om vilka uppgifter i polisens arbete som lämpar sig för antingen män eller kvinnor. Hennes åsikt är denna: sådana uppgifter finns inte.”*⁸

Polismannens fysiska egenskaper kan begränsa möjligheterna att sköta vissa uppgifter inom polisen, men i den här organisationen är uppgiftsfältet så brett att man kan dra nytta av sina egna styrkor och utvecklas till sakkunnig inom sitt eget område på många olika sätt, oavsett om man är kortare eller längre än 160 centimeter. Det är sant att en polisorganisation inte skulle fungera om alla poliser var kvinnor. I dag skulle den inte heller fungera även om alla poliser var 183 centimeter långa män. Alla behövs och det finns olika uppgifter för många olika typer av personer oavsett ålder, kön och storlek.

Vi behöver personer som är stora till växten för vissa uppgifter, men vi behöver också personer för andra uppgifter än sådana som kräver fy-

siska egenskaper. Det finns alltid tvivlare och de som med hela sitt jag låter förstå att en kvinna som är liten till växten är på fel plats när hon arbetar inom polisen.

Jag har konstaterat att det bästa sättet att övertyga dessa tvivlare är att göra sitt jobb ordentligt. Hittills har det fungerat varje gång. Med min längd blir jag aldrig en professionell basketspelare eller pilot, men ingen kan påstå att jag inte kan vara polis.

TILL KÄLLORNA

- Helminen, Klaus – Kuusimäki, Matti – Rantaeskola, Satu: Poliisilaki. Talentum Helsingfors 2012.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Straffrättens ansvarslära. Alma Talent 2016.
- RP 57/1994 rd: Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till polislag och vissa lagar som har samband med den.
- Lehtovaara, Riikka: ”Olin työkavereiden silmissä kummajainen” – Suomen ensimmäinen naiskomisario kertoo, millaista kohtelua naispoliisit ovat joutuneet sietämään. Intervju med Eila Koivuniemi. Kotiliesi 25.8.2019. <https://kotiliesi.fi/ihmiset-ja-ilmiot/historia/olin-tyokavereiden-silmissa-kummajainen-suomen-ensimmainen-naiskomisario-kertoo-millaista-kohtelua-naispoliisit-ovat-joutuneet-sietamaan/>

⁸ Kotiliesi 25.8.2019, Text: Riikka Lehtovaara.

SAMU PEHKONEN

POLIISI JA PUHUMISEN TAITO

SAMU PEHKONEN ON YHTEISKUN-
TATIETEILIJÄ JA VUOROVAIKUTUS-
TUTKIJA, JOTA KIINNOSTAA KIE-
LENKÄYTÖN PIENEN VIVAHTTEIDEN
VAIKUTUS SUURIIN KOKONAISUUK-
SIIN. PEHKONEN ON VÄITELLYT
TOHTORIKSI VUONNA 2009. AL-
KUVUODESTA 2020 HÄN PÄÄTYI
POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUUN
TEKEMÄÄN TUTKIMUSTA POLIISIN
PUHEVIESTINNÄSTÄ. ENNEN TÄTÄ
KONEEN SÄÄTIÖN APURAHALLA
TOTEUTETTAVAA TUTKIMUSHAN-
KETTAAN HÄN ON TUTUSTUNUT
KENTTÄPOLIISIN TYÖHÖN ANALY-
SOIMALLA POLIISIT-TELEVISIOSAR-
JAN KOHTAAMISIA.

PEHKONEN ON AIEMMIN TYÖS-
KENNELLYT TAMPEREEN JA OULUN
YLIOPISTOISSA. SIVUTOIKSEEN HÄN
ON AJANUT TAKSIA JA KYDDINNYT
TOISINAAN MYÖS ASIAKKAITA,
JOTKA OLIVAT NIPIN NAPIN VÄLT-
TÄNEET MIEKKATAKSIMATKAN.

Puhe on poliisin työvälineistä
tärkein. Se on jopa niin tärkeä,
että puheen ensisijaisuus
yleisen järjestyksen ja turvallisuuden
ylläpitämisessä – neuvoin, kehotuk-
sin ja käskyin – on kirjattu poliisilain
kuudenteen pykälään. Kun poliisi
puhuu virkapukunsa takaa, muuttuu-
ko hänen tapansa puhua, ja jos muut-
tuu, niin miten? Onko olemassa
poliisikielen perusteita tai poliisina
puhumisen tapoja, joiden oppiminen
ja hallitseminen tekee kenttäpolii-
sin puheesta tehokasta ja erilaisiin
asiakaskohtaamisiin soveliaista?

Poliisina puhumiseen tai poli-
isikielen ei juurikaan löydy oppaita
(poikkeuksena mm. Peter Liskin ja
Joonatan Nikulan vuonna 2018 opin-
näytetyönään kirjoittama poliisin
puhutusopas). Oppaita lukiessa on
kuitenkin muistettava, että puhumin-
en on aina vuorovaikutteista, tilan-
nesidonnaista ja yllätyksellistä. Täy-
sin relevantti kysymys saattaa suistaa
keskustelun sivuraiteille. Jonkin yksit-
täisen tehtävän – esimerkiksi henkilö-
todistuksen pyytämisen tai kohde-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

henkilön kiinnioton – voi suorittaa monin erilaisin kielellisin keinoin, eikä jokin tietty puheen muotoilu johda aina samaan lopputulokseen.

Puhumisen tai puhuttamisen taidon opetus poliisiorganisaatiossa onkin perinteisesti ollut mestari–kisälli-mallin mukaista tilannesidonnaista tiedon-

siirtoa. Kun kokenut poliisi kertoo, miten hän sai pajunköyttä syöttäneen huijarin puhuttua pussiin tai rikoksesta epäillyn tunnustamaan tekonsa, arvostamme paitsi puhujaa myös puheen lopputulosta. Kertoja ei silti välttämättä osaa kuvailla kovinkaan yksityiskohtaisesti, mikä teki hänen sanoistaan tuossa tilanteessa toimivia tai toimisiko sama kikka uudestaan vastaavissa tilanteissa. Ohitammekin helposti kysymyksen siitä, miten vuorovaikutus oikeastaan lopulta eteni ja mitkä mekanismit todistettavasti johtivat suotuisaan lopputulokseen: oliko se jokin yksittäinen sana, kysymyksen muotoilu vai kenties keskusteluun ajautunut sivujuonne, joka mursi kohdehenkilön puolustuksen? Näin siksi, että rutiininomaisissa tilanteissa harvoin tiedostamme, mitä oikeastaan tapahtui. Meillä on mielikuvia hyvästä poliisipuheesta, mutta toteutuvatko ne todellisuudessa?

Olet kenties kuullut puhejudosta tai lukenut erilaisista retorisisista keinoista vakuuttaa alkujaan eri mieltä ollut

keskustelukumppani.¹ Haastavissa tilanteissa ideana on hallita omaa mieltä, olla ajautumatta kiivastuneen tai vastustelevan keskustelukumppanin kanssa törmäyskurssille. Myötäilevillä tekniikoilla, ymmärrystä osoitavilla sanavalinnoilla ja yhteistyötarjojoksilla hankala asiakas saadaan, kenties huomaamattaan,

sitoutumaan yhteistyöhön.

Keskustelun tutkijana suhtaudun hieman skeptisesti psykologisiksi toimintamalleiksi tai toimiviksi ”aloita keskustelu näin” -listoiksi mainostettuihin vuorovaikutus- ja itsepuopaisiin. En siksi, etteivätkö nuo (usein kuvitteellisiin esimerkkeihin perustuvat) repliikit toimisi, vaan siksi, että valmista toimintamallia sokeasti noudatettaessa puhujalta voi jäädä huomaamatta se, mitä vuorovaikutuksessa tosiasiasa tapahtuu.

En ole itse poliisi eikä minulla myöskään ole liiemmästi kokemusia poliisin asiakkaana toimimisesta. Tutkimuksen tekemisen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että en ensisijaisesti arvioi poliisin toimintaa tai sitä, miten poliisin tulisi hoitaa tehtäviään kentällä jonkin koulutuksessa opetetun mallin mukaan. Keskityn siihen, mitä tilanteessa tapahtuu. Olenkin vuorovaikutustutkijana viettänyt vuosia videonauhoitteista litteroitujen eli puheenvuoroiksi, sanoiksi ja äänen-

OLENKIN
VUOROVAIKUTUSTUTKIJANA
VIETTÄNYT VUOSIA
VIDEONAUHOITTEISTA
LITTEROITUJEN ELI
PUHEENVUOROIKSI, SANOIKSI
JA ÄÄNENSÄYVIKSI
PURETTUJEN PUHETILANTEIDEN
PARISSA.

¹ Esim. Thompson & Jenkins 2013.

sävyiksi purettujen puhetilanteiden parissa. Näitä poliisin puhetilanteita olen haalinut kokoon erityisesti *Poliisit*-televiiosarjasta ja YouTube-videoista mutta myös Poliisiammattikorkeakoulun harjoitustilanteista. Motiivini on ollut pohtia poliisina ja asiakkaana asiakaspalvelutilanteessa toimimista sekä puheen ja kielen käyttöä noissa tilanteissa.

Moni poliisiksi pyrkivä kertoo kiinnostuneensa poliisin työstä nimenomaan erilaisten dramatisoitujen tai tositilanteisiin perustuvien poliisisarjojen välityksellä. On selvää, että tositelevisiossa näytetty kiiltokuvamainen poliisityö eroaa oikeasta, huomattavasti rosoisemmasta ja hitaammasta poliisityöstä.² Olisi pitkäväteistä näyttää minuuttikaupalla editoimatonta videokuvaa partiosta, joka ensin herättää, sitten jututtaa ja lopuksi avustaa humalaista kansalaista. Toisaalta poliisin toiminta on – ja sen pitääkin olla – jatkuvasti hallinnon ja kansalaisten suurennuslasin alla, joten täysin epäonnistuneita puhetilanteita ei epäilemättä näihin ohjelmiin eikä siten myöskään tutkimusaineistoihini ole päätyntä. Lopulta tutkimus pyrkii aina vastaamaan siihen ja vain siihen tutkimustehtävään, jonka tutkimuksen viitekehys määrittelee. Minun tehtävänäni ei siis ole ollut ratkoa, kohteleeko poliisi kansalaisia hyvin vai huonosti, vaan analysoida, millaisia puhumisen tapoja ja strategioita poliisi työsssänsä käyttää.

Käytän omassa tutkimuksessani keskusteluanalyttistä menetelmää, jossa tutkitaan puhetta ja sosiaalista toimintaa vuorovaikutuksessa (video)tallenteiden

² Kartastenpää 2021.

MINUN TEHTÄVÄNÄNI EI SIIS
OLE OLLUT RATKOA, KOHTELEEKO
POLIISI KANSALAISIA HYVIN VAI
HUONOSTI, VAAN ANALYSOIDA,
MILLAISIA PUHUMISEN TAPOJA JA
STRATEGIOITA POLIISI TYÖSSÄNSÄ
KÄYTTÄÄ.

avulla.³ Kun sanon tutkivani vuoro-vaikutusta, ensisijainen huomioni on vuorovaikutuksen vuoro-sanassa.

Vuoro tarkoittaa toimintaa, joka voi olla yksittäinen sana, kielipillistä virkettä vastaava lausuma tai niiden kokonaisuus, mutta myös yksittäinen ele tai fyysinen toiminta voi täyttää vuoron kriteerit. Vuorot liittyvät

aina toisiinsa. Tutkijana tarkastelen sitä, miten puhujien vuorot vaihtuvat (yleensä yksi puhuu kerrallaan) ja miten ne limittyvät toisiinsa (puhujat vaihtuvat). Vuoron vaikutus ja seuraamuksellisuus syntyvät puolestaan siitä, mitä sanotaan, miten sanotaan ja missä kohtaa keskustelua vuoro tuotetaan sekä tietysti vuoron vastaanottajan vastauksesta edeltävään vuoroon.

Tutkijan havaintojen tulee perustua keskustelijoiden itse tilanteessa tekemiin jäsennyksiin ja heidän osoittamiinsa tulkintoihin tilanteen kulusta. Kun aineistoa analysoidessani kysyn, ”miksi tämä vuoro tässä ja tällä tavalla muotoiltuna”, selitykseksi ei kelpaa se, että ”näin on koska poliisi niin sanoo”. Haluan tutkijana ymmärtää, millaista toimintaa poliisi sanoillaan tavoittelee ja millaisen vastaanoton sanat saavat aikaan muissa tilanteeseen osallistuvissa.

Kieli on järjestäytyntä muutenkin kuin kielipillisesti. Kielen käyttöön

vuorovaikutustilanteissa on nimittäin sääntönsä, joista keskusteluanalyysi on kiinnostunut. Me hallitsemme nämä säännöt, vaikeamme niitä normaalisti osaisikaan kuvata. Tiedämme vastata, kun meiltä kysytään. Hallitsemme myös tilanteet, joissa emme saa keskustelukumppanimme toimimaan toivomallamme ta-

valla. Tunnistamme tilanteet, joissa vuorovaikutuksen ongelmat ja niiden syyt ovat ilmeisiä: poliisin asiakas voi olla esimerkiksi päihtynyt tai shokissa, tai puhujat voivat olla vailla yhteistä kieltä. Näistäkin tilanteista selviämme.

Poliisi kohtaa työssään jatkuvasti tilanteita, joissa on neuvottava, kehotettava ja viime kädessä käskettävä muita toimimaan poliisin haluamalla tavalla. Poikkeuksetta kentällä työskentelevän työvuoroon mahtuu aina kohtaamisia, joissa asiakas ei syystä tai toisesta pysty tai halua välittömästi noudattaa poliisin antamaa lausumaa. Vaikka poliisilla on lakiin perustuva oikeus rajoittaa kansalaisten itsemääräämisoikeutta ja viime kädessä mahdollisuus voimankäyttöön, useimmiten jonkinlainen suostuttelu tai neuvottelu johtaa toivottuun päämäärään. Toisinaan suoritteiden kannalta ylimääräiseen jutusteluun kuluneet minuutit voivat nopeuttaa ja helpottaa poliisin työtä, kun sama henkilö seuraavan kerran kohtaa poliisin. Vastaavasti huonon kokemuksen

HALUAN TUTKIJANA
YMMÄRTÄÄ, MILLAISTA
TOIMINTAA POLIISI
SANOILLAAN TAVOITTELEE
JA MILLAISEN VASTAANOTON
SANAT SAAVAT AIKAAN
MUISSA TILANTEESEEN
OSALLISTUVISSA.

kääntäminen hyväksi tai luottamuksen uudelleenluominen vaatii aikansa. Aina neuvotteluun ei tietenkään ole aikaa tai mahdollisuutta. Saattaapa olla, että pitkitynyt suostuttelu tekee lopputuloksesta huonon kummallekin osapuolelle: poliisi voi tuntea menettävänsä auktoriteettinsa, asiakas kasvonsa.

Todistin jokin aika sitten tilannetta, jossa isä joutui puuttumaan kahden alle kouluikäisen lapsen leikkimieliseen painiin, jossa pikkuveli Matti näytti jääneen isosisko Maijan alakynteen (nimet keksitty). Tilanne eteni vuoro vuorolta kutakuinkin

01 Isä: Maija, nouseppa ylös.

02 (hiljaisuus, lapset jatkavat painia)

03 Isä: Nouse ylös Maija.

04 (lyhyt hiljaisuus, paini keskeytyy, mutta lapset makaavat maassa edelleen päällekkäin)

05 Isä: Maija!

06 (lapset nousevat ja lähtevät juoksemaan) näin.

Kiinnitin jo tilanteessa huomiota samoihin säännönmukaisuuksiin, joita olen havainnoinut poliisiaineistoni tilanteissa, joissa poliisi ohjeistaa kansalaista. Litteraatiassa puhujien vuorot on jaettu omille numeroiduille riveilleen helpottamaan näiden säännönmukaisuuksien havaitsemista. Isä tuottaa kolme Maijaa ohjailevaa vuoroa. Vuorot ovat paitsi kielellisiä muotoiluja, myös toimintoja, joita voidaan tilanteesta riippuen nimetä pyynnöiksi, kysymyksiksi tai vaikkapa tervehdyksiksi. Tällaiset aloittavat vuorot luovat aina odotuksen puheumppanin vastauksesta eli responsista.

POIKKEUKSETTA KENTÄLLÄ
TYÖSKENTELEVÄN TYÖVUORON
MAHTUU AINA KOHTAAMISIA, JOISSA
ASIAKAS EI SYYSTÄ TAI TOISESTA
PYSTY TAI HALUA VÄLITTÖMÄSTI
NOUDATTAA POLIISIN ANTAMAA
DIREKTIIVIÄ ELI PUHUTELTAVAA
OHJAAVAA LAUSUMAA.

³ *Esim. Stevanovic & Lindholm 2016.*

Esimerkissämme isän vuoroihin odotuksenmukainen toiminto Majjalta olisi nousta ylös. Isän vuoroja seuraa kuitenkin hiljaisuus, eikä paini ota heti loppuakseen. On ilmeistä, että Maija ei aluksi tottele.

Isän ohjailevien vuorojen määrä, kolme, ei ole sattumaa. Poliisilain kuudennesta pykälästä tuttu kolmijako ”neuvoin, kehotuksin ja käskyin” toteutuu tässä hieman muunneltuna. Rivin 1 vuoroa voisi luonnehtia kehotukseksi. Imperatiivimuotoiseen verbiin liitetty sävypartikkeli -ppa pehmentää vuoron velvoittavuutta. Isä myös nimeää Majjan vuoron vastaanottajaksi eli puhuteltavaksi. Vuoron muotoilu antaa siis ymmärtää, että Majjan tulisi kahdesta painijasta isompana ymmärtää, että hänen on noustava ylös.

Rivi 2 kuvaa lasten responsia isän vuoroon. Lapset eivät tuota puhetta eivätkä lopeta painia, vaan isä joutuu ohjeistamaan toistamiseen, hieman direktiiviään kuitenkin muokaten. Kun sävypartikkeli putoaa pois, vuoro voidaan tulkita käskyksi. Käsky on tilanteessa seurausta siitä, että Maija ei ole käyttänyt mahdollisuuttaan nousta ylös omaehtoisesti. Isä ilmaisee imperatiivimuodolla selkeästi sen, mitä Majjalta vaaditaan. Vaikka lasten paini taukoaa, toivottua tulosta ei kuitenkaan tule. Tarvitaan vielä kolmas ohjaileva vuoro. Vaikka rivillä 5 ei ole imperatiivimuotoista sen paremmin kuin muutakaan verbiä, on puhuteltava nimi ”Maija” kuultavissa ja tulkittavis-

sa aikaisempaa käskyä täsmentävänä direktiivinä, ehkä jopa varoituksena tai uhkauksena. Tällainen muotoilu alleviivaa edelleen, ettei Majjan tottelemattomuudelle ole perusteita.

Tässä tapauksessa – kuten hämmästyttävän monessa tarkemmin analysoimassani poliisin kenttätilanteessa – tilanne ratkeaa tai etenee huomattavasti juuri kolmannen direktiivin jälkeen. Kyse ei ole kolmannen vuoron sisällöstä: että juuri pelkän nimen käyttö olisi ratkaisu tai että isän olisi kannattanut hypätä yli kaksi edeltävää askelmaa. Kun vanhempi joutuu puuttumaan lasten tai poliisi asiakkaiden tekemisiin, toimintaan kuuluu aina tietty vasteaika, joka ei koskaan ole pelkkää tyhjää hiljaisuutta. Yhteistyön, velvollisuuksien ja auktoriteetin rakentuminen on aina prosessi, jossa pienet lähes huomaamattomat asiat ovat merkityksellisiä ja johtavat näkyvään lopputulokseen.

Voin tässä kohtaa paljastaa, että edellisen esimerkin isä on ammatiltaan poliisi. Tuossa tilanteessa isä tuskin kuitenkaan hyödynsi pelkästään poliisin taitojaan. Jos jätetään pois poliisin taktista neuvottelua koskevat opit ja rikostutkintaan, erityisesti kuulusteluihin, liittyvä koulutus, saattavat tavallisen kenttäpoliisin vuorovaikutusvalmiudet perustua pikemminkin työelämäkokemuksen ja yleisen elämäkokemuksen myötä karttuvaan arkijärkeilyyn kuin yksityiskohtaisiin poliisikoulutuksen oppeihin. Poliisik-

oulutuksessa ei systemaattisesti pureuduta niin sanotun tavallisen puheen säännönmukaisuuksiin. Erilaisia puhumisen ja puhuttamisen tapoja toki harjoitellaan erilaisissa käytännön koulutustilanteissa, mutta ilman puheen ja vuorovaikutuksen perusteellista tutkimusta sekä kouluttajan että koulutettavan voi olla vaikea saada otetta poliisina puhumisen taidosta ja säännönmukaisuuksista.

Seuraava esimerkki on *Poliisit*-sarjassa esitetystä aidosta poliisitehtävästä, jossa partio on puuttunut nuorten julkijuopoteluun. Keskityn poliisiin ja yhden nuoren väliseen keskusteluun. Katkelma etenee muutaman vuoron pätkissä, joita seuraa noiden vuorojen ja toimintojen analyysi. Voit nyt aiempi esimerkki mielessäsi kiinnittää huomiota poliisin vuoroihin ja miettiä, miten itse toimisit poliisin (tai nuoren) asemassa. Millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia puheenvuorot tuovat esiin?

01 Poliisi: näytäs paperit.

02 Nuori: ei oo messis.

Poliisi pyytää nähdä nuoren henkilöllisyyden. Nuori kuitenkin ilmoittaa välittömästi, ettei hänellä ole papereita mukanaan. Poliisin pyyntö ei siis johda toivottuun tulokseen. Osallistujien vuoroja tarkemmin katsottaessa voidaan todeta, etteivät yhteistyön edellytykset ole kovinkaan vahvat. Rivillä 1 poliisin vuorossa imperatiivimuotoiseen verbiin kiinnittyvä sävypartikkeli -s tekee siitä rutiininomaisen, tähän tilanteeseen luonnollisesti kuuluvan ja siten helposti

TÄSSÄ TAPAUKSESSA – KUTEN
HÄMMÄSTYTTÄVÄN MONESSA
TARKEMMIN ANALYSOIMASSANI
POLIISIN KENTTÄTILANTEESSA –
TILANNE RATKEAA TAI ETENEE
HUOMATTAVASTI JUURI KOLMANNEN
DIREKTIIVIN JÄLKEEN.

toteutettavan. Poliisi ei valmistele tai pohjasta pyyntöään sen paremmin kuin perustelekaan sitä esimerkiksi kysymällä, voisiko hän saada nähdä henkilöpaperit. Näin toki voisi tehdä, ja itse asiassa kysymysmuotoinen pyyntö koetaan usein yhteistyökutsuksi, josta on lähtökohtaisesti hankalampaa kieltäytyä. Se, että poliisi kehottaa pikemmin kuin kysyy, saattaakin vihjata hänen varautuvan nuoren yhteistyöhaluttomuuteen.

Nuori kiertääkin varsinaisen pyynnön nopeasti ja epäoimattä. Vaikka hän ei suoranaisesti kieltäydy poliisin pyynnöstä, hänen vastauksensa siirtää vuoron ja aloitteen takaisin poliisille.

Mitä vaihtoehtoja sinulla olisi poliisina aloittamasi toimin-

non viemiseksi loppuun? Voisit kenties kysyä, eikö nuorella todellakaan ole mukanaan mitään papereita. Jos papereista kysymisen tarkoituksena on selvittää nuoren henkilön ikä, voisi sitä kysyä suoraan. Nämä ovat perusteltavissa olevia vaihtoehtoja. Tässä tilanteessa poliisin ratkaisu on kuitenkin tämä:

03 Poliisi: no ni tuu tänne selvittää asiaa.

Poliisi esittää nuorelle pyynnön tulla tänne (tarkoittaen poliisiautoa) selvittämään asiaa. Puheenaiheeksi tulee henkilöllisyyttä avoimempi ja laajempi ”asia”, jonka vuoron alun ”no ni” kytkee kuitenkin poliisin aiempaan

pyyntöön selvittää nuoren henkilöllisyys. ”No ni” pitää sisällään myös moraalisen moitteen: nuori ei ole osoittanut riittävää yhteistyöhalukkuutta. Poliisi puolestaan ei ole valmis viivästyttämään projektin etenemistä.

Pyyntö edellyttää suostumusta, tässä tapauksessa nuoren omaehtoista siirtymistä kohti poliisiautoa. Nuori pysyy kuitenkin paikallaan. Lisäksi hän kyseenalaistaa poliisin pyynnön:

04 Nuori: mitä se sulle kuuluu.

ITSE ASIASSA
KYSYMSMUOTOINEN
PYNTÖ KOETAAN USEIN
YHTEISTYÖKUTSUKSI, JOSTA
ON LÄHTÖKOHTAISESTI
HANKALAMPAA KIELTÄYTYÄ.

Nyt nuoren asian selvittämistä hidastava asenne tulee jo selkeästi ja tunnistettavasti esille. Nuori kyseenalaistaa suoraan poliisin oikeudet puuttua hänen toimintaansa.

Pallo on heitetty takaisin poliisille. Hän voisi tässä kohtaa selvittää oikeutensa, mutta ilmeisenä vaarana olisi ajautuminen oman auktoriteetin puolustamiseen. Sen sijaan hän toistaa pyyntönsä:

05 Poliisi: tule nyt tänne selvittää,

Rivin 5 vuoro toistaa ja täsmentää rivin 3 vuoroa, sillä ajan määre ”nyt” luo direktiiville aikaikkunan. Poliisi ei siis peräänny päätöksessään ottaa nuori puhutettavaksi. Nuori ei hankään peräänny. Litteraatiossa vuoron lopussa, viimeisen sanan sisällä, on hakasulje, joka ilmentää päällekkäistä puhetta. Se kertoo, että nuori aloittaa puheensa ennen kuin poliisi on saanut

06 Nuori: [eiks sun pitäis tietää.=lukeeks siin vittu mun nimi (.) se ei ollu ees mun.

vuoronsa valmiiksi.

Nuoren käytös muuttuu yhä hyökkäävämmäksi. Hänestä asiassa ei ole mitään selvittävää, mutta hän nyt itse ottaa puheeksi asian – kädessään olevan kaljatölkin – jonka takia hän on päätenyt poliisiin puhutettavaksi. Nuori kieltää juoman kuuluvan hänelle käyttämällä ilmausta, joka ikään kuin siirtää todistustaakan tölkin omistussuhteesta poliisille. Poliisi tunnistaa tämän velvollisuuden ja

07 Poliisi: sul oli kädessä [kalja.

08 Nuori: [eiks saa pitää kaverin kaljaa kädessä.

09 Poliisi:

[et.

10 (lyhyt tauko)

11 Poliisi: tule tonne noin, saat sakot siitä.

12 (poliisi taluttaa nuoren poliisiautolle)

tuottaa seuraavan vuoron, joka johtaa lyhyeen keskusteluun:

Keskustelun vuorot limittyvät toisiinsa tavalla, joka osoittaa, kuinka nuoren yritykset viivyttellä ja vastustella johtavat hänen kannaltaan vääjäämättömästi umpikujaan. Samalla selvittävä asia on tullut jo selvitettyksi: nuorelle kirjoitetaan sakko.

Hoitiko poliisi puhetilanteen mielestäsi hyvin? Vuorovaikutustutkijana näen poliisin toiminnassa paljon toimiviksi osoittautuneita käytäntöjä. Poliisi tarjoaa alussa nuorelle mahdollisuuden selvittää asiaa. Asian selvittely kutsuu nuorta yhteistyöhön, johon myönteisesti vastaamalla nuori olisi voinut kenties selvittää pelkällä huomautuksella. Nyt poliisi joutuu antamaan kolme direktiiviä, joiden tottelemista nuori viivyt-

telee. Nuoren toiminta – kutsuipa sitä huomionhakuisuudeksi, viisasteluksi tai niskoitteluksi – kääntyy kuitenkin häntä vastaan. Poliisin toistaessa pyyntöään hänen äänensävyensä on koko ajan päättäväinen mutta rauhallinen, eikä hän hermostu nuoren provosoivasta käytöksestä. Kolmatta direktiiviä

tuottaessaan poliisi itse asiassa ottaa asiakasta kädestä kiinni ja taluttaa hänet autolle.

Sanavalinnat, yhteistyön tarjoaminen ja kolmen vuoron toisto -rakenteen hyödyntäminen näyttäisivät tässä esimerkissä auttavan poliisia suorittamaan tehtävää, jossa poliisi ei kenties alun alkujaankaan odottanut asiakkaan suhtautuvan myötämieleisesti poliisiin läsnäoloon.

Molemmissa esittelemissäni esimerkeissä osallistujista toinen on auktoriteettiasemassa (isä–tytär, poliisi–kansalainen). Auktoriteettia ei kuitenkaan tavallisesti puheessa, kuten ei tässäkään, tuoda esiin. Itse asiassa tilanteet, joissa poliisi asiakasta ohjatessaan vetoaa auktoriteettiinsa, ovat syystä tai toisesta ajautuneet pois raiteiltaan. Kun tilanne on niin sanotusti päällä, voi suora käskeminen olla ainut keino hoitaa tehtävä. Monesti kuitenkin tilanteen kehittyminen uhitteluksi tai isotteluksi voidaan estää nojautumalla edellä kuvattuun ”kielel-

liseen tuntosarveiluun”, jossa annetaan ja hyödynnetään mahdollisuuksia yhteistyöhön. Tällöin molemmat osapuolet voivat säilyttää kasvonsa ja sitä myötä keskinäisen luottamuksen.

ITSE ASIASSA TILANTEET,
JOISSA POLIISI ASIAKASTA
OHJATESSAAN VETOAA
AUKTORITEETTIINSA, OVAT
SYYSTÄ TAI TOISESTA
AJAUTUNEET POIS
RAITEILTAAN.

Itse näen, että kansalaisten suomalaiseseen poliisiin kohdistama luottamus perustuu vuorovaikutuksen tasolla juuri

tällaisten keskustelun perussääntöjen molemminpuoliseen hallitsemiseen ja soveltamiseen. Poliisin ja kansalaisten välisissä vuorovaikutustilanteissa osapuolet tunnistavat toisensa juuri noiden roolien kautta. Yllätykselliseksi tilanteen tekee se, ettei ole olemassa yhtä tapaa olla poliisi tai poliisin asiakas. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jokainen kohtaaminen olisi vuorovaikutuksellisesti täysin ainutlaatuinen tai tyhjä taulu. Kun saavumme uuteen tilanteeseen, oli se sitten poliisitehtävä tai arkinen kaupassa käynti, me ikään kuin skannaamme muita paikallaolijoita, heidän sanomisiaan, tekemisiään ja pukeutumistaan tai ulkoasuaan löytääksemme alustavan kategorian, johon voimme heidät tarvittaessa luokitella ja sijoittaa.

Esimerkiksi poliisin tehtäväkoodilla ”34 Päihtynyt henkilö” vastaanotettu tehtävä täsmentyy, kun partio tapaa tiettyssä paikassa tiettyyn vuorokauteen aikaan tietyllä tavalla pukeutuneen henkilön. Rappukäytävässä aamulla nukkuvaa on luontevaa kohdella joko asunnottomana tai avaimensa baarireissulla hukanneena talon asukkaana.

Puiston penkille kevätaurinkoon sammuttanut kerrospukeutunut mies on todennäköisesti poliisin vakioasiakas, kun taas samalla paikalla lakkiaisiltana kylmissään värjöttelevä päihtynyt nuori nainen saattaa kohdata poliisin ensimmäistä kertaa. Olisi outoa, jos poliisin sanavalinnat ja toiminta olisivat näissä tilanteissa identtisiä.

Eräässä poliisisosiologian 1970-luvun klassikkoteksteistä John Van Maanen kirjoittaa amerikkalaispoliisien käyttämästä paskiaisen (engl. asshole) asiakaskategoriasta, johon partio saattaisi sijoittaa päihtyneen asunnottoman miehen, jos tämä alkaisi puhuteltaessa kiroilla ja sadatella poliisin saapumista.⁴ Tähän kategoriaan asettuvat ne henkilöt, joiden odotetaan vastustavan poliisia ja joihin poliisi suhtautuu siksi varauksella. Varauksellisuus ilmenee jo lähtökohtaisesti kovakouraisuutena, puhujan sanomisten kyseenalaistamisena ja ehdottomuutena. Vastaavasti nuori nainen saatettaisiin sijoittaa mahdollisen rikoksen tai olosuhteiden uhrin kategoriaan, jossa asianmukainen kohtelu edellyttää hienotunteisuutta, asiakkaan oman edun korostamista ja huolenpitoa.

Poliisin työssä on tärkeää tiedostaa näiden luonnollisten ennako-oletusten olemassaolo eräänlaisena kynnyksenä vuorovaikutukseen, mutta yhtä tärkeää on puheen avulla varmistua kategorian sopivuudesta ja tarvittaessa olla valmis muuttamaan omaa suhtautumistaan ja puhetapaansa. Ennakoinnin ei tule muuttua ennakkoluuloja toteuttavaksi toiminnaksi. Olemukseltaan aggressiiviselta vaikuttava asiakas saattaa lopulta olla niin sanottu iloinen juoppo, joka ymmärtää

⁴ Van Maanen 1978.

ENNAKOINNIN EI TULE MUUTTUA
ENNAKKOLUULOJA TOTEUTTAVAKSI
TOIMINNAKSI.

ja hyväksyy poliisin tarjoaman avun ja jonka normienvastainen toiminta voi olla poliisin silmissä sallittua.⁵ Voi olla, että myös asiakas tunnistaa ja tuo itse julki tilanteeseen sopivia kategorioita joko niitä vastustaen (esim. ”olen juovuksissa mutta en ole paha ihminen”) tai aktiivisesti tarjoamalla (”jättäkää tällane surkea juoppo tähän ku ei musta oo mihinkää”). Kuten nämä esimerkit osoittavat, kategorioiden avulla puhujat ohjaavat toimintaa aina johonkin suuntaan. Päihtyneen henkilön kohdalla jää poliisin arvioitavaksi viime kädessä se, kykeneekö henkilö huolehtimaan itsestään. Erilaiset kategoriat eivät myöskään tarkoita sitä, etteikö poliisi voisi kohdata ja kohdella kaikkia asiakkaita ensisijaisesti ihmisinä.

Vuorovaikutustutkijat ovat tutkineet poliisityön kannalta keskeisiä tilanteita kuten ajoneuvon pysäyttämisiä⁶, poliisi-kuulusteluita⁷ ja neuvottelutilanteita⁸. Eräs keskeinen tilanteita yhdistävä löydös näissä aitoja videoituja vuorovaikutustilanteita hyödyntävissä tutkimuksissa liittyy niin sanotun oppikirjasuorituksen ja aidon tilanteen väliseen ristiriitaan.

Vuorovaikutusoppaiden mall-

⁵ Pehkonen 2021.

⁶ Meehan 2019; Kidwell 2018.

⁷ Antaki & Stokoe 2017; Stokoe ym. 2019.

⁸ Sikveland & Stokoe 2020.

isooritukset ja suositukset perustuvat usein yleispäteviin ajatuksiin siitä, mikä on tehokasta tai asianmukaista toimintaa: ”Hyvä puhuja huomioi vastaanottajan ja kuuntelee keskeyttämättä tai päälle puhumatta. Vuorovaikutus on aina kaksisuuntaista. Asiakaspalvelutilanteessa poliisi on

kohtelias mutta samaan aikaan vakuuttava.” Tällaiset ohjeet kuulostavat kaikin puolin järkevilta ja sellaisilta, että niitä kannattaa pyrkiä noudattamaan.

Aidoissa vuorovaikutustilanteissa on kuitenkin aina päällepuhumista, takertelua tai sanojen korjauksia lennosta ilman, että vuorovaikutus tai siihen osallistujat kärsisivät näistä ”ongelmista”. Esimerkiksi kaksisuuntaista vuorovaikutusta on vaikea toteuttaa, jos toinen osapuoli kieltäytyy puhumasta. Myöskään päälleliimatut tai ulkoa opetellut fraasit eivät pelasta puhujaa, jos tilanteen lukeminen ei onnistu tai sanojen monimerkityksellisyyttä ei tiedosteta. Esimerkiksi kohteliaisuussanoiksi mielletyt ”ole hyvä” tai ”kiitos” eivät suinkaan aina välitä kuulijalle kohteliaisuutta.

Tein tutkimustani varten *Poliisisarjan* jaksoista kokoelman ”ole hyvä” -ilmauksista, joita poliisit tuottivat avustaessaan päihtynyttä henkilöä. Kävin läpi kaikki poliisin tuottamien ohjaavien vuorojen sisällöt ja kontekstit, joissa ne lausuttiin. Merkittävä osa ”ole hyvä” -ilmauksista sijoittuu poliisin niin sanottuihin viimeisiin direkti-

iveihin eli tilanteisiin, joissa poliisi on jo useaan otteeseen ohjeistanut asiakasta. Kun poliisi sanoo ”ole hyvä ja mene sinne autoon”, tuotetaan se äänensävyllä, joka viestii pienimuotoista ärtyneisyyttä pikemmin kuin ystävällisyyttä. Tällaiset tunnepurkaukset, joissa usein äkillisesti ja hallitsemattomasti puhuja menettää tunteiden ja niiden ilmausten kontrollin, ovat poliisin työssä yhtäältä epätoivotuja mutta toisaalta myös voimavara.⁹ ”Ole hyvä” toimii, usein puhujan sitä tiedostamatta, vahvistamassa pikemmin kuin pehmentämässä käskyä. Ylipäätään yksittäiset sanat eivät pelasta puhujaa, jos eleet, ilmeet, äänensävy ja kehollinen toiminta viestivät muuta kuin kohteliaisuutta.

Poliisin puheviestintää käsittelevää kirjallisuutta etsiessäni olen törmännyt usein myös ohjeeseen, joka liittyy työnjakoon: jos partiossa on kaksi jäsentä, yhden kannattaa hoitaa puhuminen. Aineistoni perusteella tämäkään ohje ei ole yleispätevä. On tilanteita, joissa tehtävän onnistunut hoitaminen on perustunut partion molempien jäsenten aktiiviseen osallistumiseen puheen tuottamiseen ja vuorovaikutuksen edistämiseen. Kun molemmat poliisit osallistuvat jutusteluun tai puhuttamiseen, vastapuoli ei voi hakea itselleen liittolaista hiljaa pysyttelevästä poliisista. Ratkaisevaa onkin yhdellä äänellä puhuminen. Jos molemmat poliisit osallistuvat puhuttamiseen, heillä pitää olla yhteinen näkemys siitä, miten he tilannetta edistävät. Vastanhangoittelvalle kansalaiselle ei kannata antaa mahdollisuutta kääntää tilanne ”hyvä poliisi, paha poliisi” -asetelman kautta sellaisek-

⁹ Steinross & Kleinman 1989; Daus & Brown 2012.

YLIPÄÄTÄÄN YKSITTÄISET SANAT
EIVÄT PELASTA PUHJAA, JOS
ELEET, ILMEET, ÄÄNENSÄVY JA
KEHOLLINEN TOIMINTA VIESTIVÄT
MUUTA KUIN KOHTELIAISUUTTA.

si, että toinen poliiseista hoitaisi tehtävän toisella tavalla. Taidokkaimmillaan partion yhteispeli tulee esiin tutkimusaineiston esimerkeissä, joissa molemmat poliisit tuottavat asiakasta ohjeistavaa puhetta yhteen ääneen ja lähes identtisin sanamuodoin.

Olen omissa tutkimuksissani tarkastellut erityisesti tilanteita, joissa päihtynyt, itsestään huolehtimaan kykenemätön henkilö laitetaan poliisiauton kyytiin. Yksittäinen poliisi suorittaa tämän toiminnon uransa aikana lukemattomia kertoja, joista syntyy tietty rutiini. Asiakkailla, ainakaan kaikilla, ei kuitenkaan vastaavaa rutiinia ole. Kuvitellaan, että olet hoitamassa tehtävää, jossa väsynyt juhlija on nukahtanut bussipysäkille. Olet saanut asiakkaan hereille, mutta vaikka asiakkaan puhe on jokseenkin ymmärrettävää, hän ei pysy jaloillaan. Toteatte parisi kanssa, ettei henkilöä voi jättää oman onnensa nojaan, vaan hänet on vietävä putkaan selviämään. Asiakas on onneksi samaa mieltä, ja talutate hänet autolle. Heti majjan takaovien avauduttua tunnet, kuinka asiakas jähmettyy paikoilleen. Mitä teet? Miten valitset sanasi? Sanotko ”mene sisään” vai kenties ”käydäänkö tonne autoon vähän istumaan”?

Ensimmäinen vaihtoehto ”mene sisään” on lyhyt, selkeästi ymmärrettävissä ja toteltavissa oleva kehoitus, jossa hyödynnetään imperatiivimuo-

toa. Videoaineistossani poliisit käyttävät imperatiivimuotoa paljon juuri näissä rutiinitoimenpiteissä. Toimi-

TÄLLAISET
YHTEISTYÖMUOTOILUT
ANTAVAT MOLEMMILLE
OSAPUOLILLE LIKKUMATILAA
JA NEUVOTTELUVARAA SIINÄ,
MITÄ TILANTEESSA ON
JÄRKEVÄÄ JA MAHDOLLISTA
TEHDÄ

akseen se edellyttää kuitenkin sitä, että asiakas on jo suoritamassa ohjeistuksen mukaista toimintaa, esimerkiksi nousemassa autoon. Imperatiivimuodosta huolimatta kyseessä ei silloin ole käsky, vaan sillä sanoitetaan

jo meneillään olevaa yhteistä toimintaa. Se on äärimmäisen tehokas ja yksinkertainen keino tehdä poliisi-työtä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Esimerkkitapauksessa yhteinen toiminta on kuitenkin hetkeksi keskeytynyt, kun asiakas on jähmettynyt paikoilleen. Tällöin asiakas saattaa kuulla ”mene sisään” -ohjeistuksen käskynä tehdä jotain, mitä hän ei syystä tai toisesta ole valmis tekemään. Esimerkkitapauksessa joutuisit todennäköisesti toistamaan käskyn ja kenties vielä fyysistä voimaa käyttäen siirtämään vastahakoisen asiakkaan autoon.

Toisen vaihtoehdon kysymysmuotoilu sisältää yhteistyötarjouksen, joka ei edellytä asiakkaalta välitöntä toimintaa. Me-muoto ”käydäänkö” nimeää tekijäksi sekä poliisit että asiakkaan, vaikka tietysti vain asiakas päätyy majjan takatilaan. ”Tonne autoon” osoittaa selkeän kohteen, jonne asiakkaan tulee mennä. ”Vähän istumaan” ilmaisee puolestaan toiminnan tarkoituksen, konkreettisen tarjouksen, jonka asiakas on jo kertaalleen hyväksynyt todetessaan, että on

parempi olla poliisin hoivassa kuin jäädä yötä vasten pysäkille. ”Vähän istumaan” -muotoilu ei myöskään anna asiakkaalle sellaista uutta tietoa, joka vaarantaisi poliisin tarjouksen hyväksymisen. Tällaiset yhteistyömuotoilut antavat molemmille osapuolille liikkumatilaa ja neuvotteluvaraa siinä, mitä tilanteessa on järkevää ja mahdollista tehdä. Esimerkkitapauksessa saattaisit odottaa pienen hetken, jatkaako asiakas vastaan haraamista. Kun asiakas rentoutuisi, olisi sopiva hetki avustaa autoon nousemisessa.

Asiakas saattaisi edelleen viivästyttää autoon nousua esimerkiksi kysymällä, minne häntä ollaan viemässä, mutta siinäkin tapauksessa neuvottelua voitaisiin jatkaa puhumalla. On aina helpompi saavuttaa yhteisymmärrys tilanteessa, jossa molemmat osapuolet voivat asteittain joustaa kohti yhteistä päämäärää. Jos olet poliisina yksioikoisesti ilmoittanut antavasi sakon, on sinun kasvosi ja auktoriteettisi säilyttääksesi kirjoitettava sako. Vastaavasti poliisiin uhmaavasti suhtautuvan niskoittelijan on valitsemansa rooli täyttääkseen vastustettava vähintään poliisin ensimmäisiä käskyjä.

Palataan vielä lopuksi poliisin työtä taltioviin videoaineistoihin. Poliisit on tosi-tv-sarjana sekoitus viihdettä ja dokumentaarisuutta. Poliisin markkinointikanavana tv-ohjelmat luovat mielikuvaa huumorintajuisista poliiseista, jotka tilaisuuden tullen nauravat ja naurattavat. Tilanteissa, joissa on vaikea keksiä sanottavaa, turvaudutaan usein huumoriin.¹⁰

¹⁰ Holdaway 1988.

ON AINA HELPOMPI SAAVUTTA
YHTEISYMMÄRRYS TILANTEESSA,
JOSKA MOLEMMAT OSAPUOLET VOIVAT
ASTEITTAIN JOUSTAA KOHTI
YHTEISTÄ PÄÄMÄÄRÄÄ.

Poliisit-sarjassa huumori ja päihtyneet liittyvät kiinteästi toisiinsa. Katsojaa kutsutaan poliisipartion rinnalle nauramaan housut nilkoissa ojassa makaavan humalaisen örinälle. Reaktio on luontainen, mutta samalla jokin meissä muistuttaa siitä, että myös päihtynyt henkilö on oikeutettu kunniottavaan kohtaamiseen.

Luokittelin eräässä vielä julkaisemattomassa tutkimuksessani poliisin erilaisia tapoja reagoida päihtyneen epäselvään puheeseen. Tavallisesti ongelmallista puhetta pyritään korjaamaan esimerkiksi siten, että vastaanottaja tekee korjausaloitteen kysymällä esimerkiksi ”mitä?” tai ”anteeksi toistatko?”. Tätä keinoa käyttivät myös poliisit, mutta merkittäviksi käytännöiksi nousivat myös päihtyneen puheen ohittaminen kokonaan sekä sellaiset korjausaloitteet, joihin liitettiin ongelman vierittäminen päihtyneen suuntaan (”nyt ei kuule saa mitään selvää sun puheesta” tai ”ota se salaus pois ni ymmäretään”). Oman ja ongelmallisimman luokkansa muodostivat vastaukset, joita hyödynnettiin päihtyneen kustannuksella nauramiseen. Epäselvästä puheesta saatettiin kuulla humoristisia lausumia, jotka näin istutettiin päihtyneen suuhun (”Jaakon jäätelöautossa asuu”). Jos asiakas kykeni tuottamaan vain yhtä lausumaa (”joo” tai ”kaksneljä”), poliisit muotoilivat kysymyksensä tarkoituksellisesti niin, että päihtyneen

vastaukselle saatettiin nauraa.

Jos poliisilla ja asiakkaalla on niin sanottua yhteisyyttä – eli heidän kohtaamisensa ovat toistuvia – huumori voi olla sivullisen korvaan raujuakin. Mutta nauraminen ei välttämättä ole paikallaan silloin, kun päihtyneeltä vaikuttava henkilö onkin vakavasti masentunut tai ei ymmärrä, miksi hänestä tehdään pilkkaa. Luottamusta poliisiin määrittelee myös se, että ylipäättään voimme kaikessa vuorovaikutuksessa luottaa siihen, että keskustelukumppanimme on se, mikä kuvittelemme hänen olevan, ja tarkoittavan sitä, mitä ymmärrämme hänen sanovan. Raja yhdessä nauramisen ja toiselle nauramisen välillä on hiuksenhieno.

* * *

Poliisin työn yhdeksi palkitsevimista piirteistä mainitaan usein juuri kohtaamiset kansalaisten kanssa. Joiltakin asiakaskohtaamiset, puhuminen ja ristiriitoihin ratkaisujen etsiminen tuntuvat sujuvan kuin luonnostaan; osalle taas jokainen uusi tilanne on kuin hyppy tuntemattomaan. Työvuoron aikana jokaiselle partiolle osuu varmasti sekä hyvin että huonommin menneitä puhetilanteita, joista osa on ollut rutiinimaisia ja osa sellaisia, joissa sanotut sanat jäävät vuosiksi osapuolten mieleen.

Muuttuvassa yhteiskunnassa poliisil-

ta edellytetään monipuolista kielitaitoa, ja poliisiin olisi organisaationa hyvä peilata ympäröivää yhteiskuntaa. Auktoriteetteja haastetaan yhteiskunnassa päivittäin. Silti haluan uskoa, että puhumisen ja puhuttamisen näkökulmasta pääsee pitkälle jo yksistään ymmärtämällä vuorovaikutuksen tärkeyden ja sen, ettei täydellistä puhetta ole kuin oppikirjoissa. Tämä ei tietenkään poista sitä, että poliisilla on korostettu vastuu sanoistaan. Poliisin työhaalarit tai univormut tekevät auktoriteetin näkyväksi kansalaisille, mutta kohtaamisissa vasta puheen kautta ratkeaa, millaiseen kategoriaan kansalaiset poliisiin asettavat. Oletko poliisi, jota halutaan provosoida? Oletko neuvottelija, joka näkee tilaisuuden siellä, missä asiakas näkee vain pimeän umpikujan? Vai kykenetkö kenties olemaan tilanteen mukaan sitä, mitä asiakas sillä hetkellä poliisista haluaa?

Poliisikoulutuksen tavoitteena on antaa poliisille asemansa edellyttämä, poliisialan vaatimuksia vastaava ammattitaito ja valmiudet kehittää omaa työtään tuloksellisen toiminnan saavuttamiseksi. Puhe, kieli ja vuorovaikutus ovat tekniikkalajeja siinä missä oikein mitoitettun voimankäytön tai kuulustelutekniikoiden hallitseminen. Tekniikan eri vaiheet, vivahteet ja hienoudet jäävät usein lopputuloksen varjoon. Olen edellä pyrkinyt tutkimuksen ja analyyttisten havaintojen avulla asettelemaan joitain askelmerkkejä, jotka toivottavasti kannustavat lukijaa pohtimaan poliisin työtä vuorovaikutus- ja asiakaspalvelutyönä monimuotoistuvan yhteiskunnan eteen tuomissa tilanteissa.

PUHE, KIELI JA
VUOROVAIKUTUS OVAT
TEKNIKKALAJEJA SIINÄ
MISSÄ OIKEIN MITOITETUN
VOIMANKÄYTÖN TAI
KUULUSTELUTEKNIIKOIDEN
HALLITSEMINEN.

LÄHTEITÄ

- Antaki, Charles & Elizabeth Stokoe (2017) *When police treat straightforward answers as uncooperative*. Journal of Pragmatics 117, 1–15.
- Bittner, Egon (1967) *The police on skid-row: A study of peace keeping*. American Sociological Review 32(5), 699–715.
- Daus, Catharine S. & Shanique Brown (2012) *The emotion work of police*. Teoksessa: Ashkanasy, Härtel & Zerbe (toim.) *Experiencing and managing emotions in the workplace*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 305–328.
- Holdaway, Simon (1988) *Blue jokes: Humour in police work*. Teoksessa: Powell & Paton (toim.) *Humour in Society*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Kannisto, Antti (2019) *Neuvoin, kehotuksen ja käskyn. Poliisin direktiivien muotoilu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidossa*. Pro gradu. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kartastenpää, Tero (2021) *Poliisin TV*. Helsingin Sanomat 21.8.2021. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008157836.html>
- Kidwell, Mardi (2009) *‘What happened?’: An epistemics of before and after in ‘at-the-scene’ police questioning preview*. Research on Language and Social Interaction 42(1), 20–41.
- Kidwell, Mardi (2018) *Early alignment in police traffic stops*. Research on Language and Social Interaction 51(3), 292–312.
- Liski, Peter & Joonatan Nikula (2018) *Pubutusopas. Muistilista ja sujuvan vuorovaikutuksen keinoja poliisin kenttätyöhön*. Opinnäytetyö. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Meehan, Albert J. (2019) *Egon Bittner and the language practices of the police*. Ethnographic Studies. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1475806>
- Pehkonen, Samu (2021) *Directive actions in three assistance-orientated activities between Finnish police officers and drunken persons*. Gesprächsforschung 22, 615–647.
- Pehkonen, Samu (2020) *Miksi poliisin puheviestinnällä on väliä? Luottamussuhteen rakentuminen poliisin ja nuorison välisissä kasvokkaisissa kohtaamisissa*. Oikeus 49(1), 24–46.
- Rønneberg, Kari & Jan Svennevig (2010) *Declining to help: Rejections in service requests to the police*. Discourse & Communication 4(3), 279–305.
- Sacks, Harvey (1972) *Notes on police assessment of moral character*. Teoksessa: Sudnow (toim.) *Studies in social interaction*. New York: Free Press, 280–293.
- Sikveland, Rein Ove & Elizabeth Stokoe (2020) *Should police negotiators ask to “talk” or “speak” to persons in crisis? Word selection and overcoming resistance to dialogue proposals*. Research on Language and Social Interaction 53(3), 324–340.
- Stenross, Barbara & Sherryl Kleinman (1989) *The highs and lows of emotional labor: Detectives’ encounters with criminals and victims*. Journal of Contemporary Ethnography 17(4), 435–452.
- Stevanovic, Melisa & Camilla Lindholm (toim.) (2016) *Keskusteluanalyysi – Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino.
- Stokoe, Elizabeth (2013) *The (in) authenticity of simulated talk: comparing role-played and actual interaction and the implications for communication training*. Research on Language and Social Interaction 46(2), 165–185.
- Stokoe, Elizabeth, Charles Antaki, Emma Richardson & Sara Willott (2019) *When police interview victims of sexual assault: Comparing written guidance to interactional practice*. Teoksessa: Rock & Mason (toim.) *The discourse of police interviews*. Chicago: University of Chicago Press, 21–41.
- Thompson, George J. & Jerry B. Jenkins (2013) *Verbal judo: the gentle art of persuasion*. Uudistettu painos. New York: William Morrow.
- Van Maanen, John (1978) *The asshole*. Teoksessa: Manning & Van Maanen (toim.) *Policing: A view from the street*. Santa Monica: Goodyear Publishing Co, 307–328.

MIKKO PORVALI

ETT VÄRDEVAL OBEROENDE AV TIDSPERIODEN

KOMMISSARIE MIKKO PORVALI UT-EXAMINERADES SOM POLIS 2004 OCH SOM JURIS MAGISTER 2010. HAN AVLADDE POLISENS UTBILDNINGSPROGRAM FÖR STRATEGISK LEDNING EXECUTIVE MBA IN POLICING ÅREN 2016-2018.

PORVALI ARBETAR SOM UTREDNINGSLEDARE VID POLISINRÄTTNINGEN I INRE FINLAND. PORVALI ARBETAR SOM OPERATIV JURIST VID POLISINRÄTTNINGEN I INRE FINLAND.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

Det finns ett tiotal länder i världen som inte har någon egen armé, men inte ett enda land utan egen polis. I Europa har Island, Andorra och Liechtenstein behöriga och operativa polisstyrkor, även om de inte har någon vapenmakt. Samma gäller Monaco och Vatikanen, vars soldater endast har ceremoniella uppgifter med anknytning till livvaktssverksamhet. Till och med ön Pitcairn mitt i Stilla havet har två permanenta polistjänster som tillhör Samväldet, trots att endast ett femtital ättlingar till 1700-talssjörövare är bosatta på ön.

Staterna behöver en polisförvaltning i första hand för att fylla ett praktiskt behov, men förekomsten av en självständig polismakt är också ett symboliskt viktigt tecken på suveränitet. Om en förvaltning inte har förmåga att övervaka efterlevnaden av sina egna lagar, blir det snabbt tveklaktigt om det överhuvudtaget är fråga om en självständig stat. Det är svårt att på ett trovärdigt sätt delegera laglighetsövervakningen vidare till nå-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

gon annan. Staten, som upprätthåller polisorganisationen, uttalar sig därför också på följande sätt: "Vi ansvarar för övervakningen av våra lagar, utredningen av brott samt upprätthållandet av ordningen på vårt område - enbart vi, ingen annan."

Därför bör den som överväger polisyrket förstå att det inte enbart är fråga om ett yrkesval. En polis har ett avsevärt djupare band till landets förvaltning än ett sedvanligt anställningsförhållande och de flesta andra tjänsteförhållanden. Polisen förbinder sig att arbeta till förmån för sitt fosterland och för sina närståendes bästa under alla förhållanden. På grund av arbetets karaktär torde varje polis under sin karriär bli tvungen att åtminstone i viss utsträckning äventyra sin personliga säkerhet för att utföra sina tjänsteuppdrag.

Det är således ett värdeval att bli polis. Varje enskild polis ska dela de värden och målsättningar som förvaltningen i hans eller hennes stat representerar. Samtidigt förbinder sig en polis oåterkalleligen till statens öde. De länder där förvaltningen har rämnat eller ordningen kollapsat har i regel blivit livsfarliga för sina poliser - ofta oberoende av hur berättigad eller högklassig förvaltningen har varit.

När fenomenet som kallas arabvåren för några år sedan startade en flyktingvåg till Europa, var det ingen tillfällighet att många av de som anlände hade arbetat som poliser i sina ursprungsländer. Utan att ta ställning

till om de borde beviljas asyl i Europa eller Finland eller inte, kan man konstatera att deras enda alternativ var att fly från sin hembygd när makten hamnade i en terrororganisations händer.

Arabvåren kan verka långt borta, men för bara fyra generationer sedan var det inte bra att vara polis i Finland. Under inbördeskrigets fasor mördades ett sextiototal poliser på några månader vid sidan av krigshandlingarna. Ett tjugotal avrättades efter kriget. Under självständighetsutvecklingen och den unga republikens första år (1914-1922) har man räknat att minst 138 poliser dödades och man vet att denna siffra är bristfällig.

Inte alla tjänstemän som dödades i egenskap av röda eller vita valde själva sin sida, utan omgivningen tolkade det som att de tillhörde någondera lägret. Svårast var det utan tvekan för dem som försökte upprätthålla laglig ordning och säkerhet utan att bry sig om de samhälleliga skiljelinjerna. Också en opartisk tjänsteman kunde hamna i den motsatta sidans register om den part som hade makten började förfölja honom på grund av hans uppgift. Detta drabbade också den första polisläroanstalten i Finland, skolan för beridna poliser i Saksanniemi.

Finlands senat inrättade hösten 1917, en tid före inbördeskriget, en skola för beridna poliser vid herrgården Saksanniemi i Borgå. Eftersom förhållandena hade blivit oroliga, ville man nära Helsingfors ha en styrka

som vid behov skulle kunna stävja ett kaotiskt läge i huvudstaden. Parterna i inbördeskriget hade ännu inte formats och i samband med grundandet av skolan fästes särskild vikt vid opartiskhet. Enligt etableringsdokumentet skulle skolan trygga landets rättsordning mot alla hot, oberoende av varifrån de kom.

När oroligheterna blev mer omfattande dög opartiskheten emellertid inte för alla. Den röda sidans tidningspress godkände inte ordningspolisen som inrättats av den lagliga förvaltningen, utan anammade benämningen "ridande slaktargardet" för polisaspiranterna. I de oroliga förhållandena ledde detta till att rödgardet i Helsingfors anföll skolan för beridna poliser i Saksanniemi i november 1917. Skott avlossades åt båda hållen, vilket medförde att två poliselever dog och två skadades. Detta var en av de första väpnade sammandrabbningarna i Finland före inbördeskriget. Största delen av skolans lärare och elever lyckades fly. De red i små grupper genom Södra Finland, som var under de rödas kontroll, och hamnade i Österbotten, som var ett vitt område.

Saksanniemi skola för beridna poliser återupprättades i Lappajärvi, varifrån den sedan flyttades till Seinäjoki. Snart utbröt krig i landet. Helsingfors rödgarde fängslade den riksdagsledamot som tagit initiativet till skolan i Saksanniemi och sköt honom vid Tölövikens strand. För eleverna i polisskolan, som grundats som opartisk, var det inte längre oklart vilken sida av frontlinjen de skulle komma att tillhöra i detta krig. Eleverna i Saksanniemi polisskola fick utgöra stommen när den vita sidan samlade sin bäst utrustade och utbildade trupp, Nylands Dragonregemente.

UNDER INBÖRDESKRIGETS FASOR
MÖRDADES ETT SEXTIOTAL POLISER
PÅ NÅGRA MÅNADER VID SIDAN AV
KRIGSHANDLINGARNA.

* * *

En grundförutsättning för polisverk-samheten är medborgarnas förtro-ende. I västländerna mäter man regelbundet befolkningens förtroende för olika samhällsinsti-tutioner, även polisen.¹

I dessa undersökningar har det varit karaktäris-tiskt att finländarna litar mer på polisen än på till exempel utbildnings-systemet, försvars-makten, hälsovården, rättsväsendet, Förenta

Nationerna eller fackförbunden. Till exempel riksdagens, partiernas, press-sens eller Europeiska Unionens för-troendesiffror är på bottennivå jäm-fört med polisens.²

Medborgarnas stora förtroende för polisen är ingen självklarhet. Tvärt-om: det är resultatet av ett långt och systematiskt arbete - och måste förtjä-nas varje dag. Det hade inte varit möj-ligt att öka finländarnas förtroende för polisen till en internationellt ex-ceptionellt hög nivå utan den snabba ökningen av levnadsstandarden under självständighetens första årtionden samt den anmärkningsvärda jämlik-hetsutvecklingen. Alla som har att göra med den finländska polisen kan lita på att polisen agerar på ett jämlikt sätt samt med respekt för de grund-läggande och mänskliga rättigheterna.

¹ För mätningar och enkätresultat, se t.ex. *European Value Studies*: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

² De tillgängliga siffrorna erhöles före fallet med narkotikapoli-sen i Helsingfors och den rasismdiskussion som förts om polisens diskussionsforum.

En enskild polisman's viktigaste upp-gift är att i sitt vardagliga arbetet be-möta varje klient i enlighet med dessa principer.

Om du vill utvärdera din egen för-måga att agera som polis, föreställ dig

EN POLIS SOM INLEDDE
SIN ARBETSKARRIÄR
I DET NYLIGEN
SJÄLVSTÄNDIGA
FINLAND, HADE
INTE HELA FOLKETS
FÖRTROENDE.

att du sitter vid ett bord med en annan männis-ka. Personen framför dig kan vara likgiltig, upprörd, sorgsen, berusad, bakfull, trotsig, ängslig, ångerfull, gråt-färdig eller öppet för-aktfull. Personen kan vara man eller kvinna,

finländare eller utlänning, ung eller gammal, en dement åldring eller ett barn under skolåldern. Personen kan hata poliser av hela sitt hjärta - eller så kan du vara den enda människan han eller hon litar på. Personen kanske inte identifierar sig med någondera könet eller tillhör någon annan köns-minoritet.

Ni har inte nödvändigtvis ett ge-mensamt språk. Personen kan ha en utvecklingsstörning eller mental sjuk-dom. Personen kan vara ett brottsof-fer, ett vittne, en brottsmisstänkt el-ler en närstående till någon som varit med om en olycka. Personen kan ha en helt annan världsuppfattning och tro på helt andra saker än du. Trots detta är du ansvarig för personen. Du kanske får hjälp av en tolk, barnskyd-det eller någon annan social aktör, men du måste kunna samarbeta med den här personen och du ansvarar också för att personen behandlas sak-ligt och jämlikt.

En polis som inledde sin arbetskar-

riär i det nyligen självständiga Finland, hade inte hela folkets förtroende. Inte på långt när. I spåren efter inbördeskrig hade landet en poliskår från den vinnan-de sidan: vid sidan av oklanderlighet och en god allmän kondition förutsattes det att en person som sökte sig till polisyrket hade ett rekommendationsutlåtande av skyddskåren. På landsbygden var skydds-kåreerna samtidigt en polisreserv. Man vände sig till organisationen i ordnings-frågor, om de egna männen inte räckte till.

Polisens förtroende naggades också i kanterna av förbudslagen, som var i kraft ända till 1932. Lagen som förbjöd för-säljning och tillverkning av alkohol för-orsakade mer brottslighet än den hindra-de. Folket accepterade inte förbudslagen, och det gjorde inte heller många poliser. Detta rubbade polisens trovärdighet, ef-tersom inställningen till övervakningen av lagen varierade. Alkoholhandeln över-gick snabbt i händerna på smugglarorga-nisationer ledda från utlandet. En del av tjänstemännen kämpade konsekvent mot smugglingen, men många blundade för den eller assisterade till och med smugg-larna.

Polisens svaga stöd syntes till exempel i benägenheten för våld riktat mot polisen. Med undantag av krigsåren var perioden med förbudslagen den allra farligaste för polisen under självständigheten: på tret-ton år dödades fyrtio polismän. Våldigt många av dem dödades under uppdrag som hade att göra med övervakningen av förbudslagen.

Till och med penningarvoden använ-des för att försöka motivera poliser att övervaka förbudslagen. Landshövdingen i Vasa län returnerade hela summan till

inrikesministeriet. Han bifogade ett tröstlöst brev där han meddelade att det inte i hela länet finns en enda polis som kunde erhålla arvudet.

Även gränsbevakningen hade utlovats resultatavvoden för beslagtagning av alkohol. Min farfar arbetade som gränsbevakare i Terijoki vid Finska Vikens kust under förbudstiden. När spritlasterna öppnades var det betydligt mer lönsamt för en gränsbevakare med liten lön att gräva ner några dyrbara kanistrar i strandsanden än att lösa in det obetydliga resultatavvoden för kanistrarna. Det är klart att sådan verksamhet inte ökade uppskattningen för tjänstekåren. Till de tjugoföråriga gränsbevakarnas försvar kan man säga att det nästan inte fanns några andra alternativ: det var stor brist på allt i regionen, rent av hungersnöd.

Situationen i samhället och polisens ställning förändrades avsevärt under de första åren av 1930-talet. Upphävandet av förbudslagen innebar en märkbar förbättring av relationerna mellan folket och överheten, vilket underlättade polisens ställning mitt emellan dessa. Ett annat avgörande steg i utvecklingen av den finländska polisens ställning var polisens förhållningssätt i fråga om extremhögerens uppsving, i sista hand Mäntsäläupproret.

Mäntsäläupproret kallas en serie händelser som började vid folkets hus i Ohkola, och som ur polisens synvinkel gällde tryggande av medborgarrättigheterna. Den politiska högern ville hindra ett möte med olika talare som

ordnades av den politiska vänstern. Polisen beslutade för sin del att trygga mötet. Representanterna för högern godkände inte polisens verksamhet, utan avbröt mötet och öppnade eld mot folkets hus.

I landet utreddes samtidigt bortföringar utförda av extremhöger och utredningarna tilltalade inte alla: poliserna som undersökte bortföringarna stördes och man försökte avsätta dem från deras tjänster. Vittnena till bortföringarna och målsägandena skrämdes för sin del till tystnad. Felaktig information spreds om polisens verksamhet och man försökte stämpla samvetsgranna poliser som kommunister. De poliser som försvarade lagligheten fick höra att den "Lappolag" som Lapporörelsen hade utlyst 1930 gällde i landet: enligt denna lag hade handlingarnas formella laglighet ingen betydelse, eftersom folkets vilja stod över lagarna.

Situationen som uppstod i Mäntsälä ledde till ett kaotiskt uppror, som president Svinhufvud lyckades stävja med beslutsamma åtgärder. Utan tvekan var många polisers åsikter trots allt längre till höger än till vänster. De hade ju i hög grad valts på de grunderna. Polisen visade sig ändå vara hela folkets polis: på laglighetens sida och mot despoti.

* * *

Medborgarnas förtroende är också polisens bästa skydd. Inte ens det bästa pansarfordonet eller den bästa

skottsäkra västen hindrar våld riktat mot polisen lika effektivt som den uppskattning som den offentliga förvaltningen och polisen åtnjuter i folkets ögon. Polisen kan göra mycket för att skapa förtroende, men den allmänna viljan att följa lagen och förtroendet för den offentliga förvaltningen byggs i hög grad upp på annat sätt än med polisåtgärder. Det sker i familjerna, skolorna, kommunikationsmedlen, hälsovården och det vardagliga livet i alla dess former.

När Sovjetunionen i slutet av 1930-talet anföll Finland, förväntade sig angriparen att påträffa ett folk som var djupt delat efter inbördeskriget. Så var inte fallet. Finland hade på två decennier utvecklats till ett samhälle där alla delar av folket hade något att förlora och således något att försvara. Den förlorande parten i inbördeskriget hade varit med och bildat landets regering redan 1926, endast åtta år efter kriget. Folkets förtroende för myndigheterna, polisen och försvarsväsendet hade ökat i samma proportioner. Angriparen mötte ett folk som höll fast vid sina gemensamma värden och försvarade sig tillsammans.

Andra världskriget var en svår prövning för polisen i Finland. Under krigsåren 1939-1944 dödades cirka 170 finländska polismän. Av dessa dödades cirka femtio i polistjänst på hemmafronten och cirka 120 stupade i försvarsmaktens tjänst. Utöver sedvanliga polisuppdrag dog poliser när de arbetade i skyddsrum under bombningar av bostadscentrum, i samband med gripande av desanter och skogsgardister samt som krigsfångar.

Efter kriget förändrades den politiska verkligheten i Finland på ett avgörande sätt. Hotet mot de lagliga förhållandena

MEDBORGARNAS
FÖRTROENDE ÄR OCKSÅ
POLISENS BÄSTA SKYDD.

kom inte längre från höger, utan från vänster. Om det efter inbördeskriget hade förutsatts att de som ville bli poliser skulle vara medlemmar i en skyddskårsorganisation, sade man nu upp poliser som hade för nära band till skyddskårerna. Personalen i säkerhetspolisen Valpo, Skyddspolisens föregångare, byttes ut helt och den nya ledningen utsågs från Finlands kommunistiska parti. Det fanns ett uppenbart hot om att extremvänstern skulle genomföra en statskupp och utgångspunkterna för ett uppror hade varit betydligt bättre än för extremhöger i Mäntsälä för tjugo år sedan.

Vänsterns påtryckningar mot polisen visade sig som upplopp i samband med olika strejker. Syftet med strejkerna var att driva det finländska samhället mot en kris och visa upp kommunisternas organisationsmakt som grundade sig på kollektiv styrka. Med tanke på samhället var den allvarligaste strejken med den mest spända stämningen generalstrejken 1956, men den mest kritiska situationen mellan polisen och strejkdeltagarna uppstod under strejken vid Kemihtiö i Kemi sensommaren 1949. Det här s.k. Kemiupproret var inte så mycket i fackföreningarnas intresse, utan var ett upplopp som agiterades av Finlands Kommunistiska Parti. Av omständigheterna kan man dra slutsatsen att folkmassans direkta avsikt var att hamna i en våldsam sammandrabbning med polisen.

Det ursprungliga målet för strejk-

deltagarnas upploppsfölje var att anfalla sjuttio arbetare som upplöste en timmerbröt i Kemi älv. Upplösningsarbetet måste göras före hösten, eftersom övervintrade stockar längs

VÄNSTERNS PÅTRYCKNINGAR
MOT POLISEN VISADE SIG
SOM UPPLOPP I SAMBAND MED
OLIKA STREJKER.

Kemi älv i samband med vårflödena hade inneburit att stockarna transporterats med isen mot havet. Då hade dammen vid Kemi älvs mynning skadats, vilket för sin del skulle ha lett till att en betydande del av staden Kemi översvämmades. Därför och på grund av den underrättelseinformation som tydde på att ett upplopp planerades hade en polisvakt inrättats för att skydda stockarbetsplatsen.

När folkmassan som närmade sig arbetsplatsen möttes av polisen, följde de inte polisens order om att stanna, utan anföll polisen. Polisen försökte till en början stoppa den framryckande folkmassan med batonger, men på grund av strejkdeltagarnas stora antal märkte man snart att detta inte hade någon effekt. Strejkdeltagarna försökte sig sedan på en stormning, som backades upp genom att kasta stenar och avfyra skott. För att skydda sig använde polisen maskinpistoler, med vilka serieeld avfyrades i luften. Detta räckte för att stoppa folkmassan, som flydde i den riktning de kommit.

Två strejkdeltagare dog under massflykten. En av dem hade gömt sig under strejkdeltagarnas lastbil när bilens ägare började köra iväg bilen i säkerhet. Det andra dödsoffret hittades på platsen för sammandrabbningen, skjuten i ryggen. Fallet utreddes

grundligt och inget pekade på att strejkdeltagaren hade blivit skjuten av polisen: poliserna hade till exempel inte vapen av samma kaliber som den dödande kulan. Det verkade snarare som att den avlidna hade träffats av en strejkdeltagares kula, som hade varit avsedd för polisen. Trots utredningsresultaten beskyllde extremvänstern länge poliserna för båda demonstranternas död.

Så motstridigt som det låter kan ett kriterium för att polisen har lyckats anses vara en jämn fördelning av den kritik som riktas mot verksamheten. Så länge kritiken från båda sidorna fördelas jämnt, torde arbetet ha varit ganska lyckat. En rakryggad polisman får tyvärr vänja sig vid att man försöker stämpla honom i olika läger vid olika tidpunkter - beroende på vilken ytterlighet man för tillfället har att göra med. Ett bra exempel på detta är kommandören för ridande polisen i Helsingfors, kommissarie Sainio, som blev kallad kommunist av studenterna vid deras demonstrationer 1945 och nazist av arbetarna under Arabiastrejkerna 1948. Jag har också i min egen tjänstutövning omväxlande fått höra att jag ibland går vänsterns, ibland högerens och ibland någon annan grupps ärenden. Beskyllningar om rasism, att jag gör någon till hackkyckling eller utövar någon annan typ av diskriminering har varit jämförelsevis vanliga.

Man ska såklart reagera på konstruktiv och välgrundad respons och kunna bedöma sin egen verksamhet kritiskt. Den vassaste kritiken härstammar ändå i regel från ytterligheterna, och det lönar sig att förhålla sig med viss reservation till deras ståndpunkter. De mest högljudda ytterlighetsrörelserna får ofta det

största spaltutrymmet i medierna och på internet, men mellan dessa ståndpunkter hamnar majoriteten, som har omdömesförmåga, sinne för proportioner och tålmod. Åren som polis, fredsbevarare och historieforskare har övertygat mig om att just dessa egenskaper ofta utgör den allra största fosterländskheten. De största vännerna av sitt eget folk är i regel inte de som skriker

DE MEST HÖGLJUDDA
YTTERLIGHETSRORELSENA
FÅR OFTA DET STÖRSTA
SPALUTRYMMET I MEDIERNA
OCH PÅ INTERNET,
MEN MELLAN DESSA
STÅNDPUNKTER HAMNAR
MAJORITETEN, SOM HAR
OMDÖMESFÖRMÅGA, SINNE
FÖR PROPORTIONER OCH
TÅLAMOD.

det högst, utan de som är tålmodiga, rimliga och har en sund omdömesförmåga.

Den finländska extremhögern motiverade bortföringarna och det politiska våldet i början av 1930-talet med att de agerade som stöd för polisen, eftersom myndigheterna inte förmodade fullgöra sin uppgift. Samma anda anammades under vägen av asylsökande 2015 i de gatupatruller som presenterade sig som Odins soldater. Både bortförarnas och gatupatrullernas påstående var felaktigt: polisen behövde inte deras hjälp, utan båda fenomenen var snarare till skada med tanke på medborgarnas säkerhet. Lika lögnaktiga är extremvänsterns påståenden om att polisen skulle ha dödat strejkdeltagare i Kemi. Denna lögn förevigades med ett minnesmärke som uppfördes på platsen för upploppet samt genom orden i den politiska sångrörelsen från 1970-talet.

Utvecklingen i vår del av världen går som bäst i en riktning där samhälls-

omvälvningar i framtidens Europa sannolikt blir vanligare än ovanligare. Precis som att den som skriker högst på en kollisionsplats sällan är den som har de allvarligaste skadorna, är det sällan den som skriker högst i samhället som har mest rätt. Detta gäller för såväl nynazister och anarkister som för vem som helst som stöder en

ensidig världsåskådning. En demonstrant som sparkar på ett kravallstaket är en slående syn på kvällstidningarnas löpsedlar, men fenomenets verkliga betydelse kristalliseras snarare i att också sådan verksamhet tillåts i viss utsträckning i ett fritt samhälle. Vilken fråga demonstranten än stöder, gör han eller hon i ett demokratiskt samhälle väldigt dålig reklam för denna fråga, och är åtminstone inte till någon nytta.

Två finländska statsöverhuvuden har i ljuset av sina erfarenheter satt ord på detta på ett bra sätt, som efterkommande generationer i Finland kan lära sig något av:

Våra värsta fiender är de bland oss som av själviska skäl är beredda att offra nationens livsvillkor och de som ständigt och upprepade gånger framställer som sanning, det de vet är en lögn. – Risto Ryti till konstnär Lennart Segerstråle hösten 1944.

Den lärdom jag framför allt skulle vilja göra kommande generationer med-

vetna om är följande: Oenighet i de egna leden är mer förödande än fiendens svärd. – C.G.E. Mannerheim i sina memoarer på 1950-talet.

I polisens arbete är det fråga om lojalitet. Själva ordet låter som ett lätt krav, men i det verkliga arbetslivet är lojalitet en av de mest mångfacetterade frågorna. Den finländska polisen ska vara lojal mot åtminstone staten, medborgarna och arbetsgemenskapen samt överhuvudtaget uppfylla kraven på ärlighet och direktet.

Verklig lojalitet är inte att blint följa någon, och i synnerhet inte att behaga någon som ett självändamål. Övriga ofta innebär lojalitet att säga tråkiga saker högt. Polisen ska kunna göra detta. Det förutsätter självständigt tänkande, beslutsamhet och förmåga att framföra sitt ärende på ett sätt som är lämpligt i situationen. Ofta förutsätter det också personligt mod.

Den lindrigaste formen av att säga tråkiga saker högt innebär främst att nöjet förstörs för den som lyssnar - till exempel att man meddelar ett par att den ena går hem och den andra tillbringar resten av natten i finkan. Men meddelandet kan också vara mycket värre, något som förändrar resten av livet för den som tar emot det. Polisen är tvungen att berätta för föräldrar att deras barn har dött. Eller för ett barn att mamma har dött och pappa nu ska följa med polisen. Eller för en som investerat i pyramidspel att han har blivit lurad och att hans livslånga besparingar har omvandlats till miljonskulder.

Det som berättas kan också vara något som de egna inte vill höra. Det kan ha att

I POLISENS ARBETE ÄR DET FRÅGA
OM LOJALITET.

göra med arbetsgemenskapens funktion, ett säkerhetsshot som är svårt att ta till sig och som man vill blunda för eller osakligt beteende hos en kollega, i värsta fall brott. I det finländska samhället finns det åtskilliga exempel på hur svårt det är att säga något tråkigt högt. Under fortsättningskriget överraskades krigsledningen av storanfallet sommaren 1944, eftersom man inte hade vågat underrätta de högsta ledarna om den oroväckande under rättelseinformation. När sex landslagsskidåkare samtidigt åkte fast för doping och chefstränaren erkände att doping använts, ville Skidförbundets ordförande betona ordet ”misstanke”. Många arbetstagares alkoholism har hemlighållits ända till graven i omtankens namn, i stället för att personen skulle ha väglets till behandling.

Att tiga om missförhållanden inom polisorganisationen kallas den blåa muren (*the blue wall of silence*). Oberoende hur viktig den yrkesmässiga sammanhållningen är, uttrycks lojaliteten på fel sätt om man tiger. Det är fråga om den blåa muren när man döljer egna eller kollegornas misslyckanden eller förseelser eller en dålig organisationskultur. Personer som ingriper i osakligt, oetiskt eller olagligt beteende genom att underrätta sina chefer eller publicera information om händelserna kallas visselblåsare (whistleblowers). De flesta och mest betydande missförhållandena som framkommit i världen - vare sig de har att göra med korruption, spionage eller annat osakligt beteende - har uppdagats just tack vare interna visselblåsare och inte i så hög grad som ett resultat av ex-

tern övervakning. Därför berättar det mycket om en organisation hur den förhåller sig till visselblåsare: betraktas de som förrädare eller belönas de för att de lyfter fram missförhållanden?

Våren 2007 var jag inkvarterad vid Polisyreshögskolan för en kortkurs, när två för mig och mina kurskamrater okända brottsutredare klättrade upp på studentbostädernas bastulave. Samtalet löpte och gled in på en nyligen utfärdad dom i ett narkotikafall. Då utbrast en av bastubadarna att Finlands värsta narkotikabrottsling är chefen för narkotikapolisen i Helsingfors. Jag skrattade åt kommentaren och avfärdade den i tankarna som dålig humor hos en som håller på blir berusad - men när jag tittade på de andra brottsutredarnas miner upptäckte jag att kommentaren inte var avsedd som ett skämt.

På grund av påståendets exceptionella karaktär blev det kvar någonstans i bakhuvudet och kom upp till ytan igen hösten 2013, när chefen för narkotikapolisen i Helsingfors arresterades. Fallet ledde naturligtvis till en livlig offentlig diskussion, som i inledningsskedet var så förvirrad och splittrad att det inte gick att skapa sig en välgrundad åsikt i någondera riktningen. Jag bestämde mig för att låta bli att följa nyheterna om fallet tills åklagarens stämningsansökan blev offentlig och nyheterna därmed skulle grunda sig på bättre källor.

När dagen för stämningsansökan kom, var jag på tjänsteresa och köpte ett knippe med dagens tidningar. Under den långa tågresan läste jag alla tidningar jag hade fått tag på och

fortsatte att läsa på internet. Beträktat från insidan av yrkeskåren var slutsatsen snabbt klar. Oavsett hurdana avgöranden de olika rättsinstanserna i sinom tid skulle komma fram till, visade nyheterna genast vad som hade skett: en av oss hade svikit laget och bytt sida. Avsiktligt, fullständigt och planmässigt. Det går inte att svika sin arbetsgivare, arbetsgemenskapen samt idealen och målen för polisverksamheten på något värre sätt.

Jag läste artikel efter artikel och hoppades att det ens på någon tidningssida skulle framkomma en förklaring. Att det skulle finnas ett acceptabelt polisiärt perspektiv i bakgrunden till de beskrivna händelserna Inget sådant framkom emellertid: varken då eller senare.

Jag skriver om det här, eftersom jag hade föreställt mig att den blåa muren huvudsakligen gällde andra samhällen än det finländska. Dock visar det faktum att någon redan våren 2007 kände till brotten som begåtts vid landets centrala narkotikapolis - till och med så väl att han kommenterade det högt inför yngre kollegor - att det även i Finland finns någon form av blå mur, som uppstått avsiktligt eller oavsiktligt. Utan en mur av tystnad torde det inte kunna ta sex och ett halvt år innan sådan information leder till en grundlig utredning.

Trots att den brottsvärva som är uppbyggd kring chefen för narkotikapolisen i Helsingfors påverkar polisens rykte under en lång tid, bör organisationen och hela poliskåren också dra nytta av alla möjliga fördelar. För det första är fallet ett bevis på polisens vilja och förmåga att ingripa i korruption - ett bevis på att polisen i Finland också förmår utreda brott inom polisen. För det andra ger fal-

TROTS ATT DEN BROTTSHÄRVA SOM
ÄR UPPBYGGD KRING CHEFEN FÖR
NARKOTIKAPOLISEN I HELSINGFORS
PÅVERKAR POLISENS RYKTE UNDER EN
LÅNG TID, BÖR ORGANISATIONEN OCH
HELA POLISKÅREN OCKSÅ DRA NYTTA
AV ALLA MÖJLIGA FÖRDELAR.

let förvaltningen en möjlighet att se till att visselblåsare noteras och uppmuntras att agera för en god sak. Det vore en bra början om den journalist som avslöjade ärendet om narkotikapolisen i Helsingfors till exempel skulle belönas med polisens förtjänstkors.

Dessutom behöver varken polisen i Finland eller polisinspektionen i Helsingfors skämmas för att detta har kunnat ske. Fallet följer tyvärr den internationella trenden. Motsvarande rättegångar har hållits mot poliser från narkotikaenheter i många olika länder, även i Norden. I Storbritannien publicerade forskaren James Morton en rätt så dystert undersökning i ämnet redan 1993 (*Bent Coppers*), och tio år senare publicerade Graeme McLagan en undersökning med samma namn. Båda böckerna ledde till att åtskilliga polismän bytte karriär. Mortons undersökning, som omfattade hela 1900-talet, hade filosof George Santayanas uttalande som motto på första sidan:

Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.

I en historisk och internationell granskning är det inte exceptionellt att det självständiga Finlands första århundrade rymmer några poliser som valt brottslighetens väg: det vore snarare underligt om något sådant aldrig hade uppdragats. Polisen i Finland har inte i någon överdriven utsträckning förlorat sitt rykte eller sin trovärdighet. De går förlorade först om ingen grundlig värdediskussion förs inom polisen som en följd av fallet och inga av de

åtgärder som fallet förutsätter vidtas.

* * *

Jag har tjänstgjort vid polisen i cirka femton år, men varit en del av polisgemenskapen sedan födseln, våren 1980. Trots min familjebakgrund var mitt yrkesval ett resultat av många tillfälligheter: det var inte ett drömyrke som jag eftersträvat sedan barndomen, utan ett intressant alternativ bland andra. På en liten ort uppfattades visserligen polisfamiljerna som en del av det statliga maskineriet. Till exempel använde en av mina lärare sällan mitt namn när han tilltalade mig, utan muttrade när det blev min tur att svara: ”Jaha, och sedan länsmannens son.”

När jag nämnde att jag föddes in i en ”polisgemenskap”, var mitt ordval avsiktligt. Även om sådant som gäller tjänsteutövandet utan undantag ska hållas inom arbetsplatsens sfär, är polisgemenskapen mer omfattande än själva arbetsgemenskapen. Så är det eftersom polisyrket utan tvivel har konsekvenser även för de närstående. Under årens lopp hör de oundvikliga sådant som de inte skulle behöva höra. Den närmaste kretsen tvingas också ha att göra med sin polis de få dagar han eller hon på grund av sina arbetsuppgifter är chockad, besviken eller annars frånvarande i tankarna. De hamnar i många olika situationer på grund av sin partners eller förälders yrke: de blir tvungna att anpassa högtidshelger och snabbt ordna barnens vårdbehov eller utsätts för olika typer av ofog.

Som någon som har vuxit upp i en polisfamilj anser jag att det är motiverat att påminna om att polisyrket är polisens eget val - och inte familjens. De måste däremot leva med det yrkesval familjens polis har gjort. Under skolåren drogs jag med i många slagsmål vars orsak var min fars tjänsteåtgärder. Jag kunde inte göra något åt situationen, utan satt på samma kvarsittningar som dem som hade startat slagsmålen. Under mina egna tjänsteår har många hot gått in genom ena örat och ut genom andra, men de hot som har riktats mot närstående har träffat hårdast. I detta avseende har världen förändrats mycket: om man på 1980-talet hanterade sådant genom slagsmål på lågstadiets bakgård, kan trakasserierna på 2010-talet ta de mest fantasifyllda former. Det lönar sig inte att oro sig i förväg, men det är bra om tjänstemannen och den närmaste kretsen är medvetna även om denna aspekt.

På grund av min familjebakgrund har jag på nära håll sett en enorm förändring av polisförvaltningen, som inleddes i mitten av 1990-talet. I ett bredare perspektiv är det fråga om att statsförvaltningen inte hade utsatts för något större förändringstryck efter andra världskriget, trots att länsfördelningen var ett arv från den ryska tiden och länsmannasystemet inom den lokala polisen härstammade ända från den svenska tiden. Det fanns inget tvång att förnyas, eftersom de efterkrigstida decennierna av återuppbyggnad och uppbyggandet av välfärdssamhället var en tid av jämn tillväxt i det finländska samhället ända fram till de första åren av 1990-talet. Den ekonomiska recessionen som då bröt ut tvingade den offentliga förvaltningen att inskränka sina tjänster,

vilket innebar en kraftig nedskärning av polisens servicenät under de följande årtiondena.

Förändringen inom polisen började i ett Finland med länsmandistrikter, där de flesta kommuner hade en egen polisstation. Poliserna kände invånarna i sina distrikt och invånarna kände sina poliser. På den tiden fanns det 212 lokala polisenheter i Finland, nu finns det elva. I största delen av landet leds polisverksamheten från ett annat landskap. Samtidigt har förtroendepolarisationen mellan folket och polismyndigheten, som bygger på lokalkännedom, brustit på många platser.

Utvecklingen har ändå varit mer positiv än negativ. De tekniska applikationerna för kommunikationsverksamheten och ledandet har effektiviserat verksamheten och förbättrat arbets säkerheten.

Dagens polisman, oberoende om det är fråga om en ordningspolis eller en brottsutredare, bär med sig mer elektronik och kommunikationsförbindelser än det fanns på hela polisstationen på 1980-talet. Maktmedelsredskapen har blivit personliga och utbildningen samt sätten att bära och använda dem har standardiserats. Tack vare de årliga nivåtesten följs numera varje polismans förmåga att använda sitt tjänstevapen.

Den största förändringen har varit mental till sin karaktär. Den tidigare linjeorganisationen har allt tydligare blivit en expertorganisation. Allt fler anställda både inom ordningspolisen

och brottsutredningen är specialiserade på något. Allt fler poliser har ett tidigare yrke eller en hög utbildning redan när de söker sig till branschen. Allt fler anställda har en chef som är allt längre bort, vilket innebär att ansvaret ökar. Samtidigt har utvecklingen av transparensen i samhället sporrat polisen att överväga och registrera grunderna för sina beslut allt bättre, för att besluten ska tåla kraven inom laglighetsövervakningen samt kritiken från medborgarna och medierna.

Under min egen karriär har förändringen accelererat ännu snabbare. Centrala växande förändringstrender är internationaliseringen och digitaliseringen. Fenomen, tankar och tillvägagångssätt som sprider sig via nätet känner inga statsgränser, utan finns överallt där internetanvändarna finns.

Ur polisens synvinkel innebär detta snabba och i hög grad oförutsägbara situationsutvecklingar. Datanäten möjliggör helt nya

brottsliga handlingar och dessutom en handfull nya sätt att utföra traditionella brott. Å andra sidan erbjuder digitaliseringen också aldrig tidigare skådade metoder för övervakning samt förebyggande och utredning av brott. Lagstiftaren har alltså i allt större utsträckning möjlighet att välja hur mycket brottslighet som ska tillåtas eller hur många brott man vill utreda. Tekniskt sett är det möjligt att i praktiken alla brott som begås på allmän plats kunde utredas. Det är långt fråga om vilken information

DEN TIDIGARE
LINJEORGANISATIONEN HAR
ALLT TYDLIGARE BLIVIT EN
EXPERTORGANISATION.

myndigheterna ges åtkomst till via övervakningskameror, ansiktsidentifierings-system, teleuppgifter, webbövervakning och överhuvudtaget med tanke på medborgarnas integritetsskydd.

När jag lämnade Polisskolan för mina första arbetsskift 2002 kände Finland inte till skolskjutningar, extrema rörelser som bör tas på allvar eller verkliga terrorhot. Extrema rörelser innebar tonår-flickor som befriar rävar. Namnet på den enda nynazisten i Finland var känt i hela landet. Under min livstid hade religiös terrorism inte krävt ett enda dödsoffer i Norden. I polisstudierna användes som exempel på en exceptionell situation en bilexplosion på torget i St. Michels - den hade inträffat när jag var sex år gammal.

Samhället, idealen och informationsförmedlingen förändras så snabbt att vi sannolikt kommer att se mycket större förändringar under de kommande femton åren än under de senaste femton åren. Nya polismän som utexamineras är länkar i en många generationer lång yrkeskedja, som har ansvarat för den inre säkerheten hundra år i det självständiga Finland och ytterligare hundra år redan före självständigheten. Varje generation har haft egna bekymmer av sin tid, ibland lättare och ibland svårare, men statusen mellan folket och överheten har förblivit oförändrad. Alla har i tur och ordning dragit sitt strå till stacken: de äldre har ett ansvar att inkludera de yngre i sin yrkeskår - och de yngre har ett ansvar att göra sitt bästa för att inte upprepa samma misstag som sina föregångare.

Jag har i min översta skrivbordslåda ett fotografi som jag framkallat från ett familjealbum, där sex polismän poserar vid tiden kring slutet av 1800-talet: tiden

NÄR JAG LÄMNADE POLISSKOLAN
FÖR MINA FÖRSTA ARBETSSKIFT
2002 KÄNDE FINLAND INTE
TILL SKOLSKJUTNINGAR, EXTREMA
RÖRELSE SOM BÖR TAS PÅ ALLVÄR
ELLER VERKLIGA TERRORHOT.

före ofärdsåren och försöken att förryska storfurstendömet Finland. Bilden har blivit kvar i släkten, eftersom tre av männen har efternamnet Porvali. De övriga männen poserar med ganska neutral min, men Aleksanteri Porvali stirrar intensivt in i kameran bakom sin mustasch, med huvudet på sned och en skeptiskt road min.

Kanske denna tsarväldets tjänsteman i Finland skådar in i framtiden. Därför tar jag fram fotot eller söker fram det i datorn när allt går i motvind: när min plan går i kras, advokaterna tittar snett, medierna pressar mig, tingsrätten är slapphänt och åklagarna kräver det omöjliga. Då stirrar alltid den gamla tjänstemannen på mig från den bakre raden med huvudet på sned och säger:

– Upp med hakan nu... Det är ingen som har haft det lätt här. Tänker du verkligen ge upp, din nybörjare?

VERK AV MIKKO PORVALI:

- Vakoojakoulu. Päämajan asiamieskoulutus jatkosodassa. Atena 2010.
- Operaatio Hokki. Päämajan vaiettu kaukopartio. Atena 2011.
- Sinisen kuoleman kuva. Karelia Noir I. Atena 2015.
- Veri ei vaikene. Karelia Noir II. Atena 2016.
- Kadonneen kaupungin varjo. Karelia Noir III. Atena 2018.
- Tiedustelun näkymätön historia. Antiikista maailmansotiin. Atena 2018.
- Kohti itää. Päämajan kaukopartiosasto Vehniäinen 1941. Atena 2021.

PAULIINA POTILA

FRÅN POLISSTUDERANDE TILL TILLÄMPARE AV LAGEN

PAULIINA POTILA HAR ARBETAT SOM LEKTOR I STRAFF- OCH PROCESSRÄTT VID POLISYRKESHÖGSKOLAN SEDAN 2013.

POTILA UTEXAMINERADES SOM JURIS MAGISTER FRÅN JURIDISKA FAKULTETEN VID HELGSINFORS UNIVERSITET 2007. HON AUSKULTERADE SOM VICEHÄRADS-HÖVDING VID TAMMERFORS TINGSRÄTT 2009. INNAN POTILA KOM TILL POLISYRKESHÖGSKOLAN ARBETADE HON SOM HÄRADSÅKLAGARE VID ÅKLAGARÄMBETET I BIRKALAND OCH SOM OFFENTLIGT RÄTTSBITRÄDE VID RÄTTS-HJÄLPSBYRÅN I TAMMERFORS.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

”Jag lovar att efter bästa kunskap och förmåga alltid och under alla omständigheter uppföra mig så att det är förenligt med polisens anseende. Jag respekterar allas rättigheter och människovärde. Jag använder mina polisbefogenheter på det sätt som lagstiftaren har avsett. Jag lyder mina förmäns order och är beredd att möta de faror som är förknippade med polisyrket. Jag är öppen och främjar försonlighet. Jag är pålitlig och hjälpsam och bidrar till att stärka sammanhållningen inom yrkeskåren. Jag är rättvis och beaktar hela arbetsgemenskapens bästa. Så här vill jag tjänstgöra som polis.”

Polisens etiska ed avläggs av alla som utexamineras som poliser. Avsikten med eden är att inom yrkeskåren skapa en ännu starkare medvetenhet om och införlivning av de värderingar och de tillvägagångssätt som förväntas av polisen i Finland. Uppmaningarna i den etiska eden är inte juridiskt bindande normer, utan ”endast” moraliskt förpliktande uttalanden. Förhoppningen är dock att innehållet i

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

eden i en beslutssituation ska fungera som en påminnelse om de principer som ska följas.

Även om yrkesetiska principer, värderingar och strategier är nödvändiga för att främja korrekta och goda tillvägagångssätt, skulle de tyvärr kunna vara enbart tomma ord för

många polismän utan en förpliktande lagstiftningsgrund som skapar rättigheter. Bestämmelserna i lagen utgör grunden för i stort sett all polisverksamhet – lyckligtvis. Enligt 1 kap. 2 § i Finlands grundlag ska utövning av offentlig makt bygga på lag och i all offentlig verksamhet ska lag noggrant iakttas. Enligt 1 kap. 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. I grund och botten är det fråga om skydd av individen mot staten.

Polisen är den mest betydande utövaren av offentlig makt och ingriper i medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter på olika sätt varje dag. grepp i de grundläggande fri- och rättigheterna kan göras bland annat i den personliga friheten genom att ta fast eller gripa en brottsmisstänkt person, i den fysiska integriteten genom att vid behov använda maktmedel till exempel när en person som ska gripas gör motstånd med våld, i egendomsskyddet genom att beslagta till exempel en kniv som använts som brottsredskap från en misstänkt förövare eller i hemfriden genom att utföra en husranssa-

kan i en brottsmisstänkts hem för att hitta narkotika eller stulen egendom.

Varje situation regleras av lagen och en separat bestämmelse som skapar behörighet.

Man bör beakta att en polisman inte ens kan genomsöka en medborgares fickor eller ryggsäck utan en separat behörighetsbe-

stämmelse på lagnivå som uttryckligen ger rätt att utföra en sådan åtgärd. Dessa behörigheter, vilka möjliggör även drastiska ingrepp i människors grundläggande fri- och rättigheter, begränsas av separata lagstadgade principer som samtidigt styr polisens utövning av befogenheterna. Enligt bestämmelserna i 1 kap. i polislagen får polisen utöva sina befogenheter endast i föreskrivna syften (*principen om ändamålsbundenhet*).

Befogenheterna får inte utvidgas på ett konstgjort sätt. Polisen får till exempel inte utöva sina befogenheter att kontrollera ett fordon's lämplighet för trafik eller trafiksäkerhet på ett sådant sätt att det verkliga syftet är att utföra en platsgenomsökning av ett fordon som tillhör en medlem av en motorcykelklubb utan att de förutsättningar som fastställs i lagen om tvångsmedel föreligger.

Polisen ska respektera de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. När polisen utövar sina befogenheter ska det motiverbara alternativ som bäst tillgodoser dessa rättigheter väljas (*principen om respekt för de grundläggande rättigheterna och de*

mänskliga rättigheterna). Polisen ska också i sin verksamhet vara saklig och opartisk (*principen om opartiskhet*) samt främja lika-behandling och försonlighet (*principen om likabehandling*).

Polisen ska i första hand genom råd, uppmaningar och befallningar sträva efter att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. De vidtagna åtgärderna och de olägenheter åtgärderna medför ska kunna försvaras i förhållande till det mål som eftersträvas (*proportionalitetsprincipen*). Genom polisens åtgärder får det inte ingripas i någons rättigheter i större utsträckning och ingen får orsakas större skada eller olägenhet än vad som är nödvändigt för att utföra uppdraget (*principen om minsta olägenhet*).

Således ska man i samband med upprätthållande av ordning noggrant överväga det urval av metoder som står till buds. Ofta finns det inte heller förutsättningar för användning av andra maktmedel än ”muntlig judo”. Goda interaktionsfärdigheter och sociala färdigheter är alltså absolut nödvändiga.

En polisman har visserligen i utövan-det av sina befogenheter rätt att i enskilda fall utfärda nödvändiga order och förbud som är förpliktande för alla, men också rätt att avstå från en åtgärd om slutförandet av den kunde leda till ett oskäligt slutresultat i förhållande till det mål som eftersträvas (*åtgärdseftergift*). Till exempel finns det skäl att avstå från att förfölja en misstänkt om man samtidigt i onödan äventyrar säkerheten för andra som rör sig på vägarna.

En polisman ska alltså före varje åtgärd och beslut överväga deras lagenlighet, eftersom en polisman agerar som en tjänsteman med personligt tjänsteansvar, dvs.

POLISEN ÄR DEN MEST BETYDANDE
UTÖVAREN AV OFFENTLIG MAKT
OCH INGRIPER I MEDBORGARNAS
GRUNDLÄGGANDE FRI- OCH
RÄTTIGHETER PÅ OLIKA SÄTT VARJE
DAG.

svarar för att hans eller hennes ämbetsåtgärder är lagliga (10 kap. 118 § i grundlagen). En polisman kan till och med bli straffansvarig enligt 40 kap. 9 eller 10 § i strafflagen om han eller hon av oaktsamhet eller uppsåtligt bryter mot sin tjänsteplikt.

Det räcker emellertid inte att en polisman under utförandet av en åtgärd i viss utsträckning förmår överväga åtgärdens laglighet, utan den egna verksamhetens laglighet måste också kunna motiveras - inte bara för polismannen själv utan också vid behov i efterhand för en aktör som ifrågasätter verksamhetens laglighet. Varje polisman måste efter sitt arbetsskift kunna svara på frågan om vilka befogenhetsnormer som har legat till grund för åtgärder som ingripit i medborgarnas rättigheter.

Även polisen gör fel. Det gör också åklagare och domare. Det är inte möjligt att helt undvika fel och felbedömningar. Det är dock av största vikt att myndigheternas verksamhet kan utvärderas öppet och kritiskt och att kvaliteten kan övervakas, vid behov av en extern aktör, även av medierna. Ett bästa broder-nätverk inom polisorganisationen kan inte och får inte heller skydda tjänstemän som bryter mot lagen eller har en inställning som leder till att de förhåller sig likgiltigt

till sina tjänsteuppdrag.

Korruption, egenmäktighet och brottslighet förekommer tyvärr även inom polisförvaltningen. Ett exempel på ett sådant fall har vi fått följa på mycket nära håll. Denna historia når sin kulmen den 29 december 2016 med den dom på 983 sidor som utfärdas av Helsingfors tingsrätt, där chefen för narkotikaenheten vid polisinspektionen i Helsingfors, Jari Aarnio, betraktas som den s.k. "Bölemannen", som ledde införseln av 791 kilogram hasch till Finland. Aarnio, som utsågs till årets polis 1987, dömdes till maximistraffet på 13 år för sina brott.

Om någon anser att en polisman eller en annan tjänsteman inom polisförvaltningen har gått till väga på fel sätt i sin tjänsteutövning eller försummat sina tjänsteuppdrag, är det möjligt att inleda en utredning av personens verksamhet genom en brottsanmälan eller alternativt genom en förvaltningsklagan. En förvaltningsklagan är en fritt utformad rättsskyddsmetod. Den lämnas till antingen en högre polismyndighet eller den högsta laglighetsövervakaren. De högsta laglighetsövervakarna är riksdagens justitieombudsman och statsrådets justitiekansler (9 kap. 108 och 109 § i grundlagen). Till sin juridiska karaktär är en förvaltningsklagan en anmälan till övervakningsmyndigheten om misstanke om felaktigt tjänsteutövande eller försummelse av

tjänsteutövande för en polis. De högsta laglighetsövervakarna övervakar att tjänstemännen följer lagen och fullgör sina skyldigheter. Genomförandet av de grundläggande och mänskliga rättigheterna samt god förvaltning är föremål för särskild uppföljning.

Som en följd av klagan har de högsta laglighetsövervakarna åtskilliga gånger tvingats fästa uppmärksamhet vid lagstridigt förfarande inom polisen. I avgörande dnr 1806/4/12 av riksdagens biträdande justitieombudsman konstaterades det till exempel att det inte fanns någon lagstadgad grund för en polispatrull att förbjuda inspelning med kameratelefon eller avlägsna personerna från platsen. Polispatrullen hade således utan grund ingripit i individens yttrandefrihet, rörelsefrihet och fysiska integritet. I detta fall hade en polispatrull under inspelningarna av tv-programmet Lainvalvojat förbjudit två utomstående personer som förblev okända att filma polisens åtgärder samt beordrat dessa personer att lämna platsen. En person hade blivit knuffad och undanskuffad vid avlägsnandet från platsen. Händelseplatsen var en trottoar på en allmän plats.

I situationen utförde patrullen ett tjänsteuppdrag som gällde en taxikund som hade lämnat taxin utan att betala. Enligt den redogörelse som polispatrullen lämnade hade de ingripit i filmandet i syfte att skydda integriteten för den person som var föremål för tjänsteuppdraget. Eftersom dessa två personer enligt polispatrullen hade stört utförandet av tjänsteuppdraget, beordrades de att lämna platsen. Då båda personerna enligt polispatrullen verbalt hade uttryckt att de inte har för avsikt att följa ordern,

ETT BÄSTA BRODER-NÄTVERK INOM
POLISORGANISATIONEN KAN INTE
OCH FÅR INTE HELLER SKYDDA
TJÄNSTEMÄN SOM BRYTER MOT
LAGEN ELLER HAR EN INSTÄLLNING
SOM LEDER TILL ATT DE FÖRHÅLLER
SIG LIKGILTIGT TILL SINA
TJÄNSTEUPPDAG.

och hade blivit kvar på samma plats, flyttades de en liten bit bort genom att poliserna skuffade undan dem. I sin redogörelse hänvisade polispatrullen också till situationens hotfullhet, eftersom man inte med säkerhet kunde veta vad personen som ställde sig nära tv-kameramannen

och filmade situationen med kameratelefon hade för avsikter. Enligt polismännen hade det i situationen uppstått en risk för att kameramannen hade kun-

nat förlora balansen eller ramla när han upptäckte personen bakom sig.

Även fotografering och videoinspelning omfattas av den yttrandefrihet som garanteras i grundlagen. Gränsdragningen mellan tillåten och otillåten inspelning har i regel ansetts fastställas i bestämmelsen om olovlig observation i 24 kap. 6 § i strafflagen. Inspelning av en person som vistas på en plats som omfattas av den offentliga friden uppfyller kriterierna i bestämmelsen om olovlig observation om inspelningen sker obehörigen eller på ett integritetskränkande sätt. Med stöd av 24 kap. 3 § i strafflagen är områden som skyddas av den offentliga friden ett ämbetsverk, en affärslokal, ett kontor, en produktionsinrättning, en möteslokal eller någon annan motsvarande lokal eller byggnad eller på en sådan byggnads omgärdade gårdsområde, eller på ett kasernområde eller ett annat område som är i försvarsmaktens eller gränsbevakningsväsendets användning, där

det enligt beslut av behörig myndighet är förbjudet att röra sig. På basis av tv-programmet i fråga och den erhållna redogörelsen har händelseplatsen varit en trottoar som gränsar till en gata. Således har det enligt biträdande justitieombudsmannen inte

AVSPÄRRANDE AV ETT OMRÅDE
FÖR ATT SKYDDA OBJEKTETS
INTEGRITET PÅ DET SÄTT SOM
AVSES I LAGEN SKULLE ÄVEN HA
FÖRUTSATT AVLÄGSNANDE AV TV-
KAMERAMÄNNEN FRÅN OMRÅDET.

varit fråga om en sådan plats som enligt strafflagen skyddas av den offentliga friden, där inspelning är förbjuden. Det har alltså inte funnits några lag-

enliga grunder för att förbjuda inspelningen på allmän plats.

Enligt 2 kap. 10 §¹ i polislagen, som ger befogenhet att avlägsna en person från platsen, har en polisman för att skydda mot brott och störande beteende rätt att avlägsna en person från en plats, om det utifrån personens hotelser eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta eller utifrån personens tidigare uppträdande är sannolikt att denne kommer att göra sig skyldig till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott eller kommer att orsaka betydande störning eller överhängande fara för allmän ordning och säkerhet. Utifrån det som framgick av programmet eller redogörelserna har det enligt biträdande justitieombudsmannen inte varit fråga om en sådan situation som avses i polislagen, vilket innebär att polisen inte har haft

¹ Bestämmelse enligt polislagen (22.7.2011/872) som trädde i kraft 2014.

befogenhet att avlägsna personerna från platsen.

Enligt biträdande justitieombudsmannens uppfattning var det inte heller fråga om avspärrande av en plats eller ett område enligt 2 kap. 8 § i polislagen², även om det i redogörelsen hänvisades till skyddande av den brottsmisstänkta persons integritet. Enligt regeringens proposition (RP 57/1994 rd) som anknyter till detta utgör integritetsskyddet en grund för bestämmelsen i fråga: ”Arten av polisens åtgärder och den omständigheten att uppgifterna kan gälla ömtåliga frågor förutsätter ofta även i andra fall att integriteten för den som är föremål för åtgärden skyddas mot utomstående. – – Ett av syftena med stadgandet är att se till att diskretionsprincipen och principen om minsta möjliga olägenhet följs.”

Avspärrande av ett område för att skydda objektets integritet på det sätt som avses i lagen skulle även ha förutsatt avlägsnande av tv-kameramannen från området. Då detta inte skedde, verkade det inte heller vara fråga om sådant avspärrande som avses i lagen. Således fanns det enligt biträdande justitieombudsmannen inga lagenliga förutsättningar för att avlägsna de två personerna från platsen i den aktuella situationen. På basis av inspelningen från platsen hade polisen vid händelsetidpunkten inte heller några grunder att vidta fysiska åtgärder för att avlägsna personerna från platsen.

De ovan beskrivna felen i polisens verksamhet ledde inte till någon egentlig brottsutredning. Om en polisman misstänks ha begått ett brott i samband

² *Ibid.*

med utförandet av ett tjänsteuppdrag, till exempel ett misshandelsbrott på grund av användning av överdrivna och onödiga maktmedel, ledes utredningen enligt 2 kap. 4 § i förundersökningslagen inte av en undersökningsledare i polisens tjänst, utan av åklagaren. Förundersökningen av ett brott som en polisman misstänks ha begått genomförs också alltid vid en annan enhet än den verksamhetsenhet där den brottsmisstänkta polismannen arbetar.

Dessa särskilda undersökningsarrangemang syftar till att tilliten till förundersökningens opartiskhet inte under några omständigheter äventyras. Polisens verksamhet ska även i sådana specialfall uppfylla de förutsättningar och skyldigheter som ställs på den i lagen. Polisen ska agera sakligt och opartiskt och en jävig tjänsteman får inte delta i förundersökningen (2 kap. 7 § i förundersökningslagen).

Mot bakgrund av det som beskrivs ovan är det förstäligt att en polis måste besitta synnerligen bred juridisk kunskap. *Rättsordningen* består av bestämmelser, begrepp och principer. De juridiska begreppen ingår i polisens yrkesvokabulär och *rättsnormerna* är för sin del centrala verktyg för polisen. Med rättsnormer avses bestämmelser och principer som in-

går i rättsordningen och berättigar eller förpliktar enskilda rättssubjekt och myndigheter att bete sig eller agera på ett visst sätt. Tvingande rättsliga normer behövs för att upprätthålla samhällsordningen, förebygga och lösa konflikter samt åstadkomma förutsägbarhet och förtroende i de rättsliga relationerna mellan alla individer och olika samfund som är verksamma i samhället.

Normbasen och de centrala principerna för polisens verksamhet har definierats på lagnivå i bl.a. polislagen, förundersökningslagen och tvångsmedelslagen. En polisstuderande bekantar sig med dessa och många andra bestämmelser under sin examensinriktade utbildning. Det kan komma som en överraskning för en ny polisstuderande hur mycket juridiska studier examen som helhet verkligen innehåller. Men det är väl ganska självklart att man inte kan låta en person som inte är medveten om sina befogenheter, ansvar och skyldigheter utöva någon betydande offentlig makt under arbetspraktiken och i situationer i verkliga livet.

I Polisyrkeshögskolan finns det fyra egentliga juridiska läroämnen: straffrätt, straffprocessrätt, befogenhetsystemet (polisförvaltningen) och privaträtt. Dessa juridiska läroämnen är centrala med tanke på polisverksamheten. Största delen av de övriga läroämnena innehåller emellertid

också undervisning i juridik. Till exempel innehåller undervisningen i brottsbekämpning bl.a. instudering av bestämmelserna i förundersökningslagen och tvångsmedelslagen, undervisningen i användning av maktmedel kombineras med undervisning i nödvärnsbestämmelserna i polislagen och strafflagen och körundervisningen förenas för sin del med undervisning i vägtrafiklagstiftningen.

Trots att undervisningen genomförs i form av flera olika läroämnen, är de starkt sammankopplade med varandra. Man kan till exempel inte genomföra en förundersökning om man inte behärskar de straffrättsliga och straffprocessrättsliga bestämmelserna.

Straffrätt som en del av rättsordningen omfattar regleringen av brott och de påföljder som föreskrivs för brott. Den mest centrala straffrättsliga regleringen ingår i strafflagen. I YH-examen för poliser är undervisningen i straffrätt inriktad på strafflagens allmänna del, dvs. kapitlen 1-10, och på strafflagens särskilda del, dvs. kapitlen 11-51. I den allmänna undervisningen om strafflagen beskrivs de allmänna förutsättningarna för straffrättsligt ansvar, grunderna för ansvarsfrihet och det straffrättsliga påföljdsystemet. De allmänna studierna skapar grunden för all undervisning i straffrätt: studeranden lär sig när ett brott förblir ett försök, vilka skillnaderna är mellan anstiftare och medhjälpare, när man får förlita sig på nödvärn etc. Strafflagens särskilda del innehåller å sin sida brottslagen och brottsbeskrivningarna, dvs. man lär sig om bl.a. brott mot liv och

DET KAN KOMMA SOM EN ÖVERRASKNING FÖR EN NY POLISSTUDERANDE HUR MYCKET JURIDISKA STUDIERNAS EXAMEN SOM HELHET VERKLIGEN INNEHÅLLER.

STÖRSTA DELEN AV DE ÖVRIGA LÄROÄMNENA INNEHÅLLER EMELLERTID OCKSÅ UNDERVISNING I JURIDIK.

hälsa, brott mot egendom, narkotikabrott och trafikbrott.

Under studierna i straffrätt bekantar sig studerandena med verksamheten i samband med juridiska avgöranden och lär sig om tillämpning av lagen samt motivering av avgöranden. Den juridiska avgörandeverksamheten, dvs. avgörandet av juridiska problem eller fall, kan förenklat beskrivas med hjälp av begreppet *subsumtion*. En subsumtionslutledning är uppbyggd på följande sätt:

1. Beskrivning av rättsnormen (översatsen) som till exempel en lag innehåller.

2. Beskrivning av fakta med anknytning till problemsituationen (undersatsen).

3. Rättsnormen tillämpas på det aktuella fallet genom att införa de fakta som undersatsen innehåller i översatsens brottsbeskrivning. Då får man slutsatsen.

Om den juridiska bestämmelsen i översatsen till exempel är 21 kap. 1 § i strafflagen, ”Den som dödar någon skall för dråp dömas till fängelse på viss tid, minst åtta år”, och beskrivningen av den faktiska situationen i undersatsen lyder ”Maija Meikäläinen har i hastigt mod huggit sin make två gånger med en kniv i mellangärdet, vilket ledde till att maken följande dag avled av sina skador”, skulle den juridiska slutledningen vara följande: Maija Meikäläinen har avsiktligt förorsakat sin makes död genom att

hugga honom med en kniv, dvs. dödat honom. Således kan man konstatera att fakta i undersatsen kan passas in i översatsen och man kan övergå till slutsatsen, dvs. konstatera att Meikäläinen har gjort sig skyldig till dråp och ska dömas till fängelsestraff för dråp. Det är inte fråga om mord (21 kap. 2 § i strafflagen), eftersom gärningen inte har varit planerad och tillvägagångssättet inte har varit synnerligen rätt eller grymt på det sätt som förutsätts

i brottsbeskrivningen för mord.

En polisstuderande kunde kanske under den första lektionen i straffrätt förvänta sig en uppgift av följande typ som förutsätter användning av en enkel subsumtionsmodell:

Pena M. har tillbringat lördagsnatten i festlig stämning och fortsatt sitt alkoholindränkta firande ännu på söndagen. Återställningsprocessen pågår fortfarande när hans fru ännu en gång påminner honom om gräsklippningen och andra uppgifter som är ojordade. För att undvika ett äktenskapsgräl beslutar Pena sig för att gå ut och klippa gräset med sin splittrerna sittgräsklippare. Det går rätt så bra att köra på det större gräsområdet, men den slacka slutningen bredvid vägen medför denna gång svårigheter och gräsklipparen kör omkull med Pena vid ratten. Båda blir liggande vid vägkanten. Efter en stund lägger en polispatrull som kör förbi fastigheten märke till situationen och polispatrullen

stannar vid vägkanten. När patrullen gör ett utandningstest på Pena blåser han 1,1 promille i alkometern.

Gör en motiverad straffrättslig bedömning av fallet.

Studeranden bör på ett motiverat sätt kunna svara på vilken brottsbeskrivning Penas gärning eventuellt uppfyller, dvs. vilken brottsbeteckning det är fråga om. Allra först ska studeranden komma på att jämföra det händelseförlopp som beskrivs i uppgiften med brottsbeskrivningarna som framgår av strafflagens särskilda del, dvs. med andra ord kontrollera i strafflagen om Penas gärning eventuellt uppfyller brottsbeskrivningen för rattfylleri. Brottsbeskrivningen i fråga finns i 23 kap. 3 § i strafflagen (20.12.2002/1198):

Den som för ett motordrivet fordon eller en spårvagn efter att ha förtärt alkohol i en sådan mängd att alkoholhalten under eller efter färden är minst 0,5 promille i hans blod eller minst 0,22 milligram per liter i hans utandningsluft, skall för rattfylleri dömas till böter eller till fängelse i högst sex månader.

För att vi ska kunna bedöma Penas förfarande, måste vi veta vad som avses med begreppet ”motordrivet fordon” som nämns i brottsbeskrivningen. Enligt definitionerna i 23 kap. 12 § i strafflagen avses med motordrivet fordon ett fordon som drivs med maskinkraft; motordrivna fordon är bilar, mopeder, motorcyklar, motoriserade trehjulingar, lätta och tunga fyrhjulingar, traktorer, motorredskap och terrängfordon.

Med stöd av dessa två bestämmelser

borde studeranden dra slutsatsen att Pena bör misstänkas för rattfylleri-brott. Pena har blåst över 0,5 promille i alkometern, men under 1,2 promille (promillegränsen för grovt rattfylleri är enligt 23 kap. 4 § i strafflagen 1,2 promille). Han har också fört ett motordrivet fordon under påverkan av alkohol, eftersom ett motorredskap som drivs med maskinkraft är ett motordrivet fordon enligt definitionerna i lagen. Som ett resultat av denna juridiska slutledning (subsumtion) blir brottsbeteckningen i Penas förundersökning rattfylleri.

När förundersökningen i sinom tid blir klar och fallet överförs till åtalsprövning överväger åklagaren ännu om åtal ska väckas mot Pena. Domstolen får för sin del avgöra om Pena på basis av åklagarens åtal ska dömas till straff för sin gärning.

Även om en stor del av till exempel besluten

under en förundersökning ska fattas av polismän som tillhör befälet, måste varje polisman ändå fatta många olika beslut under sitt arbetsskift. Det kan till exempel vara fråga om just val av brottsbeteckning i samband med registrering av en brottsanmälan. En polisman behöver inte fatta något separat skriftligt, motiverat beslut till exempel om val av brottsbeteckning, men även ett sådant val måste dock vid behov kunna motiveras till exempel för dem som försvarar den brottsmisstänkta. Studerandena tränar på

juridiska avgöranden av denna typ under polisutbildningen.

I läroämnena i **straffprocessrätt** beskantar sig studerandena med bestämmelser som gäller förundersökningen, åklagarverksamheten och domstolsförfarandet. Inom straffprocessrätten ligger fokus på dessa bestämmelser med anknytning till förfaranden och studerandena sätter sig in i vilket förfarande som ska tillämpas för att avgöra ett ärende. Själva straffprocessen

ÄVEN OM EN STOR DEL AV TILL EXEMPEL BESLUTEN UNDER EN FÖRUNDERSÖKNING SKA FATTAS AV POLISMÄN SOM TILLHÖR BEFÄLET, MÅSTE VARJE POLISMAN ÄNDÅ FATTA MÅNGA OLIKA BESLUT UNDER SITT ARBETSSKIFT.

kunde beskrivas som en process där man undersöker och avgör om förutsättningarna för straffansvar uppfylls och utfärdar en lagenlig påföljd för den som gjort sig skyldig till ett brott. Med andra ord finns straffprocessen till för att genomföra den materiella straffrätten.

Under studierna beskrivs straffprocessens olika faser: förundersökning, åtalsprövning, rättegång, ändringsökande och ikraftsättande av straff. Studerandena får en bild av polisen i egenskap av förundersökningsmyndighet då förundersökningen är ett s.k. beredningsskede av straffprocessen.

Det är viktigt att observera att även om det är möjligt att göra fel under vilken fas som helst av processen och under hela processens gång, är det ytterst svårt att korrigera i synner-

het fel som begåtts under förundersökningsfasen senare i processen. Många av polisens åtgärder – eller på motsvarande sätt om polisen låter bli att agera – har en direkt inverkan på bevisföringen i ett brottmål och på bevisens värde. Som en följd av detta har polisens förundersökningsåtgärder också en direkt inverkan på den dom som utfärdas i ett brottmål.

Processrättsliga bestämmelser kan jämföras med spelregler och straffprocessen med ett spel: det är tråkigt att spela ett spel vars regler man inte kan eller förstår. I synnerhet om motparten kan reglerna och ibland tillämpar dem till och med hänsynslöst. Polisen måste känna till sin spelplan och spelreglerna samt kunna förutse motpartens drag.

En polisman som är insatt i bestämmelserna som gäller straffprocessen kan genomföra en förundersökning lagenligt samt underrätta parterna om deras rättigheter och skyldigheter i straffprocessen, straffprocessens förlopp med sina olika faser och bestämmelserna om förfaranden med anknytning till processen. En insatt polisman kan bedöma bevisen och deras tillräcklighet. Han eller hon förstår principerna för en rättvis rättegång och följer de bestämmelser som verkställer principerna.

Den brottsmisstänkta måste till exempel underrättas om sina processuella rättigheter, bland annat rätten att låta bli att medverka till utredningen av sin skyldighet (skydd mot självinkriminering) och rätten till biträde. Under förundersökningen ska en misstänkt bemötas som oskyldig (*oskyldighetspresumtionen*) och även bevis som stöder oskyldigheten ska utredas.

Om polisen inte följer dessa spelregler,

DET ÄR VIKTIGT ATT OBSERVERA ATT ÄVEN OM DET ÄR MÖJLIGT ATT GÖRA FEL UNDER VILKEN FAS SOM HELST AV PROCESSEN OCH UNDER HELA PROCESSENS GÅNG, ÄR DET YTTERTST SVÅRT ATT KORRIGERA I SYNNERHET FEL SOM BEGÅTTS UNDER FÖRUNDERSÖKNINGSFASEN SENARE I PROCESSEN.

POLISEN MÅSTE KÄNNA TILL SIN SPELPLAN OCH SPELREGLERNA SAMT KUNNA FÖRUTSE MOTPARTENS DRAG.

kan motparten ”vinna” spelet genom att polisen gör självmål.

I en tentamen i straffprocessrätt kan det hända att en polisstuderande får fundera på en uppgift av följande typ:

Pena har kallats till polisnärheten för förhör på grund av den tidigare nämnda misstanken om rattfylleri. Eftersom polispatrullen inte lyckades ta Pena på bar gärning vid ratten, utan han påträffades liggande vid vägkanten bredvid sin gräsklippare, fick Pena för sig att vid det första samtalet med polisen berätta att han druckit alkohol först efter att han kört gräsklipparen. Men när patrullen också talade med Penas fru på platsen, berättade hon emellertid att Pena druckit öl ända sedan morgonen. Vid förhöret som brottsmisstänkt på polisnärheten förnekar Pena fortfarande genast från början att han gjort sig skyldig till rattfylleri. Han påstår för den polisman som utreder fallet att han, efter att ha tröttnat på fruns tjat och gräsklipparens funktionsproblem, hällde i sig en halv flaska starkvin på en gång när han hade kört färdigt. Fruen har däremot enligt Pena hittat på sagor för polispatrullen enbart för att hämnas på honom.

Bedöm bevisfrågorna i brottmålet med tanke på bestämmelserna och principerna som gäller bevis.

Studerandena ska utifrån uppgiftsbeskrivningen kunna svara på vilka bevis som bör skaffas i fallet och hur bestämmelserna som gäller bevis i lagen kan påverka bevisen och bedömningen av bevisen även i straffprocessens senare faser, i åtalsprövningen och

under rättegången.

För det första bör polisstuderandena kunna bedöma bevisvärdet hos Penas berättelse och eventuella andra bevis samt bevisens tillräcklighet. Med tanke på det som tidigare berättats och det händelseförlopp vi känner till verkar det som att Pena ljugar för förhørsledaren. Det har han emellertid rätt att göra inom ramarna för skyddet mot självinkriminering, vilket innebär att Penas eventuella lögnar under förhöret inte är kriminaliserade. Eftersom oskyldighetspresumtionen gäller under förundersökningen och polisen är skyldig att även leta efter bevis som stöder oskyldigheten, måste det under förhöret även övervägas om Penas berättelse är trovärdig och stämmer. Bevisbördan i ett brottmål ligger hos åklagaren, vilket innebär att Pena inte har någon skyldighet att bevisa att han är oskyldig under straffprocessen. En skicklig förhørsledare kan dock utnyttja befintliga bevis i förhören med Pena. Ett sådant bevis kunde i Penas fall vara ett laboratorieutlåtande som visar alkoholhalten i Penas blod.

En studerande bör också även kunna överväga ett eventuellt laboratorieutlåtandes betydelse som bevis. Det är nämligen möjligt att med hjälp av blodprov påvisa alkoholhalten i Penas blod vid den påstådda körtidpunkten. Om den som utreder har otur och polispatrullen av någon orsak inte genast efter händelsen har sett till att blodprov tas på Pena för att utesluta möjligheten att alkoholen intagits efter körningen, kan bevisen för att Pena gjort sig skyldig till rattfylleri vara

ganska svaga om Pena nekar till brottet. Om nödvändiga blodprov däremot har tagits och utlåtandet i fråga om tillbakaberäkningen är tydligt, kan man fråga Pena varför alkoholhalten i hans blod enligt laboratorieutlåtandet har överskridit gränsen för straffbarhet vid tidpunkten för körningen.

Om Pena inte i farten kan komma på ett trovärdigt svar på frågan, kan han bli frustrerad, ge upp och erkänna sin gärning för förhørsledaren. Ett erkännande väger tungt som bevis. Visserligen ska man alltid när man bedömer bevisens tillräcklighet under en förundersökning vara förberedd på att erkännandet ännu kan återkallas i en rättegång. Även detta har den åtalade rätt att göra. Möjligheten att utnyttja ett erkännande i en rättegång är dessutom beroende av de omständigheter under vilka erkännandet har getts. För att ett erkännande som getts under förundersökningen ska kunna användas som bevis, bör man se till att den misstänkta rättigheter inte har kränkts under förundersökningen: den misstänkta ska underrättas om sina rättigheter före förhöret och en rättvis rättegång ska tryggas redan under förundersökningen (4 kap. 16 och 17 § i förundersökningslagen, 17 kap. 25 § i rättegångsbalken).

Förutom laboratorieutlåtandet ska studerandena också fundera över andra möjliga bevismetoder. Medlemmarna i polispatrullen som kom till händelseplatsen kunde kallas till förhör som vittnen för att redogöra för vad Pena berättade för patrullen under de preliminära samtalen på plats. Kanske Pena berättade för polismännen att han drack en helt annan mängd alkohol av ett helt annat märke under en annan tidsperiod än i förhören

FÖR ATT ETT ERKÄNNANDE SOM GETTS UNDER FÖRUNDERSÖKNINGEN SKA KUNNA ANVÄNDAS SOM BEVIS, BÖR MAN SE TILL ATT DEN MISSTÄNKTA RÄTTIGHETER INTE HAR KRÄNKTS UNDER FÖRUNDERSÖKNINGEN: DEN MISSTÄNKTA SKA UNDERRÄTTAS OM SINA RÄTTIGHETER FÖRE FÖRHÖRET OCH EN RÄTTVIS RÄTTEGÅNG SKA TRYGGAS REDAN UNDER FÖRUNDERSÖKNINGEN (4 KAP. 16 OCH 17 § I FÖRUNDERSÖKNINGSLAGEN, 17 KAP. 25 § I RÄTTEGÅNGSBALKEN).

vid polisinsrättningen. Mot bakgrund av detta verkar det som Pena berättat under förhören inte längre lik trovärdigt om hans berättelse ständigt förändras. En av medlemmarna i polispatrullen kunde också höras som vittne i fråga om de observationer som gjorts. Om polisvittnet till exempel har observerat att gräsklipparens motor fortfarande var glödhet, kan man åtminstone dra slutsatsen att det inte har gått så värst lång tid sedan gräsklipparen körts. Således är till exempel Penas eventuella

påstående om att det gått flera timmar sedan gräsklipparen kördes inte trovärdigt. Om polispatrullen inte har hittat den påstådda spritflaskan i den närmaste omgivningen, torde det inte vara trovärdigt att en sådan druckits genast efter körningen. Om en sådan flaska hittas till exempel i köket, varför i hela världen skulle Pena först ha fört in flaskan och sedan återvänt för att lägga sig bredvid gräsklipparen. Under förhöret är det möjligt att avslöja att Pena ljugar genom att ställa honom frågor som är svåra att besvara.

Det är också möjligt att förhöra Penas fru som vittne. Förhørsledaren bör dock beakta att Penas fru har rätt att vägra vittna med återopande av nära relation till Pena (7 kap. 8 § i förundersökningslagen, 17 kap. 17 § i rättegångsbalken). Förhørsledaren ska

underrätta vittnet om denna rätt före förhöret. När Penas fru har underrättats om denna rätt, är det mycket möjligt att hon inte längre vill berätta något om händelserna för att skydda sin make från straff. En närståendes rätt att vägra vittna kan inte på något sätt kringgå i en rättegång (HFD 1995:96). Om frun i detta fall vägrar att vittna är det således inte heller möjligt att som bevis i en rättegång använda polisvittnets berättelse om hur frun under det preliminära samtalet på plats har berättat att Pena var uppenbart

berusad redan innan han körde gräsklipparen. Med beaktande av bestämmelserna om bevis är det som Penas fru berättar om fallet inte nödvändigtvis ett sådant bevis som det lönar sig att bygga upp hela fallets framgång på.

Det som nämns ovan om straffprocessrätt visar hur mycket varje polisman i själva verket måste veta om straffprocessen, bevisföring, inhämtande av bevis och bedömning av bevis för att kunna genomföra förundersökningen på ett sådant sätt att bevisen är tillräckliga för att döma Pena. För att en misstänkt ska kunna dömas krävs det nämligen att det inte finns några beaktansvärda tvivel på att den brottsmisstänkta är skyldig. Om det finns sådana tvivel och andra oklarheter, ska åtalet mot Pena förkastas i domstolen.

* * *

I läroämnet som gäller befogenhetssystemet ligger fokus på polisens uppgifter och befogenheter. Alla av polisens uppgifter och befogenheter framgår av lagstiftningen och det är inte möjligt att till exempel med förvaltningsinterna föreskrifter och anvisningar utöka eller inskränka polisens uppgifter och befogenheter.

Enligt 1 kap. 1 § 1 mom. i polislagen är polisens uppgift att trygga rätts- och samhällsordningen, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning. Polisen ska upprätthålla säkerheten i samarbete med andra myndigheter samt med sammanslutningar och invånarna och sköta det internationella samarbete som hör till dess uppgifter. Polisen ska dessutom sköta uppgifter i samband med tillståndsförvaltningen och andra uppgifter som uttryckligen föreskrivs i lag. Sådana uppgifter är bland annat utredning av dödsorsak och utredning av brandorsak. Polisen hjälper också alla inom ramarna för sitt uppgiftsområde, dvs. ger vid behov handräckning till exempel till anställda inom barnskyddet vid hembesök eller i samband med brådskande placering av barn för att trygga den andra myndighetens skötsel av sina lagstadgade uppgifter. I polisens uppgifter ingår dessutom bland annat eftersökning av försvunna personer. Om det finns grundad anledning att anta att en person har försvunnit eller råkat ut för en olycka ska polisen enligt polislagen vidta de åtgärder som behövs för att finna personen.

Det finns skäl att göra skillnad mellan

befogenhetsbestämmelserna eller befogenhetsnormerna, som utgör grunden för polisens befogenhet, och *uppgiftsbestämmelserna*. De mest centrala befogenhetsnormerna har införts i polislagen och tvångsmedelslagen samt åtskilliga speciallagar.

Grunden för all utövning av befogenheter är 1 kap. 2 § i grundlagen, där det konstateras att all utövning av offentlig makt ska bygga på lag. Befogenhetsbestämmelserna ger polisen befogenhet att agera på ett visst

sätt för att sköta sina uppgifter - till exempel befogenhet att genomöka ryggsäckar och jackfickor. Uppgiftsbestämmelserna (till exempel uppgiften att upprätthålla allmän ordning och säkerhet enligt ovan nämnda 1 kap. 1 § i polislagen) ger inte ensamma rätt till sådan genomsökning, utan för att ryggsäckar och jackfickor ska kunna genomsökas måste det finnas en separat befogenhetsbestämmelse som ger rätt att utföra en sådan åtgärd. En sådan bestämmelse är till exempel bestämmelsen om säkerhetsvisitation i 2 kap. 12 § i polislagen.

Syftet med undervisningen som gäller befogenhetssystemet är att göra studerandena förtrogna med tillämpningen i enskilda fall av de befogenhetsnormer som fastställs i polislagen och övriga lagar. Förutom de befogenhetsnormer som framgår av lagen tillämpas även de principer på lagnivå som styr polismännen att beakta de särdrag som påverkar fallet.

I studierna som gäller befogenhetssystemet kunde en polisstuderande stöta på följande fall som behandlar polisens uppgifter och befogenhet:

Pena har åkt in till staden på sin lediga dag. Vid sidan av andra inköp gick Pena till Alko för att hämta en flaska starksprit och bestämd sig för att gå till en park i centrum för att avnjuta sin införskaffade dryck. Tiden gick när Pena tittar på landskapet och förbipasserande och flaskan tömdes på sidan om. Penas tidigare

upplevda motgångar steg upp till ytan i takt med att berusningsgraden ökade och Pena beslutade sig för att göra andra människor i parken medvetna om sin besvikelse. Pena skrek och muckade gräl med förbipasserande och sparkade vådsamt i luften. En försäljare i en glasskiosk som följde situationen på lite längre håll fick nog och ringde nödcentralen. En polispatrull svängde in till parken en kort stund efter samtalet.

Ge din rättsliga bedömning av hur du skulle agera och beskriv grunderna för din verksamhet.

I Penas fall bör studerandena observera att det är fråga om en uppgift med anknytning till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet enligt 1 kap. 1 § i polislagen. Eftersom händelsen inträffade på en allmän plats mitt i staden, kan även bestämmelserna i ordningslagen komma att tillämpas på fallet.

Flera av befogenhetsbestämmelser-

na i polislagen kan tillämpas på fallet. För det första har polisen rätt att kontrollera Penas identitet med stöd av 2 kap. 1 § i polislagen. Därefter måste polispatrullen besluta om Pena ska avlägsnas från platsen eller gripas och föras till polisinspektionen för att tas i förvar. Paragrafen som ska tillämpas är den befogenhetsbestämmelse som också nämndes tidigare i biträdande justitieombudsmannens avgörande, dvs. 2 kap. 10 § i polislagen (Skydd mot brott och störande beteende).

En polisman har rätt att avlägsna en person från en plats, om det utifrån personens hotelser eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta eller utifrån personens tidigare uppträdande är sannolikt att denne kommer att göra sig skyldig till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott eller kommer att orsaka betydande störning eller överhängande fara för allmän ordning och säkerhet.

Personen kan gripas om det sannolikt inte räcker att denne avlägsnas från platsen och ett brott inte annars kan förhindras eller en störning eller fara inte annars kan avvärijas. Den som gripits får hållas i förvar så länge det är sannolikt att han eller hon gör sig skyldig till brott enligt 1 mom. eller orsakar störning eller fara, dock högst 24 timmar efter gripandet.

En polisman kan skydda en person eller bevaka en plats för att förebygga eller avbryta ett sådant brott som avses i 1 mom.

Polispatrullens beslut påverkas av principerna i 1 kap. i polislagen, bland annat proportionalitetsprincipen, principen om minsta olägenhet och principen om ändamålsbundenhet. Principerna kom-

SYFTET MED
UNDERVISNINGEN SOM GÄLLER
BEFOGENHETSSYSTEMET ÄR
ATT GÖRA STUDERANDENA
FÖRTROGNA MED TILLÄMPNINGEN
I ENSKILDA FALL AV DE
BEFOGENHETSNORMER SOM
FASTSTÄLLS I POLISLAGEN OCH
ÖVRIGA LAGAR.

pletterar befogenhetsparagrafen och inskränker också ofta åtgärdsalternativen, vilket styr den slutgiltiga verksamheten.

Om polispatrolen efter att ha talat med Pena är övertygad om att Pena sannolikt kommer att fortsätta att härja

på samma plats eller någon annanstans, är det en otillräcklig åtgärd att avlägsna Pena från platsen och Pena grips. Om Pena får för sig att göra motstånd mot polisen, har polisen rätt att använda maktmedel enligt 2 kap. 17 § i polislagen för att utföra uppgiften. I samband med gripandet görs en säkerhetsvisitation enligt 2 kap. 12 § i polislagen på Pena.

I detta fall är det i grund och botten fråga om tryggnad av de grundläggande rättigheterna. Polisen begränsar Penas grundläggande rättigheter genom att gripa honom, eftersom han har betett sig hotfullt på allmän plats och förorsakat en känsla av otrygghet hos andra medborgare. Gripandet tryggar upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet, så att andra människor kan utöva sina grundläggande rättigheter, dvs. njuta av stadens tjänster i en trygg och störningsfri miljö.

Privaträtt som läroämne är viktigt för en polisstuderande med tanke på det framtida arbetet, eftersom ett brott som utreds ofta är förknippat med

faktorer som förutsätter kunskap om privat- eller civilrättsliga bestämmelser. Det är svårt att undersöka till exempel ett bedrägeribrott som begåtts med hjälp av ett förfalskat köpebrev för en fastighet, ett arvskaftesinstrument eller ett gåvobrev

utan kunskap om avtals- och obligationsrätt eller föremålsrätt - dvs. rättsområden som ingår i privaträtten.

Gränsdragningen mellan ett brottmål och tvistemål kan också vara svår att urskilja utan kännedom om privaträttsliga bestämmelser. Det är inte i sig ett brott att stå i skuld till någon. Att låta bli att betala en skuld är endast ett avtalsbrott, dvs. ett privaträttsligt tvistemål. Att skuldsätta sig genom att dölja sin betalningsförmåga och utan avsikt att betala tillbaka skulden till fordringsägaren uppfyller dock beroende på fallet brottsbeskrivningen för bedrägeri. För att urskilja gränserna mellan dessa tviste- och brottmål räcker det inte att polisstuderandena endast studerar straffrätt, utan det behövs också kunskap om bestämmelserna med anknytning till tvistemål.

Inom privaträtten ligger fokus på relationer mellan privatpersoner och vid sidan av avtalsrätt studerar man även bland annat skadeståndsrätt. En polisman ska kunna vägleda ett brottsoffer att ansöka om skadestånd. Det är dessutom möjligt att en polisman själv på grund av sitt arbete hamnar i en situation där han eller hon antingen blir ersättningskyldig efter att

GRÄNSDRAGNINGEN MELLAN ETT
BROTTMÅL OCH TVISTEMÅL
KAN OCKSÅ VARA SVÅR ATT
URSKILJA UTAN KÄNNEDOM
OM PRIVATRÄTTSLIGA
BESTÄMMELSER.

ha förorsakat en skada eller ansöker om ersättning i egenskap av skadelidande, till exempel efter att ha fått skador i en maktmedelssituation. Då är det nödvändigt att ha kunskap om skadeståndsrätt.

De ovan beskrivna inlärningsuppgifterna kan också ha privaträttsliga drag. Om Pena när han körde sin gräsklippare berusad hade krockat med grannens postlåda och skadat den, skulle den polisman som utreder fallet behöva beakta Penas skadeståndsansvar i fallet samt målsägandens, dvs. grannens, ersättningsyrkanden i fråga om egendomsskador. Om Pena däremot vid ett eventuellt gripande hade gjort motstånd mot polisen genom att använda våld, skulle man i utredningen ha behövt beakta eventuella ersättningsyrkanden för sveda och verk och tillfällig olägenhet av den polisman som skadats i situationen.

Studier i juridik främjar utvecklingen av ett så kallat juridiskt tänkande. Förmåga att dra juridiska slutsatser och komma fram till juridiska lösningar är en tankeprocess med många faser, där ett juridiskt problem löses genom att tillämpa lagstiftningen på det enskilda fallet. Det mest centrala i slutledningen är att kunna tillämpa rättskällor och känna igen när tillämparen dessutom har prövningsrätt, dvs. flera lagenliga lösningsalternativ. Den juridiska slutledningsförmågan kan och bör också tränas upp. Det är en färdighet som tar länge att utveckla och som kräver en juridisk kunskapsbas.

Den juridiska lösningsverksamheten och rättsvetenskapen grundar sig på rättskällor och ändamålsenlig använd-

DET MEST CENTRALA I
SLUTLEDNINGEN ÄR ATT KUNNA
TILLÄMPA RÄTTSKÄLLOR OCH KÄNNA
IGEN NÄR TILLÄMPAREN DESSUTOM
HAR PRÖVNINGSRÄTT, DVS. FLERA
LAGENLIGA LÖSNINGSLTERNATIV.

ning av dessa. Rättskällan utgör grunden för det juridiska beslutsfattandet i myndigheternas - såväl polisens som åklagarens - verksamhet, domstolarna samt den rättsvetenskapliga forskningen. Den viktigaste rättskällan är lagen. Andra rättskällor är bland annat lagstiftarens syfte, domstolarnas (framför allt de högre rättsinstansernas) rättspraxis och den juridiska litteraturen.

Utgångspunkten för tillämpningen och tolkningen av lagen är tolkningen enligt den formulering som används i bestämmelsen i lagen. Det önskade slutresultatet i en tillämpningssituation är dock inte alltid klart enbart utifrån formuleringen i bestämmelsen i lagen. Ibland vill man i lagen medvetet ge tillämparen utrymme för övervägande, så att det i en beslutssituation är möjligt att på ett flexibelt sätt beakta de situations-specifika omständigheterna då brottsligheten ständigt ändrar form och brottslingarna hittar på nya sätt att gå till väga.

Vid tolkning av lagens innehåll och formuleringar är det särskilt viktigt att behärska den så kallade rättskälleläran. Rättskälleläran styr användningen av rättskällor. I rättskälleläran definieras det vilka rättskällor som ska användas eller är tillåtna att använda samt rättskällornas vikt och inbördes prioriteringsordning. Enligt rättskälle-

läran får till exempel en bestämmelse på lägre nivå inte stå i konflikt med en bestämmelse på högre nivå. I en konfliktsituation åsidosätter således till exempel grundlagen i egenskap av bestämmelse på högre nivå en bestämmelse i en vanlig lag eller förordning i lagtolkningen. I en situation där man måste välja mellan två lösningsalternativ ska man alltid prioritera ett lösningsalternativ enligt grundlagen som främjar de grundläggande rättigheterna.

LAGSTIFTARENS SYFTE
FRAMGÅR BÄST AV
BEREDNINGSDOKUMENTEN,
DVS. DE SÅ KALLADE
FÖRARBETENA TILL LAGEN,
T.EX. KOMMITTÉBETÄNKANDEN,
ARBETSGRUPPSRAPPORTER,
REGERINGSPROPOSITIONER OCH
BETÄNKANDEN AV RIKSDAGENS
UTSKOTT.

Om formuleringen i lagen är föremål för tolkning, kan andra rättskällor ge lagtillämparen klarhet och tolkningsanvisningar. Lagstiftarens syfte framgår bäst av beredningsdokumenten, dvs. de så kallade förarbetena till lagen, t.ex. kommittébetänkanden, arbetsgruppsrapporter, regeringspropositioner och betänkanden av riksdagens utskott. I synnerhet den juridiska litteraturen systematiserar däremot juridiken samt skapar begrepp, teorier och rättsprinciper. I den juridiska forskningen tas det också ställning till vad som menas med formuleringen i en viss lag.

Till exempel ”för” i formuleringen av brottsbeskrivningen som gäller rattfylleribrott är inte ett så problemfritt begrepp med tanke på tillämpningen av lagen som man skulle kunna tro. Avses med föra även en situation där en personbil körs genom

att hålla i ratten medan man går bredvid bilen? Eller en situation där någon leder en motorcykel? Och måste motorn vara igång? Kan brottsbeskrivningen som gäller rattfylleribrott även tillämpas i fall där fordonet inte alls rör på sig men motorn har startats? Och hur är det med fall där passageraren tar tag i ratten eller drar i handbromsen? Svaren på dessa frågor hittas i förarbetena till lagen, domstolarnas beslutspraxis och de tolkningsställningstaganden som framförs i den juridiska litteraturen.

Att behärska användningen av rättskällor är alltså ett viktigt verktyg i tillämpningen av lagen. Det finns emellertid situationer där man inte ens med hjälp av rättskällor får tillräckligt mycket information för att säkert kunna veta hur lagen ska tillämpas i just den situationen. Man kan hamna i en situation där det enligt lagen finns flera acceptabla och motiverade lösningsalternativ.

I allmänhet tänker man att de viktigaste elementen i yrkeskunskapen för främst en åklagare som fått rättsvetenskaplig utbildning är hantering av rättskällor samt övertygande motivering av juridiska påståenden och synpunkter. Polisen ska dock också känna till den lagstiftning som tillämpas, kunna använda rättskällor på rätt sätt, behärska juridisk slutlednings- och lösningsverksamhet samt kunna motivera sina beslut på ett övertygande sätt i egenskap av myndighet.

Lösningsverksamheten i praktiken omfattar olika faser. I den första fasen ska man åskådliggöra hurdan juridiskt problem det är fråga om. Ofta handlar det om en konkret situation där man ännu inte vet exakt vilken bestämmelse som kan tillämpas på fallet eller om proble-

POLISEN SKA DOCK OCKSÅ KÄNNA
TILL DEN LAGSTIFTNING SOM
TILLÄMPAS, KUNNA ANVÄNDA
RÄTTSKÄLLOR PÅ RÄTT SÄTT,
BEHÄRSKA JURIDISK SLUTLEDNINGS-
OCH LÖSNINGSVERKSAMHET SAMT
KUNNA MOTIVERA SINA BESLUT
PÅ ETT ÖVERTYGANDE SÄTT I
EGENSKAP AV MYNDIGHET.

met ens kan lösas med hjälp av juridik eller lagar. Lösningsskedet förutsätter åskådliggörande av gränstorna mellan olika rättsområden för att till exempel utreda om det överhuvudtaget är fråga om ett brottmål eller om det är fråga om ett privaträttsligt tvistemål.

Nästa steg, för att komma vidare i lösningsverksamheten, är att individualisera och hitta tillämpliga bestämmelser. Även detta kräver vissa färdigheter. Man måste veta i vilken författning det lönar sig att leta efter den norm som ska tillämpas. Är det kanske i strafflagen eller i vägtrafiklagen som det föreskrivs om det man söker? Finns befogenhetsbestämmelsen i polislagen eller tvångsmedelslagen? Grundläggande kunskap om olika rättsområden samt innehållet i föreskrifter som har nära anknytning till polisens uppgifter och befogenheter är till hjälp när man ska individualisera och hitta dessa bestämmelser.

Efter att bestämmelserna har hittats ska de tillämpas på det aktuella fallet. Det tydligaste sättet att tillämpa normerna är enligt den ovan beskrivna subsumtionsmodellen. När en norm har en friare formulering och innehåller större möjligheter till övervägande, är subsumtionsmodellen inte nödvändigtvis på egen hand tillräcklig för att beskriva lösningsverksamheten. Bestämmelser kan påverka varandra. Till exempel kan grundlagen eller Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna vara till-

lämpliga i en situation samtidigt som en vanlig lag, vilket förutsätter en viss lagtolkning som främjar de grundläggande rättigheterna. Även andra rättskällor än de på lagnivå kan behöva utnyttjas i lagtolkningen när en bestämmelse tillämpas till exempel på ett enskilt brottmål som är i förundersökningsfasen.

Slutligen kan man genom att tillämpa bestämmelser komma fram till en lagenlig lösning och motivera den på ett övertygande sätt. Domare och tjänstemän har beslutsmyndighet och

kan inte låta bli att avgöra situationer där lagstiftningen är svår att tolka. De måste alltså välja ett slutresultat. I motiveringarna får man visserligen framföra alternativa lösningar och jämföra dem fritt med det slutgiltiga avgörandet. Tjänstemän måste motivera alla sina beslut och avgöranden. Att utfärda ett beslut utan motiveringar är tjänstefel. Innehållet i motiveringskyldigheten kan granskas mot kraven i lagstiftningen. Enligt 45 § i förvaltningslagen måste myndigheten motivera beslut som gäller någons fördel, rättighet eller skyldighet.

Med rättslig motivering avses såväl argumentation baserad på rättskällor som beskrivning av den rättsliga lösningsverksamheten och motivering av slutresultatet. En motivering är rättslig när den grundar sig på rättskällor och innehåller motiverade ställningstaganden som gäller rättsliga frågor. Med hjälp av motiveringarna beskrivs beslutsfattandets fasor och det sätt på

vilka slutsatserna har dragits samt berättigas slutsatserna. Motiveringarna kan beskriva jämförelsen mellan flera möjliga lösningsalternativ. Motiveringarna möjliggör också utvärderingen av en rättslig lösning.

Ett typiskt beslut som polisen fattar, där en motivering krävs, är ett beslut om att låta bli att göra en förundersökning. Enligt 3 kap. 3 § i förundersökningslagen ska polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet göra förundersökning när det på grund av anmälan till den eller annars finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts. Ett skriftligt beslut i ärendet ska fattas om polisen inte inleder en förundersökning på basis av den brottsanmälan som gjorts. Inledandet av en förundersökning förutsätter alltså att tröskeln för ”skäl att misstänka brott” överskrids. Polisen ska i sitt beslut motivera varför tröskeln för förundersökning inte har överskridits i det aktuella fallet och varför ingen förundersökning därför inleds.

Följande utdrag ur en undersökningsledares beslut beskriver polisens dagliga lösningsverksamhet och argumentationen baserad på rättskällor:

X meddelade att Y inte har agerat på det sätt som förutsätts i det civilrättsliga avtal om skuldförhållandet som parterna ingått. Y har låtit bli att betala sin skuld. I sin anmälan redogör X för sådant som utgör rent privaträttsliga tvistemål. Meningsskiljaktigheterna som gäller skuldförhållandet är avtalsfrågor och inte brottmål.

Enligt 3 kap. 3 § i förundersökningslagen är en allmän förutsättning för att en förundersökning ska göras att det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts.

ETT TYPISKT BESLUT SOM POLISEN
FATTAR, DÄR EN MOTIVERING KRÄVS,
ÄR ETT BESLUT OM ATT LÅTA BLI
ATT GÖRA EN FÖRUNDERSÖKNING.

Enbart ett påstående om att ett brott har begåtts överskrider dock i regel inte tröskeln för förundersökning, utan en motiverad orsak ska också framföras som stöd för påståendet. För att tröskeln för förundersökning ska överskridas förutsätts det att det också finns någon annan, utomstående utredning i ärendet än den uppfattning om brottsmisstanke som framställts av den som gjort undersökningsbegäran (biträdande justitietskanslerns avgörande 604/1/1999).

Polisen kan inte utöva sin lagstadgade befogenhet för att utreda sådana ärenden som inte ingår i polisens lagstadgade uppgifter. Eftersom det inte utifrån anmälan och den framställda utredningen finns skäl att misstänka att ett brott, till exempel bedrägeri, har begåtts, görs ingen förundersökning i ärendet.

Också i det avgörande av biträdande justitieombudsmannen som nämnts tidigare beskrivs ett juridiskt tänkande och beslutsfattande där man inte bara fattar beslut, utan också måste motivera dem. Motiveringarna till rättsliga lösningar har i den juridiska litteraturen ansetts tjäna många olika syften. Beslutsmotiveringarna ökar förtroendet för myndighetens verksamhet och möjliggör extern granskning av lösningarna. Ett centralt syfte med motiveringarna till myndighetens beslut är att ge en bild av beslutsfattandets faser och göra det möjligt att yrka på rättelse av beslut och framföra besvär. Motiveringarna har också betydelse

med tanke på beslutsfattarens egen självgranskning, eftersom beslutsfattaren när motiveringarna skrivs tvingas fundera på den juridiska hållbarheten hos sitt beslut.

Förmågan att framföra rättsliga motiveringar är en väsentlig del av både juristens och polisens grundläggande färdigheter. När polisexamen avläggs

FÖRMÅGAN ATT FRAMFÖRA
RÄTTLIGA MOTIVERINGAR ÄR
EN VÄSENTLIG DEL AV BÅDE
JURISTENS OCH POLISENS
GRUNDLÄGGANDE FÄRDIGHETER.

har grundläggande färdigheter med anknytning till den rättsliga lösningsverksamheten en viktig roll. I tenterna förutsätts det

att man behärskar dessa färdigheter och i synnerhet i de frågor om rättsfall som ingår i tenterna är det nödvändigt att studerandena kan sammanställa ett strukturerat och motiverat svar som fokuserar på aspekter som är väsentliga i rättsligt avseende.

Undervisningen i juridiska ämnen och polisutbildningen i allmänhet siktar sist och slutligen på att polismanen i sina arbetsuppgifter ska kunna komma fram till riktiga och lagenliga val och beslut. Val som tryggar medborgarnas grundläggande rättigheter. Lösningar som tål en extern granskning.

Vad är då en tillräcklig kunskapsnivå? I Finland litar medborgarna på polisen i exceptionellt hög grad i en internationell jämförelse. Enligt polisbarometern 2016 litar 96 procent av de som svarade ganska mycket eller

väldigt mycket på polisen. Således är polisens kompetens som helhet uppenbarligen på en tillräcklig nivå ur medborgarnas synvinkel. En stor del av de personer som intervjuades för undersökningen ansåg att polisen agerade professionellt (81 %), behandlade ärendet snabbt (81 %) och var opartisk i fråga om den intervjuade själv och dennes ärende (81 %). De sämsta betygen fick polisen för förmedlingen av information till klienterna. Cirka tre fjärdedelar av de som intervjuades för polisbarometern ansåg ändå i frågorna i denna ämneshelhet att polisen gav dem tillräckligt mycket information (75 %) och att polisen klargjorde situationen och deras möjligheter i ärendet (75 %). Enligt undersökningen kunde polisen i varje fall hålla sina klienter bättre informerade än i nuläget och mer tydligt tillägna sig sin roll som sakkunnig myndighet inom polisiära processer och straffprocessen.

Enligt undersökningen behöver polisen också arbeta med sin interna övervakning och granskning, så att medborgarna ska kunna vara säkra på att ingen intern korruption eller annan oetisk verksamhet förekommer inom polisen. Cirka 41 procent av finländarna ansåg att det är ganska eller mycket sannolikt att det förekommer korruption eller oetisk verksamhet inom polisen. Det är nästan samma resultat som 2014, men skillnaden jämfört med tidigare år är tydlig. Åren 2007-2012 ansåg endast cirka 25-27 procent av de som svarade att korruption inom polisen är ganska eller mycket sannolik. Åren 2014-2016 var motsvarande andel 41-42 procent. De ändrade åsikterna har möjligen påverkats av de negativa polisrelaterade fall med anknytning till bland annat registret över

UNDERVISNINGEN I JURIDISKA
ÄMNE OCH POLISUTBILDNINGEN
I ALLMÄNHET SIKTAR SIST OCH
SLUTLIGEN PÅ ATT POLISMÄNNEN I
SINA ARBETSUPPGIFTER SKA KUNNA
KOMMA FRAM TILL RIKTIGA OCH
LAGENLIGA VAL OCH BESLUT.

misstänkta, Skyddspolisen och mest synligt Jari Aarnio som har behandlats i offentligheten.

Resultaten av polisbarometern som helhet är positiva och polisen kan vara mycket nöjd med resultaten. Men hur tillförlitligt kan de medborgare som deltar i undersökningen sist och slutligen bedöma polisens kompetens och lagenliga verksamhet? Förmår

en vanlig medborgare ifrågasätta polisens befogenhet till exempel när en polis begär tillträde till medborgarens hem?³ Och hur lätt ger en medborgare med sig när polisen ber medborgaren öppna sin ryggsäck eller bilens baklucka? Lyder en lekman utan kunskap om lagen utan att han eller hon ens märker att polisen överskrider sina befogenheter och i själva verket agerar i strid med lagen?

När en medborgare litat på polisen kan det hända att han eller hon inte ens förmår ifrågasätta lagligheten hos de vidtagna åtgärderna. När polisen befäller eller uppmanar, lyder man. I rättslitteraturen har det konstaterats att ett samtycke, när det är fråga om lindrigare tvångsmedel än anhållande, t.ex. husrannsakan, i sig ska anses vara en grund som berättigar till ett lagstridigt tvångsmedel. Så är det i synnerhet när den misstänkta själv vill rentvå sig från misstankar. För att vara giltigt

måste dock samtycket inte bara vara frivilligt, utan också ges under omständigheter där den som samtycker är medveten om att han eller hon inte har någon lagstadgad skyldighet att understå sig åtgärden.⁴ Även biträdande justitieombudsmannen har i sina avgöranden förhållit sig mycket reserverat till samtycke som en grund som berättigar till tvångsmedel.⁵ Poli-

sen får inte missbruka sin tjänstställning och medborgarnas förtroende i en situation där en medborgare inte ens förstår att han eller hon kan vägra i stället för att ge sitt samtycke.

Även om polisbarometern, som ger uttryck för medborgarnas åsikter, kanske inte är den bästa möjliga mätaren för att bedöma polisens kompetens och lagenliga verksamhet, torde medborgarnas starka förtroende för polisen dock vara ett tecken på att inga uppenbara systematiska övertramp har skett ur medborgarnas synvinkel. Å andra sidan är sådana övertramp kanske inte så lätta att upptäcka, om en vanlig medborgares enda kontakt med polisen är polisbilarna på gatorna och ärenden vid tillståndstjänsterna en gång vart femte år. Enligt barometern är förtroendet för polisen svagare hos de medborgare som har haft mer att göra med polisen, till exempel i egenkap av målsägande (dvs. brottsoffer) eller brottsmisstänkt.

³ Enligt Polisstyrelsen gjordes 2017 nästan 200 anmälningar om falska poliser före den 30 maj samma år (<http://yle.fi/uutiset/3-9638621>). Fenomenet kan hänga samman med att finländarnas förtroende för polisen är starkt.

⁴ Helminen et al. 2014, s. 759–762.

⁵ Dnr 591/4/02, 1562/4/03, 114/4/04 och 1763/4/11.

Resultaten av polisbarometern har fått synlighet i medierna och undersökningsresultaten har också kritiserats. Till exempel framför redaktör Maria Pettersson ett synnerligen kritiskt förhållningssätt till resultaten av polisbarometern i sin bloggtext ”Luotin poliisiin mutta en luota enää” (jag litade på polisen, men det gör jag inte längre). Är det så att människor som nästan aldrig möte polisen har en alltför rosenskimrande bild av polisen, som sedan börjar rämna om de på riktigt kommer i kontakt med polisen?

Pettersson förutspådde i sin text att förtroendet för polisen kommer att minska jämfört med resultatet år 2014 (92 %), men i stället ökade förtroendet till 96 procent i den barometer som publicerades 2016, trots de misstänkta polisbrotten och missbruken som behandlats i offentligheten. Vanligtvis sägs det att förtroende förtjänas långsamt och förloras snabbt. Detta stämmer inte i polisens fall: förtroendet har hållits på en ytterst hög nivå trots att tillfällen att förlora förtroendet har erbjudits i mer än tillräcklig utsträckning. Kanske man ändå måste se och har sett skogen trots alla träd. Det är inte rimligt att döma alla polismän på grund av enskilda polismäns misstag.

Medborgarnas ytterst starka förtroende för polisen berättar inget om förundersökningens kvalitet. Polisbarometern svarar alltså sist och slutligen inte på hur högklassigt polisen sköter en av sina viktigaste uppgifter, att utreda brott och föra dem till åtalsprövning. Det är i själva verket svårt att bedöma förundersökningskompetensen om man inte har någon erfarenhet av de senare behandlingsfaserna för ett brottmål, åtalspröv-

POLISEN FÅR INTE MISSBRUKA SIN TJÄNSTSTÄLLNING OCH MEDBORGARNAS FÖRTROENDE I EN SITUATION DÄR EN MEDBORGARE INTE ENS FÖRSTÅR ATT HAN ELLER HON KAN VÄGRA I STÄLLET FÖR ATT GE SITT SAMTYCKE.

PETTERSSON FÖRUTSPÅDDE I SIN TEXT ATT FÖRTROENDET FÖR POLISEN KOMMER ATT MINSKA JÄMFÖRT MED RESULTATET ÅR 2014 (92 %), MEN I STÄLLET ÖKADE FÖRTROENDET TILL 96 PROCENT I DEN BAROMETER SOM PUBLICERADES 2016, TROTS DE MISSTÄNKTA POLISBROTTE OCH MISSBRUKEN SOM BEHANDLATS I OFFENTLIGHETEN.

POLISBAROMETERN SVARAR ALLTSÅ SIST OCH SLUTLIGEN INTE PÅ HUR HÖGKLASSIGT POLISEN SKÖTER EN AV SIN VIKTIGASTE UPPGIFTER, ATT UTREDA BROTT OCH FÖRA DEM TILL ÅTALSPRÖVNING.

ningen och domstolsarbetet. Det är således också svårt för polisen själv att bedöma förundersökningens kvalitet. Kvalitetsbrister i fråga om förundersökningen syns tydligast på åklagarens bord. De väcker intresse hos den brottsmisstänkta advokat. De förstör det spel som man borde vinna.

Polisen och polisens yrkeskompetens är föremål för enorma förväntningar i takt med att världen förändras och nya säkerhetshot uppstår. Polisens verksamhetsmiljö förändras ständigt, vilket också förutsätter förnyelse och anpassningsförmåga hos polisorganisationen. Det verkar som att oflexibla verksamhetsmodeller och en stel förvaltningskultur inte längre producerar kvalitet i en värld som snabbt förändras och blir allt mer komplicerad.

Den nya framgångsmodellen borde grunda sig på flexibilitet, förmåga att hantera förändringar och innovativt tänkande. Övergången till den nya framgångsmodellen förutsätter av polisförvaltningen själv en öppen samtals- och försökskultur samt ett sunt kritiskt förhållningssätt till sin egen verksamhet och de befintliga synnerligen hierarkiska strukturerna och befälsrättsförhållandena.

Det finns naturligtvis situationer där man bör gå till väga på ett sätt som är karaktäristiskt för den gamla halv-militäriska organisationen, situationer där man helt enkelt måste lyda förmannens order och stå med sköldar i enad front och vänta på denna order. Så måste man göra för att upprätt-

hålla allmän ordning och säkerhet vid hantering av folkmassor, till exempel i samband med demonstrationer som blir våldsamma.

Det finns emellertid också i allt större utsträckning situationer där man måste kunna ifrågasätta åsikter fritt eller komma med utvecklingsidéer, även om man inte har något märke på axeln som anger en högre tjänsteställning. Detta måste man kunna göra till exempel i en förundersökning när undersökningsplanen sammanställs, sätten att inhämta bevis planeras, en lämplig brottsbeteckning övervägs och till exempel förhörstaktiken planeras.

Nya polisstuderande förväntas också ha förmåga att tänka kritiskt och föra konstruktiva diskussioner. Det är nämligen värt att eftersträva en ny typ av organisation, där man utan att bry sig om tjänsteställningen värdesätter kunniga, innovativa experter som kan tänka själva. Polismän som i sina arbetsuppgifter förmår göra korrekta, lagenliga val och fatta motiverade beslut i omständigheter som snabbt förändras.

Polisens uppgifter och befogenheter grundar sig på lagen. Men är ett stort antal lagbestämmelser ändå sist och slutligen något skydd mot att en polisman försummar sin tjänsteplikt eller till och med helt avsiktligt agerar lagstridigt i sin tjänst på samma sätt som Jari Aarnio?

Utbildningen har en viktig roll i detta avseende. Ju bättre utbildad en polis

är för sina uppgifter, desto bättre kompetens och arbetskvalitet kan man förvänta sig. Om det finns brister i utbildningen eller inläringen, syns det oundvikligen i kompetensen på många sätt. Även organisationskulturen och djupt rotade gamla förfaranden och attityder har en inverkan.

Lagstiftningen och straffen har i regel en hindrande effekt på brottslighet och maktmissbruk. De styr människors beteende och val, men det centrala är alltid i sista hand polismannens egen moraluppfattning, en stark yrkesidentitet som lagens väktare och en upplevelse av att arbetet är viktigt och meningsfullt.

Allt sammanfattas egentligen i polisens etiska ed. Det egna valet och viljan att agera i enlighet med polisens etiska ed styr i sista hand polismannen i arbetsuppgifterna och beslutsfattandet. Var och en måste själv välja på vilket sätt de vill betjäna som polis.

KÄLLOR

- Aarnio, Aulis: *Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja*. WSOY 1989.
- Riksdagens biträdande justitieombudsman Dnr 1806/4/12, 591/4/02, 1562/4/03, 114/4/04 och 1763/4/11.
- Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till polislag och vissa lagar i samband med den (RP 224/2010 rd).
- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Talentum 2014.

POLISENS VERKSAMHETSMILJÖ
FÖRÄNDRAS STÄNDIGT, VILKET
OCKSÅ FÖRUTSÄTTER FÖRNYELSE
OCH ANPASSNINGSFÖRMÅGA HOS
POLISORGANISATIONEN.

DET EGNA VALET OCH VILJAN ATT
AGERA I ENLIGHET MED POLISENS
ETISKA ED STYR I SISTA HAND
POLISMANNEN I ARBETSUPPGIFTERNA
OCH BESLUTSFATTANDET.

- Maisalmi, Joel: ”Uutuuskirja Jari Aarniosta: Valvonta petti – näin poliisijohtajan huumebisneksestä tuli totta.” <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/uutuuskirja-jari-aarniosta-valvonta-petti-nain-poliisijohtajan-huumebisneksesta-tuli-totta-24272167/>. Aamulehti 13.2.2017. Läst 27.5.2017.
- Muttilainen, Vesa – Potila, Pauliina (red.): *Poliisin toimintaympäristö*. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2016. (Polisyrkeshögskolans översikt 2016.)
- Pettersson, Maria: ”Luotin poliisiin mutta en luota enää.” <http://blogit.image.fi/avemaria/luotin-poliisiin-mutta-en-luota-ena/>. Läst 7.7.2017.
- Polis (YH) undervisningsplan 2016–2017. Polisyrkeshögskolan 2016.
- *Polisbarometern 2016. Kansalaisten käsitykset poliisin toiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta*. Inrikesministeriets publikation 27/2016.
- Polisens etiska ed. http://www.poliisi.fi/om_polisen/polisens_etiska_ed. Läst 3.5.2017.
- Polisöverdirektör Mikko Paatero: Poliisin tilasta ja tulevaisuudesta. Poliisi 3.6.2015. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/in-termin/embeds/poliisiwww-structure/30726_Poliisin_tilasta_ja_tulevaisuudesta_web.pdf?7808fbeb6c9dd288. Läst 2.5.2017.
- *Puheenvuoroja poliisin ammattietäkasta*. Publikationsserie för polisens högsta ledning. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/in-termin/embeds/poliisiwww-structure/14962_Puheenvuoroja_20poliisin_20ammattietäkasta.pdf?5308195f4d2ad288. Läst 9.7.2017.
- Tuomela, Anni: *Oikeudenalat ja oikeudellisten ongelmien ratkaisu*. http://blogs.helsinki.fi/avoin-johdatusoik/oikeudenalat-ja-oikeudellisten-ongelmien-ratkaisu/#_ftnref2. Läst 3.6.2017.
- Virolainen, Jyrki: ”Oikeuskirjallisuus oikeuslähteenä ja tuomion perusteluissa.” Lakimies 2012/1, s. 3–32.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: *Pro & contra: Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä*. Talentum 2003.

MIKA RAUTANEN

I FÅNGARNAS VÄRLD

SPECIALISTLÄKAREN I RÄTTSPSYKIATRI MIKA RAUTANEN ARBETAR SOM AVDELNINGSÖVERLÄKARE I VANDAENHETEN VID PSYKIATRISKA SJUKHUSET FÖR FÅNGAR. TIDIGARE HAR HAN ARBETAT BLAND ANNAN PÅ DET STATLIGA SJUKHUSET I GAMLA VASA, I MARIEFORS, VID INSTITUTET FÖR HÄLSA OCH VÄLFÄRD, I ETT MENTALVÅRDSPROJEKT PÅ LANDSBYGDEN I NEPAL OCH SOM AKUTLÄKARE I HELSINGFORS PÅ HEMBESÖK I NÖDSITUATIONER TILLSAMMANS MED POLISEN.

PÅ FRITIDEN ÄGNAR SIG RAUTANEN BLAND ANNAN ÅT LAYOUT AV BÖCKER. HAN HAR DESIGNAT OCH LAYOUTAT BLAND ANNAN DEN HÄR URVALSPROVSBOKEN.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

”Får jag Pharmaca Fennica?” Det var egentligen ingen fråga utan snarare en befallning att räkna över den tjocka läkemedelskatalogen. Fången som pratade var en man på hundra kilo, och han hade nyss stigit in på mitt mottagningsrum.

”Jag river sönder den”, fortsatte han med ett leende som på något sätt var överflödigt.

”Det går inte, jag behöver den. Jag ska se om det finns någonting annat här”, sade jag, och plockade fram en gammal telefonkatalog från hyllan. Jag hade börjat som fängsläkare i Kakola och min första patient hade en konstig begäran. Jag räckte boken till mannen, som tog ett stadigt tag om den armledstjocka boken och rev den mitt itu, vilket var förbluffande.

Det har aldrig blivit helt klart för mig vad det handlade om. Nu, efter många fängelseår, tänker jag att mannen kanske gav mig en omsorgsfullt doserad kortterapeutisk intervention som gavs vid rätt tidpunkt. Han introducerade mig till fångarnas värld. Han

puffade mig i väg på en resa under vilken jag blivit specialistläkare i rättspsykiatri, samarbetat med många våktare, brottspåföljdstjänstemän, poliser och jurister, mött män och kvinnor som kallas antisociala och fenomen som inte riktigt kan förklaras med hjälp av de sedvanliga lagbundenheterna inom hälso- och sjukvården. Det är sällan som man kan lösa dessa problem med något enskilt farmakologiskt läkemedel. Jag har ofta tänkt på telefonkatalogshalvorna som hamnade i papperskorgen.

Visst var det samtidigt ett smakprov på psykopatiskt kryddad manipulering och ett hot om att jag skulle få problem om jag inte höll mig till min täppa. Sådana tricks är en väsentlig del av den så kallade fängelsevärlden, och den som vill orka och klara sig i jobbet är tvungen att acceptera dem i någon mån. Det väsentliga är att kunna skilja på en äkta risk enbart från en känsla av hot, som många är väldigt skickliga på att väcka. Äkta risker är till all lycka mycket sällsynta.

En gång var en fånge i ett slutet fängelse på tumanhand med en skötare. Plötsligt frågade fången om skötaren någonsin funderat på om hon skulle vara en bra gisslan. Frågan upprörde skötaren och situationen kändes mycket svår – vad tänkte den storväxte mannen göra med den korta kvinnliga skötaren? Frågan var ju i sig en kuggfråga som man inte kan besvara utan att ge den som ställde frågan övertaget. Hur ska man svara rätt på frågan om du

redan slutat slå din make?

Den erfarna och skickliga skötaren svarade ”nej” – och skrattade glatt! Svaret visade känsla för situationen. Ett beslutsamt svar i stället för pladder och humor som skapar gemensamt utrymme räddade ansiktet för båda.

I efterhand hittade vi åtminstone fem möjliga motiv till frågan.

Det kunde vara fråga om ett äkta hot.

Det var kanske en vänlig, men till fängelsevärlden hörande indirekt hänvisning om att någonting var på gång på någon avdelning. Att tjalla direkt är nämligen absolut förbjudet.

Det kunde vara ett test, psykning, som görs för att rubba objektets balans lite för att se med vem man riktigt har att göra med.

Det kunde vara ett klumpigt raggingsförsök, eftersom det inte är lätt att närma sig en attraktiv sköterska efter flera alexityma år i den undre världen, där man fokuserar på att prata om handlingar, inte om känslor.

Eller kanske det var fråga om sliten svart humor.

”Enmarksbrottningen”, som min patient Jesse¹ blev utmanad till, är ett ganska åskådligt exempel på en mångfasetterad och svårtolkad situation som är vanlig i fängelset.

Jag arbetade med att utreda Jesses beteende, som blivit konstigt. Han

¹ Namnen på de fångar som nämns i texten är fingerade och händelsernas detaljer har kombinerats på ett sådant sätt att det inte är möjligt att direkt eller indirekt identifiera personerna.

hade skickats till vårt sjukhus på grund av förvirring, spänning och rädsla. Han var också hotfull. Jesse pratade inte mycket, han var misstänksam mot oss och vistades inte gärna i de allmänna lokalerna tillsammans med de andra fångarna utan satt på sitt rum.

Han hade kommit från resecellen, som faktiskt är ett eländigt ställe. I resecellen inkvarteras fångar som är på väg någonstans i väntan på följande transport eller på att någon annan omständighet blir avgjord. I cellen ligger flera människor i väningssängar. Fångar som är vana vid att sitta i fängelse ger plats åt nykomlingar, och i gengäld får de vara i fred. I bästa fall kan fången vila ut under den period som hen måste stanna i resecellen. För andra är en nykomling ett intressant fall som man måste ta reda på och eventuellt visa vem det är som bestämmer. De andra fångarna började psyka Jesse.

På kvällen låg Jesse i sin säng. Han vaknade till att någon ställde sig bredvid honom, tog fram en penna och frågade: ”vad om jag sticker den här i ditt öga?”. Jesse reagerade genom att stiga upp i sittande ställning, föra sitt huvud aldeles nära pennan och säga ”kör till då”. Situationen gick förbi, men Jesse fortsatte att tänka på den på natten. Han tyckte inte att han var någon hotande människa och hade inte gett orsak till en sådan här händelse. Samtidigt var han överraskad och skrämmd för sitt eget beteende eftersom han vanligen inte vågade sätta hårt mot hårt på det här sättet. Jesse hade tagits fast på grund av berusningsmedelsbrott och var inte våldsam. Han snarare råkade ut för problem i stället för att skapa dem. Han kunde inte sova på hela natten, och abstinensproblemen blev värre.

DET VÄSENTLIGA ÄR ATT KUNNA SKILJA PÅ EN ÄKTA RISK ENBART FRÅN EN KÄNSLA AV HOT, SOM MÅNGA ÄR VÄLDIGT SKICKLIGA PÅ ATT VÄCKA.

I RESECELLEN INKVARTERAS FÅNGAR SOM ÄR PÅ VÄG NÅGONSTANS I VÄNTAN PÅ FÖLJANDE TRANSPORT ELLER PÅ ATT NÅGON ANNAN OMSTÄNDIGHET BLIR AVGJORD.

FÖR ANDRA ÄR EN NYKOMLING ETT INTRESSANT FALL SOM MÅN MÅSTE TA REDA PÅ OCH EVENTUELLT VISA VEM DET ÄR SOM BESTÄMMER.

På morgonen fortsatte psykingen med olika slags blickar och skratt. Någon visade upp knytnäven, en annan en penna. Alla andra verkade vara bekanta med varandra och det verkade som de pratade viskande om honom. Jesse förlorade aptiten, och åter en sömlös natt följde. På natten väckte en fånge Jesse och frågade om de skulle ta en enmarksbrottning. Jesse hamnade i panik på grund av den konstiga frågan och svarade att han inte kan ta sig ner från övre sängen och att brottningen i så fall ska tas där uppe. Fångnen svarade dystert att om de tar en enmarksbrottning hamnar Jesse på sjukhuset.

Jesse visste inte vad han skulle ta sig till. Han tog sig snabbt ner från sängen till golvet och i sin förtvivlan började han banka med huvudet i celldörren. De andra skrattade, och slutligen fördes Jesse till en isoleringscell för att lugna ner sig. Slutligen kom han till mig. Efter att Jesse återhämtat sig ett par dagar sade han att han inte hade kunnat göra någonting annat. Han kunde inte vänta längre och låta situationen utvecklas, utan han måste göra någonting åt saken.

Där det inte finns makt, där finns det våld. När en människa har så få alternativ att hon har ryggen mot väggen och ett övermäktigt maskineri framför sig, blir en del förlamad. För andra, som i många fall på något sätt redan är vana vid våld, är alternativet att bryta sig ut på något explosivt sätt. Dvs. i det skedet när det inte längre känns möjligt att prata. Jesse befann

sig i ett förvirrat sinnestillstånd som inte tillät användning av humor eller rationalisering eller andra rätt avancerade verbala lösningar. Hans personlighetsdrag tillät inte heller honom att använda våld mot den andra, och om han blivit förlamad skulle följden ha blivit en resa till sjukhuset. Det var bättre att skada sig själv och att få ens någon kontroll över situationen genom det.

Enligt min uppfattning får samma princip andra personer att trots elchockvapen gång efter annan eller att gå på en grupp som är utrustad med kravallutrustning trots den uppenbara övermakten. Att ha alternativ är att ha makt.

* * *

Jag minns en medlem i en kriminell grupp, låt oss kalla honom Antti. Antti hade börjat fundera på sin plats i livet, och det kan hända att han också fått

DÄR DET INTE FINNS
MAKT, DÄR FINNS DET
VÅLD.

en oemotsäglich order från högre håll att gå till en psykiater. Det är ju ingen särskilt ärofull lösning som man gör frivilligt, inte ens för vanliga män utanför fängelsets murar, utom kanske i dagens läge i liten omfattning. Jag jobbade med Antti en vår, tills allt tog slut lika snabbt som det börjat.

Under vårens lopp fick jag inblickar i Anttis sinneslandskap, som han lät mig studera i små portioner och i urval. Enligt förhandsuppgifterna om honom uppfyllde han varje kriterium i läroböckerna för en antisocial personlighetsstörning: brott i olika

branscher sedan ungdomen, skrupelfria gärningar utan hänsyn till andra, vägran att ångra sig, känslolöshet, oförmåga till konstruktiv social verksamhet och så vidare. På mottagningen talade däremot en man som var full av känslor. Han visste inte vad han skulle ta sig till när det uppkommit problem i hans långa parrelation och när det liv som han levt och det som han åstadkommit stod i konflikt med hans förväntningar på framtiden. Samtidigt oroade han sig för barnens uppfostran och för hundarna som var utan sin husse. Alla problem fanns där, bakom hans enorma ilska, misstänksamhet och reservation, bakom hans ego, hans självkänsla, som fått svälla upp till ett stort skydd.

Antti bet samman tänderna och bredde ut sina händer för att visa hur långt han kan pressa sina gränser och hur vansinnigt ihärdig han är inför vilken utmaning som helst, och särskilt när han blir utmanad. Jag tvivlade inte ett ögonblick på Anttis förmåga att handla under en lugn och målmedveten vrede, med vapen, trotsande sin egen och andras välbefinnande. Typer av det här slaget stannar inte för någonting när deras heder kommer på spel. Och hedern handlar om deras familj, ställning och principer. Det var några av det ärligaste orden som jag någonsin hört.

I motsats till alla lekmanuppfattningar är antisocialt beteende i motsats till syndromets namn mycket socialt, lojalt, känsloladdat och ömsesidigt. Beteendekoden i den värld som präglas av det antisociala är utan vidare allvarligt skadlig för samhället. För individen själv är koden emellertid en integrerad del av alla principer och alla relationer på livets

ENLIGT MIN UPPFATTNING FÅR
SAMMA PRINCIP ANDRA PERSONER
ATT TROTSÅ ELCHOCKVAPEN GÅNG
EFTER ANNAN ELLER ATT GÅ PÅ
EN GRUPP SOM ÄR UTRUSTAD MED
KRAVALLUTRUSTNING TROTS DEN
UPPENBARA ÖVERMAKTEN.

I MOTSATS TILL ALLA
LEKMANNAUPPFATTNINGAR ÄR
ANTISOCIALT BETEENDE I MOTSATS
TILL SYNDROMETS NAMN MYCKET
SOCIALT, LOJALT, KÄNSLOLADDAT
OCH ÖMSESIDIGT.

olika delområden, och individen kan inte avstå från koden eller tillägna sig den av egen vilja eller eget val. Man växer in i koden, på samma sätt som i skolan, och man växer ifrån den efter samma mönster som när man blir äldre och stegvis måste acceptera att man behöver hjälpmedel. Individen har en personlighet som hen lärt sig under årens lopp och inpräntat i sitt minne. Ingen av oss vill medge att denna personlighet kan vara felaktig på något sätt, och vi vill inte heller tro att vi blir svagare eller beroende av andra.

Antti hade tydligen vuxit in i det antisociala, ända fram till psykopatisk nivå, på samma sätt som andra. Som pojke var han temperamentsfull, impulsiv och modig. Fadern drack, och när han gjorde det blev han elakare än vanligt, våldsam och oberäknelig. Antti minns att fadern inte var särskilt våldsam eftersom han ibland kunde slå sonen med bältets vanliga ända, inte alltid med spännet. Vi vet att när man bankar rädslan ur en pojke av detta slag i pojkens barndom, återstår en enorm personlighet som är beredd på allt, som aldrig bugar sig för någonting och som aldrig är nöjd med någonting, och som fastnat och upprepar destruktiva beteendemodeller.

Hos Antti hade det uppstått en spricka i detta skal, och den friska världen försökte nu ta sig in genom den.

Jag talade om Antti med en fängelsepsykolog som genast kände igen temat. Dessa dystra män lever i ett

starkt kodsysteem där frun och barnen, dvs. familjen, har så stor betydelse att om det uppstår problem i parrelationen är det större än livet för dem. Då kan de söka sig till mottagningen och flyktigt berätta åtminstone någonting om sitt liv.

Under samtalen förändrades Anttis situation på något sätt så att han slöt springan igen, var full av sina tidigare attityder och försvann. Jag kände inte att jag lyckats särskilt bra med tanke på terapin. Jag har i varje fall varit tacksam för att ha fått titta in genom ett fönster som sällan öppnas, och jag har förstätt att det kan gå på det här

sättet i fall av det här slaget. De flesta av oss flyr, när vi kommer alltför nära de outhärdliga känslorna. Dessutom håller vi först nu på att förstå att vi också måste

sträcka oss ut mot dem som lever i det antisociala och försöka ge dem möjlighet till någonting annat. För vuxna är det visserligen ytterst svårt att göra en sådan förändring och det är sannolikt endast de starkaste som klarar av det. Däremot finns det mycket som kan och borde göras i barndomen innan barnets mod omvandlas till oräddhet.

Antti tackade i alla fall för allt och var nöjd bland annat med lösningen att tidvis skicka sin gymskjorta till hundarna med posten. På det här sättet skulle de inte riva husse i bitar när han återvände hem efter ett par års frånvaro, sade han. Antti lärde mig hur viktigt det är att vara långsiktig, och att man ska hålla sina löften, och att ärliga, raka och respektfulla ord

DE FLESTA AV OSS FLYR,
NÄR VI KOMMER ALLTFÖR
NÄRA DE OUTHÄRDLIGA
KÄNSLORNA.

uppskattas på båda sidorna av gallren.

Det är i själva verket fråga om en större sak – respekt. Det är någonting som man kan lära sig, om en sådan inställning till en annan människa inte känns naturlig från första början. Jag vet inte om man borde säga detta, men ibland kan man faktiskt också ljuga, om man inte klarar av att visa respekt på annat sätt. Det har konstaterats att om man lägger en penna mellan sina tänder, dvs. tvingar sig själv att le, så uppstår det likadana förändringar i hjärnan som när man ler genuint. Även det är bättre än en tidigare väktares vana att sitta med fötterna på bordet och ropa till fången ”skriv dina frågor på papper om du vill ha svar”. Den som inte är förmögen att visa respekt kan fundera på att byta arbetsplats. Utan respekt blir arbetet alltför tungt för alla parter och – i dessa kretsar – även farligt.

* * *

”Nu börjar jag se vilken inverkan fängelset har på mitt beteende. De här stängda lokalerna är hotande och skrämmande. Att möta en främmande människa i de här förhållandena lyfter fram risken för konkret våld, ångesten och rädslan så starkt att reaktionen kan bli allt från förlamande skräck till en fysisk attack. I varje fall regleras beteendet i sociala situationer av samma rädsla, både inomhus och ute. Ute finns dessutom iakttagelseaspekten, dvs. observationer från fönstren och dem som rör sig utanför buren, eller möjligheten till observation. I varje fall gör fängelset att jag iakttar mig själv på ett överdrivet sätt och detta ökar mitt paranoida beteende och gör det svårt för mig att existera både psykiskt och fysiskt. På grund av förföljelseidéerna är det omöjligt för mig att idrotta, och när jag inte heller kan gå utombus har min

UTAN RESPEKT BLIR ARBETET
ALLTFÖR TUNGT FÖR ALLA PARTER
OCH – I DESSA KRETSAR – ÄVEN
FARLIGT.

fysiska kondition försämrats i alarmerande omfattning, min muskelkondition har blivit sjukligt dålig och jag känner mig sjuk hela tiden.” (Brev som jag fått av en fånge.)

Jag mötte Jari tillsammans med en skötare i fängelsets psykiatriska enhet, dit han skickats utan eget samtycke från det vanliga fängelset. Jari ville, helt berättigat, veta vad det var fråga om, vem alla närvarande var och varför vi pinade honom. Jari hade drabbats av allvarlig misstänksamhet, som i fängelseförhållandena utvecklats till ett helt system av förföljelseidéer. Han var så stressad att han tolkade helt vanliga ljud som hotande. Steg i korridoren lät som en mördares steg, ljudet av ett oklart samtal i fjärran verkade handla om honom och alla verkade bete sig på ett misstänkt sätt. Jag antog att han hamnat i psykos. Saken var besvärlig på grund av att Jari var beredd att använda våld.

Jari frågade vem jag var och med stöd av vilken titel jag ansvarade för hans situation. Jag berättade att jag är avdelningsöverläkare. Jari kontrollerade snabbt saken i min namnskylt, där det stod ”läkare”, och ifrågasatte mitt svar. Och det var ju så – jag var i själva verket avdelningsöverläkarens sommarvikarie och egentligen var jag en vanlig läkare. Jag försökte förklara motstridigheten för Jari, som började bli irriterad och krävde att fängelsedirektören skulle komma till platsen.

Eftersom läget började hetta till

och överläkaren fanns i rummet intill, steg överläkaren in och presenterade sig som överläkare. Jari kontrollerade namnskylden, där det stod ”avdelningsöverläkare”. Min kollega hade sin egen namnskylt på bröstet, när hen vikarierade för den egentliga överläkaren som var på semester. Jari tittade på oss med brinnande blick och skrek att han var överläkare också själv, vi är ju alla överläkare, och gör vad ni tänker göra, för han förstod ingenting.

Min arbetshandledare har senare berättat för mig om begreppet motparanoia. Jag har haft nytta av den här

upplysningen i svåra situationer. I förhållanden, där man definitionsmässigt måste misstänka allting, är det svårt att göra skillnad på äkta oro och en känsla av hot. En fånge måste hela tiden spela ett slags pokerspel med polisens undersökare,

som försöker ta reda på detaljer som gäller fångens brott, med andra som blandat sig i brottet och med eventuella fiender. Vem som helst kan vara en infiltrerad tjänsteinnehavare som i högre eller mindre grad representerar makten. Våld eller förlust av heder lurar i varje ord som uttalas eller förtigs och i varje gest. Det gäller att syna korten eller dölja dem. Det här skapar paranoia, dvs. förföljelseidéer som svämmar över bräddarna. Då kan man inte längre lita ens på människor som vanligen är mycket pålitliga, till exempel på sjukskötare eller läkare.

MIN ARBETSHÄNDLEDARE
HÄR SENARE BERÄTTAT
FÖR MIG OM BEGREPPET
MOTPARANOIA. JAG HAR
HAFT NYTTA AV DEN HÄR
UPPLYSNINGEN I SVÅRA
SITUATIONER.

Så här stora känslor är märkliga för att de smittar. Hela organisationen kan bli smittad. När klienten, patienten, hela tiden avvaktar, låter förstå eller lämnar någonting att gissa, sviker förväntningarna eller framför direkta hot, börjar också motparten förhålla sig på samma sätt. Motmisstänksamheten mot allt möjligt börjar öka, rädslan sprider sig, och allt detta gör verksamheten mer försiktig, distanserad och ovänlig. Med tiden blir förfarandena etablerade och låsta. Plötsligt kan man upptäcka att man inte vågar sätta sitt eget namn på namnskyllarna, endast ställningen och titeln, så att den andre inte får reda på någonting som kan vara skadligt.

Efter några år i fängelset arbetade jag en kort tid i en vanlig hälsocentral. När jag började jobba där uppstod en förbryllande situation. Jag skötte helt vanliga medborgare och mätte deras blodsocker för att följa upp deras diabetes. Kvinnor och män berättade vilka värden de mätt hemma hos sig och visade upp siffror i sina häften. Det här tyckte jag var misstänkt. De skulle ju ha kunnat anteckna vilka siffror som helst i sina häften. Hur kunde jag vara säker på att uppgifterna om blodtryck och blodsocker var alldeles riktiga?

Jag frågade mina kolleger om detta i kafferummet, och de blev förbryllade, de med. Vad trodde jag att patienterna riktigt gjorde om inte riktiga mätningar? Varför borde man tvivla på dem? Snart var jag inte säker på saken ens själv, trots att den känts mycket viktig när jag upptäckte den. Jag försökte motivera mina misstankar genom att säga att patienterna skulle kunna försöka lura sig till någon förmån hos FPA på det här sättet. Samti-

EN FÅNGE MÅSTE HELA TIDEN
SPELA ETT SLAGS POKERSPEL
MED POLISENS UNDERSÖKARE, SOM
FÖRSÖKER TA REDA PÅ DETALJER
SOM GÄLLER FÅNGENS BROTT, MED
ANDRA SOM BLANDAT SIG I BROTTET
OCH MED EVENTUELLA FIENDER.

DET HÄR SKAPAR PARANOIA, DVS.
FÖRFÖLJELSEIDÉER SOM SVÄMMAR
ÖVER BRÄDDARNA.

dig började jag inse hur allvarligt förvidna mina tankar var. Till all lycka tog mina kolleger den nya paranoidea läkaren i sin vård, och jag fick möjlighet att kalibrera om mina tankar om helt vanliga händelser.

När man träffar en fånge första gången är den allra bästa metoden att skaka hand, säga sitt namn, upprepa sitt namn vid behov, vara sig själv och börja öppet behandla problemet. Det gäller att kalibrera om sig varje gång man träffar en ny människa. Ett ärligt och öppet sätt hjälper också med psykotiska människor. När en människas verklighetsuppfattning vacklar är det ännu viktigare att ge henne ett lugnt, klart och konsekvent stöd. Ju mindre man blandar bort en paranoid fånge med alltför knapp information, delvisa sanningar eller hemlighållande, desto säkrare kan situationen lösas med bästa möjliga utgång för alla. Och även en förvirrad människa inpräntar saker i sitt minne. Efter att patienten återhämtat sig är hen tacksam för att ha fått saklig behandling och klara instruktioner även under stark förvirring.

Alkohol har mycket besvärliga följder. Delirium är en följd av hjärnans försök att anpassa sig till kontinuerligt användning av alkohol, och detta tillstånd utvecklas egentligen först när alkoholen tar slut. Psykiatriska fångsjukhusts enhet i Åbo får hela tiden ta emot patienter med delirium som

skickas från olika håll i Finland till sjukhuset för att återhämta sig. Polisen har tagit fast dem, hållit dem i förvar några dagar och förpassat dem till fängelset på tredje dagen. Morgonen därpå brukar deliriefanfallet börja.

Det är klart att alkohol har en förlamande inverkan på hjärnan, även om den först verkar ha en stimulerande effekt. Alkoholmolekylen ökar de förlamande neurotransmittorernas verksamhet och minskar verksamheten hos de neurotransmittorer som förbättrar förbindelserna. Först känner sig människan piggare och mer frisläppt, när gasen och bromsen för verksamheten är i obalans. När mer alkohol slås i glaset, börjar den förlamande effekten få övertaget, och det gillar inte hjärnan.

Hjärnan vill fungera klart och snabbt, och därför börjar den öka mängden transmittorer och impulser som får nerverna att fungera snabbare. Den vill inte att användaren slocknar eller börjar stappla eller tala sluddrande.

Hjärnan accelererar således sin verksamhet och når en ny balans som ligger rätt nära det ursprungliga, nyktra tillståndet, trots berusningen. Personer som är vana vid alkohol kan ha en ofattbar balans: "Paketbilsförare blåste 4,76 promille", "Man körde traktor i tre promilles berusning". En alkoholists hjärna anpassar sig till situationen med en energi som en vanlig människas hjärna inte kan åstadkomma. En alkoholist

DELIRIUM ÄR EN FÖLJD
AV HJÄRNANS FÖRSÖK
ATT ANPASSA SIG
TILL KONTINUERLIGT
ANVÄNDNING AV ALKOHOL,
OCH DETTA TILLSTÅND
UTVECKLAS EGENTLIGEN
FÖRST NÄR ALKOHOLEN
TAR SLUT.

kan ha en svår baksmälla när alkometern pekar på en promille, eftersom alkoholists balanspunkt kan ha ställts in på två eller tre promille.

När alkoholens effekt slutar, dvs. när användningen av alkohol slutar till exempel på grund av att personen hamnat i finkan, är hjärnan fortfarande mycket överstimulerad. Snart börjar symtom framträda: upprördhet, darrningar, riklig svettning, försämring av uppfattningen om tid och rum, hallucinationer, sömnlöshet och förvirring är redan tecken på att situationen är allvarlig. Fullt delirium utbryter i allmänhet på den fjärde dagen. Utan vård kan tillståndet vara dödligt, och några människor dör varje år trots att de fått vård.

Vården är i princip enkel: användningen av alkohol fortsätter, men dosen minskar småningom. På sjukhuset behandlas tillståndet med bensodiazepinpreparat, som har samma effekt. När alkoholisten har sovit ett par nätter börjar hen i allmänhet vara i skick igen, och ett nytt balanstillstånd har uppnåtts. En del minns mycket från den tid som de var förvirrade, andra mindre. Många kan beskriva sina livliga hallucinationer, som var skrämmande eller harmlösa. Ingen gillar upplevelsen, men många hamnar i samma tillstånd på nytt. Vid det laget har alkoholismen avancerat så långt att människan i praktiken förlorat sin förmåga att själv hålla hjärnans balanssituationer under kontroll.

De psykiatriska kunskaperna om drog- och alkoholberoende har ökat betydligt. Vi har allt bättre kunskaper om beroendets biologiskt grundade mekanismer och om beroendets starka inverkan på regleringen av beteendet. Uppfattningen

VÅRDEN ÄR I PRINCIP ENKEL:
ANVÄNDNINGEN AV ALKOHOL
FORTSÄTTER, MEN DOSEN MINSKAR
SMÅNINGOM.

UPPFATTNINGEN OM ATT
ANVÄNDNINGEN AV BERUSNINGSMEDEL
ÄVEN EFTER EN VISS PUNKT ÄR
VILJESTYRD OCH RATIONELL
VERKSAMHET SOM BYGGER PÅ
MÄNNISKANS EGNA VAL BÖRJAR HÖRA
TILL DET FÖRFLUTNA.

om att användningen av berusningsmedel även efter en viss punkt är viljestyrd och rationell verksamhet som bygger på människans egna val börjar höra till det förflutna.

Till exempel återfall, som tidigare betraktats som ofog och som likgiltighet för behandlingen, börjar i allt högre grad betraktas som ett symptom på beroende, och därför är återfall snarare en grund för bättre behandling av sjukdomen än en orsak att avsluta vården.

På denna punkt kan vi jämföra den alkohol- eller drogberoende personen med en deprimerad person. Om den deprimerade är självdestruktiv och i sin förtvivlan skär upp sina handleder, betraktar vi inte detta som ett återfall till depressionen som ger oss möjlighet att säga att okej, om du inte är intresserad av vården så kan du komma tillbaka när du är det. Tvärtom: vi intensifierar vården och vill hjälpa med alla medel, så att situationen inte blir värre.

Ett missbruksproblem formar banorna i hjärnan på så sätt att det fria valet blir svårare, och patientens uppfattning om de olägenheter som missbruket medför för hen blir diffus, när missbruket fortsätter.

"Jag har läst att jag är en ytlig, känslolös psykopat som saknar förmåga till empati

och att jag handlar under styrning av olika omedvetna motiv. Bland annat det här stod det i ett rättspsykiatriskt utlåtande om mig. Men jämlikhet och rättvisa är nu en gång en fast del av min tankevärld, och även psykiater kan begå misstag. Vad gäller sinnesundersökning utlåtanden konstaterade jag att människor kan stämpla en annan enbart på den grund att man vid undersökningen blir tvungen att säga saker som man borde tåga om." (Brev som jag fått från en fånge.)

Rättspsykiatri handlar om arbete i gränssytan mellan lagen och människan, arbete mellan samhället och individen. På något sätt borde man kunna ta hänsyn till det allmänna intresset och varje människas individuella egenskaper och problem. Till denna del skiljer sig arbetet inte från polisens. Visserligen utsträcker sig jobbet djupare in i varje enskilt fall, och efter utredningen gäller det att försöka förbättra hälsan hos den undersökta, som omvandlats till patient.

Tingsrätten förpassade Jokke till sinnesundersökning eftersom han begått dråp, som är en allvarlig gärning, för att han uppträtt på ett konstigt sätt vid domstolsförhandlingen och för att han berättat att han ibland hört röster. Med röster avsåg han en upplevelse av samtal som kändes äkta och som han kunde höra, medan andra inte gjorde det. Uppgifter om beteende av detta slag hade erhållits genom rättsbiträdet

och förundersökningsprotokollen i vilka poliser antecknat sina observationer när Jokke togs fast.

Institutet för hälsa och välfärd hjälper domare vid utredningen av tillräknelighetsärenden. På domstolens begäran låter institutet utföra en rättspsykiatrisk undersökning på något av följande sju ställen: vid statssjukhuset i Niuvanniemi i Kuopio eller i Gamla Vasa, vid klinikerna vid Helsingfors, Tammerfors eller Uleåborgs universitetssjukhus eller vid Psykiatriska sjukhuset för fångar antingen i Åbo fängelse eller Vanda fängelse.

Ärligen görs cirka hundra sinnesundersökningar. Antalet har sjunkit till det nuvarande på 2000-talet. Mest undersökningar gjordes i slutet av 1980-talet, då antalet var 300 per år. Antalet påverkas åtminstone av brottsituationen – antalet brott mot liv har minskat stadigt – och de psykiatriska problem som domstolarna möter överlag, samt i viss mån de följder som ett avgörande om tillräknelighet har. Före år 2004 ledde nedsatt tillräknelighet till att domen sänktes med en fjärdedel. Därför får man ännu idag ibland höra den gamla termen "kvartsgalen" (fi: varttihullu). I dag är det inte obligatoriskt att använda nedsättningen, och det kan hända att den åtalade döms enligt den strängaste ändan av straffskalan.

Den undersökte väntar på undersökningen på fri fot hemma hos sig eller fasttagen i fängelset. Många är rädda för undersökningen. Det finns många rykten om undersökningen som gör gällande att alla som undersöks måste undergå ett lavemang, personens psyke blir krossat, och avslutningsvis görs enkla intelligens-test för att se vad som återstår. Enbart att hamna bland patienterna på en psyki-

RÄTTSPSYKIATRI HÄNDLAR OM ARBETE I GRÄNSYTAN MELLAN LAGEN OCH MÄNNISKAN, ARBETE MELLAN SAMHÄLLET OCH INDIVIDEN.

FÖRE ÅR 2004 LEDDE NEDSATT TILLRÄKNELIGHET TILL ATT DOMEN SÄNKTES MED EN FJÄRDEDEL. DÄRFÖR FÅR MAN ÄNNU IDAG IBLAND HÖRA DEN GAMLA TERMEN "KVARTSGALEN" (FI: VÄRTTIHULLU).

atrisk avdelning oroar många. I praktiken har ändå nästan alla som återvänt från undersökningen till fängelset konstaterat att rykten är rykten och att undersökningen i själva verket var en grundlig kartläggning av personens livssituation, som även kan vara till nytta för personen själv då hen planerar sin framtid. En del tar undersökningen som ett nödvändigt ont, nästan som en rutin. Då finns det ganska små möjligheter till förändring.

Jokke skickades till min enhet för undersökning, och han var enormt spänd. Spänningen tog sig uttryck genom att han var rädd för att komma ut i de allmänna lokalerna från sin cell. En fänge undviker nämligen andra fångar på samma sätt som vi klassificerar människor som skrämmande och farliga och som personer som ska undvikas. Många dråpare betraktar andra typer av brottslingar som begått brott mot liv som helt omoraliska, eller är på sin vakt mot andra brottslingar. Användningen av våld förenar inte människor i sig.

Undersökningen tar i allmänhet ett par månader i anspråk, vilket innebär att vi hade tid att försöka skapa en förtroendefull relation med Jokke. Han hade visserligen en god orsak att frukta i fängelset på grund av hans gärning: en man som knivhuggit en kvinna får knappast någon större uppskattning i fängelsehierarkin. Jokke nekade visserligen till det som

hände, men på ett sådant vekt och avlägset sätt som är frikopplat från hans egna känslor som ofta väcker oro för en mer allvarlig störning: ”Det var inte ens försök till dråp, för jag ville inte döda henne. Jag skulle ha slagit henne i halsen eller tryckt kniven ända genom, om jag velat döda. Så mycket förstod jag ännu.”

En gång kom en ung man som till avslutning av en knarkförvirrad kväll knivhuggit sin vän till döds till min mottagning. Han pratade om helt vanliga saker, som om han besökt skolhälsovårdaren för att få en vaccination. Det verkade som om han inte på något sätt insåg hur allvarlig situationen verkligen var. Kroppen reagerade ändå starkare än sinnet, och när

EN FÅNGE UNDVIKER
NÄMLIGEN ANDRA FÅNGAR
PÅ SAMMA SÄTT SOM
VI KLASSIFICERAR
MÄNNISKOR SOM
SKRÄMMANDE OCH
FARLIGA OCH SOM
PERSONER SOM SKA
UNDVIKAS.

pojken steg upp för att gå, kräcktes han plötsligt i papperskorgen, bad om ursäkt och bad om att få gå och lägga sig, fast det var mitt på dagen. Den psykiska behandlingen av den traumatiska händelsen som ägt rum hade ännu inte börjat.

Jokke undergick ett stort antal undersökningar: vi gjorde blodprov för att kontrollera att ingen fysisk, dvs. somatisk, faktor orsakade avvikande reaktioner eller handlings-sätt hos honom. Ibland kan till exempel störningar i sköldkörteln orsaka förändringar i sinnestillståndet eller genetiska fel leda till fördröjd utveckling. Även hjärnan ska undersökas för att ta reda på om det finns till exempel en tumör eller ett gammalt infarktspår

som orsakar förändringar i psyket.

Vi känner nämligen till fallet med en 40-årig man som efter magnetfotografering av huvudet kom i ett nytt rättsligt ljus. Michael var en familjefar och lärare utan brottslig bakgrund. Plötsligt blev han intresserad av pornografi med minderåriga till den grad att han började utnyttja en familjemedlem och blev dömd för gärningen. Han kom med i ett vårdprogram för sexualbrottslingar, men hans deltagande måste avbrytas på grund av hans sexuellt otyglade beteende.

Michael fick svår huvudvärk och därför undergick han en magnetundersökning av huvudet. Vid undersökningen upptäcktes en klar tumör i prefrontala hjärnbarken. Efter att tumören opererats bort återställdes Michaels beteende och föremålen för hans intressen till det normala, och han återvände till sin familj. Brottspåföljden hävdades eftersom avlägsnandet av tumören gjorde att gärningen inte kunde betraktas som klandervärd, eftersom den inte hade varit uppsåtlig.

Efter en normal period på några månader hittade Michaels fru åter barnpornografi på Michaels dator. Hans huvud undersöktes på nytt och man konstaterade att en del av tumören fortfarande satt kvar. Den avlägsnades med en ny operation, och Michael återställdes helt.

I undersökningarna på Jokke hittades inga konkreta biologiska fel som skulle ha varit synliga i resultaten. Den psykologiska undersökningen avslöjade däremot avsevärda brister i hans färdigheter. Han behandlade verbal information med en annan hastighet och skicklighet än visuell information. Han hade i många avseenden en konkret uppfattningsförmåga. Han uppfattade sociala relationer

ÖVEN HJÄRNAN SKA UNDERSÖKAS FÖR
ATT TA REDA PÅ OM DET FINNS
TILL EXEMPEL EN TUMÖR ELLER ETT
GAMMALT INFARKTSPÅR SOM ORSAKAR
FÖRÄNDRINGAR I PSYKET.

I UNDERSÖKNINGARNA PÅ JOKKE
HITTANDES INGA KONKRETA
BIOLOGISKA FEL SOM SKULLE HA
VARIT SYNliga I RESULTATEN.
DEN PSYKOLOGISKA UNDERSÖKNINGEN
AVSLÖJADE DÄREMOT AVSEVÄRDA
BRISTER I HANS FÄRDIGHETER.

långsamt och stereotyp och hans allmänna kognitiva förmåga var svag. När det uppstått förtroende mellan oss började Jokke prata vid våra samtal om mycket konstiga saker som helt klart inte hade någon grund i verkligheten.

Jokke berättade att han kunde höra andra människors tankar. Han kunde tolka en gest, till exempel en nickning som ett tecken på detta, och han blev hela tiden mer övertygad. Ibland var de kommentarer som han hörde i sitt sinne roliga och de fick honom att skratta mitt i allt, men ibland väckte de oro och skräck. Han måste också vara på sin vakt så att andra inte fick höra hans tankar. Jokke satt långa stunder helt orörlig för att inte med minsta gest avslöja vad som rörde sig i hans tankar. Ofta var hans tankar anklagande, tråkiga, smädande. Tidvis flydde Jokke bakom ritualer och manér, vilket fick honom kortvarigt att må lite bättre. Han kunde skriva sidvis med rörlig text och förklara sammanhang som hade betydelse för honom.

Som helhet började det se ut som om Jokke hade en allvarlig mental störning. Enligt upplysningarna hade Jokke lidit av ett likadant tillstånd när han begick den gärning som han var åtalad för. Enligt förhörsprotokollet hade han talat osammanhängande och varit gråtlig och frånvarande genast efter att han blivit fasttagen. Före händelsen hade han besökt hälsocentralen för att få läkemedel mot sömn-

löshet och ångest. Det fanns inget riktigt rationellt motiv för gärningen.

ENLIGT
FÖRHÖRSPROTOKOLLET
HÄDE HAN TALAT
OSAMMANHÄNGANDE OCH
VARIT GRÅTIG OCH
FRÅNVARANDE GENAST
EFTER ATT HAN BLIVIT
FASTTAGEN.

Helheten pekade på schizofreni, som är ett syndrom av återkommande psykotiska störningar.

Därför var Jokke inte förmögen att förstå vad han gjorde, och han hade inte full kontroll över sitt eget beteende. Enligt en rättspsykiatrisk bedömning skulle Jokke inte ha kunnat handla på något annat sätt eftersom sjukdomen försvagade hans psykiska förmåga. Misstänksamheten, rädslorna och den beordrande världen av hallucinationer fick honom att göra en gärning som han inte hade gjort om han var frisk. Det avvikande sinnestillståndet verkade ha ett orsakssamband med gärningen, och sambandet var avgörande. Då är en person inte tillräknelig.

Jokke tog emot bedömningen misstänksamt. Han förstod inte helt vilka följder beslutet skulle få, vad beslutet byggde på och varför jag medverkat till att han fått en påföljd av det här slaget. Efter att ha behandlat målet ansåg domstolen att Jokke var skyldig till händelsen, men att han inte skulle straffas på grund av avsaknad av tillräknelighet. Institutet för hälsa och välfärd ansåg att sjukdomen var så allvarlig att Jokke måste få behandling. Därför flyttade Jokke inte från oss till fängelset, utan till statssjukhuset för en vårdperiod. Han blev en rättspsykiatrisk patient för obestämd tid. Det är lätt att förstå att det här inte kändes

trevligt för honom.

Jag mötte Jokke ett par år efter detta när jag besökte sjukhuset i fråga. Vi hade ett riktigt bra möte, trots att jag var spänd före det. Jag var inte säker på om Jokke ville träffa mig och vad han tänkte om mig. Representerade jag grunden till alla besvär som han råkat ut för? Men Jokke ville skaka min hand och berätta om sin situation. Han pratade om framsteg som han gjort och om sin delvisa återhämtning med gott humör och även med stolthet. Efter rädslan i början hade sjukhuset omvandlats till ett tryggt ställe, det var mycket trevligare än fängelset, och han tog sin vård på allvar.

Jag blev lättad och kände att den lösning som gjorts hade varit den rätta. Det rättspsykiatriska maskineriet hade nått en människa som fick nytta av det, och detta förbättrade rättsskyddet för alla. Till den rätta lösningen bidrog den detaljerade beskrivning av Jokkes beteende och ord som poliserna antecknat i polisanmälningen genast efter gärningen.

"Ärade Herr Doktor. Mina damer och herrar. Tacka mycket. Jag ha två tablett. Önska er mycket hälsa, lycka, frid, framsteg och framgångsrika uppgift." (Brev från en fånge.)

Det kan vara svårt att möta en utländsk person, och inte bara på grund av bristande språkkunskaper hos sig själv eller hos den andra. Ofta hör man kommentarer som gör gällande att arbete med utlänningar kräver att man går kurser och studerar olika kulturer, besöker moskéer och anlitar kulturtolkare som undervisar i gester och miner och språk. Allt detta

DET AVVIKANDE
SINNESTILLSTÅNDET VERKADE
HA ETT ORSAKSSAMBAND MED
GÄRNINGEN, OCH SAMBANDET VAR
AVGÖRANDE.

EFTER ATT HA BEHANDLAT MÅLET
ANSÅG DOMSTOLEN ATT JOKKE VAR
SKYLDIG TILL HÄNDELSEN, MEN
ATT HAN INTE SKULLE STRÄFFAS
PÅ GRUND AV AVSAKNAD AV
TILLRÄKNELIGHET.

är alldeles trevligt och nyttigt, men i verkligheten helt otillräckligt och omöjligt. Det finns oändligt många kulturer, det har skrivits avhandlingar om dem och många människor har ägnat sina liv för att tolka små kulturella detaljer. Vi kan aldrig känna andra kulturer i grund och botten.

Och vad skulle det ens betyda, att känna en kultur. Om en anställd från Österbotten möter en fånge från Savolax, är fången i varje fall en så annorlunda människa med alla sina uppfattningar att det lätt uppstår förvirring och missförstånd. När vi intresserar oss för varandra kan vi hitta ett gemensamt språk och en gemensam förståelse trots all världens kulturskillnader och olika seder. Ett möte ska bygga på äkta intresse och på vilja att möta den andra trots allt, eller uttryckligen på grund av allt. Det är lönlöst att tänka att man först ska lära sig arabiska för att kunna vårda eller möta människor som kommer från länder där man pratar arabiska.

Dessutom är en subkultur en kultur bland andra, och till exempel en antisocial människa representerar en värld som är främmande för mig och seder som jag måste bli intresserad av för att jag ska kunna förstå dem. Tankevärlden hos en pedofil ligger mycket fjärran från min, men jag måste våga studera också den. Det kan ju handla om ett fall som Michaels, där en viktig iakttagelse eller ett viktigt fynd kommer att styra tankarna i en helt ny riktning. Slutligen handlar allt

om växelverkan och om ett oändligt intresse för den andra människan.

I arbetet med fångar har jag varit tvungen att fundera på mina egna värderingar många gånger om. Att svartvitt dela in människor i goda och onda fungerar nog endast i sagornas värld. I den riktiga världen finns mycket fler nyanser. Med tiden har det långsamt skett två förändringar i mig.

Vid den första anblicken verkar de vara motsatta, men båda är positiva. Jag har blivit van vid fångar av olika slag, vilket egentligen innebär att jag har färre starka känslor. Å andra sidan upptäcker jag fler nyanser just i dessa känslor.

Då gör en enskild gärning, som till och med kan vara ganska hemsk, inte att jag automatiskt placerar människan i en viss kategori. Den känslomässiga reaktionen är numera lindrigare, mer van, och saker får mig inte längre att rycka till på samma sätt som i början av min karriär. Samtidigt är jag förmögen att se fler sidor i den enskilda människan och detaljer som hjälper mig att komma det mysterium som döljer sig i människan på spåret.

Det vore bra att vi såg fängelse tiden som en möjlighet att stoppa en utveckling som skenat i väg. Då kan vi försöka grundligt utreda vad det är fråga om och vad vi kan tillsammans med hälso- och sjukvården, socialvården, FPA och arbetsförmedlingen göra när fången äntligen tillbringar en tillräckligt lång tid nykter och på en och samma adress. Vi kan spara en hel

I ARBETET MED FÅNGAR
HAR JAG VÄRIT TVUNGEN
ATT FUNDERA PÅ MINA
EGNA VÄRDERINGAR
MÅNGA GÅNGER OM.

del av samhället tid och pengar genom att använda fängelse tiden nyttigt. Och när polisen i värsta fall kommer med ett bekant ansikte till fängelseporten för trettionde gången, gäller det att på något sätt orka tro på nya möjligheter åter en gång.

Förutvarande Fängsinnessjukhusets överläkare Matti Tuovinen gned sina händer samman av förtjusning när fångvagnen kom. Han var glad över alla intressanta personligheter som han därigenom fick möjlighet att studera. Ofta hjälper det att inta ett helt nytt perspektiv: med transporten kommer ju flerfaldiga erfarenhetsexperter och nyckelkunder – även om de inte kommer att ges några nycklar på ett tag.

*"På onskans kant,
jag är på vägen,
men inte på den smala,
myntets andra sida binder mig,
men andra oroar sig,
det ger mig ett grepp
de har goda sidor,
men båda flödar av stora bekymmer
och deras goda sidor,
ser du först när du dör"*
(Brev av en fånge.)

MER OM ÄMNET

- Andrea L. Glenn and Adrian Raine. Neurocriminology: implications for the punishment, prediction and prevention of criminal behaviour. *Nat Rev Neuroscience and the Law – Science and Society* 2014. 15: 54–63. doi:10.1038/nrn3640

DET VORE BRA ATT VI SÅG
FÄNGELSE TIDEN SOM EN MÖJLIGHET
ATT STOPPA EN UTVECKLING SOM
SKENAT I VÄG.

- Aristoteleen kantapää. Radio-programmet Ääniä pään sisältä: <https://areena.yle.fi/1-2344621>
- Boyd, Mike: This Week I Learned to Rip a Phonebook in Half. YouTube-video: <https://www.youtube.com/watch?v=holkOJx-TOU>
- Projektet KEIJO: ”Kokemusasiantuntija puhuu samaa kieltä”: <https://www.laurea.fi/ajankohtaista/uutiset/keijo-hanke-kokemusasiantuntija-puhuu-samaa-kieltakeijo-hanke-kokemusasiantuntija-puhuu-samaa-kielta/>
- Hur det känns att sitta i isoleringscell: <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2016/apr/27/6x9-a-virtual-experience-of-solitary-confinement>
- Niemi, Hannu: Syyntakeisuusarviointien muutokset – syyt ja seuraukset. Artikel i tidningen Haaste: https://rikoksantorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2013-1_Haaste.pdf/1c2566b3-b26a-0cd6-60d2-4cd2459f491c/2013-1_Haaste.pdf?t=1617026943374
- Officiell webbplats för rättspsykiatriska området: <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyspalvelut/oikeuspsykiatria>
- Rautanen, Mika: Ihminen – alentuneesti syyntakeinen suuri apina. Föreläsning vid symposiet Biosynteesi 12.5.2017: <https://www.youtube.com/watch?v=sydJ1GcSlcI>
- Rautanen, Mika: Mielentila, hoidontarve ja syyntakeisuus. Artikel i tidningen Haaste 2/2018: https://rikoksantorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2018-2_Haaste.pdf/87c07989-9b89-7579-1021-95644a74b4a4/2018-2_Haaste.pdf?t=1617028796725
- Rautanen, Mika: Mielentilatutkimus. Artikel i tidningen Kaltio 2/2016: <http://kaltio.fi/paperilehdesta/mielentilatutkimus/>
- Tiihonen, Eila: Syyntakeisuusarviointi: oikeuspsykiatrian näkökulma – tutkivan lääkärin haasteet tänään. Föreläsning på rättspsykiatriska dagarna 15.11.2018: <https://www.slideshare.net/THLfi/syyntakeisuusarviointi-oikeuspsykiatrian-nkkulma-tutkivan-lkrin-haasteet-tnn>
- Projektet Fängelsetiden som en möjlighet, Brottspåföljdsmyndighetens webbplats: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/vankeus-aikamahdollisuutena.html>

Till höger korridoren i Vandaenheten vid Psykiatriska sjukhuset för fångar. På följande uppslag skötarna Emma Riikonen, Tarja Nurmi-Karjalainen och Lasse Metsävirta tillsammans med skribenten i enhetens terapirum.

信望愛

ROOSA RENTOLA

SPÅR I SPRÅKET LEDER TILL SYLTFABRIKEN

ROOSA RENTOLA ARBETAR SOM LEKTOR I POLISKOMMUNIKATION. RENTOLA UTEXAMINERADES SOM POLIS 2017. FÖRE DET STUDERADE HON TILL MODERSMÅLSLÄRARE MED FINSKA SOM HUVUDÄMNE. I SITT LÄRDOMSPROV FÖR POLI-SEXAMEN (YH) SATTE HON SIG IN I FORENSISK LINGVISTIK, DVS. EN INRIKTNING INOM SPRÅKFORSKNING VARS SYFTE ÄR ATT PRODUCERA INFORMATION FÖR FÖRUNDER-SÖKNINGS- OCH DOMSTOLSPRO-CESSEN.

RENTOLA HAR ARBETAT SOM MODERSMÅLSLÄRARE OCH LÄRARE I FINSKA SOM ANDRASPRÅK SAMT MED UTREDNINGSUPPDRAG VID POLISEN.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

I förundersökningen använder sig polisen av flera olika vetenskaper och undersökningsmetoder som grundar sig på dem. Varje polis-studerande lär sig under studietiden till exempel att dokumentera finger-avtryck, DNA-prov och fotspår på brottsplatsen. Proven analyseras vid Centralkriminalpolisens kriminaltekniska laboratorium, och utlåtandet skickas till brottsutredaren för att bifogas till förundersökningsmaterialet. De resultat som erhålls styr naturligtvis utredningen: till exempel om det ämne som hittats i samband med ett misstänkt narkotikabrott i laboratorieundersökningen visar sig vara endast potatismjöl, finns det åtminstone utifrån det ämnet inte orsak att misstänka ett brott. Å andra sidan, om narkotika har samband med ett dödsfall och narkotiska ämnen hittas i den avlidnas kropp vid den rättsmedicinska obduktionen, kan man genom denna få information om till exempel förekomsten och utbredningen av någon designerdrog.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Ibland är den yrkeskunskap som krävs sådan att den inte hör till "repertoaren" för brottsutredaren eller de människor som arbetar inom polisorganisationen. Då kan det vara nödvändigt att vända sig till externa experter. Till exempel experter inom medicin deltar i polisens utredningar på många olika sätt. När polisen utreder dödsorsaken begär den en

rättsmedicinsk obduktion av den avlidna. Den här åtgärden utförs av en rättsläkare till vilken den ifrågasvarande uppgiften

hör. Med hjälp av rättsodontologiska metoder kan man till exempel identifiera okända avlidna personer.

Många forensiska vetenskaper och undersökningsmetoder, såsom rättsmedicin, har befast sin ställning. Vissa områden är ännu relativt okända men används i allt större utsträckning. Ett av dem är lingvistik, dvs. språkforskning. Ute i världen finns det många exempel på hur man genom att undersöka texter som anknyter till brottet och språket i texterna har hittat bevis på olika brott, såsom i fallet med seriemördaren Unabomber i USA. Han är för Federala utredningsbyrån i USA, FBI, en verklig storoperation, där undersökningarna, gripandet och domstolsbehandlingen tog sammanlagt två årtionden. Det visade sig att Unabombaren inte var någon vanlig genomsnittsmänniska och gripandet

av honom grundade sig inte heller på de undersökningsmetoder som polisen vanligen använder. Den husrannsakan som utfördes säkerställdes med ett tillstånd av förbundsdomstolen, vars motiv veterligen var det första i sitt slag i USA:s historia.

Den person som kallades Unabomber började skicka bomber 1978. De

två första bomberna skickades till campus vid Northwestern University i Chicago och den tredje var avsedd för att störta American Airlines flyg 444

från Chicago till Washington. Men den bomben exploderade inte ordentligt. Eftersom bombernas mål hade varit universitet (university) och flygbolag (airline), började man först kalla avsändaren UNABOMB, vilket småningom omvandlades till Unabomber. Bomberna skördade tre liv och sammanlagt 24 människor skadades.

Över 150 utredare, analytiker och andra experter arbetade med fallet Unabomber. Delar av bomberna undersöktes noggrant med olika forensiska metoder, men resultaten var inte till någon stor nytta när det gällde att hitta avsändaren. Bomberna hade framställts av material som det är möjligt att skaffa nästan var som helst. Undersökningar av offrens bakgrund gav inte heller några resultat, och senare framkom det att gärningsmannen hade valt ut dem slumpmässigt.

Ibland är den yrkeskunskap som krävs sådan att den inte hör till "repertoaren" för brottsutredaren eller de människor som arbetar inom polisorganisationen.

Under årens lopp hade FBI många olika teorier om förövaren. Man undersökte både misstänkta män och kvinnor och gissade bland annat att det var frågan om en flygmekaniker eller en vetenskapsman. Emellanåt trodde man att det låg en revolutionär gruppering och inte en enskild person bakom gärningarna, eftersom brev som skickats till tidningar var undertecknade med anarkistgruppen FC, Freedom Club. Men 1995 kom Unabombaren med ett nytt drag, som ledde till slutet på hans karriär.

Ett stort antal amerikanska tidningar mottog ett manifest på 35 000 ord, "Industrial Society and its Future" (fritt översatt till svenska: Det industriella samhället och dess framtid). I texten kritiserade avsändaren det nutida samhället och dryftade de faror som teknologin medför på individ- och samhällsnivå:

The industrial-technological system may survive or it may break down. If it survives, it MAY eventually achieve a low level of physical and psychological suffering, but only after passing through a long and very painful period of adjustment and only at the cost of permanently reducing human beings and many other living organisms to engineered products and mere cogs in the social machine.

Textens avsändare meddelade att han var Unabombaren och kom med ett erbjudande om att utskicket av bomber skulle upphöra om texten publicerades. Chefen för FBI och justitieministern gav slutligen tillstånd för publicering av texten. Motivet var att någon av läsarna möjligtvis

ÖVER 150 UTREDARE, ANALYTIKER OCH ANDRA EXPERTER ARBETADE MED FALLET UNABOMBER.

kunde känna igen författaren. FBI:s profilerare James Fitzgerald, som på begäran hade anslutit sig till undersökningsteamet, påverkade beslutet. Han antog att manifestets språk, som inte tidigare hade undersökts, skulle ge svar på frågor om gärningsmannens identitet.

Washington Post och New York Times publicerade manifestet och FBI fick tips av tusentals människor om vem författaren kunde vara. Ett av tipsen väckte särskild upp-

märksamhet: David Kaczynski meddelade att det språk och de ordval som användes i texten kom honom att tänka på sin bror, Theodor. Särskilt det speciella uttrycket cool-headed logician hade väckt hans uppmärksamhet. David Kaczynski erbjöd FBI brev och dokument som hans bror hade skrivit för undersökning, och vid jämförelser av texterna drog Fitzgerald slutsatsen att författaren av manifestet med stor sannolikhet var samma person.

Theodore "Ted" Kaczynskis bakgrund utreddes och det framkom att han var född 1942 och att han som barn hade varit ovanligt intelligent och framgångsrik i skolan. Han inledde sina studier vid Harvard University när han var endast 16 år och fortsatte sedan med studier vid University of Michigan där han doktorerade i matematik. Som 25-åring tillträdde han

som biträdande professor vid University of California, Berkeley. Två av Unabombarens bomber hade skickats dit. Kaczynski hade dock lämnat sitt arbete och flyttat via Salt Lake City och slutligen 1971 till delstaten

Montana, i närheten av byn Lincoln. Bröderna hade tillsammans byggt en primitiv stuga som saknade el, och i denna hade Ted bosatt sig. Han älskade den orörda naturen och trodde att teknikens utveck-

ling skulle äventyra hela mänsklighetens framtid. Han bedrev ett krig mot teknikens utveckling och tyckte att bomboffren var berättigade.

Motiv till husrannsakan i Kaczynskis stuga var förutom de bakgrundsuppgifter som David hade erbjudit, även resultaten av de språkundersökningar som Fitzgerald hade utfört. För första gången i USA:s historia presenterades resultat av textanalyser som bevis i förbundsdomstolen. Rätten bedömde bevisen och gav tillstånd till husrannsakan.

Våren 1996 arresterade utredarna Ted Kaczynski och utförde en genomsökning av hans bostad. Vid husrannsakan hittade man delar till bomber, tiotusentals sidor med handskrivna anvisningar om tillverkning av bomber och beskrivningar av Unabombarens gärningar, samt en färdig-

byggd bomb som väntade på avsändning. Bland texterna fanns det en tidningsartikel som skrivits ett årtionde tidigare och som handlade om samma saker som manifestet. Dess språk jämfördes med manifestet och undersökningarna visade att det fanns betydande likheter i ordvalet, de grammatikaliska dragen och ordfogningen. Enligt FBI var texterna skrivna av samma person.

I rätten försökte Kaczynskis försvar minska betydelsen av de bevis som erhöles genom språkundersökningen. Enligt försvaret var den undersökning som språkforskaren gjort där han observerade användningen av enskilda ord i en människas språkbruk inte relevant, eftersom alla de ord som finns i ett språks ordförråd kan användas av vem som helst. Ur manifestet plockade en språkforskare sammanlagt tolv ord och ordfogningar, som enligt honom kan förekomma i vilken text som helst och ville därmed bevisa att en identifiering av författaren utifrån språket inte är tillförlitlig. Bland dessa uttryck fanns clearly, gotten, in practice och moreover. FBI utförde sökningar på orden på internet, och vid sökning av enskilda ord eller några av de nämnda orden resulterade sökningarna faktiskt i flera miljoner träffar. Men när sökningarna begränsades till att gälla alla de exempel som försvaret hade lyft fram i sin kritik var resultatet endast 69 träffar, som alla visade sig höra till den version av manifestet som publicerats på internet. Det här urvattnade försvarets påstående om att ordvalet är slumpmässigt i individens språk.

Rättegången i flera etapper avslutades

JAMES FITZGERALD BLEV SENARE
FBI:S HITTILLS ENDA FORENSISKA
LINGVIST, DVS. SPRÅKFORSKARE,
MED FAST TJÄNST, OCH FALLET MED
UNABOMBAREN VAR HANS FÖRSTA
FALL.

RUNTOM I VÄRLDEN HAR DEN
FORENSISKA LINGVISTIKEN
REFÄST SIN STÄLLNING SOM EN
BETYDELSEFULL INRIKTNING INOM
SPRÅKFORSKNINGEN.

slutligen med att Kaczynski medgav alla de brott som han åtalades för, och 1998 dömdes han till livstids fängelse som han sitter i ett fängelse med hög säkerhetsklass. James Fitzgerald blev senare FBI:s hittills enda forensiska lingvist, dvs. språkforskare, med fast tjänst, och fallet med Unabombaren var hans första fall.

Runtom i världen har den forensiska lingvistikens befestelse sin ställning som en betydelsefull inriktning inom språkforskningen. Mångsidig vetenskaplig litteratur har publicerats i ämnet och ämnet undervisas även på universitetsnivå. Mitt eget intresse för forensisk lingvistik grundar sig i mitt tidigare liv före polisstudierna. Ända sedan barndomen har jag drömt om att bli polis, men när jag skrev studenten 2007 uppfyllde jag inte ännu de dåvarande behörighetskraven och kunde inte söka till utbildningen. Jag saknade arbetserfarenheten på ett år och körrätt i kategori B. Efter gymnasiet arbetade jag en vinter i min hemstad inom församlingens ungdomsverksamhet, som var en viktig gemenskap för mig åren efter konfirmationen. Och jag planerade fortfarande att bli polis. Men medan jag samlade arbetserfarenhet började jag känna mig stressad över att tillbringa mellanåret utan någon som helst vetenskap om studieplats. Trots att jag var mest intresserad av främmande språk under gymnasietiden, skickade jag

till följd av ett infall in ansökningspappren till universitetet i Jyväskylä för studier i finska språket. Sist och slutligen beslutade jag hösten 2008 att inleda mina studier i finska på inriktningen för modersmållärare. Som biämne studerade jag litteratur, talkommunikation och pedagogiska studier för lärare.

Sex och ett halvt år vid universitetet var en betydelsefull tid för formandet av min identitet och utvecklingen av analytiskt tänkande. Ju längre den studerande kommer i studierna, desto mer ansvar måste han eller hon ta för sina studier och kunna fatta självständiga beslut gällande innehållet i studierna: Ska jag ta fler kurser i inhemska eller utländska litteratur? Är jag intresserad av att undervisa invandrare och vill jag hålla övningsundervisning i finska som andra språk? Vilket ämne är jag så intresserad av att jag är beredd att ägna mig åt det i ett års tid och skriva en vetenskaplig text för en magisteravhandling om ämnet?

Lyckligtvis upplevde jag redan under det första läsåret att universitetslivet passade mig. Jag gick med i de finska språkstudierandens verksamhet och fick vänner som jag fortfarande umgås med trots att våra vägar har skiljts åt. En del av mina studiekamrater har redan fasta lärartjänster, men jag avstod inte från min dröm om att bli polis. När magisterstudierna var på slutrakan fyllde jag i ansökningsblanketten till Polisyrkeshögskolan och började förbereda mig inför inträdesprovet. Jag

läste systematiskt igenom materialet för inträdesprovet, löptränade och gick på gym samt skaffade ett intyg på min simkunnighet. Samtidigt slutförde jag min pro gradu-avhandling och arbetade heltid som lärare i finska för invandrare. Det året var fyllt av arbete, men sist och slutligen framskred allt som planerat och jag fick en studieplats vid första försöket, gradun blev färdig och på mitt konto samlades pengar för studielivet. Jag slutförde min sista kurs i finska språket samtidigt som jag inledde mina studier i Tammerfors.

Jag kommer inte längre ihåg var jag som barn fick idén om att bli polis när jag blir stor. Innan jag inledde mina polisstudier kände jag inga människor som arbetade som poliser, och i släkten har jag inte heller något polispåbrå. Första gången jag stiftade lite mer bekantskap med organisationens verksamhet var när jag på nionde klassen i skolan gjorde min två veckors praktiska arbetslivsorientering (prao) på den dåvarande polisinsättningen i Nyslott. Men det tog ännu tio år till innan jag slutligen sökte till utbildningen för polis. Mitt intresse för området har väl åtminstone delvis upprätthållits på grund av att polisyrket är synligt och ryktbart. I årtal har polisens arbete ofta förevisats i medier och särskilt i olika tv-program, men under utbildningen märkte jag snabbt att det fältarbete som allmänheten ser endast är en liten del av alla de olika uppgifter som ingår i jobbet.

Studierna omfattar många olika teoretiska kurser och praktiska övningar. Under den första kursen fick vi sätta oss in i polislagen och polisens befogenheter, för

att vi ska förstå vilka uppgifter polisen förordnats enligt lagen och på vilka grunder polisen får vidta åtgärder. Först när vi har dessa grundläggande kunskaper kan vi övergå till att utföra de uppdrag som stereotypiskt hör till polisen: göra utryckningskörningar, använda sina styrkor och gripa människor. Under studietiden var mina egna styrkor naturligtvis färdigheter som jag hade övat på universitetet, informationssökning och skriftlig förmåga, samt att i egenskap av lärare tro på min egen förmåga: var och en kan lära sig vad som helst, bara man övar tillräckligt och satsar på att klara studierna. Utanför lektionstid använde jag många timmar för självständiga studier till övningskörning med maijan (polisbilen) på körträningsbanan, på skjutbanan och på brottningsmattan, eftersom jag måste lära mig nya saker i snabb takt. På fritiden behövde jag endast lite motion, eftersom studierna innefattade alldeles tillräckligt med nya aktiviteter.

När det i mina polisstudier blev aktuellt att göra lärdomsprovet ville jag på något sätt förena språkforskning och polisarbete. Min lärare i polis-kommunikation uppmanade mig att koncentrera mig på forensisk lingvistik, ett ämne som jag aldrig hade stött på under universitetstiden. Jag började med att göra en forskningsplan och satte mig in i ämnet, och medan

processen fortskred blev jag allt mer intresserad. Det var inte alls lika tungt att genomföra det här arbetet som det var att skriva pro gradu-avhandlingen. Att planera undersökningen, söka källor och skriva vetenskapligt hade redan blivit en naturlig del av mitt arbets-sätt.

Vetenskapligt skrivande och lärdomsprovet ligger enligt min uppfattning inte så långt från polisarbete, utan snarare ger det viktiga färdigheter: att tänka kritiskt, undersöka olika källors tillförlitlighet, hantera stora informationsmängder, att använda ett gott allmänspråk i skrivandet. Dessa färdigheter behöver polisen i sitt dagliga arbete. Poliserna skriver brottsanmälningar, förhørsberättelser, förberedande samtal, utredningsrapporter och andra delar av förundersökningsprotokoll. Vart och ett av dessa har sin textform. Den studerande ska under studierna lära sig förstå vilken betydelse de olika textdelarna har i helheten. Vi bör naturligtvis komma ihåg att polisens viktigaste uppgift här är att producera texter för åklagaren och domstolsbehandling, men i detta döljer sig ett stort polisansvar. Om polisen producerar ett dåligt och bristfälligt protokoll kan hela ärendet omkullkastas redan i åklagarens händer, innan ärendet över huvudtaget når domstolen. Å andra sidan går brottsanmälningar efter registreringen vanligen via åtmins-

tone en utredare innan de ens framskrider till åtalsprövning. Varje polis måste alltså vara medveten om att han eller hon genom att sköta sin andel av jobbet bra kan underlätta även kollegornas arbete.

* * *

I Finland är forensisk lingvistik ännu ett rätt okänt område inom språkforskningen, och inga lingvister är anställda inom polisen. Däremot köps undersökningar i form av underleveranser via Helsingfors universitet. Docent Ulla Tiililä, specialexpert vid Institutet för de inhemska språken, är en språkforskare som har utfört forensiska språkundersökningar i Finland. År 2014 vittnade Tiililä i rätten i ett fall där de bevis som hon hade tagit fram genom språkundersökningar visade sig ha en nyckelställning med tanke på domslutet.

År 2014 behandlades ett misstänkt grovt bedrägeribrott i Birkalands tingsrätt. Den åtalade var affärsmannen Carl J. Danhammer, tidigare namn Jouko Juvonen, vars händelserika livshistoria innehöll varierande affärsverksamheter, umgängeskretsar och politik, bland annat var han under en kort tid gift med Anu Sagim. Den här gången hade Danhammers affärer lett till att han stod misstänkt för att ha lurat hundratusentals euro av en man i Rovaniemi, som hade förlitat sig på Danhammers hjälp i sin affärsverksamhet och som hade förlorat hela sin förmögenhet.

Mannen från Rovaniemi och Danhammer hade träffats och blivit vänner antingen i Rovaniemi, som Danhammer

VETENSKAPLIGT SKRIVANDE OCH
LÄRDOMSPROVET LIGGER ENLIGT
MIN UPPFATTNING INTE SÅ LÅNGT
FRÅN POLISARBETET, UTAN SNARARE
GER DET VIKTIGA FÄRDIGHETER:
ATT TÄNKA KRITISKT,
UNDERSÖKA OLIKA KÄLLORS
TILLFÖRLITLIGHET, HANTERA
STORA INFORMATIONSMÄNGDER, ATT
ANVÄNDA ETT GOTT ALLMÄNSPRÅK I
SKRIVANDET.

påstod, eller i Spanien, som den person som vittnade i förundersökningen påstod, men i varje fall hade de börjat umgås intensivt i Rovaniemi. Danhammer lovade att hjälpa mannen i hans affärer. Mannen hade låtit bygga radhus i Lappland och sålde bostäderna i form av semesterandelar. Han hade ansökt om bygglov för att utvidga semesterbyn, men tillstånd hade inte beviljats. Danhammer började sköta mannens ärenden och ordna med affärerna. All kommunikation gick via Danhammer.

Mannen mottog hundratals faxmeddelanden, vars avsändare var bland annat tjänstemän från Arbets- och näringsministeriet. Bland undertecknarna fanns bland annat Topi, Maire, regeringsrådet KG Peltola, Vännen från Savolax, fastighets och byggnadsarkitekt Eija K. Jorppo och Väyrynen. Faxmeddelandena var försedda med hemligstämpel, där det stod ”mycket mycket hemlig”, och mannen visade inte dem för någon. Till sina vänner och bekanta berättade han dock att han skulle få mycket EU-pengar när bygglovet var ordnat.

I breven begärdes sammanlagt flera hundratusen euro till reklamkostnader, bygglov och lantmäterikostnader. Han utlovades bidrag från EU, Rovaniemi stad och ett Kemijoki-bolag. Danhammer fakturerade också flera tusen euro för ärendeskötseln, men påstod att fakturorna innehöll endast rese- och representationskostnader. Pengarna behövdes till löner och mutor. Mannen överförde pengarna till

ett konto i Danhammers fru Paulas namn. Ibland lyfte mannen de begärda beloppen kontant och gav dem till Danhammer i ett kuvert. Danhammer sa att han skulle föra dem direkt till tjänstemännen. Utöver pengarna behövde tjänstemännen renkött, som gamlingen köpte flera gånger per år. Räkningarna för köttet uppgick slutligen till sammanlagt tiotusen euro.

När mannens pengar började vara på upphållningen år 2010, försökte Danhammer anhålla om ett snabblån på 25 000 euro i mannens namn. Det lyckades inte och tonen i breven blev hotfull. När brottsutredningen redan hade kommit igång 2011 försökte Danhammer få mannen att underteckna ett paper, enligt vilket mannen skulle avstå från brottsanklagelserna och ge Danhammer ett lån på 60 000 euro. I mannens namn skickades brevet till åklagarmyndigheten, där Danhammer bestred att han hade gjort något som helst brott mot mannen.

Polisen utförde en omfattande förundersökning och hittade bevis som tydde på att Danhammer själv skulle ha skickat alla faxmeddelanden som hade anlänt till mannen. Utifrån faxmeddelandenas numrering drog man slutsatsen att alla hade skickats från samma faxapparat. När Danhammer befann sig utomlands fick mannen inga faxmeddelanden. På Danhammers minnessticka som hade beslagtagits hittade polisen ett meddelande som skickats av Maire. För undersökningen av meddelandena och deras

språk krävdes dock experthjälp och polisen vände sig till Ulla Tiililä. Det material som Tiililä undersökte omfattade sammanlagt 101 texter.

Språkforskaren kan fästa uppmärksamhet vid vilka drag som helst i texten eller språket, och därför måste hon eller han ha omfattande kunskap om olika språkformer, såsom dialekter eller slang och även om rättskrivning i allmänspråket. Dessutom kan specialistkunskaper i till exempel språkets ordförråd, struktur och grammatik komma till nytta. Utgångspunkten i analysen är att det alltid finns spår av skribenten eller skrivsituationen i texten. Trots att människan i princip har möjlighet att använda språket på många olika sätt, har individen för vana att göra vissa val som är typiska för honom eller henne. Dessa val påverkas bland annat av personens kön, ålder och utbildningsbakgrund. I Danhammers fall koncentrerade Tiililä sig på tre aspekter i materialet: språket och ordvalen, textens innehåll och växelverkan som förekommer i texten. Ett ord eller fenomen som upprepas en gång är inte ännu relevant för analysen, men fenomen som upprepas kan vara det. Det är viktigt att förstå att en språkundersökning inte ger exakta slutsatser på samma sätt som till exempel en analys av DNA-prov. Språkforskaren ger sitt resultat på en sannolikhetskala och domstolen kan genom fri bevisprövning avgöra vilken vikt som ska läggas vid resultatet. Men det är också viktigt att förstå att en ”DNA-träff” dvs. identifiering av personens DNA i princip inte ännu ger någon information om huruvida personen är skyldig eller inte. Alla bevis som

framkommer i polisens förundersökning ska kopplas till helheten, och ett enskilt bevis som erhållits genom vetenskapliga metoder räcker inte nödvändigtvis för ett domstolsbeslut, oberoende av hur säkert resultatet är.

Tiililä använde de e-postbrev som Danhammer hade skickat till polisen som jämförelsematerial. Grammatikfelen och retoriken var av samma typ i dessa som i de meddelanden som mannen i Rovaniemi hade fått. I texterna förekom meningar som inleddes med

orden ”no” och ”kuitenkin” (nä och ändå) upprepade gånger. I texten fanns det många fel gällande sammansatta ord, stycken som innehöll endast en mening och ett speciellt sätt att markera mellanslag efter parentes-tecken. Om mannen i Rovaniemi användes olika färgstarka namn, såsom ”paroni” (baronen) eller så tilltalades han med ”Sir”. Trots att myndigheter vanligtvis inte skriver i jag-form, hänvisades det ofta i texterna till avsändaren i första person. Det fanns många svärord i texterna och det är inte heller typiskt för myndighetstexter.

Enligt Tiililä bildade texterna en helhet där den enda människan som presenterade sig med namn och kontaktuppgifter var Danhammer. De övriga presenterade sig med för- eller

smeknamn, och i deras texter fanns inga kontaktuppgifter. Växelverkan var manipulativ, och i texterna omnämndes smörjpengar, gåvor och hemliga kuvert. Tiililäs slutsats utifrån undersökningen var att texterna sannolikt hade skrivits

av en och samma person. Det var osannolikt att inte en enda av de personer som arbetade med myndighetsuppgifter och som skickade meddelanden till mannen inte skulle ha känt till allmänspråkliga normer eller stilen i förvaltningsstexter. Poli-

sen hade redan tidigare konstaterat att identiteten och arbetsplatserna för de personer som omnämndes i texterna inte kunde fastställas. Vid Arbets- och näringsministeriets arbetade varken regeringsrådet KG Peltola eller Eija K. Jorppo. Maires arbetsplatser ERP rahoitus (ERP finansiering), EU rahastot toiminnat yrityksille ja toiminimille (EU fondverksamhet för företag och firmor), EU:n laki- ja talousosasto (EU:s lag- och ekonomiavdelning) eller ERAK-osasto (ERAK-avdelningen) existerade inte heller.

Birkaland tingsrätt behandlade fallet 2014. Tiililä vittnade i rätten om sitt utlåtande, och enligt åklagaren hade den textanalys som hon utförde en avgörande betydelse för domslutet. Danhammer dömdes till villkorligt

fängelse i ett år och åtta månader, till samhällstjänst och till att betala ersättningar på nästan 300 000 euro. Han förnekade sin skuld och överklagade till hovrätten, som gav sitt avgörande sommaren 2015. Hovrätten lindrade domen genom att avlägsna samhällstjänsten på grund av att Danhammer hade erkänt sitt brott.

* * *

I fallen med Unabomber och Danhammer drog man nytta av språkforskning för att identifiera och koppla de skyldiga till sina brott, men ibland är det centrala i undersökningar av språk och texter att utreda om rekvisitet för ett brott som är under utredning uppfylls. Bland annat ärekränkning, spridande av information som kränker privatlivet och kommunikationsbrott är brott som kan vara förknippade med att någon skickar meddelanden, skriver texter eller att en text skrivs och publiceras offentligt. Under de senaste åren har sociala medier och det hatprat som förekommer där fått stor medieuppmärksamhet. Verktyg i olika sociala medier ger vem som helst möjlighet att få sin röst mer eller mindre hörd, men samtidigt måste individen komma ihåg ansvaret för de egna orden.

År 2010 prövade den dåvarande kommunfullmäktige i Asikkala kommun, riksdagsvalskandidaten James Hirvisaari, straffgränserna med sin bloggtext som publicerades på Uusi Suomis webbplats. Textens rubrik var ”Kikkarapäälle kuonoon” (På käften åt krullhuvudet), och i den påstod Hirvisaari att invandringen av

muslimer medförde rasism i Finland och ”på köpet” till exempel diskriminering, arrogans och dåligt uppförande, hat, nedvärdering av kvinnor, stympning av barn, våld samt olika seder och fenomen som Hirvisaari beskrev som avskyvärda och inskränkta. Dessutom påstod Hirvisaari att hat- och våldskultur är inbyggd i islam och att den fortlever i form av heliga krig.

Hirvisaari stod misstänkt för hets mot folkgrupp¹. Lagen hann ändras beträffande ifrågavarande paragraf 2011, men vid behandlingen av Hirvisaaris gärning tillämpade man under hela rättegångsförhandlingarna den paragraf som infördes i strafflagen 2008. Enligt denna var det straffbart att bland allmänheten sprida information eller andra meddelanden ”där en grupp hotas, förtalas eller smädas på grund av ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse”...”eller på grunder som är jämförbara med de nämnda grunderna”. Straffskalan för brottet gick och går fortfarande från böter till två års fängelse.

Åklagaren anförde att Hirvisaari i sin skrivelse yttrade ett diskriminerande och generaliserande påstående om att muslimer har benägenhet för våld, annan brottslighet och till och med terrorism. Därför ansåg åklagaren att den ifrågavarande folkgruppen utsattes för smädelse, förtal och kränkning av människovärdet i texten. Dessutom var texten på grund av rubriken hot-

full, eftersom kraftåtgärder mot muslimer framställdes som godtagbara.

Hirvisaari bestred den brottsbeskrivning som åklagaren lade fram och sin skyldighet till en straffbar gärning. Han åberopade att det var frågan om en politisk åsikt som framförts inom gränserna för yttrandefriheten. Tingsrätten ansåg att den centrala frågan var just gränsdragningen mellan yttrandefriheten och dess begränsningar enligt grundlagen. Rätten dryftade om texten uppfyllde rekvisitet för brott i det nämnda lagrummet gällande hot, förtal eller smädelse gentemot folkgrupp.

Yttrandefriheten tryggas i Finlands grundlag, europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna samt FN:s människorättskonvention. Den är dock inte obegränsad, trots att den centrala är politisk yttrandefrihet, som endast i undantagsfall kan begränsas. Tingsrätten ansåg att Hirvisaaris text var ett politiskt inlägg utgående från hans bakgrund. Enligt rätten omfattade texten vid sidan av den ursprungliga bloggtexten även Hirvisaaris kommentarer på de svar han hade fått om bloggtexten. Enligt rätten hade Hirvisaari inte för avsikt att smäda eller förtala alla muslimer. Det här utgick från iakttagelsen om att det i texten inte påstods att alla muslimer orsakar följdverkningar och att det i texten inte framställs några krav på att muslimernas ställning i Finland ska ändras. Det påstods inte heller att följdverkningarna redan hade uppkommit i Finland. På grund

av att rubriken var förknippad med ett misshandelsfall som förekommit i offentligheten, kunde den inte anses som hotande utan som godtagbar med tanke på stilen i bloggtexter och motiverad i syfte att väcka uppmärksamhet. Enligt rättens utlåtande kunde Hirvisaari ha valt att formulera sig på ett annat sätt och att någon till och med kan uppfatta texten som motbjudande. Hirvisaari höll sig dock inom den tillåtna gränsen för överdrift och gjorde sig därmed inte skyldig till en straffbar gärning.

Åklagaren lämnade in en överklagan till Kouvola hovrätt med fortsatt krav på att gärningen skulle bestraffas. I sitt bemötande förnekade Hirvisaari sin skyldighet till brott och att han i texten hade räknat upp fenomen som är verkliga i den islamiska världen. Han bestred att texten skulle ha varit vulgär eller hatisk. Hans mål hade varit att väcka diskussion och lägga fram eventuella hotbilder. Han kritiserade fenomen i människornas situation och enligt honom avvek texten inte från de skrivelser som hade förekommit i den offentliga debatten.

I hovrätten dryftades samma gränsdragning mellan yttrandefrihet och rekvisitet för brott som i tingsrätten. Den centrala i tolkningen är hur förtal och smädelse definieras. Vid förtal är det frågan om ogrundade påståenden, medan det vid smädelse kan vara frågan om framförande av sanningsenliga påståenden i kränkande syfte. Om en bedömning av en folkgrupp inte framförs sakligt och om den inte motiveras med sakskäl kan det vara frågan om straffbar hetsning. I domstolens slutsatser definierades om

¹ 11 kap. 10 § i strafflagen.

Hirvisaaris gärning uppfyller rekvisitet och om gärningen var avsiktlig.

Hovrätten var av samma åsikt som tingsrätten i fråga om att Hirvisaaris text var ett politiskt inlägg och att yttrandefriheten innefattar rätt till överdrift och provokation. Partierna får framföra sina åsikter om invandringsproblem trots att dessa kan kränka, chockera eller väcka oro. Enligt Europadomstolen är det dock viktigt att undvika uttryck som underbygger intolerans. Hovrätten ansåg att Hirvisaaris text var generaliserande och diskriminerande. I texten stämplades en hel folkgrupp, istället för att den skulle ha handlat om endast extrema element. Hirvisaari motiverade sin text med att han ville ta ställning i en diskussion, och att de negativa följderna inte framfördes med ifrågasvarande nyans. Enligt hovrätten var textens innehåll ägnad att orsaka intolerans, förakt och till och med hat gentemot muslimer, och Hirvisaari hade förtalat och smädat dem på det sätt som föreskrivs i brottsrekvisiten. Domstolen konstaterade att Hirvisaari borde ha insett att det var sannolikt, och därmed förstå, att texten uppfyllde de ovan nämnda brottsrekvisiten. Därmed var gärningen avsiktlig. Hirvisaari dömdes till 25 dagsböter och när högsta domstolen inte beviljade honom besvärstillstånd vann domen laga kraft. Hirvisaaris dom är inte den enda i sitt slag: under de senaste åren har man i olika rättsinstanser ett flertal gånger dryftat var gränsen för yttrandefrihet går inom politiken.

I polisutbildningen ingår en tio månader lång arbetspraktik, som jag genomförde vid Polisinsrättningen i Östra Finland på Joensuu polisstation. Under praktiktiden har man en tidsbunden anställning som yngre konstapel och utför ”riktigt polisarbete” på fältet, inom brottsutredningen, trafiksektorn och i kundservice och tillståndsförvaltningen. Varje praktikant får en egen handledare under praktikperioden. Handledarna är erfarna poliser som har genomgått handledarutbildning, och de bedömer också den studerandes prestationer i olika uppgifter. Trots att handledaren vägleder och ger stöd under praktiken, har den yngre konstapeln ändå ett eget tjänsteansvar och lär sig att fatta självständiga beslut och att sköta olika uppgifter. Under min praktiktid registrerade jag brottanmälningar, tog fast rattfyllerister, förhörde tiotal människor, grep efterlysta personer, förde hundar som rymt till hudgården och lugnade ner festande ungdomar i höghuslägenheter. Liksom många andra poliser i början av sina karriärer tyckte jag särskilt mycket om fältarbetet, där jag fick se olika människor och brottsplatser. Arbetet var mycket konkret. Vid sidan av de erfarenheter som arbetet ute på fältet gav delade min handledare också med sig av sina polis- och livserfarenheter under de många timmarna vi tillbringade på fältet. Trots att vi inte var av samma kön och inte hörde till samma generation

och våra bakgrunder skiljde sig på många punkter, förenade arbetet oss och emellanåt gav vi inspiration åt varandra under uppdragen. Det bästa var att arbetspraktiken exakt motsvarade de drömmar om polisarbetet som jag har haft sedan barn domen.

Polisen har ofta att göra med så kallade ”vanliga människor” och många av de brott som inträffar ryms med i medierna endast i form av små notiser. Men nu och då är brotten och de inblandade så exceptionella att de kan bli föremål för ett riksomfattande intresse i årtal eller till och med ett helt årtionde. En stor mediehändelse i Joensuu under min praktikperiod var rättegången för den så kallade seriedränkaren Pekka Seppänen i tingsrätten och dess domslut. Norra Karelen tingsrätt dömde Seppänen till 14,5 års fängelse för två dråp, tre dråpförsök, grovt dödsvållande, alkoholbrott, koppleri och misshandel. Gärningarna hade utförts under åren 2007–2014 och när information om händelserna och brottsoffren i och med rättegångsförhandlingarna och domen offentliggjordes, skrevs det omfattande artiklar om dem varvid de händelser som var förknippade med Seppänen utreddes grundligt. Seppänens fall behandlades flera veckor i nyhetsmedierna och på internet cirkulerade till och med mem av Seppänen. När Seppänen överklagade domen överfördes fallet för behandling i hovrätten och fick ny uppmärksamhet i medierna. Östra Finlands hovrätt gav i oktober 2017 en mellandom i ärendet, enligt vilken Seppänen dömdes till sinnesundersökning och bedömning av farlighet.

CENTRALKRIMINALPOLISENS
RÖSTUNDERSÖKARE TUIJA NIEMI
UNDERSÖKTE NÖDSAMTALET
UPPREPADE GÅNGER UNDER ÅREN,
UTFÖRDE MÅNGA ANALYSER AV DET
OCH VITTNÄDE I RÄTTEN OM SINA
UTLÅTANDEN.

Det brott mot liv som kallas Ulvsby-mordet är ett fall som har följts i medierna ända sedan 2006. I december det året dräptes ulvsbybon Jukka S. Lahti i sitt hem genom knivhuggning. Hans fru Anneli Auer var hemma när dådet utfördes. Auer ringde om gärningen till nödcentralen och berättade att en storväxt och stadig man klädd i mörka kläder hade kommit in i huset och gett Lahti dödliga knivhugg. När polisen och akutvården kom fram var Lahti redan död. Polisen hade nu ett lik, den skadade maken Auer samt familjens fyra barn, som var oskadda, att ta hand om.

Utgångspunkten i polisens utredning var att en för familjen okänd man hade trängt sig in i huset. Lahti hade arbetat som personalpsykolog i ett företag i Björneborg, där hans uppgift var att stöda personalen i ärenden i samband med uppsägningar. Lahti hade blivit hotad och man antog att motivet var hämnd. Men det fanns endast få bevis på inkräktaren, endast några fotspår, lite konstfiber och ett DNA-spår, som slutligen efter några år visade sig vara en blandning av DNA från en arbetstagare på Kriminaltekniska laboratoriet och Lahti. Ett centralt bevis och föremål för flera års undersökningar blev nödsamtalet, under vilket Lahtis rop hördes i bakgrunden, men knappt några tecken på en utomstående gärningsman.

År 2009 anhölls Anneli Auer som misstänkt för dådet och 2010 dömdes hon för mord i Satakunta tingsrätt. Auer överklagade domen till Vasa

hovrätt och sommaren 2011 konstaterade hovrätten att hon var oskyldig. Åklagaren ansökte om besvärstillstånd i högsta domstolen, men i oktober 2012 återförvisade högsta domstolen dråpet till Satakunta tingsrätt. Motivet var behov av en omfattande behandling av nya bevis, som grundade sig på Auers brors beskrivning av Auer och intervjuer av barnen. I december 2013 konstaterade Satakunta tingsrätt att Auer var skyldig till mord. Auer överklagade på nytt till hovrätten och i januari 2015 frigav hovrätten henne genom omröstningsbeslut. När högsta domstolen i slutet av samma år meddelade att den skulle avslå alla besväransökningar vann hovrättens dom därmed laga kraft. Ulvsbymordet är alltså fortfarande ett skumt, ouppklarat mordfall.

Centralkriminalpolisens röstundersökare Tuija Niemi undersökte nödsamtalet upprepade gånger under åren, utförde många analyser av det och vittnade i rätten om sina utlåtanden. Hon analyserade både innehållet och förloppet i telefonsamtalet och andra ljud, såsom steg, som hördes på bandupptagningen. En sådan här undersökning kallas forensisk fonetik. Medan man vid en lingvistisk undersökning fokuserar på språket och dess innehåll, undersöker man inom fonetiken talets akustik och ljud över huvudtaget, även andra ljud utöver de som produceras av människan. Vid behov kan man också förena de fonetiska och lingvistiska undersökningsmetoderna, och utöver personens röst

även undersöka till exempel innehållet i språket för att identifiera personen.

Vid undersökningarna av nödcentralens bandupptagningar framkom många olika faktorer, som genomgick omfattande behandlingar i förundersökningen och rättsinstanserna. År 2010 hördes det enligt Niemi på bandupptagningen ett tvåstavigt ord, vars slutdel sannolikt var ”uole”, men hon kunde inte ge några säkra tolkningar av ordets början. Samtidigt hördes Lahtis ångestfyllda skrik. Auers försvar anmärkte på att det fanns rum för tolkningar av bandupptagningen och att det även kunde vara orden ”älä kuole” som hördes. År 2011 lät Auers försvar göra en ny analys av samtalet, och inspelningsstudion Finfox vd Risto Hemmi intygade att det enligt honom på bandet hördes en främmande röst, som kunde tillhöra den utomstående gärningsmannen. År 2012 vid tilläggsundersökningar av materialet lyfte man fram den möjlighet som ursprungligen hade tagits upp i förhör av Auer, nämligen att hon själv skulle ha bandat in ljud vid dråpet och sedan spelat upp dem från bandet i samband med nödsamtalet.

År 2013 ansåg Niemi i domstolen att det var sannolikt att Lahti hade dött när nödsamtalet inleddes. Enligt henne hördes det på bandet inte något tal av utomstående och inga ljud av kamp eller någon som avlägsnade sig genom fönstret. Dessutom påpekade Niemi att hon tyckte att det var exceptionellt att mördaren inte skadade några andra och att inte Auer var orolig över barnen. Barnen, förutom ett som också talade med nödcentraljouren under samtalet, var tysta i sina rum, vilket

enligt Niemi var avvikande. Dessutom varierade volymen för de ljud som hördes på bandupptagningen betydligt under samtalet. I helhetsbedömningen av domen konstaterade Vasa hovrätt 2015, att resultaten från analysen av nödsamtalet både stödde åtalet och bevisade motsatsen, eftersom många av de faktorer som undersökts i analysen av samtalet slutligen förblev oklara och utan entydig tolkning.

Nödsamtal är ett undersökningsmaterial av en speciell karaktär, eftersom de ofta gäller personer som plötsligt har hamnat i en nödsituation. Samtalet i samband med Ulvsbymordet var ett särskilt avvikande nödsamtal, på grund av att Lahti utifrån de ljud som hördes dog under samtalet. Utöver de tekniska bevis och de undersökningar av talets akustik som kan man kan få av bandupptagningen är det också möjligt att utföra en språkundersökning av innehållet i nödsamtalet. Undersökning av äktheten i nödsamtal är en inriktning inom forensisk lingvistik, och den innefattar analys av innehållet i uppringarens tal. Den världsberömda forensiske språkforskaren John Olsson erbjuder i sin bok "Forensic linguistics. An Introduction to Language, Crime and the Law" (2004) en grov modell för vilka drag som vanligen finns med i

ett äkta nödsamtal. Enligt honom är de tre centrala undersökningsobjekten samtalets delfaktorer, uppringarens attityd och drag i den fonetiska produktionen.

De första delfaktorerna som forskaren kan fästa uppmärksamhet vid är vilken information uppringaren ger om situationen. Särskilt centrala är svaren på frågorna var och vad. Viktig är också informationen om vem, varför, när och hur. Syftet är inte att nödcentraljouren ska ställa frågorna

som sådana till uppringaren, utan de är frågor som hjälper språkforskaren i analysen. Gav uppringaren svar på dessa frågor under samtalet? Det har inte heller någon betydelse i vilken ordning uppringaren beskriver händelsen, bara han eller hon ger exakta svar. Till dragen i ett äkta samtal hör att uppringaren i samband med informationen berättar om sitt förhållande till samtalsämnet. Uppringaren kan till exempel berätta att han eller hon själv är offret eller ett potentiellt offer, ägare till den egendom som är föremål för brottet eller eventuellt en förbipasserande som har råkat komma till platsen. Det väsentliga är att det i ett äkta samtal klargörs för nödcentraljouren vilket slags förhållande det är.

För det andra kan forskaren granska uppringarens attityd. I ett äkta samtal

förbinder sig uppringaren till att ge mer information om fallet och är villig till samarbete med nödcentraljouren. Uppringaren svarar noggrant och omsorgsfullt på frågor. Han eller hon orsakar inte konflikter eller motsättningar med nödcentraljouren, inte ens om jouren ifrågasätter samtalets äkthet under diskussionen. Uppringaren och jouren för samtalet mot ett gemensamt mål, för att få hjälp, men jouren har ändå en auktoritetsroll. Det är till fördel för uppringaren att jouren är samarbetsvillig.

För det tredje kan forskaren granska fonetiska drag i uttalandena dvs. talets akustik under samtalet. I ett äkta samtal är det typiskt att jourens och uppringarens uttalanden, talturer, delvis överlappar varandra, dvs. uppringaren svarar på jourens frågor innan denne ens har hunnit ställa dem färdigt. Det här visar uppringarens villighet att svara på de frågor som ställs. Det är också typiskt att uppringaren betonar det som är viktigt i informationen och det här hörs i talet. Om svaren på frågorna kommer långsamt eller uppringaren helt låter bli att svara på frågor kan det vara tecken på att uppringaren ger lögnaktig information. Samtidigt bör man observera att samtalets hörbarhet ibland kan vara dålig och att reaktionen på frågorna därför kan vara långsam. Men om det helhetsmässigt sett förekommer få överlappningar i uttalandena kan detta skvallra om att uppringaren är ovillig till samarbete. I ett äkta samtal är det också typiskt att uppringarens tonhöjd stiger i slutet av meningarna utom när jouren ber uppringaren att upprepa eller precisera det

NÄR JAG I EFTERHAND SER
PÅ MIN NÄSTAN TIO ÅR LÅNGA
STUDIETID KAN JAG KONSTATERA
ATT STUDIERNÄ FÖR TVÅ YRKEN
HAR KRÄVT MYCKET TID, PENGAR,
ENGAGEMANG OCH EN NÅGOT NAIV
TRO PÅ ATT DET LÖNAR SIG ATT
FÖRVERKLIGA SINÄ DRÖMMAR.

han eller hon säger eller om det finns någon annan omedelbar orsak till oro.

Den undersökningsmodell som Olsson presenterar utgör en bas för en grundläggande analys av hur äkta nödsamtal vanligen är. Ibland kan språkundervningar utföras på så sätt att enstaka bevis jämförs med ett omfattande material som redan har analyserats och är känt. Då måste forskaren känna det jämförelsematerial som används och dess typiska drag.

De fall som jag presenterar i mitt lärdomsprov visar att forensisk lingvistik ger omfattande möjligheter för brottsutredningar, bara man är medveten om dem, och i framtiden kan området fortsätta att utvecklas på samma sätt som andra forensiska vetenskaper. Därför är det bra om brottsutredaren åtminstone på en allmän nivå känner till vad språkundervning innebär och när det kan finnas behov av den sakkunskap som en språkvetare besitter.

När jag i efterhand ser på min nästan tio år långa studietid kan jag konstatera att studierna för två yrken har krävt mycket tid, pengar, engagemang och en något naiv tro på att det lönar sig att förverkliga sina drömmar.

Den multivetenskapliga universitetsgemenskapen och Polamk som utbildar tjänstemän är två mycket olika studiemiljöer, men jag upplever att jag har haft nytta av min personliga bakgrund och att den har varit en styrka

under polisstudierna. Helhetsmässigt sett var skrivandet av lärdomsprovet en särskilt arbetsdryg men intressant process, där jag fick kombinera mina yrkeskunskaper från två områden och bidra med ett nytt forskningsfält som anknyter till polisens arbete.

Jag hoppas och vill tro att min kommande yrkeskarriär på samma sätt ger möjligheter för mig att utvecklas som både språkvetare och polis.

KÄLLOR

- Coulthard, Malcolm: "Author identification, idiolect and linguistic uniqueness." *Applied Linguistics* 25, 2004:4, 431–447.
- FBI: "The Unabomber." 24.4.2008. På webben: https://www.fbi.gov/news/stories/2008/april/unabomber_042408. Läst 27.6.2016.
- FC [Theodore Kaczynski]: "Industrial Society and Its Future." *Washington Post* 1995. På webben: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/unabomber/manifesto.text.htm>. Läst 19.7.2017. (På finska Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus. Savukeidas 2005.)
- Hitt, Jack: "Words on trial." *The New Yorker* 23.7.2012. På webben: <https://www.newyorker.com/magazine/2012/07/23/words-on-trial>. Läst 28.10.2016.
- Järvinen, Elina & Rämö, Aurora: "Isäntä." *Suomen Kuvalehti* 11/2017. På webben: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/ensin-kuoli-nainen-kohta-toinen-kolmas-nain-sarjahukuttaja-kylvi-pelkoa-ymparilleen/>. Läst 23.6.2017.

- Kouvola hovrätt: "Kiihottaminen kansanryhmää vastaan." Datum 12.12.2011. På webben: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2012/kouho20121146?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kiihottaminen%20kansanryhm%C3%A4%C3%A4>. Läst 22.5.2017.
- Mäkinen, Rami: "Ulvilan surma: 'U-O-L-E' kuunneltiin neljästi." *Ilta-Sanomat* 2010. På webben: <http://www.is.fi/kotimaa/art-2000000099271.html>. Läst 19.6.2017.
- Olsson, John: *Forensic linguistics: An Introduction to Language, Crime and the Law*. Continuum, 2004.
- Pernu, Ilkka: "Levoton prinsii." *Long Play* 22. E-kirja. Long Play Media Oy 2014.
- Rentola, Roosa: *Forensinen lingvistiikka. Kielentutkimuksen hyödyntäminen esitutkinnassa ja tuomioistuimessa*. Polis (YH)-examen Lärdomsprov. Polisyreshögskolan 2017.
- Salmi-Tolonen Tarja: "Forensista lingvistiikkaa – kielentutkimuksen juridisia sovelluksia." I verket: *Kielen ja oikeuden kohtaamisia*. Foley, Richard (red.). Talentum 2008. S. 375–393.
- Silfverberg, Anu: "Kirosanat kiinnittivät huomion – kielentutkija auttoi poliisia ratkaisemaan petoksen."

- Helsingin Sanomat 19.7.2015. Pää webben: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000002839057.html> Läst 16.1.2016.
- Tiilikka, Ulla: ”Verbaaliset sormenjäljet – kielentutkimus huijausten ja rikosten tutkinnassa.” Kielikello 2014:4. Pää webben: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2753>. Läst 16.1.2016.
 - Tuuri, Johanna: ”Uuden hätäpuheluversion tehnyt: Yksi ihmisen ääni kuulostaa vieraalta.” MTV 2011. Pää webben: <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/uuden-hatapuheluversion-tehnyt-yksi-ihmisaani-kuulostaa-vieraalta/2058496>. Läst 19.6.2017.
 - Tuuri, Johanna: ”Syyttäjä: Anneli Auer kiinnostunut äänistä – hätäpuhelun taustalla nauhoite?” MTV 2012. Pää webben: <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/syyttaja-anneli-auer-kiinnostunut-äänistä-hatapuhelun-taustalla-nauhoite/2048218>. Läst 19.6.2017.
 - Vasa hovrätt: ”Ulvilan surma: Datum 19.2.2015. Pää webben: <https://oikeus.fi/hovioikeudet/vaasanhovioikeus/fi/index/hovioikeudenratkaisut/1424270535081.html>. Läst 18.6.2017.
 - Vahvanen, Pekka: ”Sinun, Ted.’ – näin Pekka Jyväskylältä päätyi kirjeenvaihtoon sarjamurhaajan kanssa.” Månadsbilaga 7.3.2015. Pää webben: <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002806133.html>. Läst 10.6.2016.
 - Yle: ”Seitsemän kuollut sarjakuuttajan kiinteistöillä – Tällainen on miehen 15-vuotinen rikoshistoria.” Yle Uutiset 19.1.2017. Pää webben: <https://yle.fi/uutiset/3-9409717>. Läst 23.6.2017.

JONNA ÖBLOM

FÖR RÄTTVISAN

JONNA ÖBLOM ÄR ÖVERKONSTAPEL OCH JOBBAR VID POLISYRKESHÖGSKOLAN INOM DESS SVENSKSPRÅKIGA UTBILDNING. HON BLEV FÄRDIG POLIS ÅR 2011 OCH HAR JOBBAT I BÅDE ÖVERVAKNINGSGRUPPER OCH ALARMUPPGIFTER SAMT SOM BROTTsutredare EN KORT TID, INNAN HON BÖRjade SOM UTBILDARE VID POLAMK.

PÅ SIDAN OM POLISYRKET HAR HON STUDERAT TILL KANDIDAT I FOLKRÄTT OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH FRÅGOR KRING POLISETIK LIGGER NÄRA HENNES HJÄRTA. HENNES LÄRDOMSPROV FÖR HÖGRE YH FÖR POLIS HANDLADE ÄVEN OM VERKTYG FÖR UTÖKAD ETISK MEDVETENHET FÖR POLISBEFÄL. PÅ SIDAN OM ARBETET ÄR LÖPNING HENNES PASSION.

Jag minns hur jag som barn och tonåring hade starka upplevelser av orättvisorna i världen. Hur jag såg människor i fattigare länder på TV och att de led på grund av hunger eller för att de inte hade tak över huvudet, eller ett nästan obefintligt skydd mot brottslighet såsom barnslaveri, prostitution, barnsoldatrekrytering osv. Det väckte väldigt starka känslor hos mig. Också problem närmare min egen vardag, så som mobbning, våldskriminalitet och girighet och maktlystenhet i allmänhet, väckte dessa känslor, och samtidigt också ett intresse för frågor om vad som är rätt och fel. Även om kontakterna med dessa fenomen var på en ganska trygg distans från mig själv personligen, så påverkade dom mig väldigt starkt. De väckte en känsla av fananamma, och att det här behöver fixas, det kan inte vara så här.

Nu idag, snart två decennier senare, ser jag att jag kommit att vara ganska mycket i kontakt med det här ämnet, och funderat kring frågor om just rätt

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

och fel. Dock inte bara i rollen som polis och med fokus på brott specifikt, utan också på ett djupare mer filosofiskt plan. Under åren har det blivit många tankar och diskussioner kring just begreppet rättvisa, och rollen av etik och moral hos den enskilda individen för att uppnå rättvisa och välmående. Jag blev så intresserad av frågan att jag förutom att utbilda mig till polis, även på sidan om arbetet läste vidare om mänskliga och grundläggande rättigheter och tog en examen i folkrätt och internationell rätt vid universitetet. Vid mina vidarestudier inom ramen för polisens högre yrkeshögskole-examen efter det, kom även mitt lärdomsprov att handla om temat etik och vad etisk medvetenhet betyder i rollen som polisbefäl.

Jag kan ha en förståelse för om dessa begrepp – rättvisa, etik och moral – alla klingar lite lika i dina öron. Ifall de uppfattas vara samma värdering och ha samma funktion, och ifall de känns lite smått flummiga och något som man bara nämner i bisatser. Så var det också för mig i början. Man kanske också spontant tänker att lagen baserar sig på rättvisan och att den för fram det moraliskt rätta sättet att handla. Med andra ord att det som lagen stipulerar som rätt, också är det

etiskt rätta. Men vid en andra tanke kanske man kommer underfund med att lagenlighet och etik inte är samma sak, inte alltid i alla fall. Till exempel är det enligt lagen alltid fel att ta livet av en annan person. Men hur är fallet, om en person står och riktar ett vapen mot någon annan, och du genom att ta livet av denna kan rädda livet på den som är oskyldig

i stället? Är den handlingen måhända moraliskt ändå rätt, eller mer rätt, än att inte handla alls och låta gärningsmannen döda den oskyldiga? Eller då lagen säger att alla ska behandlas lika inför lagen, aequalitas ante legem. Betyder det att alla ska behandlas på exakt samma sätt oberoende av omständigheter, attityd eller förhållningssätt? Ska man få exakt samma straff för samma gärning? Eller kan det vara så att rättvisan och etiken uppnås bättre genom (positiv) särbehandling?

Men varför går en polis alls och funderar på det här, kan man fråga sig. Vi ska ju följa regelboken. Lagen är vårt redskap. Spelar det någon roll vad vår egen moraliska kompass säger? Just den här frågan, och att ha lag och personlig moral i två skilda skålar på vågen, är det som jag vridit och vänt på under mina yrkesår. Vilket deras inbördes förhållande är och hur du ska veta vad du ska använda dig av för rättesnören i dina vardagliga göromål och beslut som polis. Jag kommer att gå djupare in på svaren på de här frå-

gorna längre ner i texten.

För att förstå hur det hela med politetik hänger ihop så vill jag dock ta det från början. Från grunden. Etik och moral utgör i sig en vetenskapsgren: moralfilosofin. I folkmun är etik och moral ofta synonymmer, och det användningssättet av orden är också helt godtaget inom moralfilosofin. Men en särskiljning på dem görs ändå ofta, och den säger att etiken är den strukturella ramen för moralen, medan moralen är den som diskuterar substans eller en viss fråga. Moralerna är mer vardagsnära och individfokuserad medan etiken är mera abstrakt och förankrad i sociala strukturer eller till och med helt oförankrad. Moralerna är alltså den som innefattar diskussionen om vad som är rätt eller fel, eller vad en god handling är. Den diskuterar normer, rättigheter och skyldigheter, orättvisor. Enkelt sagt, reflekterar kring hur man "bör" tänka, känna och handla. Etiken däremot handlar mera om hur man diskuterar och reflekterar kring dessa frågor, och den skapar en terminologi och ett strukturerat utrymme var moralfrågornas behandling kan äga rum. På så vis kan ordet etik också ibland användas som ett "samlingsnamn" för t.ex. en yrkesetik som politietiken. Man använder ordet etik eftersom det är utrymmet i vilket man inrymmer enskilda substansmässiga moraliska frågor, riktlinjer och diskussioner.

Polisen i Finland har så klart, och lyckligtvis, sina egna etiska föreskrifter som är specifika för polisens verksamhet. Deras uppgift är att definiera politietiken. Ramarna är avsedda för personerna som jobbar som polis, som stöd i deras var-

MEN HUR ÄR FALLET, OM EN PERSON STÅR OCH RIKTAR ETT VAPEN MOT NÅGON ANNAN, OCH DU GENOM ATT TA LIVET AV DENNA KAN RÄDDA LIVET PÅ DEN SOM ÄR OSKYLDIG I STÄLLET?

SPELAR DET NÅGON ROLL VAD VÅR EGEN MORALISKA KOMPASS SÄGER?

dagliga arbete. De etiska föreskrifterna har dock också en annan funktion, och den är extern. Den är att signalera till allmänheten om vilka principer som värderas inom vår organisation. Båda funktionerna hjälper till att stärka den gemensamma etiska basen för polisverksamheten. Föreskrifterna är allt från internationella konventioner och deklarationer till nationella lagar och förordningar, och till andra mer fristående etiska dokument. De mest nämnvärda polis-specifika föreskrifterna är European Code of Police Ethics, de fyra fastställda värderingarna för Finlands polis (service, rättvisa, kompetens och personals välbefinnande), samt den skriftliga försäkran och den etiska ed som varje polisman avlägger. De här föreskrifterna och när man pratar om politetik överlag, inkluderar alltså frågor om goda och rätta handlingar i alla lägen och situationer i koppling till polisens arbete. Det kan vara i den mellanmänskliga kommunikationen mellan polis och kund, eller i kontakter kollegorna emellan, det kan vara frågan om hur vi tillämpar våra befogenheter eller följer organisationens anvisningar eller något annat potentiellt scenario. Situationen eller hurdan handling det är frågan om spelar ingen roll, eti-

DE MEST NÄMNVÄRDA
POLISSPECIFIKA
FÖRESKRIFTERNA ÄR
EUROPEAN CODE OF
POLICE ETHICS, DE
FYRA FASTSTÄLLDA
VÄRDERINGARNA FÖR
FINLANDS POLIS (SERVICE,
RÄTTVISA, KOMPETENS
OCH PERSONALENS
VÄLBEFINNANDE),
SÄMT DEN SKRIFTLIGA
FÖRSÄKRAN OCH DEN
ETISKA ED SOM VARJE
POLISMAN AVLÄGGER.

ken har ändå sin plats. Det mänskliga handlandet, tänkandet och varandet finns alltid närvarande oberoende av situation, och det är där etiken utspelar sig.

Som nämnt så existerar de etiska koderna och riktlinjerna inom polisen för att stöda var och en av oss i vårt dagliga arbete. Som polis gör man otaliga beslut under en arbetsdag, och man är också personligen ansvarig för de besluten. Står vi inför ett val att antingen göra si eller så, t.ex. att välja mellan att hjälpa kunden eller hjälpa kollegan, mellan att skriva böter eller ge en anmärkning eller att välja mellan värdet att tala sanning eller ta hänsyn till andras känslor, kan vi få en fingervisning om det rätta valet från inte bara lagstiftningen, utan också de etiska föreskrifterna. Med beslut menar jag också alla små beslut och handlingsval vi gör, t.ex. hur du tilltalar någon, vad signalerar ditt kroppsspråk och din attityd, hur du disponerar din tid, o.s.v.

Men, att polisen har sina etiska riktlinjer kan i värsta fall också vara till organisationens nackdel. Om etiken blir på den nivån att den stadgas i styrdokumentet och pratas om i festtalen, men inte syns i det vardagliga arbetet, kan den jobba mot sitt ursprungliga

syfte. Ett felaktigt eller nedvärderande behandlande av en kund som ingen ingriper i, klingar illa med att organisationen stolt lyfter fram sina värderingar. Värdena får inte plattas ihop till fraser utan verklighetsförankring. Budskapet om dem behöver nå fram till hela organisationen, vilka värderingar man värnar om och, framför allt, på vilket sätt man gör det. Då fungerar de etiska koderna som de ska, det vill säga de är närvarande och anger riktningen inför svåra val i arbetet. Det här är organisationens ansvar mer än den enskilda polisens, att se till att etiken har en erkänd plats i det vardagliga arbetet, och att det finns väletablerade metoder och kanaler för behandling av också etiska frågor. Organisationskulturen behöver vara sådan, att den värdesätter en etisk diskussion och inte förlöjligar den. Enligt forskning har även chefernas beteende och förhållningssätt till etiken en avsevärd roll för hur etisk en organisation sist och slutligen är. Ett etiskt oacceptabelt val av en högre uppsatt polis kan i en handvändning få hela organisationen att vackla, med följder som t.ex. misstro från folket, korruption, respektlöshet, brist på tillit till kollegor emellan, rädsla, diskriminering, egoism o.s.v. Fallet Jari Aarnio är ett exempel från polis-historien på detta.

Men jag återgår till frågan ovan. Lagar och etiska föreskrifter. De är polisens redskap. Lagen är grunden, den etiska föreskriften stödet i beslutsfattandet från arbetsgivarens sida. Men den egna mo-

SOM POLIS GÖR MÅN OTALIGA BESLUT
UNDER EN ARBETSDAG, OCH MÅN ÄR
OCKSÅ PERSONLIGEN ANSVÄRIG FÖR
DE BESLUTEN.

ETT FELAKTIGT ELLER
NEDVÄRDERANDE BEHANDLANDE
AV EN KUND SOM INGEN INGRIPER
I, KLINGAR ILLA MED ATT
ORGANISATIONEN STOLT LYFTER
FRAM SINA VÄRDERINGAR.

ralen, i vilken mån får jag beakta den eller följa den? Får jag göra det?

Enligt moralfilosofin är det svårt att finna sig i ett moraliskt tomrum som individ. Som tänkande och sociala samspelande varelser reagerar vi på händelser, människor och ageranden. Vi processar det vi upplever, medvetet och omedvetet. Vi kategoriserar göromål och tankar i rätt och fel. Det här pågår hela tiden, trots att vi så klart kan välja att inte beakta vår slutsats. Men, vi människor besitter med andra ord en moralisk kompass inom oss själva. Den här kompassen finns definitivt till för att vi ska använda den. I vilken mån dock varierar från situation till situation och där finns det inget svar som skulle kunna täcka alla lägen.

De riktlinjer som är inskrivna i lagen (t.ex. gällande mänskliga och grundläggande rättigheter) är ju juridiskt bindande, och styr på så vis vårt handlande. En föreskrift i form av en deklaration eller kod är inte nödvändigtvis bindande, men fortsättningsvis anammad av organisationen för att vi som poliser ska beakta dem. Trots detta kan det uppstå etiska konflikter i de situationer där det finns val- och tolkningsutrymme, och ifall det är många intressen som är aktuella i en situation. Vilket är det följande verktyg vi tar till efter lag och föreskrift? Jo, det är vår egen

moraliska kompass.

Vi behöver alltså vara uppmärksamma på situationer där det finns flera intressen och värderingar att beakta, och de möjligtvis står i konflikt med varandra. Människans etiska sätt att tänka ”konkurrerar” med tankar, motiv och känslor av olika slag. En etisk konflikt uppstår ofta när etiken krockar med det man skulle vilja, tänka och göra om man bara fick se till sitt eget, eller ett enskilt intresses, bästa eller impulsivt följa starka känslor och behov. Det kan också vara så

TROTS DETTA KAN
DET UPPSTÅ ETISKA
KONFLIKTER I DE
SITUATIONER DÄR
DET FINNS VAL- OCH
TOLKNINGSUTRYMME,
OCH IFALL DET ÄR
MÅNGA INTRESSEN
SOM ÄR AKTUELLA I EN
SITUATION.

att man upplever att de egna värderingarna inte stämmer överens med organisationens. Då hamnar man att välja vilken värdering eller vilket intresse som ska ges företräde eller om man ska kompromissa på något sätt. För det är så, att en etisk konflikt ofta kan beskrivas som ett dilemma, och väldigt sällan finns det ett entydigt svar. I själva verket ska man i de situationerna sällan välja mellan rätt eller fel, utan snarare är det så att man måste välja mellan olika handlingsalternativ. Det kan vara frågan om att välja mellan olika värden, som alla kan vara eftersträfvansvärda, eller så är det frågan om olika negativa värden eller handlingar, och du måste välja något av dem.

I dessa konfliktsituationer har du ett avsevärt bättre utgångsläge att över-

väga handlingsalternativ om du är etiskt medveten. Den etiska medvetenheten hjälper dig för det första att känna igen de etiska konflikterna i ett tidigt skede, och därefter gör de beslutsfattandet enklare för dig. Eller enklare är kanske inte rätt ord, men du har lättare att motivera ditt beslut och lättare att veta varför just du väljer och anser det rätt att agera så som du gör. Att uppnå en etisk medvetenhet handlar om att identifiera och veta vilka saker och faktorer som påverkat och påverkar den egna moralen, och gör den till det den är. Det handlar också om reflektion över vilket mål som ska uppnås, och målets inbördes förhållande till metoderna att ta sig dit och vad eller vem som påverkas på vägen dit.

Etisk medvetenhet är således en nyckelegenskap för den enskilda polisen i sitt arbete till att handla och göra rätt beslut. Jag uppfattar det som så, att man endast fullständigt kan involvera etiken, eller i mer professionella termer: man kan endast bli etiskt kompetent genom att vara etiskt medveten. Du kan läsa igenom alla etiska föreskrifter som gäller dig och ditt arbete, du kan lyssna på arbetsgivarens anvisningar om etik, men om du inte har gjort en egen reflektion över din moral och gjort dig medveten om vad den utgörs av, så når du inte en genomsyrande etisk kompetens. I så fall kommer den etiska kompetensen endast från yttre ting och inte inre ting, och den är inte rotad och förankrad på ett sätt som ger förutsättningar för hållbarhet. Så, en etisk medvetenhet är målet, men vad kan jag göra för att utöka min etiska medvetenhet?

ÅTT UPPNÅ EN ETISK MEDVETENHET
HANDLAR OM ATT IDENTIFIERA OCH
VETA VILKA SAKER OCH FAKTORER
SOM PÅVERKAT OCH PÅVERKAR DEN
EGNA MORALEN, OCH GÖR DEN TILL
DET DEN ÄR.

Du kommer en bra bit på väg genom reflektion över din egen människosyn och din egen värdegrund. På vilket sätt påverkar de dom beslut du tar? Människosynen utgörs av din uppfattning om vad människan är, vad människans värde är och vad som är gott för människan. Om man t.ex. beaktar människan som maktlysten och egoistisk i grunden, eller om man betraktar

Du kommer en bra bit på väg genom reflektion över din egen människosyn och din egen värdegrund.

henne som kreativ och social, påverkar det attityden gentemot andra och vilka resultat man föreställer sig av samspelsituationerna. Grunden till den människosyn man har kommer från ens uppföstran och från föräldrarna. Den påverkas hela livet, men dock inte i samma utsträckning som under barndomen. Det samma gäller värdegrunden. Den är skapad och rotad i de olika förhållandena och sammanhang vi befunnit oss i sedan födseln. Kultur och sociala normer formar lätt vår värdegrund. Vi värdesätter alla olika saker i olika omfattning beroende på vår livserfarenhet och personliga egenskaper. För en del är familjen i fokus, för andra kanske politiken är det. En del värderar musik och konstnärlighet högt, medan andra kanske sätter religion eller vetenskap först. Värdegrunderna som vi har spelar en stor roll, för de är ofta drivkraften bakom våra handlingar och bakom det som vi människor uppfattar som rätt eller fel, rättvist eller orättvist. Skillnader i värdegrunder är en av de vanligaste

orsakerna till schismer och konflikt människor emellan. Att dock gå ut och säga vilken människosyn och värdegrund som är den "rätta" och mest eftersträvnsvärda för en hög moral, är att ta sig lite för stora rättigheter.

Det är inte det vi är ute efter med en reflektion över vår egen människosyn och värdegrund, att korrigera den på något sätt. Det är i så fall en annan uppgift, ifall vi upplever att vi inte har en värdegrund enligt våra egna önskemål. Vi är ute efter att öka vår medvetenhet på området, en medvetenhet om vilka potentiella följder min människosyn och mitt förhållningssätt kan ha på andra människor och på de beslut vi tar. Att vara en moraliskt/etiskt medveten människa är då man kan betrakta något ytterom det stadium där man per automatik leds av normer, traditionella regler och lagar, och självständigt kan tänka kritiskt inom de allmängiltiga termer som råder.

Utan en reflektion kan vi ha svårt att förhålla oss till det som är annorlunda eller främmande, eftersom vi upplever en kollision med den egna normen och värderingen. Då reagerar vi människor ofta, som en försvarsmekanism, med irritation, rädsla, avsky eller så känner vi oss kränkta på grund av att vår "sanning" bli ifrågasatt. Det kan leda till att vi tar avstånd från den andra, att vi tänker i termer av vi och dom, och det kan vara startskottet till exkludering, grymhet och

likgiltighet. Poängen är alltså vårt förhållningssätt till det som är annorlunda och nytt. Det vi inte vet något om, så tenderar vi människor ändå att skapa oss en uppfattning om. Det är så den mänskliga hjärnan fungerar, den klassificerar information och perceptioner både medvetet och omedvetet. Finns det luckor, fyller vi inte sällan på med antaganden i stället, egna slutsatser och föreställningar, i stället för faktabaserad information. Föreställningen blir sedan lätt till en fördom och ett vi och dom-tänk. Att det också ofta tenderar vara vissa och samma personer som står för en betydande del av de diskriminerande uttryck och den främlingsrädsla som förekommer inom polisen, kan också tolkas höra ihop med deras människosyn och värdegrund.

Vi kan dock vara betydligt mer uppmärksamma på denna tankeprocess och vad den kan få för följder. Vi kan välja att vara mera medvetna om vårt eget förhållningssätt till olika värderingar. Och vi kan välja att vara medveten om vårt förhållningssätt gentemot människor som går under kategorin "annorlunda än jag själv", till vilken de facto varenda en människa utom du själv hör. Genom att hela tiden ompröva våra egna värderingar och förhållningssätt, och genom att vara öppen för andras argument, håller vi även vår etiska medvetenhet aktiv. Bara genom respekt och öppenhet utvecklar du och lär dig känna dig själv.

* * *

Som tidigare nämnt så bidrar en etisk medvetenhet till att upptäcka moraliskt

UTAN EN REFLEKTION KAN VI HA SVÅRT ATT FÖRHÅLLA OSS TILL DET SOM ÄR ANNORLUNDA ELLER FRÄMMANDE, EFTERSOM VI UPPLEVER EN KOLLISION MED DEN EGNA NORMEN OCH VÄRDERINGEN.

tveksamma situationer i tid. Man får bättre förutsättningar att utvärdera en moraliskt svår situation och konsekvenserna för de olika handlingsalternativen. Därtill, blir det lättare att handla utifrån sina övertygelser och sina slutsatser, och man kan lättare undvika att senare behöva känna sig skamsen för att man inte vågade stå upp för det man ansåg vara rätt. Reflektionen man gör, finns det inga egentliga anvisningar för hur den ska ta sig i uttryck eller hur man ska göra den. Den kan vara kopplad till egna tidigare erfarenheter t.ex., eller så kan den vara helt och hållet abstrakt. Trots att tankarna kanske är helt abstrakta för de med sig effekten av att man själv blir medveten om vad ens moral säger om de aktuella omständigheterna, och om vad man troligtvis skulle göra för slutsats i en motsvarande situation. När en motsvarande situation uppenbarar sig i verkliga livet, kan du undvika villrådigheten och i stället snabbare identifiera de olika värdena som står på spel, och agera enligt dina preferenser. Du har utvecklat en moralisk mognad och finkänslighet, även kallat fronesis. Fronesis är ett begrepp som är myntat av Aristoteles och som betyder en klokhet som inkluderar förmågan och viljan att handla vist och för bästa syfte.

För att fullborda sin etiska kompetens, så stannar man dock inte vid den etiska medvetenheten. Den är en för-

utsättning, men den garanterar inte ett etiskt handlande. Utan vad som även behövs är just ett handlande, i enlighet med reflektionen och övertygelsen. Värderingarna och attityderna behöver uttryckas och synas i de handlingar man gör, i uttalanden och prioriteringar, för att de ska betyda något. Viljan att göra rätt behöver uttryckas, och ärligheten, transparensen och förmågan att bemöta och diskutera de etiska aspekterna, är viktigt. En polis får tidigt i sin utbildning lära sig vikten av att motivera sina beslut.

EN POLIS FÅR TIDIGT
I SIN UTRILDNING LÄRA
SIG VIKTEN AV ATT
MOTIVERA SINA BESLUT.

Det finns inte alltid ett rätt handlingsalternativ och ett fel handlingsalternativ, utan de finns olika sätt att handla. Olika handlingsätt kan till och med ha samma resultat. Men det betyder inte att ändamålen helgar medlen, att vi inte behöver beakta på vilket sätt vi når resultatet. Alla polisens åtgärder baserar sig på befogenheter vi fått genom lag. Vilken lag vi baserar vårt arbete på i ett enskilt uppdrag, och på vilket sätt vi tolkat lagen, måste gå att beskriva och motivera. Ofta gör vi det också helt konkret, vi skriver i text efter ett avslutat uppdrag, eller under en förundersökning på vilket sätt vi använt oss av våra befogenheter. Vi behöver veta varför vi gör något. Detsamma gäller för etiken. Om vi väljer att tilltala en kund vänligt och respektfullt, fast vi inombords känner en stark motbjudan för det brott personen nyss utfört, så är det viktigt att

vi vet varför vi väljer vårt handlingsätt, vilka värderingar är det som vi prioriterar. I detta fall har möjligtvis respekten för tilltron till organisationen och lagen, respekten för människans värdighet och fysiska integritet och prioriteringen av utredningstaktik, varit värderingar vi valt framom att inte agera ut en känsla av ilska och motbjudan. Kan vi ännu signalera och föra fram dessa värderingar i situationen stärker vi både vår egen etik och organisationens. Det är att stå upp för en värdering.

Eftersom en situation som jag just beskrev är något som varje polis får tampas med upprepade gånger, vill jag ännu bifoga att det är möjligt att göra situationen lättare för sig. Det kan man göra genom att fundera över just respekt och tolerans för människan som varelse. Att tolerera är att acceptera också sådant som man själv tar avstånd från eller inte står för. Man respekterar alltså människan i sig men inte handlingarna eller avsikterna och tankarna. På så vis kan man respektera också t.ex. en person med nazistiska värderingar eller en grov brottsling. Det är av stor vikt att förstå att avskilja personen från hans eller hennes handlingar. Man behöver alltså inte respektera eller godta rasism eller sexism eller något annat som är emot de egna värderingarna, men respekterar man människan bakom kan man lättare undvika att känna känslor av hat eller motbjudan.

Reflektion inåt är med andra ord i en nyckelposition, kanske det viktigaste red-

PÅ SÅ VIS KAN MAN RESPEKTERA
OCKSÅ T.EX. EN PERSON MED
NAZISTISKA VÄRDERINGAR ELLER EN
GROV BROTTSLING.

skapet inom etiken. Etiken är dock ett ganska känsligt och fragilt område. En handling som går emot etiken organisationen etablerat kan i värsta fall överskugga mångtalet fler goda handlingar som är gjorda i enlighet med god etik. Ur organisationens synvinkel är det kritiskt för hur dess etik uppfattas, att det inte finns "luckor" eller stunder där etiken skulle kunna glömmas bort eller åsidosättas.

Då är det mycket som kan stå på spel. Det finns med andra ord inte utrymme för att glömma bort reflektionen över etiken, den behövs hela tiden, inte bara nu och då. Det är viktigt att det moraliska resonemanget och viljan att göra rätt genomsyrar alla arbetsuppgifter och alla situationer. Det moraliska tänkandet och beslutsfattandet är som bäst när det är som en egen dimension som löper parallellt med vårt varande, och när det är kopplat till våra egna känslor och handlingar. De etiska frågorna finns alltid där i vardagen, oberoende om vi vill det eller inte, och de kräver att vi tar ställning, att vi väljer och att vi väljer bort. En organisationsetik som polisetik har ingen uppgift om den inte pejas i förhållande till den egna moralen, båda delarna är nödvändiga. Och det är vi som enskilda individer, personer, människor, ansvariga för. Endast vi själva, och ingen annan, ansvarar för vårt moraliska resonemang

och våra moraliska beslut.

Med detta sagt vill jag dock även lyfta fram att ett moraliskt felaktigt beslut inte på personlig nivå nödvändigtvis behöver betraktas som

DE ETISKA FRÅGORNA FINNS
ALLTID DÄR I VARDAGEN,
OBEROENDE OM VI VILL DET
ELLER INTE, OCH DE KRÄVER
ATT VI TAR STÄLLNING,
ATT VI VÄLJER OCH ATT VI
VÄLJER BORT.

ett enormt misslyckande. Många upplever att de gånger de har stått upp för sina värderingar eller för det de tror på så har det varit värt mödan, trots att de kanske även förlorat något.

Men om man i något fall inte vågar stå upp, eller åsidosätter sin värdering av någon annan orsak, kan man också försöka se bortom de negativa känslorna. Att man känner skam eller nedlåtenhet betyder ju att man har en moralisk kompass. Vid fall av en sådan här situation, kan man ge kompassen uppmärksamhet och reflektera över vilka faktorer som gjorde att man agerade som man gjorde. Då har man lättare att känna igen motsvarande konfliktsituationer i fortsättningen och kan förebygga samma slutresultat. Ju bättre förberedd man är, desto bättre förutsättningar har man att lyckas.

Så för att ge ett kortare och förenklat svar på frågan som ställdes längre upp om vad det har för betydelse vad den egna moraliska uppfattningen säger, då man som polis ändå jobbar enligt lagens ramar. Det har betydelse för mänskligheten. För bemötandet, för hoppet, för fortsättningen. Fast man handlar enligt lag och regelverk,

finns det så många mer dimensioner i det mellanmänniska samspelet där en förståelse och en insikt gör nytta. Både för de involverade individerna i situationen och för samhället.

Det här väckte gnistan för etiken i mig, att det faktiskt handlar om mellanmännisklig förståelse och kommunikation. Hur du och jag behandlar och bemöter varandra och vad effekten av mina ord och handlingar har på andra. Vill jag göra den här världen och det här samhället till en bättre plats? Vill jag påverka dem jag möter åt det bättre hållet, vill jag lämna efter mig ett gott avtryck som kanske gör dagen eller t.o.m. livet bättre för någon? Går vi ut i riktigt stora cirklar är det ju det polisens arbete handlar om, att förbättra världen och skapa mer trygghet och välmående för hela samhälle och också enskilda individer. Om jag vill kan jag vara en del av denna process, och i mycket större utsträckning än vad man kanske vid första tanke tror, då man ser på sig själv som en enskild konstapel som en tusendedel i ett större statsmaskineri. Men faktum är, att varje enskilt möte påverkar. Jag kunde i detta tema gå ända så långt som till kvantfysiken och energigångarna, hur all världens materia och allt liv påverkar varandra, fast vi många gånger har svårt att se det framför oss. Det är dock ett ämne för en annan artikel, men poängen kvarstår. Var och en av oss har en plats och en uppgift i helheten, och vi har valmöjligheter när det kommer till vårt agerande och våra beslut. Kanske inte alltid som

MED DETTA SAGT VILL JAG
DOCK ÄVEN LYFTA FRAM ATT ETT
MORALISKT FELAKTIGT BESLUT INTE
PÅ PERSONLIG NIVÅ NÖDVÄNDIGTVIS
BEHÖVER BETRÄKTAS SOM ETT
ENORMT MISSLYCKANDE.

konstapel gällande exakt vad vi gör, men åtminstone hur vi gör det. När du går med statens skor, hurdant avtryck vill du lämna efter dig?

KÄLLOR OCH MER LÄSBART

- Blomqvist, Christine & Röding, Pia (2010) *Ledarskap – personen, reflektionen, samtalet*. Lund: Studentlitteratur Ab.
- Collste, Göran (2019) *Inledning till etiken*. Lund: Studentlitteratur Ab.
- Edlund, Lena (2010) *Etik i arbetslivet*. Malmö: Liber Ab.
- Egidius, Henry (2011) *Etik och profession - i en tid av ökande privatisering och myndighetskontroll*. Sverige: Natur & Kultur.
- Frankena, William (1963) *Etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Heberlein, Ann (2014) *Etik - Människa, moral, mening*. Finland: Albert Bonniers förlag.
- Johnson, Craig E. (2001) *Meeting the Ethical Challenges of Leadership – Casting Light or Shadow*. Californien: Sage Publications, Inc.
- Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pessa, Kaija (2007) *Eettinen berkekyys ammatillisessa toiminnassa*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Pietarinen, Juhani & Poutanen, Seppo (1998) *Etiikan teorioita*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Philipson, Sten (2004) *Etik och*

företagskultur. Lund Studentlitteratur.

- Santalainen, Timo (2009) *Strateginen ajattelu & toiminta*. Helsingfors: Alma Talent Oy.
- Stevens, Betsy (2008) *Corporate Ethical Codes: Effective Instruments for Influencing Behaviour*, Journal of Business Ethics, 78 (4).
- Trollestad, Claes (2003) *Existentiellt välbefinnande & Moralisk trovärdighet – Hos högre chefer och ledare*. Stockholm: Svenska Förlaget.
- Öblom, Jonna (2020) *(O)Etiskt? Verktyg för polisbefäl till utökad etisk medvetenhet och kompetens i personalledningsfrågor*. Tammerfors: Polisyrkeshögskolan.

LIPO 120

M-10756

POLIISI

LAYOUT OCH OMBRYTNING:

Mika Rautanen / Taitotyö Fenen

PORTRÄTT AV FÖRFATTARNA:

Anna Byckling: s. 8, 42, 143, 190, 218, 254

Paula Di Nota: s. 22

Mika Hakkarainen: s. 166

Sami Hätönen: s. 84

Mikko Joonas: s. 352

Auno Lahti: s. 62, 294

Timi Tikkanen: s. 106, 124, 236, 274, 328, 378

EN BILD PÅ 1800-TALETS POLISMÄN, s. 292: Porvali familjealbum

PÄRMBILD:

Timi Tikkanen

ANDRA FOTOGRAFIER:

Sami Hätönen

ÖVERSÄTTNING TILL SVENSKA:

Lingsoft Language Services Oy

5:e reviderade upplagan

Polisyrrkeshögskolan 2022

Grano 2022

ISBN 978-951-815-405-4 (tryckt utgåva)

ISBN 978-951-815-396-5 (pdf)

ISBN-978-951-815-395-8 (epub)

